

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri¹

Selda Güzel ÖZTÜRK²

Hicret Zeynep SOFUOĞLU³

Kamil AHAT⁴

Özet

Tüketici alışkanlıkları, moda endüstrisinin gelişimi ve bu ürünlerin pazarlama stratejilerinin başarısında önemli bir araştırma alanıdır. Tasarım ve üretim endüstrisindeki teknolojinin hızla gelişmesi, sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının moda ürünlerine kolay ulaşım sağlaması, rekabet ve pazarlama alanında yenilikçi ve ayırt edilebilir olma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu rekabet ve pazarlama sürecinde mağaza bazında kullanılabilecek en önemli alan, görsel algıya hitap eden vitrin tasarımlarıdır.

Moda sektörü ürünlerinden olan ayakkabıların sergilendiği vitrinlerin tasarımları, tüketici kararları üzerinde etkili olabilecek önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilebilmektedir. Vitrin tasarımları, mağaza içerisinde yer alan koleksiyonlara ait ürünler hakkında tüketiciyi bilgilendiren ilk görsel temas alanıdır ve alışveriş yapma eğilimi olmayan bireylerin de dikkatini çekerek mağazaya girmeleri yönünde bir davranış göstermeleri noktasında etkilidir. Bununla birlikte mağaza içi düzenlemelerin de bireylerin alışveriş tercihlerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Birçok üretici firma, pazarlama başarılarını yükseltmek için hem vitrin hem de mağaza içi tasarımına özel bütçe ayırmaktadır. Bu çalışmada, ayakkabı mağazalarının hem vitrin hem de mağaza içi tasarımlarına yönelik tüketici görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen anket formu kullanılarak elde edilen veriler, SPSS paket programına aktarılmış, sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayakkabı, vitrin tasarımı, mağaza içi tasarım, tüketici

Consumer Views About Showcase and In-Store Designs in Shoe Industry

Abstract

Consumer patterns are significant research areas for the developing fashion industry and success of marketing strategies of products. Rapid developments of the technology in design and production industry and easy access to social media and mass communication instruments are bring along the necessity of being innovative and distinguished in competition and marketing. Showcase designs which aims to attract vision perception are the most important instrument that is used in competition and marketing process.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Dr. Öğr. Ü. sguzel@selcuk.edu.tr

³ Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Arş. Gör. h_zeynep_k@hotmail.com

⁴ Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi kamilahat@selcuk.edu.tr

Showcase designs of shoes that are the products of fashion industry are very often considered as one of the important instruments that may be effective on consumer views. Showcase desing is the first visual contact area that inform the consumer about the products of collections in a store as well as effective on people for entering the stores even tough they don't have any interest in shopping. Nevertheless it is known that store indoor arrangements have influence on shopping preferences. Most of the companies spare special budgets for the showcase and in-store designs in order to boost marketing success. In this study, it is aimed to define the consumer views for both showcase and in-store designs of shoe store. Datas that resulted by the questionnaire forms are delivered to SPSS package programme and the results are submitted as charts.

Keywords: Shoe, showcase design, in-store design, consumer

Giriş

‘‘Baudrillard’a göre günümüzde tüketim, doğal ihtiyaçların mal ya da hizmet aracılığıyla tatmin edilmesi olarak değil, kodlar ve kurallar olarak düzenlenmiş küresel ve tutarlı bir göstergeler sistemidir (Aktaran: Melikoğlu, 2008: 1)’’.

Alışveriş insanlar için vazgeçilmez bir eylemdir. Bu eylemin mağazalar tarafından kontrol edilebilir bir düzeyde olduğu dşnlmektedir. Kontrol edilebilirliği ise mağazaların reklam yüzü olan ve tketicisiyle ilk görsel teması kurabildiği vitrinlerdir. Vitrinler tüketicisi ve perakendeci arasındaki ilk irtibat noktasını temsil ederken, tüketicileri önce mağazaya girip sonra mağazadan alışveriş yapmaları için ikna edebilmektedir. Bu nedenle kısa bir zamanda bu görsel elemanların; görsel bir etki yaratması, perakendecileri diğerlerinden ayırması ve tüketicilerin mağazada başka istisnai bir deneyim öngörmesini sağlaması gerekmektedir (Pantano, 2016: 149).

Tüketiciler günümüzde birçok alternatif ile karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla ikna edilmesi ve ulaşılması zor bireyler haline gelmişlerdir. Bu değişim özellikle moda sektörünü etkilemektedir (Aktaran: Beyazıt, Panayırca, 2015: 1). Müşteri çekebilme ve satışı olumlu etkileme gücünden dolayı vitrin tasarımları günümüzde ayrı bir meslek kolu ve ayrıca önemli bütçelerin ayrıldığı bir mecra haline gelmiştir. Markanın kimliği, imajı ve kendini doğru Şekilde karşı tarafa aktarabilmesi markanın görsel kimliği ile mümkündür. Grsel kimliğin en ucuz, en etkili, en çekici sunumu ise vitrin tasarımlarıdır. Vitrinler hem aktif hem de potansiyel alıcılara sinyaller göndermektedir.

Tüketicisi davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden olan vitrinlerin tarihsel gelişimine bakıldığında, alışveriş meknlarının her tarafı açık, pazar tipi kullanıldığı daha sonraları önce

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

üstlerinin, sonra yanlarının kapatılarak dükkân haline getirildiği görülmektedir. Yavaş yavaş dükkânda satılan ürünlerin teşhir edilmesi ihtiyacı ile vitrinler ortaya çıkmıştır. Modern anlamda vitrinin ortaya çıkışı ise camın kullanılabilirliğinin ön plana çıktığı 18. yüzyıla dayanmaktadır ve vitrin tasarımlarında klasik mimarinin tasarım prensiplerinden yararlanılmıştır (Aktaran: Melikoğlu, 2008: 35).

Vitrin, tasarım elemanları, ürün bilgisi, görsel ipuçları ve tüketiciye mesaj iletme bileşenlerinden oluşan bir kompozisyonudur (Somoon, Sahachaisaeree, 2010: 1237). Vitrin tasarımlarının etkili olması, teşhir edilen ürünün daha güzel ve çekici görünmesi amacıyla afiş, fotoğraf, tablo, biblo, aksesuar, manken, banko gibi donatılarla beraber renk ve aydınlatma gibi öğeler de kullanılmaktadır. Ancak ayakkabı mağazalarının vitrin tasarımlarında, bu tür donatıların birçoğuna rastlanmamaktadır. Ayakkabı mağazalarının genelinde ürün teşhir tipi, vitrinde kullanılan renk ve aydınlatma gibi unsurlar birbirine benzer şekilde kullanılmaktadır. Teşhirde ayakkabı ile birlikte çanta, kemer, cüzdan gibi ürünlerin beraber sunuldukları görülmektedir. Giyim mağazalarında ürün çeşitliliği ve donatı olarak oldukça fazla alternatif ile farklı vitrin tasarımları mevcutken, ayakkabı mağazalarının çok lüks markların ayrıcalıklı vitrin tasarımları haricinde birçok ayakkabı mağazasının vitrin tasarımlarının bu anlamda çok fazla farklılık sunmadıkları gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ayakkabı mağazalarının vitrin ve mağaza içi tasarımlarına yönelik belirlenen unsurlardan hangilerinin ne derecede önemli olduğu konusunda tüketici görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma materyalini Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sağlık Bilimleri MYO, Hukuk Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, İ.İ.B.F, İletişim Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu fakülteler, yüksekokul ve enstitüde eğitim gören 226 kız ve 151 erkek olmak üzere toplamda 377 öğrenci oluşturmuştur.

Çalışmada ayakkabı sektöründe vitrin ve mağaza içi tasarımları üzerine tüketici görüşlerini belirlemek amacıyla anket formu hazırlanmıştır. Anket formunun hazırlanmasında farklı alanlarda konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaların sorularından ve ilgili literatürden yararlanılmıştır. Geliştirilen anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer alırken, ikinci bölümde öğrencilerin satın alma davranışlarını belirlemeye yönelik sorular, üçüncü bölümde ise

ayakkabı mağazalarının hem vitrin hem de mağaza içi tasarımları ile ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Hazırlanan anket formu pilot çalışma yapmak amacıyla ilk olarak 30 öğrenciye uygulanmış ve alınan dönütler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS (22.0) paket programına aktarılarak sonuçlar tablolarda verilmiştir. Anket formunda yer alan likert tipi soruların güvenirliği Cranbach's Alpha katsayısı ile llmüştür. Cranbach Alpha (α) istatistiği 0.863 olarak hesaplanmıştır. Bulunan sonuca göre veri toplama aracında kullanılan likert tipi soruların geçerlilik ve güvenirlilik test sonucunun yüksek derecede güvenilir aralığında olduğu ortaya çıkmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Demografik zellikler

Seçenekler		f	%
Yaş	18 ve altı	23	6.1
	19-22	263	69.8
	23-26	78	20.7
	27-30	7	1.9
	31 ve zeri	6	1.6
Cinsiyet	Kız	226	59.9
	Erkek	151	40.1
Fakülteler	Sanat ve Tasarım Fakültesi	57	15.1
	Sağlık Hizmetleri MYO	18	4.8
	Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasarım ABD	5	1.3
	Hukuk Fakültesi	67	17.8
	İslami İlimler Fakültesi	3	0.8
	İ.İ.B.F	71	18.8
	İletişim Fakültesi	45	11.9

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

	Spor Bilimleri Fakültesi	59	15.6
	Güzel Sanatlar Fakültesi	52	13.8
Aylık Gelir	500 ve altı	156	41.4
	501tl-1000tl	142	37.7
	1001tl-1500tl	33	8.8
	1501tl-2000tl	22	5.8
	2001 ve üzeri	24	6.4

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri incelendiğinde, % 69.8'inin 19-22 yaş aralığında , % 59.9'unun kız, % 18.8'inin İ.İ.B.F, % 17.8'inin Hukuk Fakültesi öğrencisi, % 41.1'in 500 TL ve altı, % 37.7'nin 501-1000 TL arasında gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ayakkabı satın alma ve ayakkabı için yapılan harcama miktarı

Seçenekler		f	%
Bir yıl içinde satın alınan ayakkabı sayısı	1	48	12.7
	2	109	28.9
	3	118	31.3
	4	49	13
	5 ve üzeri	53	14.1
Bir yıl içinde ayakkabı için yapılan harcama miktarı	150tl ve altı	70	18.6
	151tl-300tl	104	27.6
	301tl-450tl	88	23.3
	451tl-600tl	57	15.1
	601tl ve üzeri	58	15.4

Ayakkabı satın alma ve harcama miktarının yer aldığı tablo incelendiğinde en fazla oranla öğrencilerin bir yıl içinde (% 31.3) 3 ve (% 28.9) 2 ayakkabı aldığı; yine öğrencilerin % 27.6'sının 151-300 TL arasında, % 23.3'ünün ise 301-450 TL arasında ayakkabı için harcama yaptığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Ayakkabı satın almak için tercih edilen yerler

Seçenekler	f	%
Avm	248	65.8
Cadde mağazası	70	18.6
Outlet mağazalar	104	27.6
Pazar (İşporta)	16	4.2
İnternet	70	18.6

Öğrencilerin % 65.8'ininin AVM'de yer alan mağazalardan ayakkabı satın aldığı görülmektedir. Köksal ve Emirza (2011) tarafından yapılan "Kuruluş Yeri Açısından Cadde ve Alışveriş Mağazacılığının Karşılaştırılması: Ankara İlinde Bir Araştırma" isimli çalışmada, alışveriş merkezleri otopark imkânının genişliği, çocuk oyun alanlarının bulunması, sosyal aktivitelerin zenginliği, güvenlik hizmetleri, mağaza içerisinin çok sıcak ya da çok soğuk olmaması, mağazaların temizliği, planlanmamış alışveriş yapma ihtimalinin yüksekliği, daha güvenilir işletme olarak algılanması gibi seçeneklerin alışveriş merkezlerinin avantajları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Arslan ve Bakır (2010) "Tüketicilerin İlgi Düzeylerine Göre Alışveriş Merkezlerini Tercih Etme Nedenleri ve Sadakate Etkisi" isimli araştırmalarında tüketicilerin, AVM'leri çocuklara yönelik düzenleme ve aktivitelere sahip olması, iç ve dış mekân tasarımı, ışıklandırma, modaaya uygunluk ve imaj, modern wc'lerin bulunması gibi sebeplerle tercih ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Ayakkabı mağazası seçimini etkileyen faktörler

Seçenekler	1		2		3		4		5	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Vitrin düzeni	193	51.2	47	12.5	36	9.5	34	9	67	17.8

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

Ürün çeşitliliği	91	24.1	46	12.2	77	20.4	75	19.9	88	23.3
Marka değeri	95	25.2	52	13.8	66	17.5	58	15.4	106	28.1
Mağazanın popüler olması	134	35.5	87	23.1	51	13.5	54	14.3	51	13.5
Fiyat	104	27.6	33	8.8	57	15.1	63	16.7	120	31.8

(1; en zayıf, 5; en güçlü)

Ayakkabı mağazası seçimini etkileyen faktörlerin yer aldığı tablo incelendiğinde en güçlü faktörler % 31.8'lik oranla fiyat ve % 28.1 ile marka değeri olmuştur. En zayıf faktör ise % 51.2'lik oranla vitrin düzeni olmuştur.

Tablo 5. Ayakkabı satın almada dikkat edilen faktörler

Seçenekler	Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
	f	%	f	%	f	%
Kalite	352	93.4	24	6.4	1	0.3
Tasarım	350	92.8	25	6.6	2	0.5
Fiyat	310	82.2	62	16.4	5	1.3
Ergonomi	240	63.7	117	31	20	5.3
Marka imajı	154	40.8	184	48.8	39	10.3
Reklam ve tanıtım etkinlikleri	69	18.3	179	47.5	129	34.2
Ödeme kolaylıkları	241	63.9	104	27.6	32	8.5
Sezon sonu indirimler	276	73.2	85	22.5	16	4.2
Vitrin düzeni	85	22.5	171	45.4	121	32.1
Ürünün sergilenme şekli	107	28.4	177	46.9	93	24.7
Mağaza içi tasarımı	103	27.3	178	47.2	96	25.5

Çalışanların tutumu	207	54.9	147	39	23	6.1
---------------------	-----	------	-----	----	----	-----

Katılımcıların, ayakkabı satın alırken dikkat ettiği en önemli faktörün % 93.4 oranla kalite, ikinci olarak ise % 92.8 oranla tasarım olduğu görülmektedir. Bu faktörleri takip eden üçüncü önemli faktör % 82.2 ile fiyat ve dördüncü önemli faktör ise % 73.2 ile sezon sonu indirimlerdir. Katılımcıların kısmen önemli bulunduğu faktörler (% 48.8) marka imajı, (% 47.5) reklam ve tanıtım etkinlikleri ile (% 47.2) mağaza içi tasarım olmuştur. Katılımcıların % 32.2'sinin reklam ve tanıtım etkinlikleri ile % 32.1'inin vitrin düzenini önemsiz olarak değerlendirdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Mağaza seçimini etkileyen faktörler

Seçenekler	Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
	f	%	f	%	f	%
Vitrin tasarımı	148	39.3	165	43.8	64	17
Mağaza içi tasarım	136	36.1	183	48.5	58	15.4
Ürün çeşitliliği	325	86.2	47	12.5	5	1.3
Marka değer	262	69.5	100	26.5	15	4
Müşteri hizmetleri	229	60.7	130	34.5	18	4.8
Mağaza reklamları ve tanınmışlığı	104	27.6	216	57.3	57	15.1
Mağaza tabelası	81	21.5	188	49.9	108	28.6
Mağazanın yeri ve konumu	185	49.1	151	40.1	41	10.9
Mağazada ürünlere kolay ulaşabilme	259	68.7	104	27.6	14	3.7
Mağaza içinde rahat hareket edebilme	274	72.7	88	23.3	15	4
Mağaza içinde ürünü rahat inceleme ve deneme kolaylığı	319	84.6	50	13.3	8	2.1
Ürün fiyat bilgilerinin üzerinde yer	326	86.5	44	11.7	7	1.9

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

alması						
Ödeme koşulları	267	70.8	93	24.7	17	4.5
Mağazaya ulaşım kolaylığı	246	65.3	115	30.5	16	4.2

Katılımcıların ayakkabı mağazası seçiminde önem verdikleri faktörler incelendiğinde en fazla oranla önemli olan (% 86.5) ürün fiyat bilgilerinin üzerinde yer alması seçeneği olmuştur. Bu faktörü % 86.2 ile ürün çeşitliliği, % 84.6 ile mağaza içinde ürünü rahat inceleme ve deneme kolaylığı, % 70.8 ile ödeme koşulları takip etmiştir. Katılımcıların % 57.3'ü mağaza reklamları ve tanınmışlığı, %49.9'u mağaza tabelası, %48.5'i mağaza içi tasarımı kısmen önemli olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların % 28.6'sı ise mağaza tabelasını önemsiz olarak değerlendirmiştir.

Tablo 7.Vitrin tasarımı ile ilgili faktörler

Seçenekler	Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
	f	%	f	%	f	%
Vitrin aydınlatması	157	41.6	164	43.5	56	14.9
Vitrinde sergilenen ürünlerin modeli	260	69	94	24.9	23	6.1
Vitrinde kullanılan renkler	208	55.2	123	32.6	46	12.2
Vitrinde kullanılan objeler	158	41.9	158	41.9	61	16.2
Vitrinde fiyat etiketlerinin yer alması	266	70.6	93	24.7	18	4.8
Ürün çeşitliliğinin çok olması	284	75.3	77	20.4	16	4.2
Çok renkli ürünlerin yer alması	132	35	10	45.1	75	19.9
Moda olan ürünleri yansıtması	192	50.9	138	36.6	47	12.5
Sade olması	158	41.9	166	44	53	14.1
Vitrin tasarım şekli	151	40.1	167	44.3	59	15.6
Promosyon ürünlerinin vitrinde yer	171	45.4	157	41.6	49	13

alması						
--------	--	--	--	--	--	--

Katılımcıların ayakkabı mağazası vitrin tasarımına yönelik görüşlerinin yer aldığı tablo incelendiğinde önemli faktörlerin (% 75.3) ürün çeşitliliğinin çok olması, (% 70.6) vitrinde fiyat etiketlerinin yer alması, (% 69) vitrinde sergilenen ürünlerin modeli ve (% 55.2) vitrinde kullanılan renkler olduğu ortaya çıkmıştır. Kısmen önemli değerlendirilen faktörler için katılımcıların % 45.1'i çok renkli ürünlerin yer alması, % 44.3'ü vitrin tasarım şekli, % 44'ü vitrinin sade olması ve % 43.5'i vitrin aydınlatması şeklinde belirtmişlerdir. Önemsiz faktörler ise % 19.9 oranla çok renkli ürünlerin yer alması ve % 16.2 oranla vitrinde kullanılan objelerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise vitrin tasarımı ile ilgili faktörlerin yüksek oranlarda önemli ya da kısmen önemli olarak değerlendirildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Shishi Ye 'Communicating Corporate Identity Through Window Displays - A Semiotic Analysis of Ten Fashion Stores in Helsinki' isimli yüksek lisans tezinde görsel mağazacılıkta vitrin tasarımı ile ilgili tasarımlar yapılırken, beş prensibe uyulması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu prensipler; denge, vurgu, oran, ritim ve armonidir.

Tablo 8. Mağaza içi faktörler

Seçenekler	Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
	f	%	f	%	f	%
Mağaza içi aydınlatma	209	55.4	131	34.7	37	9.8
Özel ışıklandırma sistemlerinin kullanılması	129	34.2	183	48.5	65	17.2
İç mekânda kullanılan renkler	166	44	171	45.4	40	10.6
Dekor için objelerin kullanılması	147	39	178	47.2	52	13.8
Dekor amacıyla kullanılan objelerde renk çeşitliliğinin olması	120	31.8	189	50.1	68	18
Mağazada satılan ürün çeşitliliğinin fazla olması	285	75.6	71	18.8	21	5.6

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

Ayakkabıların numaralarına göre sınıflandırılması	231	61.3	111	29.4	35	9.3
Renklerine göre sınıflandırılması	157	41.6	166	44	54	14.3
Türlerine göre sınıflandırılması	240	63.7	111	29.4	26	6.9
Fiyat aralığına göre sınıflandırılması	228	60.0 5	120	31.8	29	7.7
Fiyat etiketlerinin ürün üzerinde yer alması	289	76.7	71	18.8	17	4.5
Ürünlerin duvardaki raflarda sergilenmesi	163	43.2	178	47.2	36	9.5
Ürünlerin mağaza içinde farklı stantlarda sergilenmesi	146	38.7	176	46.7	55	14.6
Ürünlerin mağaza içinde raflı dolaplar içinde sergilenmesi	139	36.9	163	43.2	75	19.9
Çalışanların tutum ve davranışları	248	65.8	108	28.6	21	5.6
Satış sonrası müşteri hizmetleri	268	71.1	93	24.7	16	4.2
Mağaza içi temizlik	281	74.5	81	21.5	15	4
Mağaza içerisinde özel kokuların kullanılması	203	53.8	137	36.3	37	9.8
Mağaza içerisinde müzik yayını uygulaması	183	48.5	145	38.5	49	13

Ayakkabı mağaza iç tasarımı ve düzeni için katılımcıların % 76.7'si fiyat etiketlerinin ürün üzerinde yer alması, % 75.6'sının mağazada satılan ürün çeşitliliğinin fazla olması, % 74.5'inin mağaza içi temizliği, % 71.1'inin satış sonrası müşteri hizmetlerini, % 65.8'inin çalışanların tutum ve davranışlarını, % 63.7'sinin ayakkabıların türlerine göre sınıflandırılmasını, % 61.3'ünün numaralara göre sınıflandırılması, % 44'ünün iç mekanda kullanılan renkleri önemli olarak değerlendirdikleri, % 50.1'in dekor amacıyla kullanılan

objelerde renk çeşitliliğinin olmasını, % 47.2'sinin ürünlerin duvardaki raflarda sergilenmesini, % 46.7'sinin ürünlerin mağaza içinde farklı stantlarda sergilenmesini kısmen önemli buldukları görülmüştür. Ürünlerin mağaza içinde raflı dolaplar içinde sergilenmesi (%19.9) ve dekor amacıyla kullanılan objelerde renk çeşitliliğinin olması (%18) ise düşük oranlarda da olsa önemsiz olarak değerlendirilmiştir. Mağaza içerisindeki müzik yayını uygulaması (% 48.5), mağaza içerisinde özel kokuların kullanılması (% 53.8) katılımcılar tarafından yüksek oranlarla önemli bulunmuştur. Abidin ve Aziz (2010) 'Window Display Window Display Compositions: Its Influences on Youths in Malaysia' isimli çalışmalarında, daha iyi mağaza ortamlarının müşteriiler arasında memnuniyeti, alışveriş yapma niyetlerini ve alışveriş yapma sürelerini artırdığını belirtmişlerdir. Marison, Gan, Dubelaar ve Oppewal 'un (2011) 'In-Store Music and Aroma Influences on Shopper Behavior and Satisfaction' isimli makalede mağaza içi müziğin ve kokunun alışveriş yapanların duygusal durumlarını etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yapılan araştırmada Vanilya aromasının her iki cins tarafından da hoş algılandığı görülmüştür.

Renk perakende atmosferindeki çeşitli estetik faktörler arasında en etkili ortam değişkenidir ve hem mağaza düzeninin hem de tasarımının görsel bir özelliğidir. Rengin bireyin bilişini ve davranışını etkileyen anlam taşıdığı düşünölmektedir. Elliot ve Maier renk algısı hakkında altı önerme sunmuştur; renkler belirli anlamlar taşır, bu anlamlar ya biyolojik eğilime veya öğrenilmiş ilişkilere dayanır, renk algısı bir değerlendirme sürecini çağrıştır, bu değerlendirme süreci davranışı motive eder, davranış motivasyonuna yol ačan renk algısının tetiklediği süreç otomatiktir ve bilinçaltıdır, son olarak renk pozitif veya negatif algılanabilir (Aktaran: Cho, Lee, 2016: 35-36).

Sonuç

Günümüzde duyu organları kapsamında görsel, işitsel, dokunsal ve kokusal yollarla tüketiciyi etkilemeye yönelik yapılan çalışmalar, tüketiciyi ürüne alıştırma, tüketiciye ürünle yakınlık kurdurma ve ürünü almaya teşvik etme sürecinde oldukça etkilidir. Vitrin tasarımları bu çalışmaların görsel algıya hitap etmesinde rol oynamaktadır ve önemli bir yere sahiptir.

Çalışma sonucunda katılımcıların en fazla oranlarla 19-22 yaş aralığında ve aylık 500 TL ve altında gelire sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir yıl içerisinde en fazla 3 ayakkabı satın aldıkları ve ayakkabıya 151-300 TL arasında bütçe ayırdıkları görülmüştür. Çalışma kapsamında öğrencilerin değerlendirilmesi ve aylık gelir düzeylerinin meslek sahibi olanlara

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

oranla daha düşük olması nedeniyle bir yılda alınan ayakkabı sayısının ve ödeme yapılan miktarın da gelir düzeyleri ile orantılı olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin ayakkabı alışverişi için daha çok alışveriş merkezlerini tercih ettikleri, mağaza seçimlerinde ise en önemli faktör olarak fiyatı dikkate aldıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Alışveriş merkezleri sağladıkları birçok avantaj nedeniyle öncelikli olarak tercih edilen mekânlar arasındadır. Giyim ürünleri üzerine yapılan çalışmalar sonucunda da alışveriş merkezlerinin çoğunlukla tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca alışveriş merkezlerinde birden fazla markaya ait mağazanın yer alması, tüketicilerin aynı anda ürün hakkında bilgiye kolay ulaşması açısından da önemli bir avantaj sağlamaktadır. Öğrencilerin mağaza seçiminde dikkate aldıkları diğer önemli faktörler ise ürün fiyat bilgilerinin üzerinde yer alması ve ürün çeşitliliğidir. Satın almada dikkate aldıkları özellikler ile ilgili kalite, tasarım, fiyat ve sezon sonu indirimlerini en önemli faktörler olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Öğrenciler, vitrin tasarımı ile ilgili özelliklerden ürün çeşitliliğinin çok olması, vitrinde fiyat etiketlerinin yer alması, vitrinde sergilenen ürünlerin modeli, vitrinde kullanılan objeler ve moda olan ürünleri yansıtması seçenekleri önemli olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir. Tüketim ürünlerinin yer aldığı mağazalarda vitrin tasarımının müşterileri etkilediği yapılan araştırmalarda görülmüştür. Ancak giysi vitrin tasarımlarının ayakkabı mağazalarına göre daha renkli, dekor malzemelerinin çeşitliliği ve farklı sunum teknikleriyle hazırlanabilmesi özellikleri nedeniyle tüketici üzerinde daha fazla etki bırakabileceği düşünülebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde tüketicilerin vitrin tasarımından etkilenme derecelerinin sunulan ürüne göre değişkenlik gösterebileceği söylenebilir.

Mağaza içi tasarım ve düzen ile ilgili olarak, öğrencilerin en fazla oranlarla, fiyat etiketlerinin ürün üzerinde yer alması, ürün çeşitliliğinin fazla olması, mağaza içi temizlik, satış sonrası müşteri hizmetleri, çalışanların tutum ve davranışları, ürünlerin türlerine ve numaralarına göre sınıflandırılması, mağaza içerisinde özel kokuların kullanılması ve müzik yayını uygulamasının yapılması seçeneklerini önemli olarak değerlendirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bir mağaza hem dış hem de iç mekânda taşıdığı tüm özellikler ile müşteriye hizmet etmektedir. Müşteriyi mağazaya çekmede ilk etkili olan unsur vitrin tasarımı iken, müşterinin mağaza içerisindeki düzenlemelerle ilgili memnuniyeti de, o mağazadan ürün satın alma davranışı üzerinde etkilidir.

Günümüz koşullarında rekabet edebilme Şartlarının her geçen gün daha da zorlaşması, ürün çeşitliliğinin artması ve ömrünün kısalması gibi etkenler firmaların hayatta kalma Őartlarını da zorlaştırmaktadır. Son yıllarda tüketiciler profillerinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmaların sayısı gittikçe artmaktadır. nemli ve zorunlu tüketim ihtiyaçlarından olan ayakkabı ile ilgili de müşteri profillerinin, beklentilerinin ve müşteriyi etkileyen unsurların da belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu araştırmada öğrenciler çalışma kapsamında değerlendirilmiş ve öğrencilerin ayakkabı satın alma durumları ile mağazaların vitrin ve mağaza içi düzenlemelerine yönelik görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçların sektörde faaliyet gösteren mağazalara katkı sağlayacağı dşnlmektedir.

Kaynakça

ABİDİN, N., AZİZ, A., 2012. ‘‘Window Display Compositions: Its Influences on Youths in Malaysia’’, Procedia - Social and Behavioral Sciences, vol: 38, pp. 355-361.

ALTINTAŐ, N., AĞAÇ, S., 2008. ‘‘Hazır Giyim rnleri Satışında Grsel Mağazacılık ve Giysi Sunumu’’, Tekstil Maraton Dergisi, sayı: 5, ss. 28-38.

ARSLAN, M., BAKIR, O., 2010. ‘‘Tüketicilerin İlgilenim Düzeylerine Göre Alışveriş Merkezlerini Tercih Etme Nedenleri ve Sadakate Etkisi’’, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, cilt: XXVIII (1), ss. 227-259.

BAYAZIT, Z. D., PANAYIRCI, U. C., 2015. ‘‘Moda Markalarının Pazarlama İletişiminde Őiddet: Shockvertising’’, İstanbul Journal of Social Sciences, sayı: 11, ss. 1-20.

BETTMAN, J., LUCE, M., PAYNE, J., 1998. ‘‘Constructive Consumer Choice Processes’’, Journal of Consumer Research, vol: 25 (3), pp. 187-217.

CHO, J., LEE, E., 2017. ‘‘Impact of Interior Colors in Retail Store Atmosphere on Consumers’ Perceived Store Luxury, Emotions, and Preference’’, Clothing and Textiles Research Journal, vol: 35 (1), pp. 33-48.

ÇAKIR, M., ÇAKIR, F., USTA, G., 2010. ‘‘niversite ğrencilerinin Tüketim Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi’’, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, cilt: 2 (2), ss. 87-94.

Ayakkabı Sektöründe Vitrin ve Mağaza İçi Tasarımları Üzerine Tüketici Görüşleri

ÇELİKBAŞ, G., 2013. “Mağazalarda Kurumsal Kimlik ve Vitrin Tasarımı İlişkisi: İstanbul Louis Vuitton Mağazalarının Vitrin Tasarım Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ELBİR, N., 2013. “The Impact Of Brand Equity On Purchase Intentions In An Uncertain Economic Environment An Empirical Study On Turkish Shoe Market”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERBAŞ, A., 2006. “Marka Sadakatinin Tüketici Satın Alma Davranışına Etkileri: Ayakkabı Sektöründe Klasik Ayakkabı Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERCİŞ, S., GEÇİKLİ F., ÇAT, A., 2016. “Tüketicilerin Mağaza İmajı Algıları İle Mağaza Sadakati Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Bir alışveriş Merkezinde Uygulama”, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, cilt: 1 (2), ss. 46-56.

EVANS, M., 1989. “Consumer Behaviour Towards Fashion. European Journal of Marketing”, vol: 23 (7), pp. 7-16.

DUMANLI, F., 2014. “Moda Pazarlamada Tasarım ve Uyumun Önemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KORKMAZ, E. C., 2014. “Hazır Giyim Sektöründe Üretici Firmaların Gözünden Vitrin Tasarımı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KÖKSAL, Y., EMİRZA, E., 2011. “Kuruluş Yeri Açısından Cadde ve Alışveriş Merkezi Mağazacılığının Karşılaştırılması: Ankara İlinde Bir Araştırma”, Mustafa Kemal Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt: 8 (16), ss. 75-87.

MORRISON, M., GAN, S., DUBELAAR, C., OPPEWAL, H., 2011. “In-store Music and Aroma Influences on Shopper Behavior and Satisfaction”, Journal of Business Research, vol: 64, pp. 558-564.

MELİKOĞLU S. A., 2008. “Marka Mekânı Olarak Vitrin Tasarımının Önemi: Tüketici Davranışları Üzerinden Deneysel Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

PANTANO, E., 2016. ‘‘Engaging Consumer Through the Storefront: Evidences from Integrating Interactive Technologies’’, Journal of Retailing and Consumer Services, vol: 28, pp. 149-154.

SOMOON, K., SAHACHAISAREE, N., 2010. ‘‘ Factors Determining Window Display Conveying Merchandise’s Positioning and Style: A Case of Shopping Mall Clothing Display Targeting Undergraduate Students’’, Procedia Social and Behavioral Sciences, vol: 5, pp. 1236-1240.

TUTAR, M. M., 2013. ‘‘Markanın Mağaza Kişiliğinin Vitrin Tasarımına Etkileri’’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YE, S., 2016. ‘‘Communicating Corporate Identity Through Window Displays - A Semiotic Analysis of Ten Fashion Stores in Helsinki’’, Master’s Thesis, Aalto University School of Business, Alto.

YÜCEL A., YÜCEL N., 2012. ‘‘Mağaza İmajı İle Mağaza Sadakati Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Denizli İlinde Yapılan Bir Araştırma’’, Yönetim Bilimleri Dergisi, cilt: 10 (19), ss. 95-114.

Bir Etnograf Olarak Turgut Zaim¹

Dr. Ahmet Musa KOÇ²

Özet

Kültürel çalışmaların temel odak noktası, insani yeti ve eylemlerin dayanaklarını, benlik hakkında düşünce ve duyguları incelemesidir. Etnografya kültür kavramını merkezine alır. Çoğunlukla katılımcı gözlem yoluyla günlük yaşamın içinden derinlemesine mülakatlar ve geniş çaplı gözlemler yoluyla birey ve grup üzerine odaklanır. Araştırma yöntemi olarak etnografya, sanatsal kavrayış ve anlatıya ihtiyaç duyar. Aynı şekilde sanat da gerçekliği keşfetme aracı olarak etnografyayı bir sanat pratiği olarak kullanması üretken bir ortak alan sağlar. Bu araştırmada Turgut Zaim'in eserlerinde belgeleri bir kesinlik, sıcak bir içtenlikle ele aldığı Yörük kültürü ve yaşamını eser analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Zaim'in eserleri gözlemlediği topluluğun yaşamını, giyim kuşamını, eşyalarını, geçim kaynaklarını, mutluluğunu, hüznünü kısacası maddi, manevi kültür yapısının eserlerinde görsel etnografik anlatıya dönüştüğü görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turgut Zaim, görsel etnografya, sanat, folklor.

Turgut Zaim As An Ethnographer

Abstract

The main focus of cultural studies is to examine the basis of human competence and actions; thoughts and feelings about the individualism. Ethnography centers the culture concept. It mostly focuses on individual and group through in-depth interviews and wide-ranging observations from everyday life through participatory observation. It needs ethnography, artistic insight and narrative as a research method. In the same way, art provides a productive common space for using ethnography as an art practice as a means of discovering reality. In this research, culture and life of Yoruk, handled by Turgut Zaim with a proven certainty and warmly in his works, were examined by using trace analysis method. It is seen that in the works of Zaim, the life, the clothing, the goods, the means of livelihood, the happiness, the sadness, in short the material and spiritual structure of the community that he observes has turned into a visual ethnographic narrative.

Key words: Turgut Zaim, visual ethnography, art, folklore.

Giriş

Etnografi antropoloji alanı olarak ortaya çıksa da bugün birçok alan ve disiplinden araştırmacı etnografik çalışma yapmaktadır. Başkalığı anlamak için ötekine yönelen güncel sanatçının performatif, duyusal, yaratıcı ve etkileşimsel yönleri onu etnografinin alanına

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

sürükler. Sanat-sanatçı ve kimlik-topluluk konularındaki sınırlayıcı tanımlamaların çöküşü, kuramsal gelişmeler kadar toplumsal hareketler tarafından da hızlandırılır. Böylece sanatın, antropolojinin araştırdığı düşünölen kültürün genişleyen sahasına kaydığı görölmektedir (Foster, 2009:230). Sanattan ayrı değeriendirilen birçok kültürel araştırma pratikleri de günümüz sanatının üretim malzemesine dönüşmüştür. İnsan gözünün mekanik uzantısı olarak fotoğraf ve kamera etnografik saha çalışmalarında görmenin sosyolojik fonksiyonunu yerine getiren araç olarak kullanılmıştır. Pink'e (2007:21) göre etnografik araştırmada, görsel imajlar ve metaforlar iç içe geçmiştir. Etnograflar araştırdıkları konu ile ilgili görsel araçları işe koştuklarında, görsel bir metin üretmiş olurlar. Böylece ürettiği görseller etnografik bilginin parçasını oluşturur. Kieran (2005:100), "sanat eseri, dünyayı kavrayabilmek, anlayabilmek ve onları görme yollarını geliştirir" diye açıklıyor. Sanat eserleri yoluyla, bilimsel istatistiklere veya belgelendirilmiş raporlara indirgemeneden, insanların mücadelelerinin, karmaşık gerçekliklerin, dönüşümlerin ifade yolu açılır. Bu yansıtma biçimi ancak yakından bakılarak, "orada olarak" temsil gücü daha yüksek olabilir. Ünlü fotoğraf sanatçısı Robert Capa'nın belirttiği gibi "resimleriniz yeterince iyi değilse, yeterince yakın değilsinizdir". Zamanının çok ötesinde bir öngörüyle Turgut Zaim tıpkı bir etnograf gibi resimlerini yaptığı Yörüklerle yaşamış alan araştırması yapmış ve onların yaşamlarının her ayrıntısını resimlerine yansıtmıştı. Bu anlamda etnografik metodolojiler günümüz sanatçısı için de kullanışlı bir izlek sunmaktadır.

Erken cumhuriyet döneminin millilik söylemi halkçılık ilkesi doğrultusunda köycü söylemi ile etkisini artırır. Bu durum sanat alanında da gecikmeden kendini gösterir. Çağdaş Türk resim sanatında folklorik öğeler ilk kez görölmeye başlanmış ve sanatçılar yerel konulara yönelmiştir. Yerel konuların ilk uygulamaları D grubunda görünür hale gelmiştir. Bunlar daha çok Modernizm ve geç Kübizmin etkilerini yansıtan Anadolu manzaraları ve köylü portreleridir. Yurt gezileri İstanbul'a sıkışıp kalmış olan sanatçılar yurt gerçekleriyle ve halkla temas etmesi amaçlanır (Edgü, 1998:205).

Anadolu kültürünü ve köy yaşamını tanımak amacıyla 1938-1943 yılları arasında, devlet tarafından Anadolu'nun çeşitli illerinde resim yapmak üzere sanatçılar görevlendirilmiştir. Yurt gezileri sanatçıların toplumsal yapıyı, kültürel öğeleri yakından incelemesi ve anlaması bakımından alan araştırması yapma imkânı vermiştir (Koç, Karoğlu, 2017:2268). Bu proje Türk resminde yöresel, folklorik halkbilimsel öğelerden faydalanarak ve toplumu tanımak

için sanatçıların halkla daha fazla temas ettiği, gözlemediği ve sanatsal bir dil ile yorumladığı dönemin kapısını aralamıştır.

Türk Resmine Etnografik Eğilimler

Osmanlı İmparatorluğu'nun güç ve toprak kaybetmeye başlaması, Avrupa ile yüzleşmeye başlamasının ilk evresini oluşturur. 18. Yüzyıl sonlarında başlayan Osmanlı yenileşme hareketleri içinde Çağdaş Türk resmi, bugün geldiği noktaya kadar oldukça zor bir süreçten geçmiştir.

Cumhuriyet hükümeti, bağımsızlığını Batı ile savaşarak elde etmiş olsa da onu çağdaş bir geleceğe taşıyacak olan bilim, teknoloji ve sanatın yine Batı'dan alınması gerektiğinin bilincinde olmuştur. Öte yandan Batı uygarlığının içinde kendi kimliğiyle var olan bir ulus olabilmek için tarihî başarılarından istifade etmek bir devlet politikası olarak önem kazanmıştır. Bu bağlamda iç işlerinden ekonomiye, eğitim ve kültüre kadar bütün alanlarda, halkçı ilkeler doğrultusunda ilerlemeyi, kurumlaşmayı mümkün kılacak bütün imkânlar seferber edilmiştir. Kültür ve sanata, merkezin dışında kalan milli kültürün membaı olan halkı bizzat gözlemlenerek yapıta aktarılması teşvik edilmiştir. Atatürk güzel sanatlara yaklaşımını Cumhuriyet'in onuncu yıldönümündeki nutkunda şöyle ifade etmiştir:

"Yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür".

Bu bağlamda, çağdaş Türk resminin temel sorunu "yenilikçilik" değil; çağdaş kökenli sanat kavramlarının yerel düşünce uygulama platformu üzerinde ileri düzeylere götürülmesi sorununa ilişkin arayışlar olmuştur. Hasan Ali Yücel Cumhuriyetin sanat idealini şöyle ifade eder: "Biz milli ruhu, mazinin hamuruyla yoğurmak, bugünün fırınında pişirmek ve istikbalin zevkine sunup onu yeni ihtiyaçları duymaya hazırlamak istiyoruz" (Yücel, 1954:108). Bu ve benzeri görüşler Türk ressamı 1930'lu yıllardan itibaren batılı sanat formlarını kullanarak öz değerlerini yansıtmada ortak endişeyi paylaşmışlardır. Kurbağalı dere manzaralarından yorgun Türk resmine toplumsal gerçeklikle yüzleşen dinamik bir alan açılmış, Anadolu insanı ve doğası başlıca konu durumuna gelmiştir.

Turgut Zaim Resminde Etnografik Eğilimler

1906 yılında İstanbul'da doğan Turgut Zaim, Kadıköy Saint Joseph Koleji'nden mezun olur. Güzel sanatlarla ilgili bir aile içinde büyüyen ressam 1920 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğrenime başlar (Biçinciler, 2018:1). Ailesinin zorlaması ve ısrarı üzerine öğrencilik yıllarında Paris'e resim eğitimi için burslu olarak giden Zaim, batının dayattığı sanatsal pratikleri ve fikri düşünceleri yadsıyarak yurda döner. Akademide hocalığını yapan İbrahim Çallı, Zaim'i ; “aklı başında olmayan çocuk” diye nitelendir. İstanbul'a döndüğünde dönemin ünlü Fransız sanat tarihçi ve arkeologu Albert Gabriel'in Anadolu eserleri hakkında yapmış olduğu konferansa katılmıştır. Gabriel, Anadolu'da eski yıllardan süregelen köklü ve katkısız bir kültürün olgun ve dikkate değer eserlerinden bahsetmektedir. Türk ressamlarını kendi malları ve mirasları olan bu kültürle ilişkiye çağırmaktadır. Bu konuşma, olumlu etkisini herkesten önce Turgut Zaim üzerinde göstermiştir (K. Özsezgin 1970). Yurt Gezilerine katılarak Anadolu'daki yaşamı ve folklorik değerleri yakından tanır. 1930'lu yıllarda Konya, Sivas ve Tokat'a bir dizi geziler yapar. Bu geziler sonucu geleneksel ve folklorik anlayışla yapılmış resimler ortaya çıkar. 1932-1935 yıllarında İnkılâp Sergilerinde, 1939'dan sonra bazı "D Grubu" Sergilerinde yer alır.

Resimlerinde gelenekten ilk esinlenen sanatçımız Turgut Zaim'dir. Kılıç; “Batı resim tekniğinin henüz yeni kanıksandığı ancak üslup etkisinin devam ettiği, sanatçı bireysel üslup ve kimliğinin henüz oluşmadığı bir dönemde ‘bireysel üslubunu’ oluşturan ilk sanatçımız” Turgut Zaim olduğunu söyler. “Milli, yerel, bölgesel, halka dönük gibi belli bir sanat eğilimini nitelendirmek isteyen terimlerin kaynağı Turgut Zaim'in eserlerinde görülebilir” (Kılıç, 2013:332). Turgut Zaim geleneksel biçim anlayışına çağdaş bir yorum getirerek, yeni üslup etkinliğinin ülke gerçekleriyle nasıl bağdaşacağı sorusunun ilk yanıtını vermiştir (Tansuğ, 1993:174-175). “Sanatçı, Anadolu köylü ve göçer yaşamını resimlerinde belgeci bir kesinlikle ele almış olmasına rağmen duyarlı ve samimi bir yaklaşımla özgün bir biçim dili geliştirmiştir. Türk minyatür resminin geometrik kompozisyon ve şematik figür esprisinden hareket eden Zaim için folklor sevgisi, her zaman taze, yeni ve özentisiz bir duyarlık kaynağı olarak kalmıştır. Sanatçının Yörüklerin günlük yaşamından kesitleri ele aldığı resimlerinde, köylülerin giysileri, baş ve bel bağlama biçimleri, yemek kültürü ve çadırlarındaki dokuma

motifleri, üslubunu belirleyen biçimsel öğelere dönüşmüştür”(Tansuğ, 1993:174-175’ dan akt. Uzunoğlu, 2013:166).

Turgut Zaim’in Yörük eserleri sergiye yeni bir konu olarak yöresel resimler katmıştır. Sanatçının istemsiz olarak etnografyanın, katılımcı gözlem, görüşme, alan araştırması gibi belli başlı yöntemlerini kullandığını şu ifadesinden anlaşılmaktadır: “Fırsat buldukça yurdun çeşitli yerlerini dolaştım. Yörükleri, Avşarları ziyaret ettim. Bundan böyle bozkır benim hocam olmuştu. Bu toprağın ressamı olmak istiyordum. Yurt özelliği de olan bir üslup sahibi olmaya çabalıyordum. Bozkırın dilini sezmeye uğraştım” (Uz, 2012:68).

Zaim eserlerinde doğa, çevre ve kültürel yaşama dair gözlemlerine öncelik vererek gerçekçi bir yaklaşım benimser. Eserlerindeki, dolaysız samimi yaklaşımı izleyiciyi etkiler. Zaim’in resimlerinde; hamur açan, karpuz kesen, yün eğiren, çocuğunu emziren, eşeğini yükleyen kadınları, izleyiciye o toplumun örf adetleri, gündelik yaşamı, Anadolu insanının, manevi dünyasını yansıtan biçim ve motiflerle bezeli giyimleri hakkında bilgi verir. Toplumsal ilişkileri, geçim kaynaklarını, gündelik davranışları, inançları; mısır yiyen, kedi seven, zurna çalan çocuklarda, halı dokuyan genç kızlarda, pazar yerinde dolaşan delikanlılarda, kara gözlü sıpalarda ve yumuşak tüylü keçilerin tuvale aktarılmış naif ifadelerinde bulabilirsiniz (Koç, Karoğlu, 2017:2268).



Resim 1, Turgut Zaim, “Köylü Kadınlar”

Resim 2, Turgut Zaim, “ Halı Dokuyanlar”

Yörükler, yüzyıllar boyunca sürdürdükleri kültürlerini, halı, kilim, eşarp, kıyafet gibi çeşitli eşyalar ve kendilerine özgü motifler ile zengin bir sanatsal ürün miras bırakmışlardır. Turgut Zaim uzun süre Yörük yaşamını gözlemlemiş ve eserlerine samimi bir üslupla tıpkı bir etnograf gibi doğrudan aktarmıştır. Bu resimler incelendiğinde, Yörüklerin kültürel birikimi ve gündelik yaşamlarının izleri kolayca görülebilmektedir.

Bir kültürel öge olan giyim, onları üreten insanları ve toplumlarını belli boyutlarda özgün kimlikleriyle temsil eden görsel objelerin başında yer almaktadır. Geleneksel öğeler içeren bir giyim kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili pek çok bilgi sunabilir (Artun, 2006:2). *Resim 1* de görülen başlıklar Anadolu'da kadınların geleneksel giyimlerinin tamamlayıcı bir unsuru ve süsüdür. “Kadın, başında taşıdığı süsü ile çevresine sosyal durumunu ve ekonomik gücünü gösterir. Genç kız başlığı, yeni evli kadın başlığı, gelin başlığı, çocuklu kadın başlığı, oğlu askere gitmiş ana başlığı ve nine başlıklarının her biri ayrı özellikler gösterir” (Kırzioğlu, 1992:134). “Başlıklar, bölgelere ve giyenin durumuna göre, ister altın, gümüş veya boncuklarla süslenmiş olsun, ister kız başı, ister gelin başı, ister yeni evli kadın başı ya da dul veya yaşlı kadın başı olarak düzenlensin hepsinde esasta birlik vardır. Başa önce bir fes veya takke giyilir. Buna genelde “Arakçın” ve “Terlik” denir. Her ikisi de teri emici anlamında kullanılmaktadır. Başlıklar terlik üzerine çeşitli örtüler örtülüp bağlanarak ve takılarla süslenerek yapılır” (Kırzioğlu, 1992:134). *Resim 1* ve *2* de bu farklılık izlenmektedir. Yalman'a göre “Toroslar'ın Aladağ bölgesinde kızların başında örtü bulunmaz. Başa örtü örtmek evli, yani gelin nişanlı olmaya işaretler, ihtiyar kadınlarınsa başlarında süsleme olmaz ve olsa da ayıp sayılır” (Yalman, 1993:116). Zaim'in bütün bu ayrıntılara dikkat ettiği görülmektedir. *Resim 2* de Yörük kızlarının zülüfleri ve saç örgüleri dikkat çeker. “Yörük kızları saçlarını “Bağ” ismi altında 40 adede kadar örer ve bunların her birine “Belik” denir” (Yalman, 1993:358).



Resim 3, Turgut Zaim, "Yaylada Yörükler"



Resim 4, Turgut Zaim, "Beşik"

Resim 3 ve 4 de Yörük kadınlarının sıkı dokunmuş ince pamuklu dokuma olan beyaz tülbendi fesin üzerine örttükleri görülmektedir. Arıca fesin alın kısmına gelecek şekilde sıra halinde dizilmiş takılar ince bir işçilikle resmedilmiştir. Adına *Gazi* denen bu takı takan kadının maddi durumuna göre değişmektedir (Gizlice-Önal, 2004: 73). Zaim'in belgesi bir anlayışla Yörüklerin gündelik giyiminden resmettiği bir başka ayrıntı *Resim 1, 3 ve 5* de görünen kuşaktır. Erkoçak ve Gizlice'ye göre kuşak; "yöre insanının çok amaçlı kullandığı bir kıyafettir. Hem kış hem de yaz günlerinde bele bağlanır amacı beli sıkı tutmasıdır. Soğuk olduğunda aba altından boyuna çapraz bağlanarak soğuktan korunmada kullanılır. Ayrıca namaz kılmak için seccade ve yemek yerken sofraya görevi de görmektedir". (Erkoçak-Gizlice, 2003: 124'dan akt. Artun, 2006). Kuşaklar motif zenginliği, canlılık ve zarafetiyle dikkat çeker.



Resim 5, Turgut Zaim, "Yörükler"

Yörüklerin başlıca geçim kaynağı olan hayvancılıktır. Zaim *Resim 5* de olduğu gibi Yörükleri konu alan birçok resminde keçileri, develeri ve eşekleri kompozisyona dâhil etmiştir. Keçinin yününden ip eğiren, bakraçtaki sütünden çocuklarını besleyen kadınlar bu resimde dikkat çekmektedir. Yörük yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan keçiler resmin merkezinde yer alır. Ayrıca bu resimde, kol ve yaka ile sırta gelen kısımları yöresel motiflerle işlemeli sırma cepken ve pamuklu veya ipek kumaştan yapılan cepkenin altına giyilen işlik (gömlük) de görülmektedir. Kültür ve sanat olayı olarak giyim kuşam, o toplumun değer yargıları, inançları ve ekonomik yapıları hakkında bilgi verir. Turgut Zaim eserleriyle Yörüklerin manevi dünyasını yansıtan kendilerine özgü motifler ile bezeli giyimlerini, yaşam koşullarını, adetlerini, kendinden sonraki nesillere sanatsal bir bakışla aktarmıştır.

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi'nde Batılılaşma hareketleri, halkçılık ilkesi doğrultusunda geniş kitleleri hedef almış ve çağdaş Türk resmi'nde yöresel ve milli eğilim güçlenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda Anadolu kültürünü ve köy yaşamını tanımak amacıyla 1938-1943 yılları arasında, devlet tarafından Anadolu'nun çeşitli illerinde resim yapmak üzere sanatçılar görevlendirilmiştir. Yurt gezileri sanatçıların toplumsal yapıyı, kültürel öğeleri yakından incelemesi ve anlaması bakımından alan araştırması yapma imkânı vermiştir. Bu proje Türk

resminde yöresel, folklorik halkbilimsel öğelerden faydalanarak ve toplumu tanımak için sanatçıların halkla daha fazla temas ettiği, gözlemediği ve sanatsal bir dil ile yorumladığı dönemin kapısını aralamıştır. Sanatçılar tıpkı bir etnograf gibi belli bir bölgede yaşayıp, gözlemler yapmış ve görsel kayıtlarını tutmuşlardır. Turgut Zaim, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Malik Aksel, Nuri İyem gibi birçok sanatçı millî kültürün canlı müzesi olan halka giderek çağdaş Türk sanatına yeni ufuklar açmışlardır.

Turgut Zaim Türk resmine yöreselliğin girmesine öncü olmuş, geleneksel kaynaklardan konu olarak yaralanmanın yanında, çalışmalarında doğa ve çevre gözlemine öncelik veren gerçekçi tutumuyla geleneksel sanatları yeniden yorumlamıştır. Zaim'in eserleri içinde bulunduğu topluluğun yaşam koşulları, gündelik eşya ve kıyafetleri, mutluluğu, hüznü kısacası maddi, manevi kültür yapısının eserlerinde görsel etnografik anlatıya dönüştürmüştür.

Kaynakça

- Artun E. (2006). “Adana Ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim- Kuşam Geleneği”. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*. no. 1361
- EDGÜ, Amelie, (Ed.), (1998). “Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943)”. Milli Resurans Yayınları, İstanbul.
- Erkoçak, M., Gizlice, A. (2003). “Osmaniye Folkloru”. Osmaniye: OFAD Kültür Yayınları-1.
- Foster, H. (2009). *Gerçeğin Geri Dönüşü* (Çev. Esin Hoşsucu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gizlice, A., Önal, S. (2004). “Osmaniye Geleneksel Kıyafetlerinde Kadın ve Erkek Başlıkları”, *Karacaoğlan'dan – Bela Bartok'a Dadaloğlu'ndan –Âşık Feymani'ye Osmaniye Kültür Sanat ve Folklor Sempozyumu, Osmaniye*.
- Kırgızoğlu, N. (1992), “Anadolu'da Geleneksel Kadın Başlıkları”, *4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 5. Cilt, Maddi Kültür. Ankara: Kültür Bakanlığı HKAG Yayınları.
- Kılıç, E. (2013). “Çağdaş Türk Resminde Geleneksel Etkileşim”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25, ss. 327-340.
- Kieran, M. (2005). *Revealing Art*. London: Routledge.
- Koç, A., Karoğlu, A. (2017). “Sanatın Genişleyen Sahası ve Görsel Etnografya”. *idil*, 6 (36), s.2259-2272.
- Pink, S. (2007). “*Doing visual ethnography*”, London: SAGE Publications.
- Tansuğ, S. (1993). “*Çağdaş Türk Resim Sanatı*”. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uz, A. (2012). Tuvale Yansıyan Anadolu Kùltürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt:1- Sayı:1,66-73.

Uzunoğlu, M. (2013.) Kùltür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları. *İdil*, , Cilt 2, Sayı 10. 150-169.

Yalman, A.R. (1993), “Cenup’ta Türkmen Oymakları 1-2”. Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.

Yücel, H. Â. (1954). Duhamel’in Dedikleri, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15.08.1954 s. 2.

Biçinciler, N. "Ulusal Resim Sanatının Ustası Turgut Zaim” 5 Mayıs 2018 Tarihinde H.<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1137/352347.pdf?isAllowed=&sequence=1> adresinden erişildi.

**Dijital Çağda Marshall McLuhan'ı Yeniden Düşünmek: Bir Uzantı ve Ampütasyon olarak
Yeni Medya Teknolojileri¹**

Dr. Öğretim Üyesi Gül Esra ATALAY²

Özet

Marshall McLuhan “20.yüzyılın en büyük medya teorisyeni,” “bilgi çağı gurusu”, “elektronik çağın kâhini” “medya ekolojisti” , “siber uzayın babası” gibi yakıştırmalarla anılmaktadır. 1960'larda kaleme aldığı çalışmalarla internetin ve sosyal medyanın ortaya çıkacağını önceden haber verebilecek kadar isabetli medya ve teknoloji analizlerinde bulunmuştur. Türkiye’de sosyal bilimler alan yazınında McLuhan konusunda sınırlı kaynak mevcuttur ve eserlerinin çok azı Türkçe’ye kazandırılmıştır. McLuhan, eserlerinin yanlış ve eksik yorumlanması nedeniyle teknoloji savunucusu, teknolojik gelişmelerin hayranı olarak görülmektedir. Esasen sadece1950’lerin başında çok kısa bir dönem için teknolojik yeniliklerin daha iyi bir dünya yaratacağına inanmıştır. Daha sonraki eserlerinde teknolojiyle donanmış dünyayı bir kayıp olarak görmeye başladığı ve eleştirel bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. McLuhan modern yaşamın kaosunu girdap metaforuyla açıklar ve elektronik bilgi girdabının insanlığı tepetaklak etmesinden ancak bu süreci çok iyi inceleyerek ve analiz ederek kurtulunabileceğini belirtir. Bu çalışmada Marshall McLuhan’ın teknoloji ve medya eleştirileri ortaya konularak günümüzde yeni medya teknolojilerinin topluma olan etkileri tartışılmıştır. Betimleyici yöntem kullanılarak McLuhan’ın teknolojik yeniliklere dair “uzantı” ve “ampütasyon” önermeleri, yeni medya bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışma, teorisyen ve ürettiği fikirler hakkında Türkçe’de var olan sınırlı kaynağa katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Marshall McLuhan, yeni medya, sosyal medya, uzantı, ampütasyon

**Revisiting Marshall McLuhan in Dijital Age: Yeni Medya Technologies as Extension and
Amputation**

Abstract

Marshall McLuhan has been mentioned with epithets such as “greatest media theorist of 20th century”, “Information age guru”, “oracle of electronic age” or “father of cyber space”. Media and technology analyses that he did in 1960s are accurate enough to predict the emergence of the Internet and social media.

In Turkish social sciences area, there are limited amount of studies on McLuhan and only a few of his works are translated into Turkish. What is more, as his works are misinterpreted, he is falsely seen as a technology advocate and fun of technological developments. In fact, only in the early 1950s, for a very short period, he believed that technological innovations could create a better world. In his later works, it appears that he is beginning to see the world equipped with technology as a loss and adopts a critical approach. McLuhan explains modern life by the

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Bölümü, gulesra.atalay@uskudar.edu.tr

whirlpool metaphor, and he states that it is only possible to be rescued by this whirlpool of electronical information by analyzing it. In this study, Marshall McLuhan's critics of technology and media are put forward and the influence of new media technologies on societies are discussed. Using the descriptive method, the "extention" and "amputation" concepts of McLuhan, were evaluated in the context of the new media. The study aims to contribute to the limited resource available in Turkish about the theorist and the ideas he produced.

Keywords: Marshall McLuhan, New media, social media, extension, amputation

Giriş

Kanadalı medya teorisyeni Marshall McLuhan “20.yüzyılın en büyük medya teorisyeni,” “bilgi çağı gurusu”, “elektronik çağın kâhini” “medya ekolojisti” , “siber uzayın babası” gibi yakıştırmalarla anılmaktadır. İnternetin hatta facebook’un ortaya çıkacağını 1960’larda yazdığı çalışmalarda haber verdiği düşünülürse bu yakıştırmaların isabetli olduğu söylenebilir.

Marshall McLuhan hakkındaki genel kanı onun 20. Yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olduğu ve özgün bakış açısıyla gelişmeleri önceden tahmin edebildiği yönündedir.

BBC’den Jonathan Miller, Freud’un cinsellik için yaptığını, McLuhan’ın görsel uzay için gerçekleştirdiğini medyanın insan ilişkilerini yapılandırma konusundaki kuşatmasını gözler önüne serdiğini söylemiştir. Gazeteci yazar Tom Wolfe ise McLuhan’ın Newton, Darwin, Freud, Einstein ve Pavlov’dan bu yana en önemli düşünür olduğu görüşünü dile getirmiştir (Gordon, 2010: 6).

Multidisipliner bir akademisyen olan McLuhan, Kanada Manitoba Üniversitesi’nde önce mühendislik daha sonra ise İngilizce ve tarih eğitimi almıştır. Manitoba Üniversitesi’ndeki üçüncü yılında İngilizce ve Felsefe’ye yoğunlaşmaya başlamıştır. Edebiyat ve felsefe alanlarındaki çok titiz okumalar gerçekleştirmiştir. Şiire duyduğu ilgi yazılarında kullandığı edebi, şiirsel dilde kendisini göstermektedir. McLuhan edebiyatta ve şiirde insanoğlunun ruhunun, modern yaşamın tüm kabalığına, mekanik ve ticari olana karşı protestosunu görüyordu. Edebiyat kökenli olduğu için eserlerinde kelime oyunları, ironi, cinas, paradoksu sıkça kullanmıştır.

McLuhan, İngiliz dili dersleri verirken, makalelerinde kültür eleştirileri yapmaya başlamıştır. 1942’de Cambridge Üniversitesi’nden İngiliz Edebiyatı Doktoru unvanını almıştır. Bir süre Amerika Birleşik Devletleri’nde bir kaç üniversitede çalıştıktan sonra Kanada’ya, Toronto

Üniversitesi'ne gelmiş ve kariyerinin sonuna kadar burada öğretim üyesi olarak çalışmıştır. 1963 yılında Toronto Üniversitesi Kültür ve Teknoloji Merkezi'ni kurmuştur. Bu merkez günümüzde halen "Marshall McLuhan Kültür ve Teknoloji Programı" adı altında faaliyetini sürdürmektedir.

McLuhan 1960-70'lerde çok popüler ve ünlü olmasına rağmen daha sonra, bir süre ön planda görülmemiş, unutulmaya yüz tutmuştur. Bunun en büyük sebeplerinden biri McLuhan'ın kendine has tarzı gösterilmektedir. Bir akademisyenden beklenen ağırbaşlı, sıkıcı ve ciddi kalıbı reddeden McLuhan mizah ve satiri sıkça kullanmıştır. Bu nedenle akademik çevrelerde pek fazla ciddiye alınmamış; "şarlatan" ya da "kaçık" olarak görülmüştür. Yine de dünya çapında hem akademik çevrelerde hem de entelektüel ve sanatçı camialarında birçok hayran ve takipçi edinmiştir (Marchessault, 2005: 5-7).

McLuhan'ın teorileri 1990'larda internet teknolojisinin ortaya çıkmasıyla yeniden gündeme gelmiş, son on yıldır ise teknolojinin toplum ve insana etkileri bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye'deki alanyazına bakıldığında McLuhan'ın oldukça eksik ele alındığını, eserlerinin çoğunun Türkçe'ye çevrilmemiş olduğunu görmek mümkündür. Altun'a göre McLuhan'ın Türkiye'de yeterince incelenmemesinin nedeni kuramcının düşüncelerinin herhangi bir akademik disiplin içerisinde değerlendirilmeye elvermeyen yapısı dolayısıyladır (Altun, 2006b: 65). Öte yandan, McLuhan'ın anlaşılması güç, edebi alıntılarla dolu ve sıra dışı yazım stili göz önüne alındığında düşüncelerinin Türkçe'ye aktarımındaki zorluk da literatürde yeterince ilgi görmemesinin bir sebebi olarak sayılabilir. Bu çalışmada betimleyici yöntem kullanılarak Marshall McLuhan'ın teknoloji ve medya eleştirileri ışığında, günümüzde yeni medya teknolojilerinin topluma olan etkileri tartışılmıştır. McLuhan'ın teknolojik yeniliklere dair "uzantı" ve "ampütasyon" önermeleri, yeni medya bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada, Marshall McLuhan'ın teorileri konusunda Türkiye'de alanyazına katkı yapmak hedeflenmiştir.

McLuhan'ın girdabına dalarken

Marshall McLuhan'a göre insanoğlu olup biteni bir dikiz aynasından izlemiş gibidir. İnsanlar geçmiş zaman odaklıdır ve deneyimledikleri süreçleri üzerinden belirli bir zaman geçtikten sonra anlamlandırmaları mümkün olur. Ancak McLuhan, bunun istisnasının sanatçılar, edebiyatçılar olduğunu ve sadece onların bakışının şimdiye ve geleceğe ayna tutabileceğini

eklemiştir. Bu bağlamda McLuhan, medya eleştirilerini yaparken edebiyattan sıkça faydalanmıştır.

McLuhan bir röportajında en çok etkilendiği ve mesleki anlamda ona ilham veren edebi eserin Edgar Allen Poe'nun "Maelström'e İniş" isimli kısa öyküsü olduğunu söylemiştir. Bu öyküde yaşlı bir adamın bir girdaptan kurtuluğu anlatılır. McLuhan'a göre girdap modern yaşamın kaosunun bir metaforudur. Elektronik bilgi girdabının toplumlara tepetaklak etmesinden girdaba inerken sakın kalarak ve süreci olduğu gibi inceleyerek kurtulmak mümkündür (Theall, 2001: 189).

McLuhan'ın yazıları da tıpkı bir girdap gibi içinden çıkılması zordur. McLuhan kimilerine göre teknoloji savunucusu, teknolojik gelişmelerin hayranı olarak görüldü. Esasen sadece 1950'lerin başında çok kısa bir dönem için teknolojik yeniliklerin daha iyi bir dünya yaratacağına inanmış; fakat bir on yıl sonra bu umudu kaybederek teknolojiyle donanmış dünyayı bir kayıp olarak görmeye başlamıştır.

Girdap metaforunda da görülebileceği üzere McLuhan teknolojik gelişmeleri yücelten bir akademisyen değil, bu yeniliklerin yarattığı kaostan, ancak onları inceleyerek, anlamaya çalışarak kurtulunabileceğini söyleyen bir düşünürdür. McLuhan'ın teknolojik aletlerin etkilerine dair eleştirilerine televizyon konusundaki analizlerini ele alarak başlamak gerekir; zira McLuhan televizyonunun en etkili kitle iletişim aracı olduğu dönemde eserlerini kaleme almış, televizyonu hem işitsel hem görsel bir araç olmasından dolayı diğer kitle iletişim araçlarına göre çok daha etkili bulmuştur. Ayrıca kuramcının televizyona dair görüşleri, gelecekte ortaya çıkacak teknolojiler diyerek tahmin ettiği yeni medya teknolojilerini anlamlandırmak açasından da önemlidir.

McLuhan ve Televizyon

McLuhan televizyon ekranlarında akan görüntüleri "iki boyutlu mozaik" metaforuyla açıklar. Televizyon izlediğimiz için, onun aslında bir kağıda yazılmış metin ya da resimler, fotoğraflar, sinema, tablo, mağara resimleri ya da parmak izleri gibi gerçekte bir görsel iletişim aracı olmadığı düşüncesine karşı bir direnç gösteririz. Televizyon mozaiğinin alfabe ve onun teknolojik bir ürünü olan baskı makinesi gibi gözün sürekli olarak düz bir çizgide sıralanmış keskin tanımlı

şekilleri takip etmesi gerektiği bir sıcak iletişim aracıyla mukayese edilebilecek görsel bir yapısı yoktur.

Televizyon, baskı makinesi gibi diğer duyuları bastırarak gözün bir uzantısını oluşturmaz. Televizyon, gözü ekrandaki akıştan görüntüler inşa etmek üzere büyük bir yoğunlukla çalışmaya mecbur bırakır. McLuhan buna “gözün dokunsal özelliği” ismini verir. Televizyon tekdüze, devamlı ya da tekrarlanan özelliklere sahip değildir. Tersine, alışlagelmiş biçimde her hangi bir görüntü sunmak yerine, sürekli ve çizgisel olmayan şekillerin bakanın gözü tarafından yakalanarak görüntülere dönüştürülmesi söz konusudur. Televizyona mozaik özelliğini veren budur. Televizyon McLuhan'ın “göz kulak aynası” (ear- view mirror) dediği şeyin kullanımını gerektirmektedir. “Göz kulak aynası” gözün tıpkı kulağın bir konuşma akışında hiç bir zaman tek bir sözü izole biçimde algılamaması gibi, ekrandan hiç bir zaman bütün bir resmi algılayamadığını anlatır. Göz, kulak gibi çalışırken bütün ve tanınabilir bir görüntü elde etmek için eksik yerleri doldurmak zorundadır. İletişim aracı (televizyon) soğuktur, kullanıcı (izleyici) ise sıcak (Gordon, 2010: 8).

Televizyon beş duyu organımız arasındaki dengeyi kaydırarak zihinsel süreçlerimizi değiştirmiştir. Bu kaydırma radikal ve geri döndürülemezdir. Öncelikle Batı kültürüne yüzyıllardır alfabe ve matbaa ile hâkim olan görsel duyu yeni iletişim aracı televizyon tarafından birden altüst edilmiştir. İkinci olarak, televizyon dokunma duyusunda bir yoğunluk başlatmıştır. Göz tarafından algılansa da ekrandaki görüntünün bütün duyuların etkileşimini yaratan dokunmayla bağlantılı bir tür dokusu vardır (Gordon, 2010: 8-9).

McLuhan bir insanın bir saniyede televizyonda hızla değişmekte olan 525 satır görüntüyü çözdüğünü ve gözün sanki bir görüntüye dokunup onun merkezi özelliklerini değiştiren bir el gibi hareket ettiğini anlatır. Bu süreç tıpkı bir heykel yapmaya benzer (Fishman, 2006: 571).

McLuhan, televizyonun insanın duyu merkezi döngüsünü tamamladığını anlatır. Ona göre her daim ve her yerde hazır olan kulak ve hareket eden gözle Batı medeniyetinin dinamiklerini oluşturan uzmanlaşmış akustik-görsel metafor olan yazma ortadan kalkmıştır.

Televizyonda sadece görme yerine, aktif, araştırmaya dönük ve tüm duyuları eşzamanlı olarak içeren dokunma duyusunun bir uzantısı ortaya çıkar. Fakat bütün elektrik fenomenlerinde, görsel olan, karmaşık bir etkileşimin sadece bir bileşenini oluşturur. Enformasyon çağında çoğu işlem

elektrik yoluyla yapıldığı için, elektrik teknolojisi Batılı insan için görme duyusunun öneminde dikkate değer bir düşme ve bununla bağlantılı olarak diğer duyularının aktivitelerinde de yükselme anlamına gelecektir.

Televizyon bütün varlığınıza tam olarak ona katılımınızı talep eder. Televizyon bir fon olarak hizmet etmez, sizi de kendisine çeker. Belki de bu yüzden, birçok insan, kimliklerinin televizyon tarafından tehdit edildiğini hissetmektedir. Işık birliğinin bu hücumu, yaşamların ve olayların şekil ve anlamlarına dair olan genel farkındalığımızı aşırı hassas bir seviyeye yükseltmiştir.

Basın, filmler ve radyo, televizyonla karşılaştırıldığında tüketiciler için daha önemsiz paketleme makineleridir. Televizyonda görüntüler size yansıtılır. Siz ekransınızdır. Görüntüler etrafınızı sarar. Birleşme noktası sizsinizdir. Bu durum Oryantal sanatla çokça ortak noktası bulunan bir çeşit ters perspektif, bir tür içsellik yaratır (McLuhan, 2005: 125).

McLuhan'a göre televizyon kuşağı asık suratlı bir kuşaktır. Diğer dönemlerdeki çocuklardan çok daha ciddidirler –uçarılıkları bile tuhaftır. TV çocuğu daha ağırbaşlı, daha adanmış bir çocuktur.

Çoğu zaman, saatlerce televizyonun izlemenin arasına sıkıştırılmış reklamlar, televizyonu daha iyi anlamaya imkan verir. Reklamlarda daha önceki bir teknoloji olan matbaadan ödünç alınmış anlatı formunu kullanmak için yeterli zaman yoktur. Olay örgüsü terk edilmek durumundadır. Yakın bir zaman önceye kadar televizyon reklamları kaba bir form, ya da bayağı halk sanatı olarak görülmekteydi. Oysa reklamlar güncel edebiyatı etkisi altına almaktadır (McLuhan 2005: 126).

McLuhan'ın televizyona dair bir diğer önemli düşünce pratiği, eğitimle olan ilişkisidir. McLuhan eğlence ve eğitim ayrımı yapmaz. Televizyon aracının eğitim amaçlı kullanımının ona göre, sosyal ya da kültürel bir organizasyon için kullanımından farkı yoktur. Televizyon çağının başlamasıyla, baskı teknolojisi yoluyla kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak gelişen öğretme ve öğrenme teknikleri daha az etkili olmaya başlamıştır. Fakat bu öğrencileri televizyonda ders anlatan öğretmenlerle baş başa bırakmak anlamına gelmez. Bu soğuk bir iletişim aracının verimsizce fazlaca ısıtılmasından başka bir şey değildir. McLuhan'a göre televizyon aracını anlamının ve onun öğretme öğrenme aracı olarak sunduklarını kullanmanın eğitimcilerin görevi olduğunu da ekler (Gordon, 2010: 11).

McLuhan televizyonun ve peşi sıra ortaya çıkacak yeni teknolojilerin dünya toplumlarını değiştireceğini, dünyanın global bir köy haline geleceğini ön görmüştü. Global köy teorisi yeni medya teknolojileriyle de yakından ilişkilidir.

Global Köy ve İnternet

Marshall McLuhan teknolojik gelişmelerin dünyayı global bir köye dönüştüreceğini 60'lı yıllarda söylemişti. İnternetin keşfi ve dünyada yaygın olarak kullanılmasıyla “Global Köy” tam anlamıyla gerçekleşmiştir. Bugün dijital ve interaktif iletişim araçlarını tanımlamak için kullanılan “yeni medya” konusunda çalışan hemen hemen herkesin kendisini Marshall McLuhan'ın 60'larda yaptığı medya çalışmalarına dönmek zorunda hissetmesi ona “dijital çağın kâhini” denmesindeki haklılığı gözler önüne sermektedir. McLuhan elektromanyetik alandaki keşiflerin tüm insan ilişkilerindeki eşzamanlı alanı yeniden yarattığını ve böylece insanoğlunun artık global bir köyde yaşadığını söylemiştir (McLuhan, 1962: 31).

Zaman ve mekanın önemini yitirdiğini ve global köyde her şeyin aynı anda gerçekleştiğini vurgulayan McLuhan, tekrar akustik uzayda olduğumuzu, ilkel hislerimizi yani kabile duygularını tekrar biçimlendirdiğimizi anlatır. Oysaki okuryazarlık bir kaç yüzyıl için bizi bu ilkel ve kabilesel durumlardan uzaklaştırmıştı. McLuhan, içinde yaşadığımız Global Köy'de dikkatimizi eylemden tepkiye çevirmek durumunda kaldığımızı artık herhangi bir hareket tarzı ya da eylemin getirilerini önceden bilmemiz gerektiğini vurgular. Çünkü sonuçlar hiç gecikmeden tecrübe edilmektedir. Elektrik hızı sebebiyle beklemek ve görmek, elektriksel iletişimin yüksek hızında dünyayı saf görselliğiyle kavramak mümkün değildir. McLuhan, bu yeni durumla ne yazık ki modası fena halde geçmiş zihinsel ve psiko-sosyal tepkilerle baş etmeye çalıştığımızı da eklemekte ve şöyle devam etmektedir:

“Havada asılı kalmış gibiyiz. En etkileyici sözlerimiz ve düşüncelerimiz bize ihanet etmekte, onlar bize ancak geçmişi anlatabiliyorlar, geleceği değil. Elektrik devreleri insanları kuvvetlice birbirine bağlamakta. Enformasyon adeta anlık ve sürekli olarak başımızdan aşağı dökülüyor. Bir enformasyon alınmaya görsün, çok çabuk şekilde eskiyerek yerini yenisine bırakıyor. Elektriksel olarak yapılandırılmış dünyamız bilgileri sınıflandırma alışkanlığını bırakıp kalıpları tanıma yoluna

gitmemize sebep oldu.”(McLuhan, 2005: 63).

McLuhan, bir sonraki iletişim aracının her ne olursa olsun, insan bilincinin bir uzantısını oluşturacağını söylemiştir. McLuhan’a göre söz konusu araç televizyonu da kapsayacak ve onu bir sanat biçimine dönüştürecektir. Bir araştırma ve iletişim aracı olarak bilgisayarın yeniden kullanıma girerek kitle kütüphanelerini gereksiz kılabileceğini, bireyin ansiklopedik fonksiyonunu geri getirerek onu satılabilir türden, kişiye özel bilgiye çevireceği tahminini de yapmıştır (Coupland, 2010: 13).

Bu satırlar tam anlamıyla interneti betimlese de internetin ortaya çıkışından yıllar önce, 1960’ların başında yazılmıştır. Marshall McLuhan’a “kâhin” yakıştırmasının yapılmasının sebebi muhtemelen bu satırlardır. Televizyondan bir sonraki yaygın kitle iletişim aracı olan internet gerçekten de televizyonu da radyoyu da basılı gazete ya da dergiyi de kapsamaktadır. Öte yandan bilgisayarın kitle kütüphanelerini gereksiz kılması evrimii veritabanları, Google gibi arama motorları neticesinde hayata geçmiştir. Web 3.0 teknolojilerinin yapay zekâ kullanarak verileri ve bilgileri kişiselleştirmesi, herkese ihtiyacı olan, ilgilenebileceği içeriği göstermesiyle McLuhan’ın öngörüsü gerçeğe dönüşmüştür. İnterneti tahmin etmekle ilgili olabilecek bir başka ifadesi de Medyayı Anlamak: İnsanın Uzantıları (*Understanding Media: Extensions of Man*) adlı eserinde bulunmaktadır. Burada McLuhan, parçalı ve mekanik teknolojilerin sebebiyet verdiği üç bin yıllık patlamadan sonra, Batı dünyasının ie patladığını anlatır. “Mekanik ağlarda bedenimizi mekan boyunca uzatıyorken bugün, yüz yılı aşan elektrik teknolojisinin ardından merkezi sinir sistemimizi global kapsamda zaman ve mekan dışlayarak uzatmış bulunuyoruz. Yaratıcı bir süreç olan bilme, insan toplumunun bütününe uzanırken, hızlı bir şekilde, insanın uzantılarının son safhasına yaklaşmaktayız: Bilincin teknolojik simülasyonuna...” (McLuhan, 1994: 3)

Bilmenin ve bilginin toplumun bütününe yayılması, bilincin teknolojik bir simülasyonunun oluşması bugün kullandığımız internet teknolojisini çağrıştırmaktadır. İnsanın merkezi sinir sisteminin uzantısı olan elektronik teknolojilerin zaman ve mekan sınırlarını açarak global alana yayılması bugünün insanı için çoktan tecrübe edilmiştir.

McLuhan bir adım daha ileri gider ve günümüzün web tabanlı sosyal ağlarını anımsatacak bir tahmin yapar. Elektriksel iletişim araçlarının evrensel düzeyde ve zalim gözetiminin, mahremiyet ihtiyacımızla toplumun bilme, öğrenme ihtiyacı arasında ciddi bir ikilem doğurduğunu

söyleyerek başlar. Özel ve izole edilmiş düşünce ve eylemlere dair eski, geleneksel fikirlerin, mekanik teknolojilerin kalıplarının, elektriksel bilgiye anlık ulaşım metotlarıyla, elektriksel bilgisayarlı evrak bankasıyla, eski hataların telafisi ya da silinmesi mümkün olmayan affetmez ve unutmaz o büyük dedikodu sütunuyla ciddi şekilde tehdit edilmekte olduğunu söyleyerek devam eder (McLuhan, 2005: 12).

Bu ifadelerde yine internetin izlerini görmek mümkündür. Bugün yeni medya teknolojileri, özellikle de sosyal ağlar çok sık bir biçimde gözetim tartışmaları bağlamında ele alınmaktadır. Bireyler sosyal medya mecralarında profil oluşturarak, çeşitli metin, ses ve fotoğraf ve hareketli görüntüleri paylaşarak gözetim altına girmektedirler. Yeni medya teknolojilerinde kredi kartları vasıtasıyla alışveriş yaparak ya da sadece başkalarının paylaşımlarını beğenip yorum yaparak da yine kendilerini diğerlerinin gözetimine açmaktadırlar. Bu noktada modern bireyin karşısında iki seçenek var gibidir. Ya bu gözetimi kabullenerek çağın gerektirdiği şekilde yeni medya teknolojilerini kullanacak, sosyal medya hesapları açarak buralarda kendileriyle ilgili bilgileri paylaşacak ya da tamamen bu teknolojilerin ortaya çıkardığı çevrim içi ortamlardan soyutlanacaktır. Bu ikinci seçenek, varmış gibi görünse de yeni medya teknolojilerinin toplumlara nüfuzu nedeniyle bireyin kendi kararıyla tamamen bu teknolojilerden uzak durarak gözetimden kurtulması pratikte mümkün değildir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda devlet işlemleri çevrimiçi ortamlarda yapılmaktadır. Bireyler şayet toplumsal bir yaşam süreceklerse, yeni medya teknolojilerini günlük yaşamlarında, evlerinde kullanmamayı tercih etseler de, vatandaşlık işleri ve işlemleri dolayısıyla mutlaka sisteme dâhil olacaklardır. Tam da bu noktada McLuhan'ın sözünü ettiği, bireyin mahremiyet ihtiyacı ile başkalarının bilme öğrenme ihtiyacı arasındaki ikilem ortaya çıkmaktadır. Yine mahremiyetle yakından ilişkili olarak, McLuhan'ın sözünü ettiği, “eski hataların silinemediği o büyük dedikodu sütunu” ifadeleriyle genel olarak google'ı ya da facebook, instagram ve benzeri sosyal paylaşım sitelerini hatırlamak mümkündür. Kişiler hakkında yeni medya platformlarına yüklenen bilgi, fotoğraf ya da görüntüler çok sık bir şekilde problem olabilmektedir. Bu mecralarda yer alan bir içerik, kişiye rahatsızlık ya da zarar verdiği noktada silinmek istenilebilir. Fakat bir kez yeni medya platformlarında yaygınlık kazanmış bir içerik, neredeyse ortadan kaldırılması imkânsız hale gelmektedir. İçeriğin bulunduğu hesap silinebilir, site içeriği kaldırabilir, engelleyebilir; fakat bu eylemler, üçüncü kişilerin içeriği kendi bilgisayarlarına kopyalamış olma ihtimalini ortadan

kaldırmaz. Öte yandan Facebook, Instagram ve buna benzer sosyal ağlar kişilerin neredeyse attıkları her adımı, yaptıkları her şeyi paylaştıkları, mahremiyet algısını tamamen değiştiren görme, görülme ve teşhir etme kültürünü yaratmıştır. McLuhan'ın on yıllarca yıl önce yorumladığı gibi, bu yeni kültür, özel ve izole edilmiş düşünce ve eylemlere dair eski geleneksel fikirleri tehdit etmektedir. Mekanik teknolojilerin elektriksel bilgiye anlık ulaşım metotları ve elektriksel evrak çantasıyla geçersiz kılınacağını söylemesi, McLuhan'ın taşınabilir bilgisayar, tablet ya da mobil telefon, aynı zamanda da mobil internet teknolojilerinin ortaya çıkacağı ve insan yaşamını hızla değiştireceğini de doğru tahmin ettiğini göstermektedir. McLuhan'dan alıntılanan bölümün başına dönmek gerekirse, Batının mekanik teknolojiler nedeniyle yaşadığı üç bin yıllık patlama (nüfus ya da bilgi bağlamında değerlendirilebilir) elektronik teknolojisinin yarattığı, bilginin izole uzmanlıklara paylaştırılması yerine sentezlenmesini şart koşan global köy nedeniyle ie patlamaya dönuşmüştür (Gordon, 2010: 110).

McLuhan global köyün ortaya çıkışını teknolojiyle şekillenen dünya tarihinin son aşaması olarak görmüştü. Esasen insanlık tarihini, yaygın olarak kullanılan teknolojik aletlere göre farklı dönemlere ayırarak ele almıştır.

Tarihin Teknolojiye Göre Bölümlenmesi

Marshall McLuhan *Gutenberg Galaksisi* kitabında yapı olarak insanoğlunun kabile toplumundan modern topluma oradan tekrar kabile toplumuna doğru evrimini dört aşamada inceler. Bu tarih bölümlenmesinde yine McLuhan'ın gelişen iletişim teknolojilerinin topluma olan etkileri konusundaki eleştirel tavrını görmek mümkündür.

McLuhan kabile toplumlarını, üyelerinin iletişim kurabilmek için duygusal yüklü konuşmayı kullandığı sözlü kültürler olarak tanımlar. Bu okuryazar olmayan toplumlar, politikayla uğraşan, duygusal olarak heyecan dolu, birbirlerine sıkıca öruilmiş ve birleşikti. Marshall McLuhan'ın "akustik uzay" dediğı ortamda yaşıyorlardı. Bu uzay fonetik alfabe tarafından aşındırıldı. Fonetik alfabe, lineer, bireysel Batılı Adamı- Gutenberg adamını- yaratarak konuşmayı duygusal boyutundan çıkardı. 16. Yüzyıldan başlamak üzere, göz, bir insanın baskın duyu organı olarak, kulağın yerine geçti. Matbaa teknolojisi Endüstri Devrimi, orta sınıflar, milliyetçilik ve kapitalizmin ve nihayetinde mekanik bir kültürün gelişmesinin başlıca sorumlusu oldu (Coupland, 2010: 208). Öte yandan telgrafla birlikte başlayan elektronik medya, toplumu

mekanik eğiliminden uzaklaştırdı. McLuhan, elektronik iletişim araçlarının insanın sinir sisteminin uzantıları olduğunu düşünüyordu. Bunların içerisinde televizyon birden fazla duyuyu uyardığı için öne çıkıyordu.

Marshall McLuhan'ı bir yıldız yapan can alıcı tezi ise televizyonun ve gelecekteki teknolojilerin insanoğlunu tekrar sözlü ve kabilesel kökenlerine geri döndürebilme ihtimali üzerineydi (Coupland, 2010: 209). McLuhan *Gutenberg Galaksisi'nde* şu tahmini yapmaktaydı:

“Dünya, devasa bir İskenderiye Kütüphanesi'ne dönüşeceğine bir bilgisayara, bir elektronik beyne dönüştü. Tıpkı çocuk bilimkurgularında olduğu gibi... Ve duyularımız dışımıza çıktığı için Büyük Birader içeri girdi. Böylece, eğer bu dinamiğin farkında olmazsak bir çırpıda kabile davullarının küçük dünyasına yaraşır panik terörler, topyekün karşılıklı bağımlılık ve daha fazla birlikte var olma evresine gireceğiz.” (1962: 32).

Yukarıdaki satırlarda da görüleceği gibi McLuhan televizyon ve bilgisayar teknolojilerinin yaygınlaşmasına kitapları, okuma ve yazma faaliyetini azaltacağını düşündüğü için olumsuz yaklaşmaktaydı. Yeni elektronik teknolojilerinin ortaya çıkardığı yeni yaşam biçiminde gözetleyen ve denetleyen Büyük Birader'in³ içeri girmesi ifadesini, kontrolün yeni medya teknolojileriyle içselleştirilmesinin öngörüsü olarak da okumak mümkündür. Bireyler yeni medya teknolojilerini gönüllü olarak kullanarak gözetimi içselleştirmektedirler. McLuhan'a göre eğer yeni medya teknolojilerinin bu dinamikleri fark edilip anlamlandırılmazsa insanoğlu tekrar kabile toplumuna geri dönecektir. Tıpkı kabile toplumlarına benzer şekilde insanların birbirlerine karşı bağımlılık ve daha fazla birlikte var olma evresine girebileceği uyarısını da yapar. Bu uyarı, sosyal medya mecralarının toplum psikolojisine olan etkileri bağlamında değerlendirilirse sosyal medya mecralarıyla herkesin her durumda ulaşılır olması, bireyle ilgili her tür bilginin kaydının tutulması ve mahremiyet ve özel hisyat kavamlarının gittikçe bulanıklaşması hatırlanabilir. “Beğeni” almanın en büyük değer haline geldiği yeni medya toplumlarında bireyler taktir ve onay almaya, diğerlerinin gözünün önünde hayatlarını, en mahrem hislerini ve hayatlarını sergileyerek gündemde kalmaya adeta bağımlı hale gelmiştir. Yeni medya teknolojileriyle yeni tür bir kabile toplumu ortaya çıkmıştır. McLuhan bu döngüsellliği “dikiz aynası” metaforuyla açıklığa

³ George Orwell'in 1984 isimli romanındaki otoriter figür

kavuşturur. Tarihin dikiz aynasına bakarak geçmişten gelerek bizi sollayacak olanın ne olduğunu görebiliriz. McLuhan'a göre tarih sıralı olaylardan değil kendisini tekrar eden motiflerden oluşmaktadır (Logan, 2010: 359). Ona göre kabile toplumu elektronik iletişim araçlarıyla güncel bir formda tekrar geri dönmüştür.

Araç Mesaj Mıdır Masaj Mıdır?

Marshall McLuhan, kendisine n kazandıran ifadelerinin başında gelen ‘‘Araç Mesajdır’’ tespitine ilk kez 1964 yılında yayımladığı ‘‘*Understanding Media: Extensions of Man (Medyayı Anlamak: İnsanın Uzantıları)*’’ adlı eserinde yer vermiş ve detaylı olarak anlatmıştır. Daha sonra, 1967 yılında yayımlayacağı kitabın ismini ‘‘Araç Mesajdır’’ (The Medium is the Message) olarak belirleyip yayına teslim etmiş fakat baskıdaki bir dizgi hatası sonucu kitabın ismi *Araç Masajdır (The Medium is the Massage)* olarak yayınlanmıştır. Yayıncılar hatayı hemen dzelteceklerini söyleseler de söz oyunlarının ustası McLuhan yanlışlıkla çıkan bu sonucun müthiş olduğunu, tam anlamıyla hedefine ulaştığını söylemiş ve kitabı bu isimle yayımlatmıştır (Willcox, 2015: 136). Buradaki esprinin ilk bölümü mesaj sözcüğünün İngilizce’deki karşılığı olan massage’ın ‘‘mass’’, yani kitle sözcüğü ile ‘‘age’’ yani ağ sözcüğünü barındırıyor olmasındır. McLuhan bu basım hatasıyla, kitle ağı, kitle medyasına da gönderme yapma imkânı bulmuştur. Bu hatanın ikinci esprisi de aracın masaj olduğunu söylemesidir. İnsanın hayatını kolaylaştıran ve değiştiren araçların rahatlatıcı etkisi vurgulanmıştır.

Byung-Chul Han, McLuhan’ın ‘‘Araç mesajdır’’ ifadesini ‘‘araç kitle çağıdır’’ (medium is the massage) olarak ele alarak yeni medya teknolojilerinin topluma etkilerini ele alır. Han’a göre iletişim normalde bir yakınlık oluşturması gerekirken güncel teknolojilerin sağladığı fazla iletişim, aşırı bir yakınlığa neden olmuştur ve aşırı yakınlık diyalektik bir biçimde mesafesiz bir kayıtsızlığa dönüşmüştür. İletişim aydınlatma ve keşfetme özelliklerini yitirmiş, iletisiz kalmıştır. Bu iletisiz iletişim artık sadece dikkat dağıtmakta, algıları kreltmekte ve sakatlamaktadır (Han, 2017: 109-116). Sosyal medya mecralarında sürekli olarak yapılan paylaşımlar, sözlü, görüntülü, yazılı iletişimler insanların birbirlerini daha yakından tanınmasını, sosyalleşmesini, birbirine yaklaşmasını sağlamayı vaat etmektedir. Oysa bu tür iletişimlerin gerçek bir yakınlığın yerini tutması mümkün değildir. Kesintisiz bir şekilde iletişimde olunan bir sosyal ilişki bir süre sonra her tür sözlü sözsüz iletiye karşı bir kayıtsızlığa neden olacaktır. Sosyal ilişkilerde kişilerin en yakınlarıyla bile aralarında bırakmaları gereken bir mesafe söz konusudur. Her şeyin açık

edildiği, dile getirildiği yeni medya teknolojileri dolaylımı yakınlıkta ise mesafesizlik ilişkilerin doğasını sekteye uğratmaktadır. O halde yeni medya teknolojileri ve bu teknolojiler üzerinde yapılan sosyal medya, bir yandan insanlara birbirleriyle iletişim kurmalarının yeni yollarını sunarken, bir yandan da insan ilişkilerine zarar vermektedir. Bu noktada Marshall McLuhan'ın teknolojik aletlerin kullanımının insana ve topluma etkilerine dair eleştirisinde kullandığı “uzantı” ve “ampütasyon” kavramlarını hatırlamak gerekir.

Uzantılar Ve Ampütasyonlar

Marshall McLuhan teknolojik araçların, medyanın bedenlerimiz ya da zihnimizin bir uzantısı olduğunu anlatır. Giysiler tenin, konutlar bedenin ısı kontrol mekanizmasının bir uzantısıdır. Bisiklet, araba vs. ayağın bir uzantısıdır. Bilgisayarlar, merkezi sinir sisteminin bir uzantısıdır. McLuhan'a göre iletişim araçları (medya) ikili olarak çalışır. Bir araç bir diğerinin varlığının kanıtıdır. Telgraf basılı metini, basılı metin yazıyı, yazı ise konuşmayı kapsar. Bu bağlamda kapsam dâhilindeki araç, onu kapsayan aracın mesajıdır. İçerik ya da enformasyon, aracın kendisinden daha az önemlidir. Bu fikir “Araç Mesajdır”ın temelini oluşturur. Fakat McLuhan iletişim araçlarının ikili düzenine istisna oluşturan iki örnek verir. Konuşma yazmanın içeriğidir. Konuşma ise düşünceyi kapsar. Fakat medya zinciri burada son bulur çünkü düşünce sözel değildir ve soyuttur. Elektrik ışığı ise mesajsız araçtır (Gordon, 2010: 107).

Marshall McLuhan'ın içeriğin araçtan daha az önemli olduğunu ima etmesi yanlış anlaşılmalara sebep olmuş ve içeriğin hiç bir önemi olmadığını iddia ettiği sanılmıştır. McLuhan Playboy dergisine verdiği röportajda bu sorunun cevabını anlaşılır biçimde anlatmaktadır:

Mesajın içerikten ziyade araç olduğunu vurgularken içeriğin hiç bir rol oynamadığını ima etmiyorum- sadece ikincil bir role sahip. Yani Hitler botanik semineri veriyor olsaydı bile, bir başka demagog radyoyu Almanları yeniden kabileleştirmek ve 1920'lerde ve 30'larda Avrupa faşizmini yaratan kabile mizacının karanlık atasal yanını yeniden ateşlemek için kullanacaktı. Tüm vurguyu içeriğe yapıp araca hiç önem vermediğimizde, yeni teknolojilerin insan üzerindeki etkilerini algılama ve etkileme şansımızı tamamen yitiriyoruz. Bu nedenle her

zaman yeni medyanın sebep olduğu devrimsel çevresel dönüşümler karşısında hazırlıksız ve şaşkına dönmüş durumdayız (McLuhan, 1969).

Kitle iletişim araçları dünyayı algılamamızı, birbirimizle etkileşimimizi, fiziksel duyularımızı kullanma biçimlerimizi değiştirir. Bu etkilerinden dolayı, kitle iletişim araçları incelenmelidir; çünkü ancak bu yolla onları etkin bir biçimde kullanmayı başarabiliriz. Marshall McLuhan yeni medya araçlarının birbirlerinin tam olarak yerine geçmediklerini, daha çok, birbirlerini karmaşıklaştırdıklarını söyler. Akustik uzay döneminde insanoğlunun kullandığı teknoloji konuşmaydı. Konuşma yazıya dönüşünce kendisini akustik uzay kültürünün bir parçası kılan özelliğini yitirmiş oldu. Sosyal ve kültürel bağlamda günümüze taşınmasını sağlayan güçlü bir görsel yan kazandı. Fakat bir kaybı da oldu: yazı, konuşmayı diğer fiziksel duyulardan ayırdı. Konuşmanın bir uzantısı olarak ortaya çıkan radyo da benzer bir kayba sebebiyet vermişti. Bu araç, konuşmayı tek bir duyuya; işitmeye indirgemmişti (Gordon, 2010: 108).

McLuhan farklı araçların birbirleri üzerindeki etkilerini “figür” ve “zemin” kavramlarıyla anlatır. Kavramları Edgar Rubin’in 1915 tarihli görsel algılamayla ilgili çalışmasından aldığını söyler. McLuhan, bütün durumların ilgiyi üzerinde toplayan figür ve ilgi çekmeyen daha büyük bir alan olan zemini içerdığını anlatır. Bu ikili, sürekli olarak birbirleriyle ilişki halindedirler. Birinin şekli diğerine tamamen ayak uydurur. Figürler zeminden çıkar ve yine zemine döner. Önce zemin gelir, sonra figür ortaya çıkar. Ortaya çıkacak olayların kendilerinden önce gölgeleri görülür. “Araç mesajdır.” Eski zemin yeni durumun içeriği haline geldiğinde estetik bir figür gibi görünür. Bu durum bir yeniden kazandırma ya da nostaljinin doğuşuna sebebiyet verir. McLuhan, sanatçının işinin kültürün her yeni biçiminin getirdiği duyarlıkları keşfederek zeminin durumu hakkında bilgi sunmaktır. Sanatçı tüm bunları sıradan insanlar henüz hiç bir değişikliğin farkında değilken yapabildir (McLuhan, McLuhan, 1992: 5).

McLuhan’ın figür-zemin ayrımını anlatırken kullandığı kitapların yeni teknolojiler, örneğin televizyon nedeniyle kullanılamaz duruma düştüğü örneğini vermesi, akademik çevrelerde yanlış anlaşılmış ve McLuhan kimilerince “kitap düşmanı” olarak adlandırılmıştır. Esasen McLuhan kitabın elektronik enformasyon teknolojileri tarafından bir sanat formuna doğru itildiğini ve her zamankinden çok daha fazla kitap basılmasına neden olduğunu anlatır. Kitap zeminken, yeni

elektronik zemin tarafından figüre dönüştürülmüştür (McLuhan, 1996)

McLuhan'ın ofisi tam anlamıyla tek kişilik özel bir kütüphaneydi. Yaklaşık 5000 ciltlik koleksiyonunun çoğunu da okuyup notlar almıştı. McLuhan'ın karşı olduğu şey kitap değil, matbaa teknolojisiyle birlikte gelen görsel yöndü (Stahlman, 2011: 9).

Narcissus'un Çöküşü

Marshall McLuhan'ın edebiyat bilgisini medya incelemelerinde kullanmasını gösteren en iyi örneklerden biri Yunan Mitolojisindeki Narcissus mitini tartışmaya açmasıdır. Ona göre Narcissus'un suda aksini görerek kendisine âşık olduğu doğru değildir. Ona acı veren asıl şey kendi imajını tanıyamamış olmasıdır. Kullanıcılar tarafından işleyiş biçimlerine kafa yorulmadığında bütün teknolojiler duygusuzluğa/hissizliğe yol açar. Narcissus da işte bu hissizlik karşısında çökmüştür. Teknolojiler yeni çevreler yaratır, yeni çevreler acıya sebep olur ve bedenin sinir sistemi acıyı engellemek için kendisini kapatır. Narcissus, kelime olarak Yunancada hissizlik anlamına gelen “Narcosis” sözcüğünden türemiştir. *Narcissus* hikâyesi insanoğlunun, bedenin yeni uzantılarına karşı beslediği obsesif boyuttaki büyülenmeyi anlatır. Aynı zamanda bu uzantıların McLuhan'ın “ampütasyonlar” (bir uzvun kesilmesi) dediği şeyden ayrılmaz olduğunu da gösterir. Örneğin, tekerleği ele alırsak, yeni bir teknoloji olarak tekerlek ayağın bir uzantısıdır ve ayağın taşıdığı yükü ondan alır. Fakat aynı zamanda ayağın fonksiyonunu diğer bedensel hareketlerden yalıtarak ya da ayırarak yeni bir baskı yaratır. Araba kullanırken ya da bisiklet sürerken ayaklarımız belirli bir hareketi tekrarlar fakat ayağın asıl fonksiyonu olan yürüme edimini gerçekleştirmez. Yani tekerlek gideceğiniz yere daha hızlı varmanızı sağlarken aynı zamanda sizi hareketsiz kılar ve felce uğratar. Teknolojiler hem uzantı hem de ampütasyondur. Merkezi sinir sistemi baskı ve ampütasyonun neden olduğu yönelimsizliğe, algıyı kapatarak tepki verir.

Narcissus olayında yeni bir araç hem insan bedeninin bir uzantısı olur hem de onu ampüte eder. McLuhan mekanik teknolojilerden elektronik teknolojilere geçişe eşlik eden zıt etkinin bir başka yönünü daha ortaya koyar. Bu geçiş, bütün insani aktivitelerin sonsuz bir ivmesini içerir. Daha eski teknolojiyle ilintili olan yayılmacı şablonun yeni teknolojinin daralan enerjileriyle çatışması söz konusudur. Nüfus ya da bilgi patlaması içe patlamaya dönüşmüştür. Çünkü elektronik teknolojisi, bilginin yalıtılmış uzmanlıklara bölünmek yerine sentezlenmesini gerektiren bir

global köy yaratmıştır (Gordon, 2010: 109).

Mc Luhan, *Understanding Media*'da fazlaca ısıtılmış teknolojiler ve fazlaca yayılmış kùltürlere ve bunların sebep olduğu tersine döndürmelere örnekler verir.

Fazlaca uzatılmış yol, şehirleri otobanlara dönüştürür, otobanları ise şehirlere...

19. yüzyılın, çalışma alanındaki parçalanmış prosedürlerine aşırı vurgu yapılan endüstrileşmiş toplumunda, hem ticari hem de sosyal dünya birleştirilmiş ve birleştirici formdaki organizasyonlara (korporasyonlar, monopoller, kulüpler, topluluklar) yeni bir vurgu yapmaya başlanmıştır. McLuhan, Samuel Beckett'in "Godot'u Beklerken" isimli oyununun elektronik çağ tarafından zincirlerinden kopartılmış geniş yaratıcı potansiyelin yıkıcı etkileriyle ilgili olduğu yorumunu yapmıştır.

Böyle bir tersine çevirme McLuhan'ın kariyerinin sonlarında formüle edeceği medyanın bütünleşik kanunları için hayati öneme sahiptir.

McLuhan'ın analizi medyanın etkilerini toplum ve kùltürün tüm alanlarında tanımlar fakat kitle iletişim araçları bedeninin teknolojik uzantıları olarak tanımlandığı için başlangıç noktası her zaman için bireydir (Gordon 2010: 110).

Teknoloji Ve Duyular

McLuhan, sorular ve sonuçlarını her zaman, fiziksel duyularımız arasındaki oran ve bu oran değiştiğinde ne olacağı üzerine kurmuştur. Bu türden herhangi bir değişim kaçınılmaz olarak psikolojik bir boyut içerir. Özellikle McLuhan'ın teorilerini anlamak açasından fiziksel olanın psikolojik olandan keskin bir ayrımını yapmanın akla yatkın olmadığı aşikardır.

Alfabe bulunup da görsel duyunun yoğunlaşması ortaya çıktığında görme duymayı öyle kuvvetli şekilde bastırdı ki, bu etki dil ve iletişimden okumuş toplumun mekan kavramını yeniden şekillendirmeye kadar yayıldı. McLuhan duyular arasındaki oran ve onları değiştirmenin etkilerini vurgular: Afrika'ya sözlü kùltürün duyusal dengesini bozan sıcak bir iletişim aracı olan radyonun gelişi kaçınılmaz bir kafa karışıklığı etkisi yaratmış ve kabile savaşlarını alevlendirmiştir. Diş hekimliğinde "audiac" adı verilen ve kulaklıktan oluşan bir cihazın görevi hastaya yüksek gürültü dinleterek diş tedavisi sırasında yaşanan acıyı hafifletmektir.

Hollywood'da sessiz filmlere sesin eklenişi mimin rolünü zayıflatarak zamanla yok etmiştir (McLuhan, 1994: 54).

Örnekler beş duyunun ilişkileriyle ilgilidir. Bu duyular onlar aracılığıyla edindiğimiz algıların nasıl parçalandığına göre bir sıralamaya tâbi tutulabilir.

Göz özellikli bir organ olduğu için görme ilk sırada gelir. Onu sırasıyla duyma, dokunma, koku alma ve tat alma duyuları takip eder. Listenin aşağısına doğru indikçe duyular daha az özellikli hale gelir. Gözün muazzam gücü ve onun bir uyarıcıyı algılayabileceği uzaklığın tersine, dil sadece tatlı, ekşi, acı ve tuzluyu ayırt edebilmektedir ve bunu sadece uyarıcıyı taşıyan maddeyle direk temas yoluyla yapabilmektedir.

Fonetik okuryazar Batı kültürü, sözlü, okuryazar olmayan kültürlerle nakledildiğinde onların kabilesel organizasyonunu parçalar ve medya melezleşmesi ve onun tesirli dönüştürücü etkileri için iyi bir örnek oluşturur.

Aynı zamanda elektrik de Batı kültürünün görsel, uzmanlaşmış, bölünmüş oryantasyonunu sözel ve kabilesel kalıplardan yana yer değiştirerek dönüştürmüştür.

McLuhan'ın zihnini en çok meşgul eden konu kültür melezleşmesidir fakat yine de elektriğin insanların aktivitelerini günışığına olan gereksinimden kurtararak bir toplumun sosyal ve kültürel organizasyonunu yeniden yapılandırması gibi başka örneklere de yer verir.

McLuhan kitle iletişim araçlarının bedenün uzantısı olarak sadece fiziksel duyularımız arasındaki orantıyı değiştirmekle kalmayıp, bir araya gelerek kendi aralarında yeni oranlar yarattıklarını söyler. Bunun örnekleri radyonun haber bültenlerinin verilış biçimini değiştirmesinde ya da film görüntülerinin sözlü filmlerde temsil edilış biçiminde görülebilir. TV ortaya çıktığında radyoya büyük değişiklikler getirmiştir. İletişim araçları birleştiğinde hem şekilleri hem de kullanışları değişikliğe uğrar. İnsan uğraşlarının ölçeği, hızı ve yoğunluğu da bundan etkilenir. İletişim araçları ve onları kullananların çevresi de değişir (Gordon, 2010: 110-112).

Medya Kanunları

Marshall McLuhan medya analizinde bir adım daha ileriye giderek medya teknolojilerini daha iyi anlamaya yarayacağını düşündüğü medya kanunları ortaya koymuştur. Marshall McLuhan, oğlu Eric McLuhan ile birlikte tüm medya araçlarına uyan dört medya kuralını anlatır. Bu kuralların

herhangi bir konsept ya da teoriye dayanmamakla birlikte ampirik olduğunu ve insan araçları ve hizmetlerinin faaliyet ve etkilerini anlamak için pratik bir yol oluşturduğunu söyler.

-Söz konusu araç neyin uzantısını oluşturur, yoğunlaştırır ya da ivme kazanmasını sağlar? Bu sorunun sorulabileceği araçlara McLuhan ve McLuhan rnek olarak p kutusu, resim, yol silindiri, fermuar, ya da fizik yasalarını gösterirler. Bu sorunun herhangi bir sözcük ya da cümle için de sorulabileceğini vurgularlar.

- Bir araç insanın uzantısını oluşturarak eski durumun yerini alır. Yeni organ tarafından bir kenara itilen ya da yeri alınan Şey nedir?

-Yeni form tarafından tekrar oyuna dahil edilmek üzere geçmişten getirilen eylem ve servisler nelerdir?

-Potansiyelinin sınırları zorlandığında yeni form orijinal niteliklerine geri dönme eğilimine girer. Yeni formun geri dönme potansiyeli nedir?

McLuhan ve McLuhan'a göre teknoloji ve aletlerin etkisine dair bu dörtlü, ardışık bir süreç ortaya koymak yerine aynı anda var olur. Dört hususun her biri, her aletin başlangıçtan beri özünde mevcuttur. Dört husus birbirini tamamlayıcı özelliğe sahiptir ve soyut bir değerlendirmeden çok, aletin tabanıyla ilişkili biçimde gözlemlenmesini gerektirir. Genellikle medya çalışmaları sadece ilk iki hususu o da yetersiz biçimde ele alır (McLuhan, McLuhan, 1992: 98-99).

McLuhan'ın vurguladığı üzere yeni bir medya teknolojisi, daha önceki bir formu geçmişten geri getirir ve yeni formun da her zaman için geri dönme eğilimi mevcuttur. Yeni medya teknolojileri bağlamında bu iki kanun dikkate alındığında yeni medya teknolojilerinin matbaa öncesi dönemlerdeki gibi yazı yerine konuşmayı geri getirdiğini, insanların yazmak ya da okumak yerine, görmek ve dinlemek eylemlerini daha sık kullandığını söylemek mümkündür. Ted konuşmaları, Youtube kanalları vlogger'lar, son yıllarda önemi ve kullanımı gittikçe artan podcastlar buna verilecek çarpıcı örneklerdir. İnsanlar gittikçe daha çok izleme ve dinleme eğilimi göstermekte, herhangi bir konuda herhangi bir bilgiyi okuyarak öğrenme edimi gittikçe ortadan kalkmaktadır. Öte yandan yeni medya teknolojilerinin kullanıcıyı üretken pozisyona taşıyan web 2.0 uygulamaları hatırlandığında McLuhan'ın sıcak ve soğuk iletişim araçları ayrımı bağlamında yeni medya teknolojilerinin soğuk iletişim aracı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Sıcak Ve Soğuk İletişim Araçları

Marshall McLuhan'ın sıcak ve soğuk iletişim araçları ayrımı da çokça eleştiri almış ve nadiren doğru anlaşılmıştır.

Esasen bu ayrım teknik televizyon terimi olan “yüksek çözünürlüğe” dayanır. Yüksek çözünürlük keskin, detaylı, iyi tanımlanmış görsel öğeler için kullanılır. Alfabenin harfleri, rakamlar, fotoğraflar, haritalar yüksek çözünürlüklüdür. Öte yandan, böyle belirgin olmayan şekil ve imajlar ise düşük çözünürlüklüdür. Bu tür şekil ve imajlarda izleyenin gözü eksik parçayı tamamlar. Yüksek çözünürlüklü bir iletişim aracı çok enformasyon vererek kullanıcıya yapılması gereken pek az şey bırakırken, düşük çözünürlüklü bir iletişim aracı az enformasyon vererek kullanıcının eksik parçaları bulmak için çaba harcamasına neden olur. McLuhan, yüksek çözünürlüklü iletişim araçlarını sıcak, düşük çözünürlüklü iletişim araçlarını ise soğuk olarak tanımlamıştır (McLuhan, 1994: 30).

Baskı makinesi insanoğlunun doğrudan bir teknolojik uzantısı olarak ilk döneminde insana eşî benzeri görülmemiş bir güç ve coşkunluk sağladı.

Görsel yönden, baskı, el yazısından çok daha “yüksek çözünürlüklü”dür. Başka türlü söylemek gerekirse, baskı, binlerce yıldır, soğuk bir iletişim aracı olan el yazısının kullanıldığı bir dünyaya gelen sıcak bir araçtır.

1920’li yıllarda ilk kez sıcak bir araç olan film ve radyo kullanılmaya başlandı. O yıllar McLuhan’a göre ilk büyük tüketim çağıydı. Baskı ile Avrupa ilk tüketim aşamasını deneyimledi. Bunun sebebi yalnızca baskının tüketime yönelik bir araç ve ürün olması değil, insanoğluna diğer bütün aktivitelerini sistematik ve doğrusal bir temelde düzenlemeyi öğretmesiydi. Baskı insanoğluna nasıl pazarlar ve ulusal ordular yaratacağını gösterdi.

Sıcak bir araç olan baskı insanın ilk defa kendi anadilini görmesine ve anadil sınırlarına dayanarak milli birlik ve gücünü görselleştirmesine olanak sağladı: “ Biz Shakespeare’in dilini konuşanlar, ya özgür olmalı ya da ölmeliyiz.” (McLuhan, 1962: 128).

Sıcak-soğuk iletişim araçları ayrımında kafa karışıklığına yol açan iletişim aracı ise televizyondur. McLuhan’ın tanımlamalarına ve televizyonu bugünkü algılayışımıza göre TV

sıcak bir iletişim aracıymış gibi görünmektedir. Sıcak iletişim araçlarının çaba gerektirmeyen, detaylı enformasyon sağlayan araçlar olduğu düşünülürse, bu tanımın televizyon için de geçerli olduğu söylenebilir. Fakat McLuhan televizyonu soğuk bir iletişim aracı olarak görmektedir çünkü televizyon izleyen insanın gözü tek tek görüntüleri birleştirerek anlamlandırmaktadır. McLuhan televizyonun görsel değil işitsel-dokunsal bir iletişim aracı olduğunu söylemiştir (Fishman, 2006: 571).

Bu noktadan hareketle yeni medya teknolojilerini soğuk iletişim aracı olarak görmek uygun görünmektedir. Yeni medya teknolojileri halihazırda gazeteyi, kitabı, radyoyu televizyonu da kapsamakta tüm bu iletişim teknolojilerinin imkanlarını bünyesinde barındırmaktadır. Öte yandan web 2.0 teknolojisi dolayısıyla yeni medya teknolojisini kullanan bireyler hem tüketen hem üreten pozisyonadırlar. Yeni medya ortamındaki içerikler gün geçtikçe artan bir oranda profesyoneller değil, kullanıcılar tarafından oluşturulmaktadır. Bu açıdan yeni medya teknolojisini kullanan birey bu soğuk iletişim aracından faydalanmak için çaba göstermelidir.

Sonuç

Marshall McLuhan, ölümünden sonra tamamlananlarla birlikte 14 kitap yayımlamış, bir çok makale kaleme almıştır. Katıldığı televizyon programlarıyla ve yer aldığı diğer popüler medya mecralarıyla ünü akademik dünyanın dışına taşmıştır. Edebiyat zeminin üzerine kurduğu kültür eleştirileri ve medya incelemeleriyle kendine has, okunması zor fakat etkileyici üslubuyla tanınmıştır. Medyanın insanın duyularını ve duyuları arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği üzerine tartışma ve çalışmalar Marshall McLuhan'ın açmış olduğu yol üzerinde ilerlemektedir. McLuhan'ın medya teknolojileri konusunda yaptığı analizler ve ortaya koyduğu medya kanunları, bugün yeni medyayı anlamak, anlamlandırmak ve analiz etmek için de elverişli bir temel oluşturmaktadır. Yeni medya teknolojileri, McLuhan'ın uzantı ve ampütasyon kavramları bağlamında tartışıldığında yeni medyaya eleştirel yaklaşımlar açısından yeni bir tartışma alanı açmaya müsaittir. Akıllı telefonlar, tabletler, dizüstü bilgisayarlar, yeni medya teknolojisini kullanan diğer tüm cihazlar insan yaşamını değiştirmiş, günlük yaşam pratiklerini dönüştürmüştür. Bilgiye ulaşım kolaylaşmış, sosyalleşme çevrimiçi ortamda yeni bir biçim kazanmış, kültürel öğeler dijitalleşmiştir. İnsan yaşamını birçok alanda kolaylaştırdığı hissedilen

yeni medya teknolojileri “ampütasyon” bağlamında değerlendirildiğinde, tüm sağladıkları kolaylıkların yanında gerçek bir iletişimi ortadan kaldırdığı, hafızayı zayıflattığı, insanı hareketsiz kılarak beden fonksiyonlarında gerilemeye sebep olduğu gibi çıkarımlar da yapmak mümkündür. Herhangi bir teknolojik araç değerden bağımsızdır. Onu kendi çıkarına ya da zararına olacak şekilde kullanmak konusunda sorumluluk insana aittir. Fakat genel olarak teknolojik yenilikler toplumlara ticari kaygılarla hızlı bir şekilde yayılmakta, bireyler yeni teknolojiyi hayatı kolaylaştıran ya da eğlenceli, keyifli kılan yanlarıyla algılayarak, zararlı yanlarını göz ardı etmektedirler. Bu durum yeni medya teknolojileri için de geçerlidir.

Öte yandan, McLuhan'ın terminolojinden hareketle yeni medya teknolojileri soğuk iletişim araçlarıdır. İçerik çoğunlukla kullanıcı tarafından oluşturulmakta, bireyler farkında olmadan, çok büyük zaman, para ve yaratıcı çaba harcayarak yeni medya platformlarında yer almaktadırlar. Bu perspektiften bakıldığında McLuhan'ın medyayı anlamakta kullandığı sıcak-soğuk iletişim araçları ayrımı dijital emek tartışmalarıyla da ilişkilendirilebilir.

Bu çalışmada McLuhan'ın eserlerinde yer verdiği düşünceler yeni medya teknolojileri bağlamında kısaca değerlendirilmiş, bu ilişkinin çeşitli boyutları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. McLuhan'ın on dört kitabından henüz sadece dördünün Türkçeye kazandırılmış olduğu düşünülürse, bu çalışmanın McLuhan hakkında Türkçe dilinde ilave bir kaynak oluşturacağı ümit edilmektedir.

Kaynakça

ALTUN, F. 2006b. “Kutsal Medya, Kutsal Çağ, McLuhan Düşüncesini Anlamaya Katkı”, Divan İlmi Araştırmalar, sy.21 s. 63-88.

COUPLAND, D. 2010, Marshall McLuhan: You Know Nothing of My Work, Atlas& Co, Newyork. 215s.

GORDON,W. T. 2010,. McLuhan: A Guide for the Perplexed, New York, The Continuum International Publishing Group Inc. 206s.

FISHMAN, D. 2006, Rethinking Marshall McLuhan: Reflections on a Media Theorist, Journal of Broadcasting&Electronic Media, ss567, 574.

HAN, B.Y. 2017. Şiddetin Topolojisi, (Çev.) Dilek Zaptçioğlu, Metis, İstanbul. 152s.

LOGAN, R. 2010. Understanding New Media: Extending Marshall McLuhan. eter Lang Publishing Inc. New York , 389s.

MCLUHAN, M. 2005. The Medium is the Massage, Ginko Press, Corte Madera. 160s.

MCLUHAN, M. 1994. Understanding Media: Extensions of Man, 369s.

MCLUHAN, M. Reading and the Future of Private Identity, McLuhan Studies, 1th Issue(Çevrimiçi) www.projects.chass.utoronto.ca, 25. 05.2018.

MCLUHAN, M. 1969. The Playboy Interview, Playboy Magazine, March.

MCLUHAN, M. & Eric McLuhan 1992.The Laws of Media: The New Science , University of Toronto Press, Toronto, 252s.

MCLUHAN, M. 1962. Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man, University of Toronto Press, Canada. 293s.

MARCHESSAULT, J. 2005. Marshall McLuhan, Sage Publications. 253s.

STAHLMAN, M. & Press M.U. 2011. “The Place of Marshall McLuhan in the Learning of His Times”, Renascence, Vol. 64 (1) , Ekim. Ss.5-17.

THEALL, D. 2001. The Virtual Marshall McLuhan, McGill University Press, Montreal, 320s.

WILLOX, M. 2015. The Business of Choice: Marketing to Consumer’s Instincts, Pearson, New Jersey, 224s.

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama¹

Dr. Nurullah Umarusman²

zet

Gerçek dünya problemlerinde işletmeler üretim planlamalarını kısa vadede oluştururken sahip oldukları kaynakları belirlenen kısıtlar, amaçlar ve hedefler doğrultusunda kullanmayı ilke edinmişlerdir. Kısa vadede mevcut kaynakların bazıları sabit olsa bile, optimal şartlar için kaynaklar uzun vadede yeniden yapılandırılmalıdır. Optimal Sistem Design olarak da isimlendirilen De Novo Programlama ile kaynakların uzun vadede yeniden yapılandırılmasına, kıt kaynakların daha verimli kullanılmasına ve sistemlerdeki savurganlığı önleyerek bir optimal tasarım mümkün hale gelmektedir. De Novo yaklaşımı, verilen bir sistemi optimize etmek yerine amaçların başarılması mümkün olan en yüksek değerde ve kısıtların tam kapasite ile kullanılmasıyla bir optimal sistemin nasıl oluşturulması gerektiğini belirtir. Bu çalışmada gerçek bir işletme problemi De Novo varsayımına göre oluşturulup, müphem küme açısından çözümü gerçekleştirilecektir. De Novo Programlama problemlerinin bulanık karar ortamında birkaç farklı modeli olmakla birlikte, bu çalışmada müphem kümeler açısından ilk kez bir müphem de novo modeli önerisinde bulunmuştur. Önerilen modelle bir optimal sistem için doğru ve yanlış üyelik fonksiyonlarının sonuca etkisi açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulanık Kümeler, De Novo Programlama, Müphem Kümeler.

The Use Of Vague Sets In Optimal System Design and An Application

Abstract

Businesses define their production plans in short terms in real world problems and make it their principle to use their resources based on the defined constrains, goals, and targets. While some of the resources are stable in the short term, they need to be reorganized for optimal conditions in the long term. A nonoptimal determination of resource quantities leads to inadequate optimization and insufficient use of scarce resources. De Novo approach states how an optimal system can be arranged based on maximum goal success values and full capacity use of constrains, instead of optimizing a given system. In this study, a real business problem is organized based on De Novo, and its solution is conducted based on vague set. While there are various different models of De Novo Programming problems in fuzzy decision environments, this study provides the first De Novo model proposal based on vague sets. The effect of true and false membership functions on the result for an optimal system is explained with the proposed model.

Keywords: Fuzzy Sets, De Novo Programming, Vague Sets.

1.Giriş

Karar değişkenleri ve kısıtlara bağlı olarak amaç fonksiyonunu en iyi yapmayı amaçlayan Doğrusal Programlama, aynı zamanda matematiksel programlamanın temelini oluşturur. Gerçek hayat içerisinde karşılaşılan problemlerde, Yöneylem Araştırması Tekniklerinden en çok kullanılanlardan birisi olan Doğrusal Programlama problemlerinin modelinin oluşturulabilmesi için yüksek değerde bir bilgiye sahip olmak gerekir. Yani problemin iyi tanımlanmış ve kesin bilgileri içermesi gerekmektedir. Gerçek hayat uygulamalarında verilerin

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, nurullah.umarusman@aksaray.edu.tr.

kesinliği, güvenirliği ve belirliliği çoğu zaman bulanık bir yapı göstermektedir. Bu sebep ile bir Doğrusal Programlama probleminin optimal czm sadece kısıtların bir kısmı için geçerlidir. Bundan dolayı da eldeki bilgilerin birçoğu, czm içerisinde birbirleri ile kuvvetli olmayan bir etkileşim içerisine girerler. Doğrusal Programlama deterministik bir yapıya sahip olması sebebiyle kısa vadede karar vericiye önemli bilgiler sağlar. Diğer yandan özellikle orta ve uzun vadede mevcut sistem davranışını görebilmek için duyarlılık analizi kullanılır. Duyarlılık analizini tüm modele uygulamak yerine sadece diğer parametreler sabitken sadece bir tane parametre için inceleme yapılabilir.

Geleneksel matematiksel programlama problemlerinde başlangıçta verilen kısıtlar altında, kısıt değerlerinin sabitlenmiş bir değerini cerevesinde belirli bir amaç başarılmak istenir. Kısıt (kaynak) değerini açısından incelenen problemin czm sonucunda, coğunlukla kullanılmayan veya fazla kaynak kapasitesi, hammadde ihtiyacı ortaya çıkar. Beklenen bu üretim belirsizliği işletmeler için hem kaynak açısından üretimin optimum olmasına engel teşkil eder hem de beklenen kar açısından azalmalara yol açar (Babic ve Pavic, 1996). İşletmeler açısından önemli olan, maksimum kar yada minimum maliyet düşüncesinden sıyrılıp eldeki kaynakları tam kapasiteyle kullanarak optimum üretim modelinin oluşturulmasının sağlanmasıdır. Kısa vadede mevcut kaynakların bazıları sabit olsa bile, optimal şartlar için kaynaklar uzun vadede veya sonraki planlama safhasında değiştirilmeli ve yeniden yapılandırılmalıdır Zeleny (1982). Kaynak miktarlarının optimum seviyede belirlenememesi, yeterli optimizasyonun sağlanamamasına ve kıt kaynakların verimli kullanılmamasına yol açar. De Novo programlama kaynakların uzun vadede yeniden yapılandırılmasına, kıt kaynakların daha verimli kullanılmasına ve sistemlerdeki savurganlığı önleyerek optimal tasarıma imkan sağlamaktadır (Zeleny, 1984). Bu çalışmada kar amacına sahip gerçek bir işletme problemi ilk olarak doğrusal programlama modelinde düzenlenip czlerek, kaynak kullanım miktarları araştırılmış, daha sonra aynı problem Zimmermann (1978) yaklaşımına bağlı olarak Müphem Küme bakış açısıyla geliştirilen model czlerek elde edilen sonuçlar açıklanmıştır.

2. Bulanık Doğrusal Programlama

Lütfi Asker Zadeh (1965) tarafından yayımlanan ‘‘Fuzzy Sets’’ isimli makale belirsizlik kavramının yeniden değerlendirilmesinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Kesin olmayan sınırlara sahip elemanların oluşturduğu bulanık küme teorisi olasılık teorisinin temelini oluşturan Aristo mantığına alternatif bir düşünce olarak bilim dünyasında yerini almıştır.

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

Bulanık küme teorisinin üyelikten üye olmamaya dereceli olarak geçişi açıklama yeteneği, gerek sosyal bilimler ve gerekse fen bilimleri alanlarında geniş faydalar sağlamaktadır. Bulanık mantık, belirsizliğin ölçülmesinde çok faydalı olmasının yanı sıra, yaşayan dilde ifade edilen belirsizlik kavramlarını anlamlı bir şekilde tanımlanmasına imkân vermektedir. Klasik küme teorisine göre, belirli bir alana ait bütün bireyler iki bakış açısından incelenir. Bunlar; kümeye ait olan elemanlar ve ait olmayan elemanlar. Kümeye üye ve kümeye üye olmayan elemanlar arasında kesin ve belirsiz olmayan bir ayrım söz konusudur. Bulanık mantık teorisi ise her bir elemana matematiksel olarak üyelik derecesini temsil eden bir değer atayarak kümeyi oluşturmaktadır. Klasik Mantık teorisinde olduğu gibi Bulanık Mantık Teorisinin kendine ait matematiği ve küme yapıları ile ilgili tanımları vardır (Zimmermann, 1987). Klasik kümelerin tersine, bulanık kümelerin yapısal olarak sahip olduğu esneklikten dolayı, uygulama alanlarının farklılığına göre bu işlemleri temsil etmek için farklı fonksiyonların tanımlanması mümkündür. Bulanık küme teorisi üzerinde kurulan matematiksel analiz çerçevesinde, sadece bulanık kümelerin üyelik fonksiyonları değil, onlar arasında gerçekleşecek işlemler de çalışılan alan ile yakından ilişkilidir. Uygun üyelik fonksiyonunu tanımlama ve anlamlı işlemleri belirleme kapasitesi bulanık küme teorisinin pratik faydasını arttıran en önemli yönlerinden birisidir (Klir ve Youn, 1995). Bulanık Küme Teorisine bağlı olarak bulanık ortamda karar verme süreci Bellman ve Zadeh (1970) tarafından geliştirilmiş olup bu karar ortamı açısından doğrusal programlama, hedef programlama gibi birçok matematiksel programlama modeli geliştirilmiştir. Doğrusal Programlama problemlerinin bulanık ortamda incelenmesi ilk kez Zimmermann (1978) tarafından yapılmıştır. Daha sonra Zimmermann (1983), Carlsson ve Korhonen (1986) ve Werner (1987) tarafından geliştirilen yaklaşımlar bulanık matematiksel programlamanın temelini oluşturmuştur. Geleneksel Doğrusal Programlama problemi aşağıdaki gibi verilir.

$$\text{Maks } Z = cx$$

$$\text{Kısıtlar;} \quad (M1)$$

$$(Ax)_i \leq b_i$$

$$x \geq 0, i = 1, 2, \dots, m.$$

Burada;

c: Amaç fonksiyonu katsayıları vektörü

A:Teknolojik katsayılar matrisi

b_i : Kısıt kaynaklarını gösteren sağ taraf sabiti,

x : Karar Değişkeni vektörü

Doğrusal Programlama problemi (M1) göz önünde bulundurularak genelleştirilmiş Bulanık Doğrusal Programlama modeli aşağıdaki gibi tanımlanır.

$$\widetilde{\text{Maksimum}} Z = cx$$

Kısıtlar; (M2)

$$(Ax)_i \lesseqgtr b_i$$

$$x \geq 0.$$

(M1)'de " \lesseqgtr " işareti kısıt kaynaklarının yani (b_i) parametresinin bir aralık içerisinde değer alabileceğini gösterir. " $\widetilde{\text{Maks}}$ " ise amaç fonksiyonunun bulanık değerini gösterir. Ayrıca (M1)'de " c " ve " A " matrisindeki teknolojik katsayılar da bulanık olabilir. Zimmermann (1978) tarafından önerilen simetrik yaklaşımın belirgin özelliği, kısıtların ve hedeflerin aynı ortamda incelenmesidir. Bu yaklaşımda, karar verici amaç fonksiyonlarının arzu edilen değerini başlangıçta belirler. (M2)'de başlangıçta verilen amaç fonksiyonu değerini b_o ve k_o tolerans miktarı, bulanık kısıt için tolerans değerini k_i olmak üzere aşağıda verilen dönüşüm gerçekleştirilir.

$$\widetilde{\text{Maksimum}} Z = cx \implies cx \geq b_o - k_o$$

Kısıtlar; (M3)

$$(Ax)_i \lesseqgtr b_i \implies (Ax)_i \leq b_i + k_i$$

$$x \geq 0.$$

Burada;

x_j : Karar değişkenleri,

b_i :Kaynak miktarı,

k_i :Kaynak miktarı için tolerans değerini,

k_o : Amaç fonksiyonu değerini için tolerans miktarı,

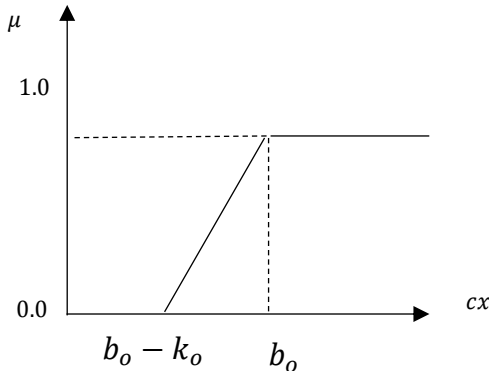
b_o : Amaç fonksiyonu için ulaşılması istenilen değer.

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

Bulanık küme teorisinde, bulanık amaç ve bulanık kısıtlar için tanımlanan üyelik fonksiyonları kullanılarak bulanık model gerçekleştirilir. Bulanık amaç fonksiyonu için tolerans miktarına göre doğrusal üyelik fonksiyonu aşağıdaki gibi tanımlanır.

$$\mu_o(x) = \begin{cases} 1 & , \quad \text{Eğer } cx \geq b_o \\ 1 - \frac{b_o - cx}{k_o} & , \quad b_o - k_o \leq cx \leq b_o \\ 0 & , \quad cx \leq b_o - k_o \end{cases} \quad (1)$$

(1)'deki artan üyelik fonksiyonu şekil olarak aşağıda verilmiştir.

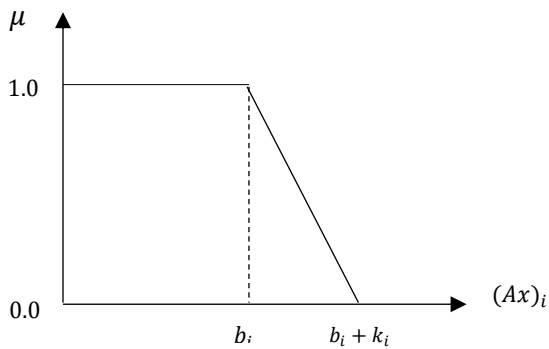


Şekil 1: Amaç fonksiyonu için doğrusal üyelik fonksiyonu

Bulanık amaç fonksiyonunu üyelik fonksiyonu artan sürekli doğrusal fonksiyondur. Bulanık kısıt için tolerans miktarına göre doğrusal üyelik fonksiyonu aşağıdaki gibi tanımlanır.

$$\mu_{(Ax)}(x) = \begin{cases} 1 & , \quad \text{Eğer } (Ax) \geq b_i \\ 1 - \frac{(Ax) - b_i}{k_i} & , \quad b_i \leq (Ax) \leq b_i + k_i \\ 0 & , \quad cx \geq b_i + k_i \end{cases} \quad (2)$$

Bulanık kısıt fonksiyonları için azalan üyelik fonksiyonu Şekil 2'te gösterilmiştir.



Şekil 2: Bulanık kısıtlar için azalan doğrusal üyelik fonksiyonu

Üyelik fonksiyonları (1) ve (2) göz önünde bulundurularak (M3), Zimmermann Yaklaşımına göre aşağıda verilmiştir.

Maksimum α

Kısıtlar; (M4)

$$cx \geq b_o - (1 - \alpha)k_o$$

$$(Ax)_i \leq b_i + (1 - \alpha)k_i$$

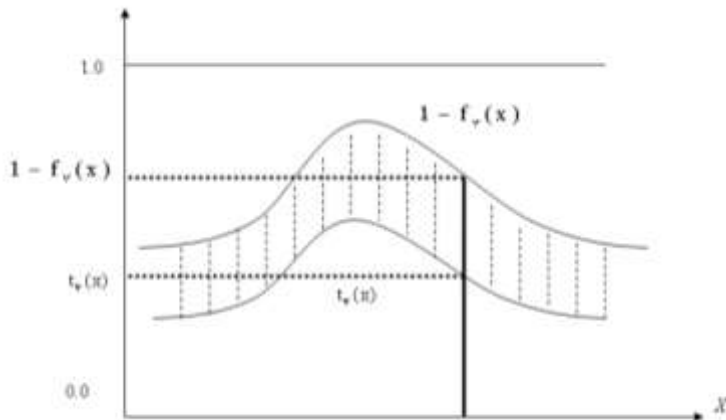
$$x > 0.$$

$$x \geq 0$$

2.1.Müphem Kümeler

Müphem Küme tanımlanan üyelik fonksiyonları hakkında eksik bilgi olması durumunda karar vericiye yeni bir bakış açısı sağlayan bir kavramdır. Bulanık Kümedeki üyelik fonksiyonundan farklı olarak bilgi eksikliği sebebiyle yanlış üyelik fonksiyonu, kabul edilebilir bilgiden dolayı doğru üyelik fonksiyonu ortaya çıkmaktadır. Müphem Kümeler, ilk kez Gau ve Buehrer (1993) tarafından tanımlanmış ve matematiksel yapısı açıklanmıştır. Müphem Kümeler için doğru üyelik fonksiyonu ve yanlış üyelik fonksiyonu $[0,1]$ aralığında tanımlanarak karar verme sürecinde tereddütlü bölgeyi de ele alarak karar vericiye farklı bir bakış açısı sağlamaktadır.

Tanım: X bir noktalar uzayının jenerik elemanı x olsun. V bir Müphem Küme olmak üzere, doğru üyelik fonksiyonu t_v ve yanlış üyelik fonksiyonu f_v ile gösterilsin. t_v doğru üyeliğin derecesinin alt sınırı, f_v ise karşıt bölgenin alt sınırıdır. t_v ile f_v $[0;1]$ aralığında gerçel sayılardır ve $t_v + f_v \leq 1$ 'dir. Yani $t_v : X \rightarrow [0,1]$ ve $f_v : X \rightarrow [0,1]$ 'dir.

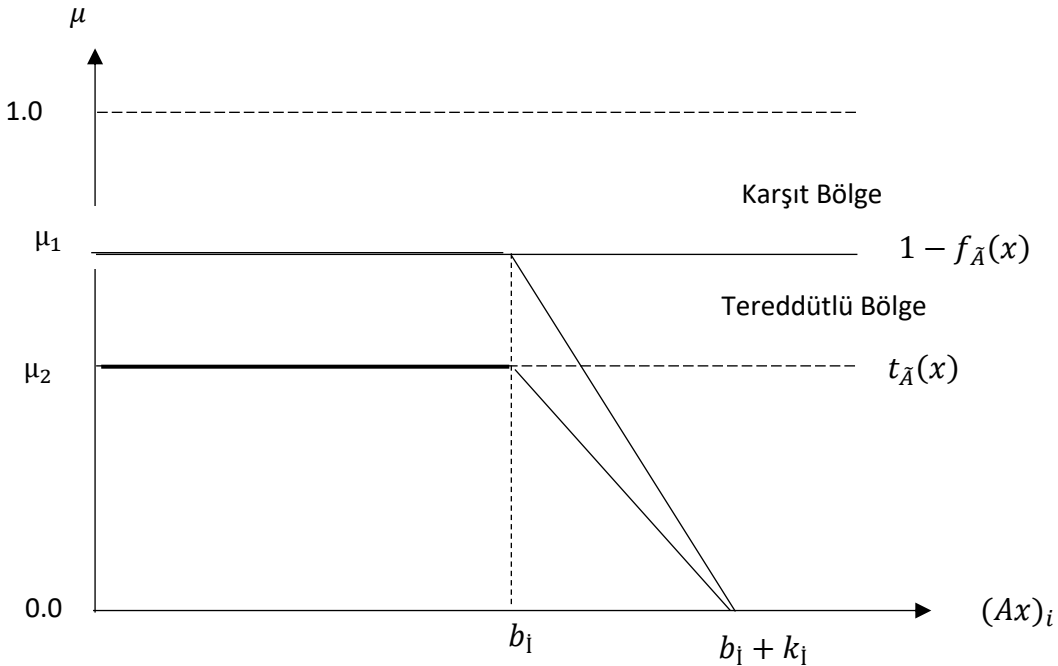


Şekil 3: Müphem Kümeler ile Doğru ve Yanlış Üyelikler

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

Müphem Kümelerde x 'in üyelik derecelerinin sınırı $[t_v(x), 1-f_v(x)]$ 'dir. Bir başka ifade ile $\mu_v(x)$ üyelik derecesi tam olarak bilinmeyebilir ya da bu üyelik $t_v(x) \leq \mu_v(x) \leq 1-f_v(x)$ kullanılarak sınırlandırılmıştır. x hakkındaki bilginin doğruluğu $1-f_v(x)-t_v(x)$ işlemi ile açıklanır. Eğer buradaki fark küçük ise x hakkındaki bilgi kesindir. Eğer büyük ise, bilgi azdır. Eğer $1-f_v(x)=t_v(x)$ ise, x hakkındaki bilgi tamdır ve teori bulanık küme teorisine dönüşür. Eğer $1-f_v(x)$ ile $t_v(x)$ bire veya sıfıra eşit ise bilgi tamdır ve klasik olarak çözüm yapılabilir (Gau ve Buehrer,1993). Müphem Kümeler Lui vd. (2008) tarafından verilen seçim örneği ile basit olarak şu şekilde yorumlanabilir: Oy kullanacak 10 insan ele alınsın. Müphem Küme A için belirsiz değerler $[0.6;0.8]$ olsun. Burada doğru üyelik fonksiyonu $t_A(u)=0.6$ ve yanlış üyelik fonksiyonu $f_A(u)=1-0.8=0.2$ 'dir. Buradan, 6 kişi seçim için destek vermiş, 2 kişi destek vermemiş ve 2 kişi de çekimser kalmıştır.

Müphem Kümler kullanılarak Kumar, Devi ve Yadav (2009), Ramakrishna (2009), Umarusman ve Güneş (2011) Bulanık Doğrusal Programlama için, Güneş ve Umarusman (2013) Bulanık Hedef Programlama için yaklaşımlar önermişlerdir. Güneş ve Umarusman (2013) tarafından önerilen Belirsiz Küme açısından üyelik tipleri ve bunların üyelik fonksiyonları aşağıdaki gibidir



Şekil 4: Kısıt Fonksiyonu için Azalan Üyelik Fonksiyonu

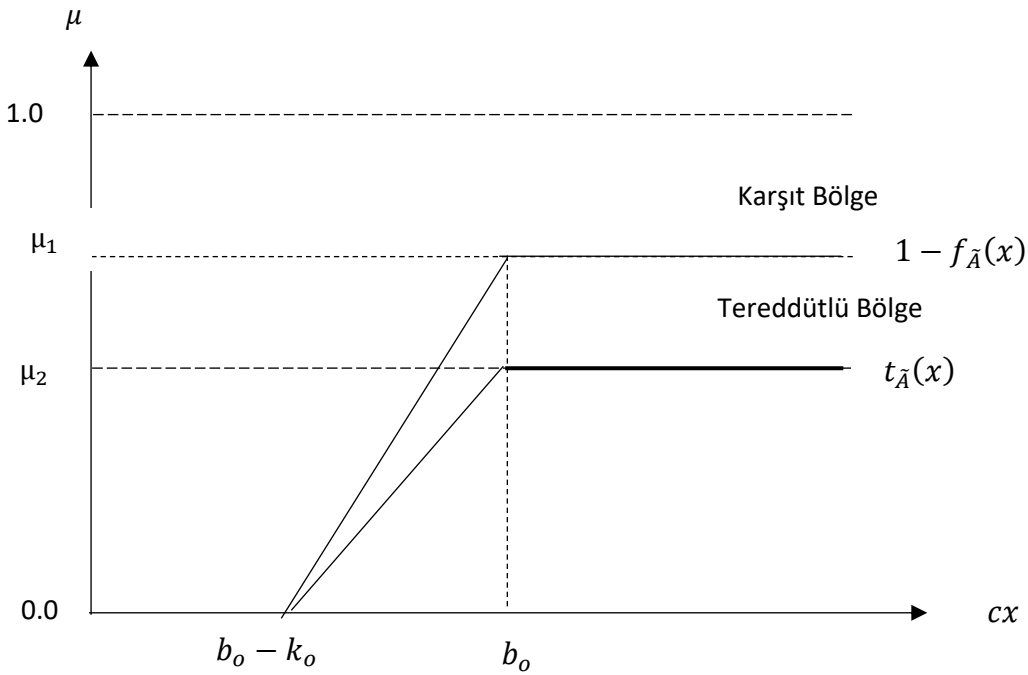
Şekil 4'teki kısıt fonksiyonları için azalan doğru üyelik fonksiyonu;

$$t_{(Ax)}(x) = \begin{cases} \mu_2 & , \quad E\tilde{g}er (Ax) \leq b_i \\ \mu_2 \left(1 - \frac{(Ax)-b_i}{k_i}\right) & , \quad b_i \leq (Ax) \leq b_i + k_i \\ 0 & , \quad cx \geq b_i + k_i \end{cases} \quad (3)$$

ve yanlış üyelik fonksiyonu

$$1 - f_{(Ax)}(x) = \begin{cases} \mu_1 & , \quad E\tilde{g}er (Ax) \leq b_i \\ \mu_1 \left(1 - \frac{(Ax)-b_i}{k_i}\right) & , \quad b_i \leq (Ax) \leq b_i + k_i \\ 0 & , \quad cx \geq b_i + k_i \end{cases} \quad (4)$$

şeklinde oluşturulur. Amaç fonksiyonu için üyeliklerin genel bilgisi Şekil 5'te gösterilmiştir.



Şekil 5: Amaç Fonksiyonu için Artan Üyelik Fonksiyonu

Şekil 5'e göre amaç fonksiyonu için doğru üyelik;

$$t_o(x) = \begin{cases} \mu_2 & , \quad E\tilde{g}er cx \geq b_o \\ \mu_2 \left(1 - \frac{b_o-cx}{k_o}\right) & , \quad b_o - k_o \leq cx \leq b_o \\ 0 & , \quad cx \leq b_o - k_o \end{cases} \quad (5)$$

ve yanlış üyelik

$$1 - f_o(x) = \begin{cases} \mu_1 & , \quad E\tilde{g}er cx \geq b_o \\ \mu_1 \left(1 - \frac{b_o-cx}{k_o}\right) & , \quad b_o - k_o \leq cx \leq b_o \\ 0 & , \quad cx \leq b_o - k_o \end{cases} \quad (6)$$

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

şeklinde oluşturulur. Bu bilgilerden hareketle Zimmermann yaklaşımı (M4) müphem küme açısından aşağıdaki gibi düzenlenir:

Müphem üyelikler açısından Zimmerman Yaklaşımı ele alındığında doğru ve yanlış üyelik fonksiyonlarının her birisi için modellerin düzenlenmesi gerekir. Doğru Üyelik fonksiyonuna göre Müphem Doğrusal Programlama modeli aşağıda verilmiştir.

Maksimum β

Kısıtlar; (M5)

$$\mu_2 \left(1 - \frac{b_o - cx}{k_o} \right) \geq \beta$$

$$\mu_2 \left(1 - \frac{(Ax) - b_i}{k_i} \right) \geq \beta$$

$$x \geq 0, \beta \in [0; \mu_2].$$

Burada μ_2 amaç fonksiyonu ve kısıt fonksiyonları için karar verici tarafından belirlenen doğru üyelik fonksiyonu, β ise maksimize yapılmak istenen (M5)'ün doğru üyelik derecesidir.

Yanlış Üyelik fonksiyonuna göre Müphem Doğrusal Programlama modeli aşağıda verilmiştir.

Maksimum λ

Kısıtlar; (M6)

$$\mu_1 \left(1 - \frac{b_o - cx}{k_o} \right) \geq \lambda$$

$$\mu_1 \left(1 - \frac{(Ax) - b_i}{k_i} \right) \geq \lambda$$

$$x \geq 0, \lambda \in [0; \mu_1].$$

Burada μ_1 amaç fonksiyonu ve kısıt fonksiyonları için karar verici tarafından belirlenen yanlış üyelik fonksiyonu, λ ise maksimize yapılmak istenen (M6)'ün yanlış üyelik derecesidir.

2.2. Optimal Sistem Tasarımı için De Novo Programlama

Kaynak kullanımı açısından bir optimal sistem kısıt kaynaklarının tam kapasitede kullanılması veya bütün kısıtların aktif olmasıyla mümkündür. Gerçek dünya problemlerinin modelleri kurulurken kaynakların tam kapasite kullanılabilecek miktarlarını belirlemek hemen

hemen imkânsızdır. Kaynak kullanım miktarlarının tam kapasitede kullanılacak seviyelerini belirleyememek, kıt kaynakların verimli kullanılmamasına yol açar. Bu durum ise ya kaynak yetersizliğine ya da kaynak fazlasına yol açacaktır. De Novo Programlama uzun vadede kaynakları kullanım miktarlarının planlanmasını sağlayarak bir optimal sistem tasarımının nasıl kurulacağını açıklar. Bu yaklaşımın en önemli avantajı birden fazla amaca sahip karar verme problemlerinde kaynak kısıtlarının bütün amaçlara göre eşzamanlı belirleyip aynı ve ya daha az bütçeyle amaçların katkıları yükseltilir. Bu sebeple de novo varsayımına bağlı bir optimal sistemin kurulmasında tek kısıt bütçedir. Babic ve Pavic (1996)'e göre bir optimal sistem üretim aşamasına geçilmeden tasarlanmalıdır. Çünkü optimal bir üretim için bütçeye bağlı olarak hammadde miktarlarının tam kapasitede kullanılacak düzeylerinin belirlenmesi ile sağlanabilir. Zeleny (1982) tek amaçlı bir doğrusal programlama problemi için bir yöntem tanımlamış ve de novo varsayımının üstünlüğünden bahsetmiştir. De Novo, analizin kaynaklar satın alınmadan önce yapılmasını varsayar. Çünkü analiz safhasında kaynaklar kontrol edilebilir ve henüz sabitlenmemiştir. Bunun yanında, kaynaklar bölünebilir olmalı ve istenilen miktarda satın alınmalıdır. Bu sebeple De novo varsayımında tek kısıt "bütçe" kısıtıdır. De Novo Programlamanın matematiksel modeli matematiksel olarak aşağıda verilmiştir.

$$\text{Maksimum } Z = cx$$

$$\text{Kısıtlar;} \tag{M7}$$

$$(Ax)_i - b_i = 0$$

$$b_i \cdot p_i \otimes B$$

$$x \geq 0.$$

p_i : Kaynak birim fiyatı

B : Bütçe.

(M7) kullanılarak yapılan çözümde yalnızca karar değişkenlerinin optimal seviyelerinin hesaplanmasının yanı sıra kısıt kaynaklarının optimal seviyeleri belirlenir. Bu sebeple de novo formülasyon çıktıların en iyi karışımını sağlayarak çıktıların en iyi birleşimi elde edilir. Müphem kümeler açısından De Novo Programlama Probleminin çözümü için geliştirilen model aşağıda adımlar halinde verilmiştir.

Adım 1: (M1) kullanılarak, kısıtların alt ve üst sınırları için çözüm yapılır ve amaç fonksiyonlarının değerleri belirlenir. Üst sınır ve alt sınır arasındaki fark amaç fonksiyonunun tolerans değeri olarak kabul edilir.

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

Adım 2: Bu aşamada alt ve üst sınırlara göre yapılan çözümde amaç fonksiyonu değerleri ve kısıtların kaynak kullanım miktarları göz önünde bulundurulur;

Amaç fonksiyonu için (3) ve (4) kullanılarak doğru ve yanlış üyelik fonksiyonları belirlenir. Bu adımda (M7)'deki bütçe kısıtına göre müphem bütçe için doğru ve yanlış üyelik fonksiyonları (5) ve (6) kullanılarak belirlenir.

Adım 3: Adım 2'deki bilgilerden Müphem De Novo Programlama için doğru ve yanlış üyeliklere için (M5) ve (M6) modelleri kurulup çözümü yapılır.

3. Uygulama

Bir işletme dört farklı tipte el yapımı ayakkabı üretimi gerçekleştirmektedir. Ayakkabı üretiminde deri, kösele, astar ve dikim için ip temel kaynaklardır. Bu üretim süreci için Bu dört kaynak için her bir ayakkabı tipinde kullanılan miktarlar Tablo 1'de verilmiştir. Tabloda aynı zamanda hammaddelerin birim fiyatları da verilmiştir.

Tablo 1: Temel Hammadde kullanım Miktarları

Hammadde	Erkek Ayakkabı	Erkek Bot	Bayan Ayakkabı	Bayan Bot	Kaynak Miktarı	Birim Fiyatlar
Deri (m2)	0.5	0.76	0.44	0.8	100	62 TL
Kösele (kg)	0.65	0.65	0.45	0.45	110	43 TL
Astar (m2)	0.3	0.3	0.26	0.26	60	20 TL
İp (kg)	0.006	0.008	0.004	0.007	1	1 TL

İşletme yönetimi bu hammadde miktarlarını bir haftalık üretim için belirlemiştir. Ayakkabı ustaları tarafından her bir ayakkabı çiftinin yapımında kullanılan işgücü süreleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: İşgücü Kullanım Miktarları

İşgücü Kullanımı	Erkek Ayakkabı	Erkek Bot	Bayan Ayakkabı	Bayan Bot	Kaynak Miktar	Birim Fiyatlar
Sayanın Kesilmesi (saat)	0.58	0.77	0.5	0.63	110	8 TL
Kösele ve Astarın Kesilmesi (saat)	0.45	0.5	0.38	0.44	70	7 TL
Sayanın Dikilmesi (saat)	1	1.2	1.1	1.5	250	10 TL
*Yapıştırma süreci(saat)	1.4	1.6	1.2	1.4	270	10 TL

* Yapıştırma süreci, Saya, Kösele ve Astarın birleştirilme işlemlerini içerir

Geçmişte yapılan üretimler sebebiyle işletme yönetimi üretimleri için belirli kısıtlar belirlemiştir. Bunlar; erkek ayakkabı için en az 20 çift, erkek bot için en az 15 çift, bayan ayakkabısı için en fazla 30 çift ve bayan bot en fazla 50 çifttir. Ayrıca işletme yönetimi kullanılacak kaynakları sırasıyla; 10;10;5; 0,4;15;10;10;10 tolerans değerini belirlemiştir. İşletme üretimde kullanılacak hammaddeler ve işgücü için belirlediği bütçe 18000TL ile 21000 arasındadır. İşletme her bir ürün satışından sağlanan kar sırasıyla; 150 TL, 190 TL, 165 TL. ve 200 TL. 'dir. Bu verilere bağlı olarak işletme yönetimi karını maksimum yapmayı amaçlamaktadır. Bu bilgilere göre işletmenin Çok Amaçlı De Novo Programlama modeli (M1)'e göre aşağıdaki düzenlenir.

$$Max Z_1(x) = 150x_1 + 190x_2 + 165x_3 + 200x_4$$

Kısıtlar; (P1)

$$0.5x_1 + 0.76x_2 + 0.44x_3 + 0.8x_4 \leq 100$$

$$0.65x_1 + 0.65x_2 + 0.45x_3 + 0.45x_4 \leq 110$$

$$0.3x_1 + 0.3x_2 + 0.26x_3 + 0.26x_4 \leq 60$$

$$0.006x_1 + 0.008x_2 + 0.004x_3 + 0.007x_4 \leq 1$$

$$0.58x_1 + 0.77x_2 + 0.5x_3 + 0.63x_4 \leq 110$$

$$0.45x_1 + 0.5x_2 + 0.38x_3 + 0.44x_4 \leq 70$$

$$x_1 + 1.2x_2 + 1.1x_3 + 1.5x_4 \leq 250$$

$$1.4x_1 + 1.6x_2 + 1.4x_3 + 1.5x_4 \leq 2700$$

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

$$x_1 \geq 20; x_2 \geq 15; x_3 \leq 30; x_4 \leq 50$$

$x_1, x_2, x_3, x_4 \geq$ ve tamsayı.

(P1)'deki kısıt fonksiyonlarının planlanan ve toleranslı değerleri Tablo3'te verilmiştir.

Tablo 3: Kaynak Miktarları

	Planlanan Kaynak Miktarı	Tolerans Değerli Kaynak Miktarı
b_1 : Deri (m2)	100	110
b_2 : Kösele (kg)	110	120
b_3 : Astar (m2)	60	65
b_4 : ip (kg)	1	1,4
b_5 : Sayanın Kesilmesi (saat)	110	125
b_6 : Kösele ve Astarın Kesilmesi (saat)	70	80
b_7 : Sayanın Dikilmesi (saat)	250	260
b_8 : Yapıştırma Süreci (saat)	270	275
Toplam Parasal Değer	18701,00	20191,40
Genel Bütçe	18000-21000	

Bu bilgilere göre (P1)'in önerilen algoritmaya göre çözümü aşağıda verilmiştir.

Adım 1: Uygulama problemi (P1), alt ve üst sınırlar için çözüm yapılarak amaç fonksiyonu değerleri bulunur.

Alt Sınır için (P1) Amaç fonksiyonu değeri: 34465 TL

Üst Sınır için (P1) Amaç fonksiyonu değeri: 37300 TL

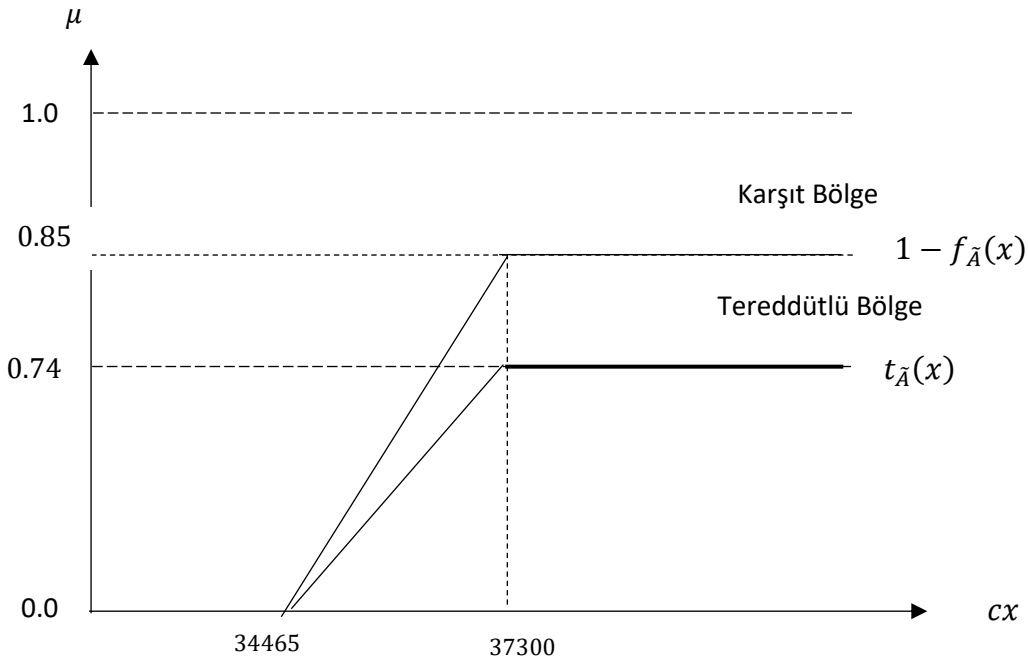
Bu iki değer arasındaki fark olan 2835 TL. amaç fonksiyonu için tolerans değeridir.

Adım 2: Bu aşamada alt ve üst sınırlara göre yapılan çözümde amaç fonksiyonu değerleri ve kısıtların kaynak kullanım miktarları göz önünde bulundurularak, amaç fonksiyonu ve bütçe kısıtı için Doğru üyelik fonksiyonu ile Yanlış üyelik fonksiyonları belirlenir. Tablo 4'te (P1)'in (M1)'e göre yapılan çözümü verilmiştir.

Tablo 4'teki bilgilerden kaynakların tam kapasitede kullanılmadığı (kaynak fazlalığı) görülmektedir. Bu sebeple amaç fonksiyonu için doğru üyelik derecesi = 0.74 ve yanlış üyelik derecesi $\mu_1 = 0.85$ olarak kabul edilmiştir.

Tablo 4: (P1) için çözümler ve Kullanılmayan Miktarlar

	Planlanan Kaynak Miktarı için çözümler	Tolerans Değerli Kaynak Miktarı için çözümler
Değişkenler	Z_1	Z_1
x_1	20	20
x_2	15	15
x_3	171	170
x_4	2	17
Kaynaklar	Kullanılmayan Miktar	Kullanılmayan Miktar
b_1 : Deri (m2)	1.76	0.2
b_2 : Kösele (kg)	9.4	13.1
b_3 : Astar (m2)	45.07	46.18
b_4 : ip (kg)	0.06	0.36
b_5 : Sayanın Kesilmesi (saat)	0.09	6.14
b_6 : Kösele ve Astarın Kesilmesi (saat)	46.92	50.32
b_7 : Sayanın Dikilmesi (saat)	19.99	8.2
b_8 : Yapıştırma Süreci (saat)	9.99	0
Amaç Fonksiyonu	34465	37300
Genel Bütçe	18701	20191.4
Kullanılan Bütçe	16657.26	18210.48



şekil 6: Amaç Fonksiyonu için artan üyelik fonksiyonu

şekil 6'ya göre doğru üyelik fonksiyonu;

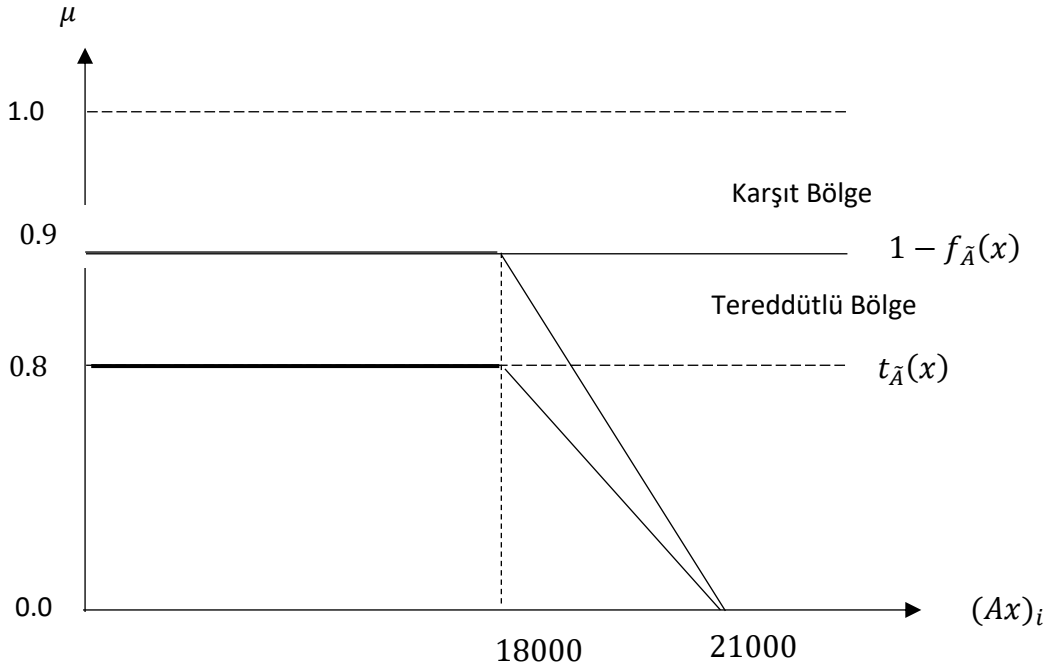
Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

$$t_o(x) = \begin{cases} 0.74 & , \quad E\ddot{g}er \quad cx \geq 37300 \\ 0.74 \left(1 - \frac{34465-cx}{2835}\right) & , \quad 34465 \leq cx \leq 37300 \\ 0 & , \quad cx \leq 34465 \end{cases}$$

ve yanlış üyelik fonksiyonu

$$1 - f_o(x) = \begin{cases} 0.85 & , \quad E\ddot{g}er \quad cx \geq 37300 \\ 0.85 \left(1 - \frac{34465-cx}{2835}\right) & , \quad 34465 \leq cx \leq 37300 \\ 0 & , \quad cx \leq 34465 \end{cases}$$

olarak kurulur. Ayrıca verilen bütçe göz önünde bulundurularak, bütçenin doğru üyelik derecesi 0.8 ve yanlış üyelik derecesi 0.9 olarak kabul edilmiştir. Buna öre müphem bütçe için azalan üyelik fonksiyonu Şekil 7'de verilmiştir.



Şekil 7: Bütçe Kısıtı için Azalan Üyelik Fonksiyonu

Şekil 7'den doğru üyelik fonksiyonu

$$t_{(B(x))}(x) = \begin{cases} 0.8 & , \quad E\ddot{g}er \quad (Ax) \leq 18000 \\ 0.8 \left(1 - \frac{(B(x)-18000)}{3000}\right) & , \quad 18000 \leq (Ax) \leq 21000 \\ 0 & , \quad cx \geq b_i + k_i \end{cases}$$

ve yanlış üyelik fonksiyonu

$$1 - f_{((B(x)))(x)} = \begin{cases} 0.9 & , \quad Eğer (Ax) \leq 1800 \\ 0.9 \left(1 - \frac{(B(x)) - 18000}{3000} \right) & , \quad 18000 \leq (Ax) \leq 21000 \\ 0 & , \quad cx \geq 21000 \end{cases}$$

elde edilir.

Adım 3: Adım 2'deki bilgilerden Müphem De Novo Programlama için doğru ve yanlış üyeliklere bağlı olarak (M5) ve (M6) modelleri kurulup çözümleri yapılır.

Doğru Üyelik Fonksiyonlar için Model;

Maksimum β

Kısıtlar; (P2)

$$0.74 \left(1 - \frac{34465 - cx}{2835} \right) \geq \beta$$

$$0.8 \left(1 - \frac{B(x) - 18000}{3000} \right) \geq \beta$$

$$(Ax)_i - b_i = 0$$

$$x \geq 0.$$

Yanlış Üyelik Fonksiyonlar için Model;

Maksimum λ

Kısıtlar; (P3)

$$0.80 \left(1 - \frac{34465 - cx}{2835} \right) \geq \lambda$$

$$0.9 \left(1 - \frac{B(x) - 18000}{3000} \right) \geq \lambda$$

$$(Ax)_i - b_i = 0$$

$$x \geq 0.$$

(P2) ve (P3)'ün çözümleriyle elde edilen değerler Tablo 5'te verilmiştir. Tablo 5'te genel bir bakış açısı vermek amacıyla, planlanan, tolerans değerli ve Zimmerman yaklaşımına göre çözümlerde eklenmiştir.

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

Tablo 5: Genel Değerlendirme

	Planlanan Kaynak Miktarı için çözüm	Tolerans Değerli Kaynak Miktarı için çözüm	Zimmermann Yaklaşımı için Çözüm (0.62)	Müphem De Novo Çözüm $\beta: 0.8$	Müphem De Novo Çözüm $\lambda: 0.905$
Değişkenler	Z_1	Z_1	Z_1	Z_1	Z_1
x_1	20	20	20	20	20
x_2	15	15	15	15	15
x_3	171	170	180	192	192
x_4	2	17	4	0	0
Kaynaklar	Kullanılmayan Miktar	Kullanılmayan Miktar	Kullanılmayan Miktar	Kullanılan Miktar	Kullanılan Miktar
b_1 : Deri (m2)	1.76	0.2	0	105.9	105.9
b_2 : Kösele (kg)	9.4	13.1	8.25	109.149	109.149
b_3 : Astar (m2)	45.07	46.18	46.46	14.4	14.4
b_4 : ip (kg)	0.06	0.36	0.16	1.008	1.008
b_5 : Sayanın Kesilmesi (saat)	0.09	6.14	0.03	119.15	119.15
b_6 : Kösele ve Astarın Kesilmesi (saat)	46.92	50.32	49.84	22.2	22.2
b_7 : Sayanın Dikilmesi (saat)	19.99	8.2	10.9	250.1	250.1
b_8 : Yapıştırma Süreci (saat)	9.99	0	0.2	282.4	282.4
Amaç Fonksiyonu	34465	37300	36350	37530	37530
Genel Bütçe	18701	20191.4	18447.17	18988.81	18988.81
Kullanılmayan Bütçe	2043.74	1980.92	1744.23	-	-
Kullanılan Bütçe	16657.26	18210.48	16702.94	18988.81	18988.81

Tablo 4’te planlanan, tolerans değerli ve Zimmermann yaklaşımına göre yapılan çözümlerdeki en belirgin durum, kaynak miktarlarının tam kapasitede kullanılmadığıdır. Yani çözümlerde kaynakların kullanılmayan miktarları mevcuttur. Bu sebeple 3 çözüm için belirlenen sonuçlar optimal değildir. Diğer yandan Müphem küme açısından ele alınan (P1) için yapılan çözümlerde kullanılan kaynak miktarları görülmektedir. Bu iki çözümde kullanılan miktarlar, kısıtların tam kapasitede kullanıldığını göstermektedir. Tablo 5’teki amaç fonksiyonu değerleri incelendiğinde doğru ve yanlış üyeliklere göre yapılan müphem çözümlerin amaç fonksiyonu değerleri diğer çözümlerden daha yüksek derecede gerçekleşmiştir. Bunun sebebi ise kısıt kaynaklarının tam kapasitede kullanılması, diğerlerinde ise kaynak fazlalığıdır. Eğer ilk çözümdeki kaynak fazlalıkları çözüme girebilseydi belki amaç fonksiyonu değerleri müphem çözüm kadar olabilecekti. Bütçe kullanım miktarları göz önünde bulundurulduğunda, son iki çözümdeki bütçe değerlerinin tamamen kullanıldığı görülmektedir. Bunun sebebi ise önerilen çözümün de novo varsayımı temelli olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan müphem çözümler için ise şu şekilde bir açıklama yapılabilir. Doğru ve Yanlış üyeliklere göre belirlenen

özmlerdi bütün sonuçlar birbirinin aynı olmasına karşın, sadece (P2) ve (P3)'n üyelik dereceleri birbirinden farklıdır. Bunun sebebi ise, amaç fonksiyonunun ve bütçe fonksiyonu için belirlenen doğru ve yanlış üyelik derecelerinden kaynaklandığıdır. Bu sebeple müphem çözümde (P2)'nin üyelik derecesi $\beta: 0.8$ olması doğruluk bilgisini, (P3)'n üyelik derecesi $\lambda:0.905$ yanlışlık bilgisini gösterir. Müphem özm için $1 - \lambda = 1 - 0.905 = 0.095$ değeri yanlış bilginin derecesini göstermektedir. $\lambda - \beta = 0.905 - 0.8 = 0.105$ ise tereddütlü veya cevap verilemeyen bilgi derecesini göstermektedir. $\beta: 0.8$ ise doğruluk derecesini göstermektedir.

Sonuç

Geleneksel Doğrusal Programlama problemleri kısıtlara bağlı olarak amaç fonksiyonunu amacın yönüne göre optimize yapmaktadır. Belirlenen özm sonucunda ise genellikle kısıt kaynak miktarları genellikle tam kapasitede kullanılmamaktadır. Bu durumsa çözüme dahil olmayan miktarlar yüzünden amacın daha düşük seviyede gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Diğer yandan De Novo varsayımı açısından Doğrusal Programlama problemleri ele alındığında, kullanılmayan ve ya kaynak ihtiyacı olan miktarlar çözüme dahil edilerek amacın optimal seviyede gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Optimal Sistem Tasarımı olarak da bilinen De Novo Programlamayla savurganlık engellenerek, üretime kaynaklarının tam kapasitede kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu alışmada De Novo Programlama probleminin çözümü ilk kez müphem kümelere bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bulanık Küme Teorisinin bir uzantısı olarak da kabul edilen Müphem Kümeler kavramıyla, belirlenen çözüm için doğru yanlış ve tereddütlü bölgeler belirlenerek karar vericiye daha farklı bir bakış açısı sağlamış ve algoritma önerisine göre uygulama probleminin çözümüyle elde edilen müphem çözüm, mevcut problemin yanlış, tereddütlü ve doğru derecelerini ortaya çıkarmıştır.

Kaynakça

KUMAR, A., DEVI, K., and YADAV,S.P. 2009 IEEE International Advance Computing Conference (IACC 2009) Patiala, India, 6-7 March.

Optimal Sistem Tasarımında Müphem Kümelerin Kullanımı ve Bir Uygulama

- BABIC, Z., and PAVIC, I.1996. "Multicriterial Production Planning By De Novo Programming Approach", Int. J. Production Economics 43, pp.59-66.
- BELLMAN, R.E. and ZADEH, L.A. 1970. "Decision-Making in a Fuzzy Environment", Management Science B.17, pp. 141-164.
- CARLSSON, C. and KORHONEN, P. 1986. "A Parametric Approach To Fuzzy Linear Programming", Fuzzy Sets and Systems 20, pp.17-30
- GAU, W.L, and BUEHRER. D.J. 1993."Vague sets", IEEE Trans. On of India, INDIA. Systems, Man, and Cybernetics 23, 610-614.
- GÜNEŞ, M. and UMARUSMAN, N. 2013."The usage of vague sets for different approaches of fuzzy goal programming", International Journal of Industrial and Systems Engineering 09/2013; 15(3):315-328.
- KLIR, G.J. and YUAN, B. 1995. Fuzzy Set Theory: Foundations and Applications, Prentice-Hall, N.Y.
- KUMAR, A., DEVI,K., and YADAV,S.P. 2009. "Method To Solve Linear Programming Problems Using Vague Sets", 2009 IEEE International Advance Computing Conference Patiala, India, 6-7 March 2009.
- Klir, G.J. and Yuan, B. 1995. Fuzzy Set Theory: Foundations And Applications, Prentice-Hall, N.Y
- LAI, Y.J. ve HWANG, C.L. 1992. Fuzzy Mathematical Programming Springer- Verlag Berlin.
- LIU Yong, WANG, Guoyin and LIN Feng, "General Model For Transforming Vague Sets Into Fuzzy Sets", M.L. Gavrilova Et Al. (Eds.): Trans. On Comput. Sci. II, LNCS 5150, pp. 133–144.
- YONG,L., GUOYIN, W. and FENG,L. 2008 General Model For Transforming Vague Sets Ġnto Fuzzy Sets, M.L. Gavrilova Et Al. (Eds.): Trans. On Comput. Sci. II, LNCS 5150, pp. 133–144, 2008
- RAMAKRİSHNA, N. 2009. "Optimization Through Vague Sets", International Journal Of Computational Cognition Vol. 7, No. 1, March . pp.65-68.
- WERNER, B. 1987. "An İnteractive Fuzzy Programming System", Fuzzy Sets and Systems 23 295-305

ZADEH, L.A. 1965 Fuzzy Sets, Information and Control 8, pp. 338-353.

ZELENY, M. 1982. Multiple Criteria Decision Making, McGraw-Hill Book Company, New York

ZELENY, M. 1984. Multicriterion Design Of High-Productivity Systems: Extension And Application, Decision Making With Multiple Objective s. 308-321, Edit by: Yacov Y. Haimes and Vira Chankong, Springer-Verlag, New York.

ZİMMERMANN, H.J. 1978. "Fuzzy programming and linear programming with several objective functions", Fuzzy sets and Systems 1,1978, pp.45–55.

ZİMMERMANN, H.J. 1987., uzzy Sets, Decicion Making and Expert Systems, Kluwer Academic Publishers Boston.

Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi¹

Dr. Canel Eke²

Özet

Bu çalışmanın amacı, ortaöğretim fizik dersi öğretim programı (9,10, 11 ve 12. Sınıflar) kazanımlarını yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz etmektir. Ortaöğretim fizik dersi öğretim programı 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamaya geçirilmiş olup, 9.sınıfta 6 ünite, 10 .sınıfta 4 ünite, 11.sınıfta 2 ünite ve 12.sınıfta 5 ünite almaktadır. 9. sınıf öğretim programında 44 kazanım, 10. sınıf öğretim programında 39 kazanım, 11. sınıf öğretim programında 62 kazanım, 12.sınıf öğretim programında 68 kazanım olmak üzere, toplamda 213 kazanım yer almaktadır. Kazanımlar doküman analizi yapılarak incelenmiştir. Bu kazanımlar, bilgi boyutu (olgular bilgisi, kavramlar bilgisi, işlemler bilgisi ve bilişötesi bilgi) ve bilişsel süreç boyutu (hatırlama, anlama, uygulama, analiz, değerlendirme ve oluşturma) olmak üzere iki boyuttan oluşan yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi, Ortaöğretim Fizik Öğretim Programı, Ortaöğretim Fizik Öğretim Programı Kazanımları

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fizik Eğitimi Anabilim Dalı, ceke@akdeniz.edu.tr

Analysis of Objectives of High School Physics Curriculum According to the Revised Bloom's Taxonomy

Abstract

The purpose of study is to analyse objectives of high school physics curriculum (9, 10, 11 and 12. grades) according to the according to the revised Bloom taxonomy. There are 6 units for 9th grade, 4 units for 10th grade, 2 units for 11th grade and 5 units for 12th grade and this program has been carried out from 2018-2019 academic year. There are 44 objectives for 9th grade, 39 objectives for 10th grade, 62 objectives for 11th grade and 68 objectives for 12th grade and 213 objectives in total. The objectives were investigated by using document analysis. These objectives have been analysed by revised Bloom's Taxonomy which consists knowledge dimension (factual knowledge, conceptual knowledge, procedural knowledge and metacognitive knowledge) and cognitive processes dimension (remember, understand, apply, analyze, evaluate and create).

Keywords: Revised Bloom's Taxonomy, High School Physics Curriculum, Objectives of High School Physics Curriculum

1. Giriş

Fizik, bireylerin seçtiği meslek dalı ne olursa olsun, deneysel gözlemler ve ölçümler sonucunda evreni anlamamızı sağlayan heyecan verici bir deneyimdir ve bu deneyimden tüm bireyler faydalanmalıdır (Serway, Beichner, 2002). Fakat fizik dersi öğrenciler tarafından anlaşılması zor, formüllerden oluşan, günlük yaşam ile ilişkisi olmayan ve öğrenilemeyen bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Fizik dersinin zorluğuna ait faktörler; öğrencilerin kontrol edebilecekleri faktörler, dersle ilgili faktörler ve fiziğin doğasında var olan faktörler olmak üzere 3 grupta toplanmıştır (Ornek, et al., 2008). Fakat, fizik doğası gereği günlük yaşam ile bir bütün olup, deney ve gözleme dayanarak somut hale gelmiştir. Deneyler, bir bilim olarak fiziğin merkezidir ve bilimin deneysel tarafı bilimin doğasını anlamak için gereklidir (Lederman, 1999).

Öğrenmenin kalitesini öğrencilerin motivasyonları, stratejileri ve öğretmenin değerlendirme uygulamaları arasındaki etkileşim etkilemektedir çünkü motivasyon ve strateji öğrenme

Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi

yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Dickie, 1994). Fizik dersine olan ilgi ve öğrenme isteğini arttırmak için, öğrencilere ezberden ziyade öğretim materyallerinin kullanıldığı öğretim stratejileri kullanılmalıdır. Bu şekilde fizik derslerinde somut deneyimler kazanan öğrenciler, bilgilerini öğrenme materyalleriyle ilişkilendirecek ve böylece bilginin daha iyi anlaşılmasını ve kalıcılığını sağlayacaktır (Erinosho, 2013). Çeşitli ve uygun öğretim materyalleri ile öğretim yapmak, öğrencileri derse karşı teşvik eder ve öğrencilerin motivasyonunu artırır (Orleans, 2007).

Bir dersin öğretilmesi sürecinde öğretim programları, öğretmenler ve öğrenciler etkin rol oynamaktadır ve öğretim programları çağın gereksinimleri sonucu ortaya çıkar ve ortaya çıktığı dönemin özellikleri yansıtmaktadır (Ayvacı, Bebek, 2018). Fizik dersini öğrencilere daha etkili, verimli ve kalıcı öğretilmesini sağlamak, gelişen bilim ve teknoloji ile birlikte toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için öğretim programları belirli zamanlarda güncellenir. Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından güncellenen ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12 .sınıflar) öğretim programının 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmasına karar verilmiştir (MEB, 2018). Fizik dersinde yapılan yeniliklerde, öğretim programının uygulanması ve yorumlanması etkilidir. Öğretim programında yapılan yenilik ve değişikliklerin etkili olması ve istenen sonuçlara ulaşmasında bir takım faktörler etkili olmaktadır (Angell, et al., 2004). Öğretmen, öğrenci, aile ve yönetici tutumları, öğretmen ve öğrencilerin aktif öğrenme ortamını etkilemektedir (Geelan, 1997), ayrıca ilgi, hedef ve motivasyon öğrenme ve akademik başarı için önemli olarak belirlenmiştir. (Hidi, Harackiewicz, 2000).

Öğretim programları; öğretim programının vizyonunu, programın yaklaşımını, öğrenme alanlarını, kazanımları, öğrenme-öğretme etkinliklerini, örnek uygulamaları ve ölçme-değerlendirme etkinliklerini kapsamaktadır (Çepni, Çil, 2012). Öğretim programında konuların niçin öğretilmesi gerektiği sorusunun cevabı kazanımlarda yer almaktadır. Kazanımlar öğretim programının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Çünkü öğretim programında yer alan kazanımlar ile öğrenciye hangi yaşta ne öğretilmesi gerektiği açık bir şekilde belirtilir (Kiouri, Skoumios, 2017).

Öğrencinin fizikteki öğrenme çıktılarının belirlenmesinde, öğretmenin uygulayacağı öğrenme yaklaşımı etkilidir (Suprpto, Budi, 2018). Öğrenme çıktıları; entelektüel beceriler, sözel bilgi,

bilişsel stratejiler, tutumlar ve motor beceriler olmak üzere beş kategoride belirlenir (Gagne, 1984). Öğretim programının öğrenme çıktıları ve düşünme becerilerini karmaşıklık düzeyini belirlemek ve eğitimciler tarafından ortak bir terminolojinin kullanılması için eğitimsel taksonomiler kullanılır. Eğitimsel taksonomi kavramı ilk olarak 1956 yılında düşünme düzeylerini sınıflandırmak için Bloom tarafından tanımlanmıştır (Coleman, 2017). 2001 yılında Bloom taksonomisi, Anderson ve Krathwohl (2001), tarafından bilgi boyutu ve bilişsel süreç boyutu olmak üzere revize edilmiştir. Gözlemlenebilir öğrenme çıktılarının yapısı (SOLO) taksonomisi (Biggs, Collins, 1982), Porter taksonomisi (Porter, Smithson, 2001), Marzano ve Kendall taksonomisi (Marzano, Kendall, 2006) eğitimsel taksonomi olarak kullanılmaktadır.

2. Araştırmanın Önemi

Bir öğretim programının hangi şartlar altında ne kadar etkili olduğunu belirlemek öğretmenler, veliler, uzmanlar, okul yöneticileri, program hazırlayıcıları ve değerlerindircileri için önemli ve değerli bir bilgidir. Bu nedenle öğretim programlarını sistematik olarak incelemek ve analiz etmek gerekir (Kiouri, Skoumios, 2017). Literatürde 2018-2019 yılından itibaren uygulamaya başlanan güncellenmiş ortaöğretim fizik dersi öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelemesi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı 2018-2019 yılından itibaren uygulamaya başlanan ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12 .Sınıflar) öğretim programında yer alan kazanımları yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre analiz ederek, literatüre katkı sağlamaktır.

3. Yöntem

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, incelenecek olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım, Şimşek, 2018). Bu çalışmada doküman olarak ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) öğretim programı kullanılmıştır (MEB, 2018).

Yenilenmiş Bloom taksonomisi kazanımların öğrenciler tarafından hangi düzeyde öğrenildiğini belirlemek ve bu kazanımlara ulaşmak için gerekli eğitim öğretim faaliyetlerinin belirlemek için kullanılmakta olup, bilgi boyutu ve bilişsel süreç boyutu olmak üzere iki boyuttan oluşur. Bilgi boyutu; olgular bilgisi, kavramlar bilgisi, işlemler bilgisi ve biliş ötesi bilgi basamaklarından oluşur. Bilişsel süreç boyutu ise; hatırlama, anlama, uygulama, analiz etme, değerlendirme ve

Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi

oluşturma basamaklarından oluşur (Krathwohl, 2002). Ayrıca yenilenmiş Bloom taksonomisi, ünite ve sembollerin amaçlarının analiz edilmesini, öğretmenlerin hedefler ile etkinlikleri karıştırmamasını, öğretmenlerin öğrenme-öğretme etkinlikleri ile değerlendirme arasındaki ilişkiyi fark etmelerini ve öğretim programında uyumluluk sağlar (Amer, 2006).

4. Bulgular

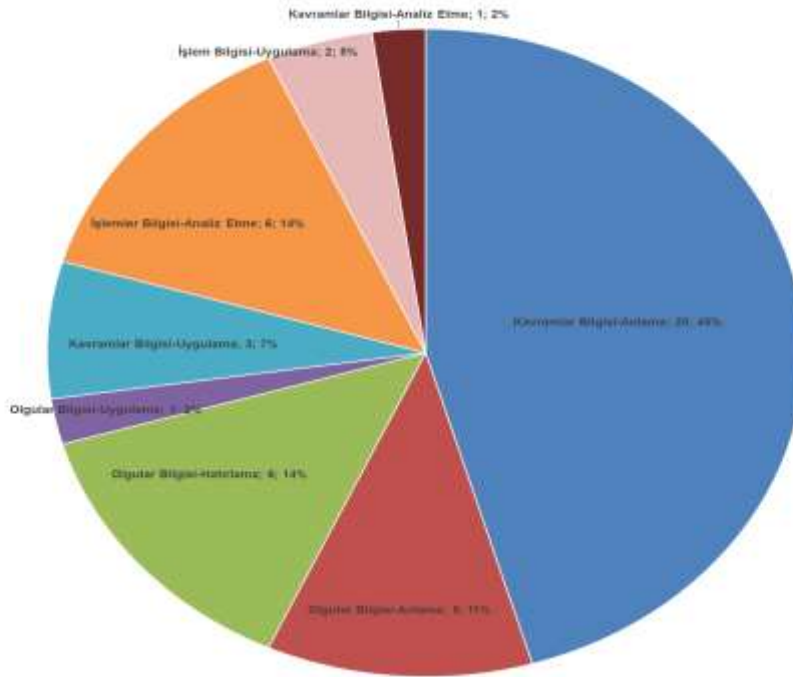
Ortaöğretim fizik dersi öğretim programında yer alan kazanımların sınıflara ve ünitelere göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12 .Sınıflar) programında yer alan kazanımların sınıflara ve ünitelere göre dağılımı (MEB, 2018)

9. Sınıf		11. Sınıf	
Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı	Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı
Fizik Bilimine Giriş	4	Kuvvet ve Hareket	33
Madde ve Özellikleri	4	Elektrik ve Manyetizma	29
Hareket ve Kuvvet	11	Toplam	62
Enerji	8	12. Sınıf	
Isı ve Sıcaklık	13	Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı
		Çembersel Hareket	15
Elektrostatik	4	Basit Harmonik Hareket	5
Toplam	44	Dalga Mekaniği	8
10. Sınıf		Atom Fizikine Giriş ve Radyoaktivite	11
Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı	Modern Fizik	15
Elektrik ve Manyetizma	9	Modern Fizik’in Teknolojideki Uygulamaları	14
Basınç ve Kaldırma Kuvveti	4		
Dalgalar	12		
Optik	14	Toplam	68
Toplam	39		

Tablo 1’de görüldüğü gibi ortaöğretim fizik dersi 9. sınıf öğretim programında 6 ünite, 44 kazanım, 10. sınıf öğretim programında 4 ünite, 39 kazanım, 11 .sınıf öğretim programında 2 ünite, 62 kazanım ve 12. sınıf öğretim programında 6 ünite, 68 kazanım bulunmaktadır. Bu çalışmada toplamda 213 kazanım yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz edilmiştir.

Ortaöğretim fizik dersi 9. sınıf öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz sonuçları Şekil 1’de gösterilmiştir.



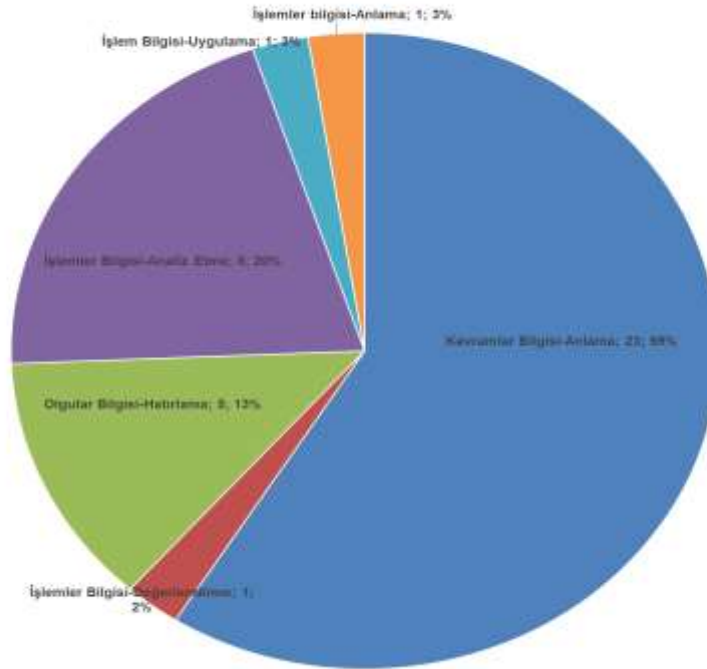
Şekil 1. Ortaöğretim fizik dersi 9. sınıf öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomine göre analizi

Şekil 1’de görüldüğü gibi, ortaöğretim fizik dersi 9. sınıf öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analizi sonucunda %45 (20) kavramlar bilgisi-anlama, %14 (6) işlemler bilgisi-analiz etme,%14 (6) olgular bilgisi-hatırlama, %11 (5) olgular bilgisi-

Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi

anlama, %7 (3) kavramlar bilgisi-uygulama, %5 (2) işlemler bilgisi-uygulama, %2 (1) kavramlar bilgisi-analiz etme ve %2 (1) olgular bilgisi-uygulama basamaklarında yer almaktadır.

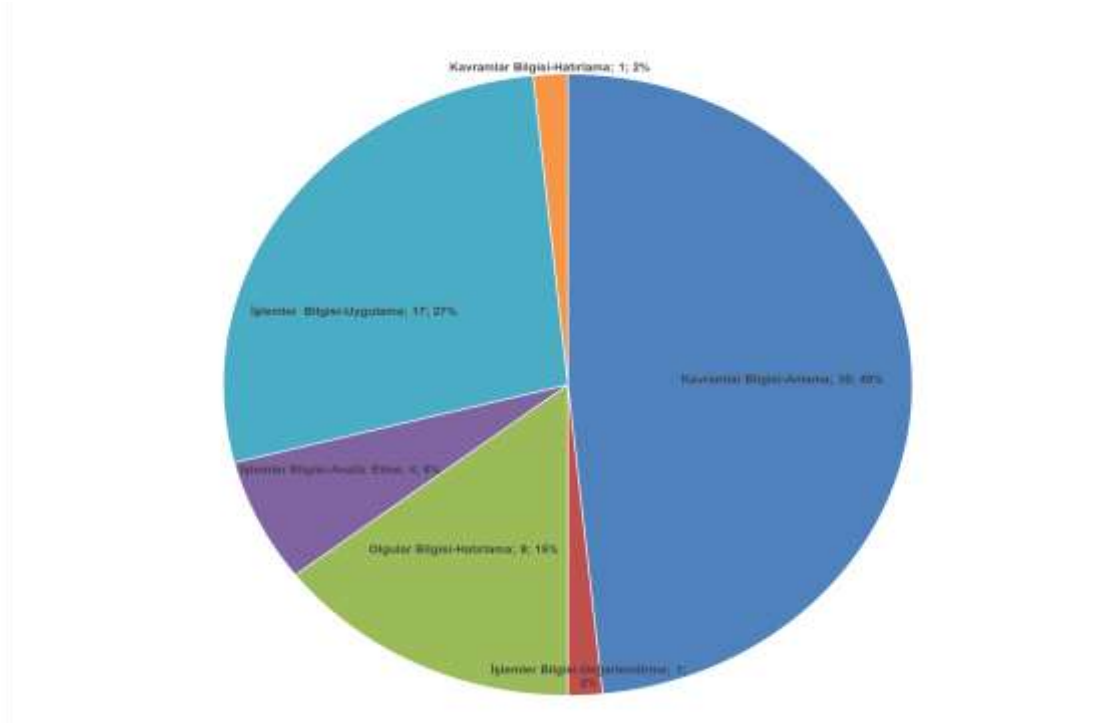
Ortaöğretim fizik dersi 10. sınıf öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz sonuçları Şekil 2’de gösterilmiştir.



Şekil 2. Ortaöğretim fizik dersi 10. sınıf öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analizi

Şekil 2’de görüldüğü gibi; ortaöğretim fizik dersi 10. sınıf öğretim programında yer alan kazanımların %59 (23) kavramlar bilgisi-anlama, %20 (8) işlemler bilgisi-analiz etme, %13 (5) olgular bilgisi- hatırlama, %3 (1) işlemler bilgisi-uygulama, %3 (1) işlemler bilgisi-anlama ve %2 (1) işlemler bilgisi-değerlendirme basamaklarında yer almaktadır.

Ortaöğretim fizik dersi 11. sınıf öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz sonuçları Şekil 3’de gösterilmiştir.

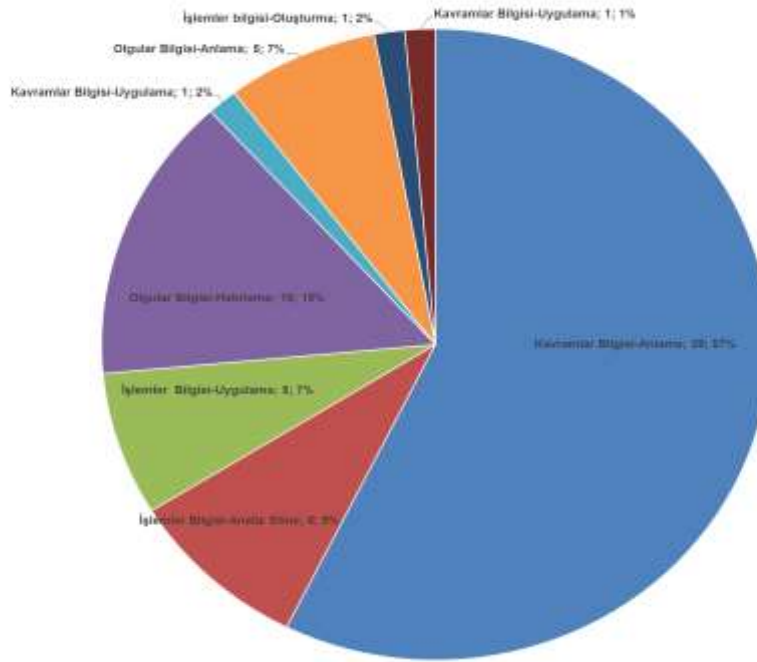


Şekil 3. Ortaöğretim fizik dersi 11. sınıf öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomine göre analizi

Şekil 3’de görüldüğü gibi; ortaöğretim fizik dersi 11. sınıf öğretim programında yer alan kazanımların %48 (30) kavramlar bilgisi-anlama, %27 (17) işlemler bilgisi-uygulama, %15 (9) olgular bilgisi-hatırlama, %6 (4) işlemler bilgisi-analiz etme, %2 (1) işlemler bilgisi-değerlendirme ve %2 (1) kavramlar bilgisi-hatırlama basamaklarında yer almaktadır.

Ortaöğretim fizik dersi 12. sınıf öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz sonuçları Şekil 4’te gösterilmiştir.

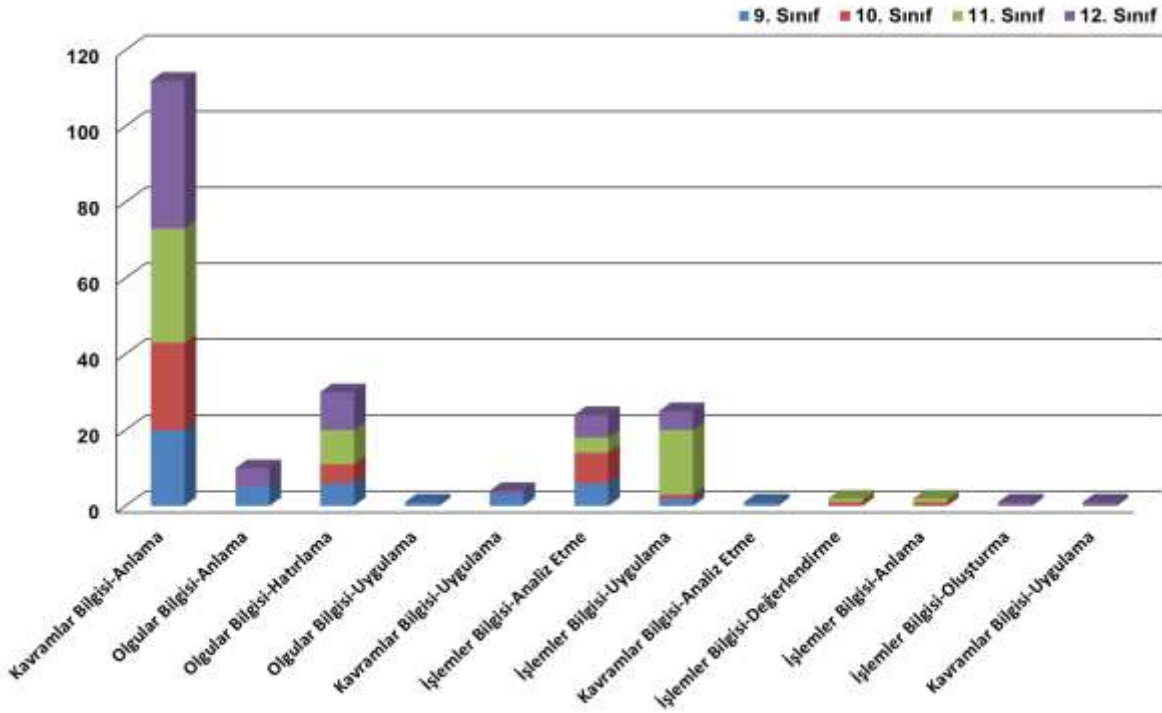
Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi



Şekil 4. Ortaöğretim fizik dersi 12. sınıf öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomine göre analizi

Şekil 4'te görüldüğü gibi; ortaöğretim fizik dersi 12. sınıf öğretim programı kazanımlarının %57 (39) kavramlar bilgisi-anlama, %15 (10) olgular bilgisi-hatırlama, %9 (6) işlemler bilgisi-analiz etme, %7 (5) işlemler bilgisi-uygulama, %7 (5) olgular bilgisi-anlama, %2 (1) işlemler bilgisi-oluşturma, %2 (1) kavramlar bilgisi-uygulama ve %1 (1) kavramlar bilgisi-uygulama basamaklarında yer almaktadır.

Ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre yapılan genel analiz sonuçları Şekil 5'te verilmiştir.



Şekil 5. Ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre genel analiz sonuçları

Şekil 5'te görüldüğü gibi ortaöğretim fizik dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programında yer alan kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analizi sonucunda kazanımların büyük çoğunluğu kavramlar bilgisi-anlama basamağında yer almaktadır. Olgular bilgisi-hatırlama, işlemler bilgisi-analiz etme ve işlemler bilgisi-uygulama basamağında da bir çok kazanım yer almaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre ortaöğretim fizik dersi öğretim programında yer alan kazanımlar büyük çoğunluğu kavramlar bilgisi-anlama basamağında yer almaktadır. Ortaöğretim fizik dersi öğretim programında yer alan kazanımlar bilgi boyutu bakımından olgular bilgisi, kavramlar bilgisi ve işlemler bilgisi boyutlarını içermekte ve bilişsel süreç boyutu bakımından anlama, uygulama, analiz etme, değerlendirme ve oluşturma boyutlarını içermektedir. Bilişsel süreç boyutuna göre 10. 11. ve 12 sınıf fizik dersi kazanımlardan çok az sayıda kazanım değerlendirme ve oluşturma basamağında yer almaktadır. 9. Sınıf fizik dersi kazanımlarının hiçbiri değerlendirme ve oluşturma basamağında yer almamaktadır. Polat ve Sarıtaş (2017), fen bilgisi öğretmen adaylarının üst düzey bilişsel beceri gerektiren kazanımlara yönelik değerlendirme ve kazanımların ders kitabında verilme ve karşılanma düzeyi konusun da yapmış oldukları çalışmada, çalışmaya konu olan kazanımların uygun bir şekilde verilmediği ve kitapta yeterince karşılamadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç, ortaöğretim fizik dersi öğretim programında yer alan kazanımları incelendiğinde, bilgi boyutu açısından biliş ötesi bilgi ile ilgili bir kazanım bulunmamaktadır sonucunu destekler niteliktedir. Öğrencilere kazandırılması hedeflenen üst düzey bilişsel beceriler ilköğretim seviyesinden itibaren kazandırılmaya başlanmalıdır. Fizik dersi ile ilgili üst düzey bilişsel becerilerin temeli ilköğretim fen bilimleri dersinde atılmaktadır.

Cangüven ve diğ. (2017), fen bilimleri taslak öğretim programını yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelemeleri sonucunda, kazanımların bütün sınıf seviyelerinde anlama basamağında yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır. Zorluoğlu, Güven ve Korkmaz'ın (2017) Kimya dersi öğretim programını yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analiz etmişlerdir. Analizleri sonucunda; kazanımların büyük bir çoğunluğunun bilgi boyutu bakımından kavramsal bilgi boyutunda, bilişsel süreç boyutu bakımından anlama boyutunda olduğunu belirtmişlerdir. Literatürde elde edilen bu sonuçlar, bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ile uyumludur.

Ortaöğretim fizik dersi öğretim programında yer alan kazanımlar bilişsel süreç boyutu bakımından daha üst düzey becerileri geliştirmeye yönelik kazanımlara yer verilebilir. Ünitelerde

yer alan konulara göre yeri geldiğinde düşünce deneylerine yer verilip biliş ötesi bilgi ile ilgili kazanımlara yer verilebilir. Kotluk ve Yayla (2016), Sontay ve Karamustafaoğlu (2017), Anıl ve Batdı (2018) tarafından yapılan çalışmalarda olduğu gibi ünitelerde yer alan kazanımlarla uyumlu bir şekilde ve yenilenmiş Bloom Taksonomisi kullanılarak öğrencilerin kazanımlara ne derece ulaştığı hazırlanacak olan başarı testleri ile belirlenebilir. Alacapınar ve Ektem (2018), Tanık ve Saraaoğlu (2011) tarafından yapılan çalışmalarda uygulandığı gibi sınıf içi uygulacak sınavlarda sorular kazanımlarla ilişkili olarak Bloom taksonomisinin basamaklarına uygun bir şekilde hazırlanarak değerlendirme yapılabilir. Sınıf içinde uygulanacak olan fen bilimleri etkinliklerinde, tasarlanan etkinlikler Yılmaz, vd., (2017) tarafından yapılan çalışmada olduğu gibi kazanımlarla ilişkilendirilerek Bloom taksonomisi kullanılarak sınıflandırılmalıdır. Kazanımların ünitelere göre yeterli düzeyde olup olmadığı ve uygulamada sıkıntı yaşanıp yaşanmayacağı konusunda seçilecek farklı bölge ve illerde pilot uygulamalar yapılarak programın uygulayıcıları olan öğretmenlerden görüş alınmalıdır. Yayla ve Yayla'nın (2018) yapmış oldukları çalışmada fizik öğretmenleri, 2017 fizik dersi ğretim programında yer alan kazanımların konunun anlaşılması için yeterli olduğu ancak uygulamaya yönelik ders saatlerinde sıkıntı olduğu, ilave kazanımların uygulamada sıkıntıya neden olacağını belirtmişlerdir. Ülkemizde yapılan sınavlarda yer alan fizik sorularının Ayvacı ve Yamak 'ın (2017) yaptığı gibi taksonomiler kullanılarak analizi yapılabilir.

Kaynakça

- ALACAPINAR, F. G., EKTEM, I. S. 2018. "ğretmenlerin Yazılı Sorularının Bloom Taksonomisine Uygunluğu", *International Congress on Science and Education 2018 (ICSE2018) Abstract Proceedings (Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2018 (UBEK2018) zetler Kitabı)* (p. 63). Anı Yayıncılık. http://ubek-icse.com/Ubek_Abstract_Proceedings/UBEK2018_March_Proceedings.pdf (27.06.2018)
- AMER, A. 2006. "Reflections on Bloom's Revised Taaxonomy", *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 4(1), 213-230.

Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi

ANDERSON, L. W., KRATHWOHL, D. R. 2001. *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.

ANGELL, C., GUTTERSUD, Ø., HENRIKSEN, E. K., ISNES, A. 2004. "Physics: Frightful, but Fun. Pupils' and Teachers' Views of Physics and Physics Teaching", *Science Education*, 88(5), 683-706.

ANIL, Ö., BATDI, V.2018. "Artılmış Gerçeklik Destekli Başarı Testi: Optik Ünitesi", *International Congress on Science and Education 2018 (ICSE2018) Abstract Proceedings (Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2018 (UBEK2018) Özet Kitabı)* (p. 261). Anı Yayıncılık.

http://ubek-icse.com/Ubek_Abstract_Proceedings/UBEK2018_March_Proceedings.pdf

(27.06.2018)

AYVACI, H. Ş., YAMAK, S. 2017. "2017 YGS ve LYS-2 Fizik sorularının Bloom Taksonomisi ve B12 Öğretim Programında Yer alan Kazanımlar Açısından Değerlendirilmesi", *UFEK2017 Özetler Kitabı*, (p. 13).

http://ufek.gazi.edu.tr/docs/UFEK2017_Ozetler/files/basic-html/page25.html

(27.06.2018)

AYVACI, H., BEBEK, G. 2018. "Fizik Öğretimi Sürecinde Yaşanan Sorunların Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma", *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 125-134.

BIGGS, J., COLLINS, K. F. 1982. *Evaluating the Quality of Learning: The SOLO Taxonomy (Structure of the Observed Learning Outcome)*. New York: Elsevier Inc.

CANGÜVEN, H. D., ÖZ, O., BINZET, G., AVCI, G. 2017. "Milli Eğitim Bakanlığı 2017 Fen Bilimleri Taslak Programının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi", *IJOEEC (International Journal Of Eurasian Education And Culture)*, 2, 62-80.

- COLEMAN, V. 2017. "On the Reliability of Applying Educational Taxonomies", *Research Matters*, 24, 30-37.
- ÇEPNİ, S., & ÇİL, E. 2012. *Fen ve Teknoloji Programı İlköğretim I. ve 2. Kademe Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- DICKIE, L. 1994. *Approach to Learning and Assessment in Physics*. Quebec, Canada: College Joh Abbott.
- ERINOSHO, S. Y. 2013. "How Do Students Perceive the Difficulty of Physics in Secondary School? An Exploratory Study in Nigeria", *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)*, 3(3), 1510-1515.
- GAGNE, R. M. 1984. "Learning Outcomes and Their Effects: Useful Categories of Human Performance", *American Psychologist*, 39(4), 377-385.
- GEELAN, D. R. 1997. "Weaving Narrative Nets to Capture School Science Classrooms", *Reserach in Science Education*, 27(4), 553-563.
- HIDI, S., HARACKIEWICZ, J. M. 2000. "Motivating the Academically Unmotivated: A Critical Issue for the 21st Century", *Review of Educational Research*, 70(2), 151-179.
- KIOURI, C., SKOUMIOS, M. 2017. "Dimensions of Scientific Literacy in Greek Upper Secondary Education Physics Curricula", *Journal of Education & Social Policy*, 4(4), 116-125.
- KOTLUK, N., YAYLA, A. 2016. "Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Modern Fizik Başarı Testinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*, XIII(1), 213-231.
- KRATHWOHL, D. 2002. "A Revision of Bloom's Toxonomy: An Overview", *Theory into practice*, 41(4), 2-218.
- LEDERMAN, N. G. 1999. "Teachers' Understanding of the Nature of Science and Classroom Practice: Factors that Facilitate or Impede the Relationship", *Journal of Resarch in Science Teaching*, 36(8), 916-929.
- MARZANO, R. J., KENDALL, J. S. 2006. *The New Taxonomy of Educational Objectives*. Thousand Oaks, CA: Corwin press.

Ortaöğretim Fizik Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi

MEB. (2018). *Milli Eğitim Bakanlığı , Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim Fizik Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı.*

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=351> (03.05.2018)

ORLEANS, A. V. 2007. "The Condition of Secondary School Physics Education in the Philippines: Recent Developments and Remaining Challenges for Substantive Improvements", *The Australian Educational Researcher*, 34(1), 33-54.

ORNEK, F., ROBINSON, W. R., HAUGAN, M. P. 2008. "What Makes Physics Difficult?" *International Journal of Environmental & Science Education*, 3(1), 30-34.

POLAT, M., & SARITAŞ, D. 2017. "Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Üst Düzey Bilişsel Beceri Gerektiren Bazı Kazanımlara Yönelik Değerlendirmeleri; Kazanımların Ders Kitabında Verilme Şekli ve Karşılama Düzeyi", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages and History of Turkish or Turkic*, 12(33), 361-378.

PORTER, A. C., & SMITHSON, J. L. 2001. Defining, Developing and Using Curriculum Indicators. *CPRE Research Reports*.

SERWAY, R., BEICHNER, R. 2002. (Editor: Çolakoğlu, K.) *Fen ve Mühendislik için Fizik-1 (Beşinci Baskıdan Çeviri)*. Ankara: Palme Yayıncılık.

SONTAY, G., KARAMUSTAFAOĞLU, S. 2017. "5. Sınıf Fen Bilimleri Dersi "Yer Kabuğunun Gizemi" Ünitesine Yönelik Başarı Testi Geliştirme", *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 5(1), 62-86.

SUPRAPTO, K. A., BUDI, A. S. 2018. "The Analysis of Scientific Approach on Student Physics Learning Outcomes", *Proceedings of International Conference on Technology and Social Science 2018*.

TANIK, N., & SARAÇAOĞLU, S. 2011. "Fen ve Teknoloji Dersi Yazılı sorularının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi", *TUBAV Bilim Dergisi*, 4(4), 235-246.

YAYLA, K., & YAYLA, T. 2018. "2017 Fizik Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 89-94.

YILDIRIM, A., & ŞİMŞEK, H. 2018. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.
[http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77105/51318/dok%C3%BCman_analizi-
pdf.ppt](http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77105/51318/dok%C3%BCman_analizi-pdf.ppt) (02.05.2018)

YILMAZ, A., GÜLGÜN, C., ÇAĞLAR, A. 2017. "7. Sınıf Öğrencilerine “Kuvvet ve Enerji” Ünitesinin STEM Uygulamaları ile Öğretimi: Paraşüt, Su Jeti, Mancınık, Akıllı Perde ve Hidrolik İş Makinası (Kepçe) Yapalım Etkinliği", *Journal of Current Researchers on Educational Studies (JoCuRES)*, 7(1), 97-116.

ZORLUOĞLU, S. L., GÜVEN, Ç., KORKMAZ, Z. S. 2017. "Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Analiz Örneği: 2017 Taslak Ortaöğretim Kimya Dersi Öğretim Programı", *Mediterranean Journal of Humanities*, VII(2), 467-479.

**İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım
Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma¹**

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah UMARUSMAN²

Dr. Öğr. Üyesi Hakan SELDÜZ³

Özet

Bir kurumun mali ve mali olmayan bütün faaliyetlerini kapsayan iç kontrol kavramı 1990'lı yıllardaki finansal skandalların yanı sıra 2008-2009 küresel ekonomik krizinin muhasebe temelli sebepleri nedeniyle daha da önem kazanmıştır. Risk değerlendirmesi iç kontrolün beş unsurundan biridir. Risklerin tanımlanması ve ölçülmesini içerir. Tanımlanan risk kriterlerinin ortaya çıkma olasılığı ve ortaya çıktığında yaratacağı etkinin şiddeti şeklinde iki bileşeni olduğu kabul edilir. İlgili bireyler tarafından bir oylama formu üzerinde puanlama yapılarak her bir risk kriterinin iki bileşenine ait kesin nümerik değerler elde edilir. Bu girdiler ile oluşturulan risk matrisleri, risk değerlendirmede yaygın olarak kullanılan bir ölçüm mekanizmasıdır. Ancak, risk terim itibarıyla belirsizlik ifade ettiğinden; risk bileşenlerine ait girdilere tamamen bireysel önyargılara dayanan kesin nümerik değerlerin doğrudan atanmasının gerçekçi ve güvenilir sonuçlar vermeyeceğı yönünde tartışmalar bulunmaktadır.

Kesin olmayan sınırlara sahip elemanların oluşturduğu bulanık küme, belirsizlik kavramının değerlendirilmesinde bir dönüm noktasıdır. Üyelikten üye olmamaya dereceli olarak geçişi açıklama yeteneğı sayesinde belirsizlik kavramlarının anlamlı bir şekilde tanımlanmasına ve ölçülmesine imkân vermektedir. Bu nedenle, bulanık küme teorisi temelinde geliştirilmiş olan bulanık çıkarım sistemleri belirsizliklere ve insan davranışına uygundur. Dilsel verilerden sağlanan kalitatif girdilerin, çalıştırılabilir bir kural tabanlı sistem haline getirilmesini mümkün kılmaktadır. Kesin ve/veya bulanık girdiler kullanılarak bulanık çıktılar elde edildikten sonra bulanık kümeyi doğru temsil edecek kesin değerleri belirlemek amacıyla durulaştırma yapılır. Literatürde, bulanık çıkarım sistemlerinin çeşitli mühendislik alanlarından finansa kadar farklı konulardaki risk değerlendirme faaliyetlerine uygunluğunu ispatlayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı iç kontrol sistemi kapsamındaki risk değerlendirme faaliyetlerinde bulanık çıkarım sistemlerinin kullanılmasının etkinliğinin araştırılmasıdır. Amaç ve kapsam doğrultusunda, öncelikle ilgili literatür incelenmiştir. Ardından bir örnek üzerinde önce geleneksel yöntemle sonra da kabul görmüş bir bulanık çıkarım sistemi olan Mamdani Yöntemine başvurularak risk değerlendirmesi yapılp risk matrisleri oluşturulmuş ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : İç kontrol; risk değerlendirmesi; bulanık çıkarım sistemi; Mamdani yöntemi.

Jel Sınıflandırması : C13, M14, M42, M48.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, nurullah.umarusman@aksaray.edu.tr

³ Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, selduz@hotmail.com

Using Fuzzy Inference Systems For Risk Assessment Within Internal Control And An Example

Abstract

Internal control concept, that comprises all financial and non-financial activities in a corporation, has gained more importance because of accounting based reasons of 2008-2009 global economic crisis in addition to financial scandals in 1990s. Risk assessment is one of the five elements of internal control. It includes identifying and measurement of risks. It is assumed that identified risk criteria have two components as likelihood of occurrence and severity of effect when occurred. Crisp numeric values for the two components of each risk criteria are obtained through giving points by related individuals on a scoring form. Risk matrixes, which are generated with these inputs, are a commonly used measurement mechanism in risk assessment. However, there are debates about directly assigned crisp numeric values totally based on individual prejudices to inputs which represent risk components would not give realistic and reliable results because risk, as a term, signifies uncertainty.

Fuzzy set that is formed by elements which have fuzzy boundaries is a milestone in apprising the concept of uncertainty. Because of its ability to explain the progressive transition from membership to non-membership; it enables uncertainty concepts to be meaningfully identified and measured. Fuzzy inference systems, which are developed on the basis of fuzzy set theory, are therefore appropriate for uncertainties and human behaviors. It renders possible to transform qualitative inputs, which are obtained from linguistic data, into an executable rule-based system. After fuzzy outputs are obtained by using crisp and/or fuzzy inputs, clarification is made in order to define crisp values which will properly represent the fuzzy set. There are many studies in literature which prove appropriateness of fuzzy inference systems for risk assessment activities in different subjects from various engineering fields to finance.

The aim of this study is to explore the effectiveness of using fuzzy inference systems in risk assessment activities within the internal control system. In accordance with the purpose and scope of the study, firstly the related literature is reviewed. Then, risk assessment is performed and risk matrixes are formed over an example first with traditional method and later with applying Mamdani Method, which is a well-accepted fuzzy inference system, and the obtained results are compared.

Key Words : Internal control; risk assessment; fuzzy inference system; Mamdani method.

Jel Codes : C13, M14, M42, M48.

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

Giriş

1990'lı yıllarda yaşanan finansal skandallardan sonra dünyada iç kontrole verilen önem artmıştır. Bu durum gerek çıkarılan yasalarda gerek benimsenen yönetim yaklaşımları ve tekniklerinde de kendini göstermiştir. 2008-2009 küresel ekonomik krizinin ardından ise kurumsal yönetim (Corporate Governance), risk yönetimi ve kurumsal risk yönetimi (Enterprise Risk Management-ERM) anlayışları oldukça yaygınlaşmıştır. Kurumsal Yönetim anlayışı; adillik, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda tüm paydaşların haklarını korumaya yönelik bir yönetim faaliyeti tesis etmek amaçlanır. O yüzden Kurumsal Yönetim anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte iç kontrole verilen önem de aynı oranda artmış; geleneksel mali iç kontrolden risk yönetimine doğru yol alınmıştır.

İç kontrol sistemi, mali ve mali olmayan tüm işlemlere ait sorumluları tanımlayarak hesap sorulabilirlik sağlar. Böylelikle, yolsuzlukların veya hatalı kararların önlenmesi amaçlanır. İç kontrol sistemlerinin etkinliği büyük ölçüde risk değerlendirme aşamasının başarısına bağlıdır. Risk değerlendirme faaliyetleri, risklerin tanımlanması ve değerlendirilmesinden ibarettir. Çağdaş yönetim anlayışlarında, kurumların maruz kalabileceği risklerin aynı zamanda fırsatları da içerdiği kabul edilmektedir. Eğer riskler gerçekçi bir şekilde tanımlanamaz ve en doğru şekilde değerlendirilmezse; riskleri önleme, etkilerini azaltma ve fırsatları değerlendirmeye yönelik eylem planları hazırlanamaz.

Tanımlanan risk kriterlerinin “ortaya çıkma olasılıkları” ve ortaya çıkmaları halinde meydana getirecekleri “etkinin şiddeti” şeklinde iki bileşeni olduğu varsayılmaktadır. Bu iki bileşenin ölçülmesi, risk değerlendirme faaliyetlerinin “değerleme” adımıdır. Bu adımda risk haritaları veya risk matrisleri olarak adlandırılan araçlar kullanılmaktadır. Her bir risk kriterinin iki bileşenine ait nümerik değerler tespit edilip risk matrisleri üzerine yerleştirilerek risk değerleri netleştirilmeye çalışılır. Ancak bireysel yargılardan meydana gelen dilsel verilere ait nümerik değerlerin belirlenmesinde bazı güçlükler yaşanmaktadır. Ayrıca, her bir risk kriterinin iki bileşeni hakkındaki bireysel görüşlerin sübjektiflik içerdiği ve bunların ölçümüne yönelik metrik sistemlerin bulunmadığı da unutulmamalıdır.

Risk teriminin belirsizlik anlamını içermesi ve bireysel görüşlere dayalı dilsel verilere nümerik değerler atanmasında yaşanan güçlükler nedeniyle; risk değerlendirme

faaliyetlerinde “bulanık çıkarım sistemlerine” başvurulduğu grlmektedir. Kesin olmayan sınırlara sahip elemanların oluşturduğu bulanık küme, belirsizlik kavramının değerlendirilmesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bulanık küme teorisi; üyelikten ye olmamaya dereceli olarak geçişi açıklama yeteneğine sahiptir. Bu özelliği sayesinde belirsizlik kavramlarının anlamlı bir Şekilde tanımlanmasına ve llmesine imkân sağlamaktadır. Bulanık küme teorisi temeline dayanan “bulanık çıkarım sistemleri” ise belirsizliklere ve insan davranışına uygundur. Dilsel verilerden elde edilen kalitatif girdilere nümerik değer aralıkları atanarak çalıştırılabilir bir kural tabanlı sistem haline getirilmesini mümkün kılmaktadır. Kesin ve/veya bulanık girdiler kullanılarak bulanık çıktılar elde edilir ve daha sonra bulanık kümeyi doğru temsil edecek kesin değerleri belirlemek amacıyla durulaştırma yapılır. Çeşitli mühendislik alanlarından finansa kadar farklı konulardaki risk değerlendirme faaliyetlerinde bulanık çıkarım sistemlerinin kullanımını araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmada, bulanık çıkarım sistemlerinin iç kontrol kapsamındaki risk değerlendirme faaliyetlerine uygunluğu incelenmektedir. nce iç kontrol ve iç kontrol kapsamındaki risk değerlendirme faaliyetleri açıklanmış; ardından bir literatür taramasıyla risk değerlendirme faaliyetlerinde bulanık çıkarım sistemlerinin uygulanmasını inceleyen önceki araştırmalar özetlenmiştir. Son olarak bir örnek üzerinde önce geleneksel yöntemle sonra da kabul görmüş bir bulanık çıkarım sistemi olan Mamdani yöntemine başvurularak risk değerlendirmesi yapılıp risk matrisleri oluşturulmuş ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır.

1. Kavramsal ereve

Bu başlık altında önce iç kontrol sistemi kavramı; sonra iç kontrol sürecindeki risk değerlendirme faaliyetleri özetlenmiştir.

1.1. İç Kontrol

Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (AICPA), Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi (COSO), Kanada Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü Kontrol Kurulu (CICA-CoCo), ABD Sayıştayı (GAO), Uluslararası Sayıştaylar Birliği (INTOSAI), İ Denetçiler Enstitüsü (IIA) ve Avrupa Komisyonu gibi bazı kuruluşların çalışmalarında i kontrolün çeşitli tanımları yapılmıştır. Bunlardan hareketle genel olarak iç kontrol, kurumsal faaliyetlerin mevzuat ve etik ilkeler doğrultusunda verimli ve etkin

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

bir biçimde sürdürülebilmesi ile mali ve mali olmayan bilgilerin güvenilirliği hakkında yeterli ve makul seviyede bir güvence sağlanması amaçlarına yönelik, kurumsal boyutta benimsenmiş politikalar, prosedürler, uygulamalar ve yöntemlerden oluşan birçok sistemi bünyesinde barındıran ve süreklilik arz eden bir süreç şeklinde tanımlanabilir (Kesik, 2005; Yaman, 2008; Dabbağoğlu, 2009; Güner, 2009; Atmaca, 2012; Özkardeş, 2017). Yöneticilerin kurumu yönetebilmelerine ve muhtemel riskleri göğüsleyerek kurumsal amaçlara ulaşmada sürekliliği sağlayabilmelerine yardımcı olmak üzere örgütsel altyapının bir parçasını teşkil eder. Yönetim faaliyetinin kontrollü bir biçimde sürdürülmesine yönelik bir yönetim aracı olarak da değerlendirilebilir (Korkmaz, 2007; Demir, 2010; Akyel, 2010). Kurumun faaliyetlerine değer katmak ve bu faaliyetleri geliştirmek üzere tasarlanmış bağımsız ve objektif bir güçlendirme ve danışmanlık süreçleri olarak da düşünülebilir (Karacaer ve İbrahimoglu, 2003).

İç kontrol sistemi kurumun işlevsel, teknik, ticari, mali ve yönetsel bütün faaliyetlerini kapsayan, içlerine nüfuz ederek bunları tamamlayan; risklerin yönetilmesine yardımcı olarak kurumsal hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunan, riskleri karşılamak için makul bir güvence sağlayan ve mevcudiyeti zorunlu görülen bir süreçtir (Akyel, 2010). Birbirleri ile uyumlu ve birbirlerini destekleyen önlemlerden oluşan; risk yönetimi ve kurumsallaşma konularında büyük öneme sahip; önleyici, saptayıcı, yönlendirici ve tamamlayıcı faaliyetlere dair kontrolleri içeren bir sistemdir (Atmaca, 2012; Özkardeş, 2017). Kurumun varlıklarını korumak, mali bilgilerinin doğruluğunu sağlamak, faaliyetlerin verimliliğini artırmak ve yönetsel politikalara bağlılığı özendirmek amacıyla benimsenmiş bütün tedbir ve yöntemleri ifade eder (Dabbağoğlu, 2009). İç kontrol sistemi yalnızca bir yönetmelik ve formlar bütünü değil; kurum çalışanları ile etkileşime açık bir süreçtir (Güner, 2009).

1990'lı yıllarda yaşanan finansal skandallardan sonra dünyada iç kontrole verilen önem artmış ve bu durum çıkarılan yasalarda da kendini göstermiştir. 2008-2009 küresel ekonomik krizinin ardından ise, krizin muhasebe ve finans temelli nedenleri ekseninde yeni düzenlemeler yapılmıştır (Can, 2010). Bu olaylar kurumsal yönetim (Corporate Governance), risk yönetimi ve kurumsal risk yönetimi (Enterprise Risk Management-ERM) anlayışlarının yaygınlaşmasına ve geleneksel mali iç kontrolden risk yönetimine doğru yol alınmasına neden olmuştur (Power, 2013). Etkin bir iç kontrol sistemi, mali ve mali olmayan tüm işlemlere ait sorumluları tanımlayarak hesap sorulabilirlik sağlar.

Böylelikle, yolsuzlukların veya hatalı kararların önlenmesine önemli katkıda bulunur (Usul vd., 2011; Arena vd., 2017). Dolayısıyla, kurumsal yönetim ilkeleri benimsenerek risk yönetimi ile entegre bir biçimde tesis edilecek etkin bir iç kontrol sistemi güvenilirlik düzeyini artırarak kurumsallaşma derecesine de katkı sağlar (Arena vd., 2010; Atmaca, 2012; Cengiz ve Aslanoğlu, 2017; Görmen, 2017; Karcıoğlu ve Kurnaz, 2017; Özkardeş, 2017).

İç kontrol ile karıştırılan ve benzer görünse de farklı bir kavram olan iç denetimin de amacı; yine kurumun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmektir. Mevzuat ile ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik hedeflerine uygunluk açısından kurumun nasıl yönetildiğini değerlendirerek üst yönetime rehberlik eden bağımsız ve objektif bir güvence sağlayan danışmanlık faaliyetidir. Yani iç denetimin görevlerinden biri de iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi ve sonuçların üst yönetime sunulmasıdır (Norman vd., 2010; Akçakanat, 2012). İç kontrol sistemi, kurum faaliyetleri devam ederken sürece dâhildir ve bu faaliyetlerin seyrine müdahale ederek amaç ve hedeflerden sapmaları engelleyebilir veya düzeltebilir. Ancak, iç denetim faaliyetler tamamlandıktan sonra başlar. İç denetim kurumun amaçlarından ve yönetiminden bağımsız hareket eder fakat iç kontrol kurum yönetiminin bir parçasıdır (Karacaer ve İbrahimodđlu, 2003; Dabbağoğlu, 2009; Güner, 2009; Bayrakçı ve Demirel, 2017; Özkardeş, 2017). Özellikleri bakımından bu iki kavramın karışlaştırılması Tablo 1’de özetlenmiştir. Etkin bir iç kontrol sistemi, iç denetimin başarısı üzerinde etkili olacaktır (Kesik, 2005). Kurumsal yönetim ilkeleri ve değer katmaya yönelik denetim anlayışı nedeniyle; iç denetim, iç kontrol ve ERM sistemlerinin ayrı süreçler olarak ama beraberce ve uyum içerisinde çalıştırılması arzulanır (Allegrini vd., 2006; Görmen, 2017; Karcıoğlu ve Kurnaz, 2017).

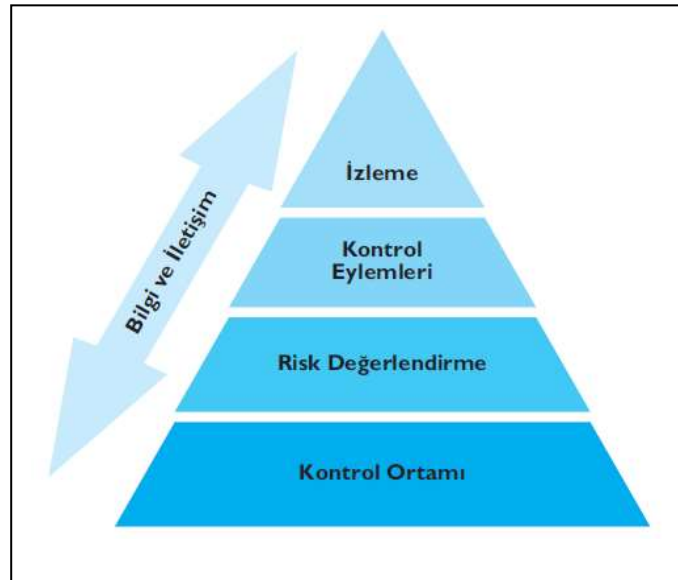
Tablo 1: Özellikleri Bakımından İç Denetim ve İç Kontrolün Karışlaştırılması

İç Denetim	İç Kontrol
1. Bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini test edip, yönetime güvence vermek.	1. Bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak.
2. Plan, program ve mevzuata uygunluğu test etmek.	2. Plan, program ve mevzuata uygunluğu gerçekleştirmek.
3. Etkinlik ve verimliliği teşvik ederek artı değer kazandırmak.	3. Etkinlik ve verimlilik sağlamak.
4. Risk denetimi suretiyle bağımsız ve tarafsız faaliyette bulunmak.	4. Başta yönetimce belirlenen hedeflere ve iç ve dış denetime hizmet etmek.

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

Kaynak: Toroslu, 2014: 5

İç kontrol sistemlerinin kurulmasında, farklı yaklaşımlar doğrultusunda tercih edilen farklı iç kontrol modelleri vardır. Bunlardan COSO İç Kontrol Modeli, ABD'nin önde gelen beş muhasebe ve denetim kuruluşundan (AICPA, Amerikan Muhasebeciler Birliği-AAA, Uluslararası Finansal Yöneticiler Birliği-FEI, IIA ve Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü-IMA) meydana gelen COSO tarafından, kurumsal yönetimi yerleştirebilmek ve hileli raporlamayı azaltabilmek amacıyla geliştirilmiştir (Hayne ve Free, 2014). Kanada'da CICA tarafından geliştirilen CoCo, Bilgi Sistemleri Denetimi ve Kontrolü Kurumu (ISACA) tarafından önerilen CobiT, Japonya'da JSOX, Büyük Britanya'da Turnbull Raporunda öngörülen model, AICPA'nın önerdiği SysTrust, Cadbury, Sarbanes-Oxley, GAO, eSAC, Avustralya İç Denetçiler Enstitüsü (ACC) gibi diğer iç kontrol modelleri COSO Modelini örnek almıştır. Türkiye'de de Kamu İç Kontrol Standartlarının oluşturulmasında COSO İç Kontrol Modeli temel alınmıştır (Yaman, 2008; Atmaca, 2009; Dabbağoğlu, 2009; Güner, 2009; Örenay, 2010; Kara, 2011; Cömert, 2013; Türedi vd., 2015). COSO modelinin beş unsuru bulunmaktadır. Bunlar, birbirini takip eden ardışık, münferit ve bağımsız aşamalar değil; belirli bir eşgüdümlü yürütülmesi gereken ve birbirleriyle girift ilişkiler sergileyen bileşenler olarak düşünülmelidir. Bu beş bileşen Şekil 1'de gösterilen COSO iç kontrol piramidi ile betimlenmektedir.



Şekil 1: COSO İç Kontrol Piramidi. Kaynak: Cömert, 2013: 56.

COSO modelinin üç amacı vardır. Birincisi, kurum faaliyetlerinin mevzuata ve etik ilkelere uygun bir şekilde sürdürülmesi; ikincisi bu faaliyetlerin etkin ve verimli yani başarılı olmasıdır. Üçüncüsü ise bu faaliyetlerle ilgili güvenilir mali bilgiler sağlanmasıdır. COSO modelinin aşağıda açıklanan beş temel bileşeni bu üç temel amaç doğrultusunda kurum birimleri ve işlevler boyutuyla birlikte Şekil 2’de verilen COSO kontrol küpünü oluşturmaktadır (COSO, 1992; 2004; 2013).



Şekil 2: COSO İç Kontrol Küpü. Kaynak: Kamu İç Kontrol Rehberi, 2014: 57.

- **Kontrol ortamı:** İç kontrolün temel unsuru olup zemini oluşturur. Çalışanların görev ve sorumluluklarını yerine getirebilecekleri ortamı ifade eder. Dürüstlük ve etik değerler, yetkinlik, yönetim kurulu ve denetim komitesinin oluşumu, yönetim felsefesi ve çalışma tarzı, örgütsel yapı, yetki ve sorumlulukların dağıtılması, insan kaynakları politikaları ve uygulamaları kontrol ortamını meydana getirir (Güner, 2009; Cömert, 2013).
- **Risk değerlendirme:** Bir kontrol ortamı için; örgütsel amaçların belirlenmesi, iç-dış risklerin tanımlanıp ölçülmesi ve çözümlenerek tedbir alınması şeklinde zincirleme olaylardan oluşur (McNamee, 1997; Kesik, 2005). Riskin ortaya çıkma olasılığı ve ortaya çıkması halinde kurum üzerinde neden olacağı etkinin şiddeti belirlenir (Yaman, 2008; Keskin, 2010). Risk değerlendirme bileşeni sadece iç kontrol değil aynı zamanda iç denetim faaliyetlerinin de başarısı üzerinde doğrudan etki sahibidir (Knechel, 2007; Cömert, 2013).

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

Risk tanımlandığında, risk yöneticileri onu değerlendirmelidirler. Potansiyel kaybın ve gerçekleşme ihtimalinin ölçülmesi anlamına gelen bu işlem, değerlendirme önceliklerinin sıralanmasını gerektirir. Bu sıralama aşağıdaki gibi belirtilebilir (Emhan 2010): Çok önemli riskler: İflasla sonuçlanabilecek önemli riskleri kapsar, Önemli riskler: İflasla sonuçlanmayacak firmayı borca sokacak risklerdir, Önemsiz riskler: Mülkiyeti veya günlük gelirleri etkileyen finansal risklerdir.

- **Kontrol faaliyetleri:** Kurum amaçları doğrultusunda yönetsel talimatların başarılmasına yönelik süreçler, politikalar, prosedürler ve ilkelerden oluşur (Güner, 2009; Atmaca, 2012). Önleyici, saptayıcı ve düzeltici tipte olabilirler (Kesik, 2005; Akyel, 2010). Faaliyetler, finansal raporlama ve uygunluk ile ilgili kontroller olmak üzere kurumun üç temel amacına göre sınıflandırılırlar. Bu doğrultuda; net görev tanımlarının yapılması, gerekli düzeyde yetki göçerilmesi, belgelendirerek kaydetme, varlıkların ve kayıtlarının fiziki kontrolü, yapılan işlerin bağımsız kişilerce kontrol edilmesi gibi elle ya da otomatik olarak yapılan bazı eylemleri içerirler (Cömert, 2013).
- **Bilgi ve iletişim:** Kontrollerin etkili olabilmesi amacıyla, kurum içerisindeki en üst ve alt düzeyler arasında tesis edilecek çift yönlü bilgi akışını ifade eder. Yapılan işin niteliği ve gerekliliğine göre her bir düzeye ihtiyaç duyduğu uygun, güncel, doğru ve elde edilebilir bilgiler zamanında sağlanır ve çift yönlü bilgi akışı için gerekli iletişim imkân ve prosedürleri oluşturulur (Yaman, 2008; Akyel, 2010; Cömert, 2013).
- **İzleme:** Dinamik bir süreç olan iç kontrol sisteminin değişimlere ayak uydurabilmesini ve sürekli iyileştirilebilmesini sağlamak amacıyla yapılan gözetimden oluşur (Güner, 2009). Sürece müdahale fırsatı veren sürekli izleme ve belirli süreler sonunda yapılan ayrı değerlendirmeler olarak iki şekilde yapılır. İç kontrol sisteminin öz değerlendirme fonksiyonu, iç denetim, istisna raporlar, dış denetim raporları ve tedarikçiler ile müşteriler gibi dış çevreden gelen şikâyet ve önerilerin değerlendirilmesi gibi yöntemler kullanılabilir (Cömert, 2013; Türedi vd., 2015).

1.2. İç kontrol Sürecinde Risk Değerlendirmesi

Risk, Türk Dil Kurumu (2018) tarafından ‘‘Zarara uğrama tehlikesi, riziko’’ olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal açıdan ise; kurumsal stratejiler ve politikalar doğrultusunda belirlenmiş kurumsal amaçlar ve hedeflere ulaşmayı olumsuz yönde etkileyebilecek olaylardır. Temel kurumsal riskler; dış evre, kurumsal süreçler ve bilgi kaynaklı olarak üç ana grupta ele alınabilir. COSO İ Kontrol Modelinde ise müşteri, teknoloji ve mevzuattan kaynaklanan dış; yeniden yapılanma, kaynaklar ve davranışsal faktörlerden kaynaklanan i; çevresel faktörlerdeki değişim ve belirsizliklerden kaynaklanan özel riskler olarak üç ana kategoride sınıflandırılır. Fakat bunlar yalnızca tehlike değil; bazı fırsatlar da doğurabilirler. Şekil 3’te riskin tehlike, belirsizlik ve fırsat olarak algılanışı sergilenmektedir. Risk, beklenmedik olaylardan kaynaklanırsa tehlike; değişimden kaynaklanırsa belirsizlik; riski kurum lehine kullanabilme imkân ve becerisi varsa fırsat olarak tanımlanır. (Kinney, 2003; Keskin, 2010). Ancak, risklerin bu Şekilde tanımlanabilmesi için iç kontrol sistemi bünyesinde risk değerlendirmesi yapılmalıdır.

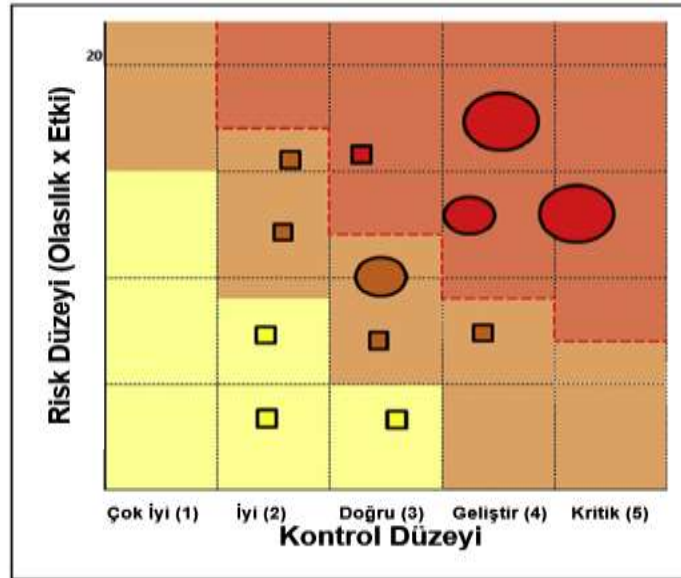


Şekil 3: Riskin algılanışı. Kaynak: Keskin, 2010: 39.

Kamu İç Kontrol Rehberi risklerin, doğal risk ve kalıntı risk esas alınarak değerlendirilmesini öngörür. Rehberde doğal risk, hedeflere ilişkin tespit edilmiş risklerin, herhangi bir cevap verilmeden önceki seviyesi olarak tanımlanmıştır. Kalıntı risk ise yönetimin riskin ortaya çıkma olasılığını ve etkisini azaltmak için aldığı önlemlerden sonra arta kalan riskleri ifade etmektedir. Riski yönetmek adına verilen cevaplar sonrasında arta kalan risk seviyesinin llmesi istenilmektedir. Kalıntı riskin seviyesi kabul edilebilir risk seviyesinden yüksek çıkarsa riske verilen cevap yöntemlerinin etkinlik ve yeterliliklerinin sorgulanması, verilecek cevapların tekrar gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

Kurumsal yönetim, risk yönetimi ve ERM perspektifleriyle COSO modeli temelinde tesis edilecek etkin bir iç kontrol sisteminin işlevlerinden biri de risk değerlendirmesidir. Risk değerlendirmesi; kurumun karşılaşılabileceği riskleri tanımlama ve tanımlanmış riskler hakkında en uygun kararları alarak yönetebilmek için riskleri ölçme yani değerlendirme faaliyetlerini içerir. Risklerin ortaya çıkma olasılıkları ve kurumsal amaçlar üzerindeki potansiyel etkileri hesaplanmaya çalışılır. COSO modelinde risk değerlendirme süreci üç aşamadan oluşur. İlk aşaması ve ön koşulu; kurumsal amaç ve hedeflerin açık, net ve tutarlı biçimde belirlenmesidir. İkinci aşaması risk değerlendirme yani risk ölçümüdür. Tanımlanmış risklerin ortaya çıkma olasılıkları ve potansiyel etkileri belirlenerek riskler önemlilik derecelerine göre öncelik sıralamasına sokulur. Üçüncü ve son aşamada ise riskler çözümlenerek etkilerini minimize edecek kontroller belirlenir. Risk değerlendirme sayesinde risk iştahı veya kalıntı riskler hakkında belirlenmiş limitleri dönemler itibarıyla karşılaştırabilme imkânı sağlayan bir risk profili elde edilir. Yönetim bu bilgileri, örneğin Şekil 4'teki gibi risk ve kontrol düzeylerini içeren bir risk haritası üzerinde bir araya getirerek, riskleri nasıl yöneteceği hakkında karar alırken kullanabilir. Önemsiz riskler için riski kabullenmek; önemli riskler için riski önlemeye veya azaltmaya çalışmak; önleme veya azaltma imkânı olmayanlar için ise ilgili faaliyeti terk ederek riskten kaçınmak yönünde karar verilebilir (McNamee 1997; Kinney, 2003; Carnaghan, 2006; Güner, 2009; Keskin, 2010; Usul vd., 2011; Akçakanat, 2012; Cömert, 2013; Hayne ve Free, 2014; Arena vd., 2017; Cengiz ve Aslanoğlu, 2017). Şekil 4'te Baloncukların büyüklüğü ölçülebilir ekonomik etkiyi temsil etmektedir.



şekil 4: Risk Haritası Örneği. Kaynak: Arena vd., 2017: 8.

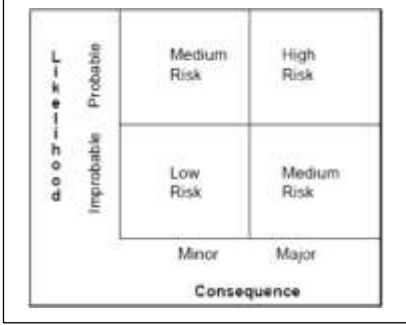
Risk karmaşık yapıda bir kavram olduğundan risk değerlendirmesi de karmaşık bir süreçtir. Genellikle riskler objektif koşullar altında doğrudan sayısal biçimde ölçülebilir nitelikte değildir. Bu sorunu aşabilmek için günümüzdeki en yaygın yaklaşım; riskin basit bir ortaya çıkma olasılığı ile ortaya çıkması halinde meydana getireceği basit bir etki şiddeti şeklinde iki bileşeni olduğunu varsaymaktır. Olasılık ve etki bileşenleri üzerinden riskler değerlendirilirken, elverişli sayısal veriler varsa kantitatif ölçümler yaparak daha tutarlı, gerçekçi ve güvenilir sonuçlar elde etmek olasıdır. Ancak, genellikle sayısal veri yoksunluğu yaşanmaktadır. Bu sorunu aşabilmek için sübjektif ifadelere ve kalitatif değerlendirmelere başvurulması zorunlu olmaktadır. İç kontrol sistemlerinin sayılabilen ve sayılamayan nitelikteki, örneğin mali ve mali olmayan gibi, tüm riskleri içermesi; ayrık, aralıklı ve sürekli verilerin tümüyle birlikte çalışılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, risk bileşenlerinin ve risklerin değerleri belirlenirken kantitatif ve kalitatif yöntemlerin bir kombinasyonunun kullanılması daha yerinde olacaktır (Kinney, 2003; Arena vd., 2017).

Risklerin değerlendirilmesi yapılırken, genelde somut faktörler üzerinde yoğunlaşırken, soyut faktörlerin de hesaba katılması gerekir. Bu faktörler, organizasyonun stratejik yönleri, rekabet faktörleri, organizasyonel gelişim ve değişim faktörleri ve sosyal faktörlerdir (Emhan, 2010).

Sadelik ve kullanım kolaylığı nedeniyle farklı disiplinlerdeki farklı uygulama alanlarında yapılan risk değerlendirme ve görselleştirmede en yaygın biçimde kullanılan araç risk matrisidir. Risk matrisleri; finansal, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili, çevresel, teknik ve saygınlık riskleri gibi çok farklı alanlardaki risk unsurlarını olasılık ve etki boyutlarıyla Kartezyen bir koordinat sistemi üzerinde sergiler ve derecelendirir. Riskler tehlikelilik ve müdahale önceliğine göre genellikle tablo şeklindeki bir matris formu içerisinde sınıflandırılır. Risk matrisleri ve haritalarından risk iştahının belirlenmesinde de yararlanılmaktadır. şekil 5'te temel bir ikiye-iki matris formu ve şekil 6'da ise trafik ışığı ya da ısı haritası olarak bilinen matris türü görölmektedir. Düşük, orta ve yüksek riskli bölgeleri; sırasıyla yeşil, sarı ve kırmızı renkle belirten trafik ışığı matrisleri uygulamada en çok kullanılan türdür. Bölgelerin daha hassas bir ayrıştırmayla gösterilmesi amacıyla beş ya da yedi renk kullanılması da yaygın bir uygulamadır. Bu matris türünde, risklerin

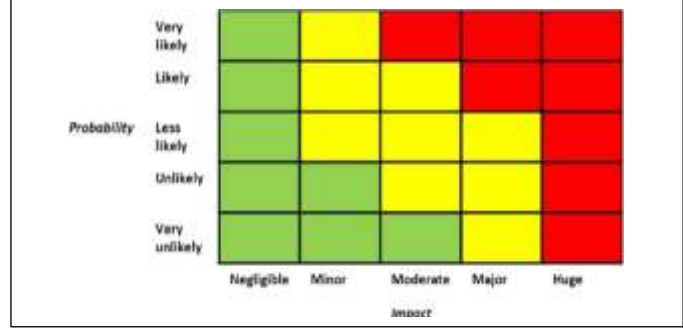
İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

sayısal değerlerinin karşılık geldiği yerlerde noktalar ile gösterilerek görsellik kazandırılmasına da sıkça rastlanılmaktadır. Benzer bir biçimde, Şekil 7'deki gibi risk yüzeylerinin üç boyutlu bir matris üzerinde gösterilmesi de popüler bir türdür. Ayrıca yine trafik ışığı matrisinden hareketle, beraberce gösterebilmek amacıyla riskleri ve fırsatları yan yana iki farklı matrisin bir bileşkesi üzerinde sergileyen tür de kullanılmaktadır (Jordan vd., 2016).



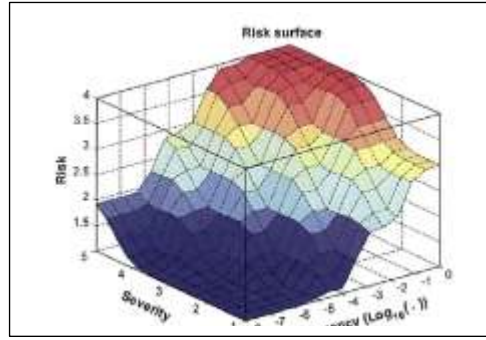
Şekil 5: İkiye-İki Matris.

Kaynak: Jordan vd., 2016: 2



Şekil 6: Trafik Işığı Matris.

Kaynak: Jordan vd., 2016: 2



Şekil 7: Üç Boyutlu Matris. Kaynak: Jordan vd., 2016: 16

Risk belirsizlik içeren karmaşık bir kavram olduğundan; kurum içerisinde risk iletişimi ve risk değerlendirme süreçleri de bazı engeller nedeniyle karmaşık ve oldukça zordur. Risk bileşenlerinin sayısal değerlerinin belirlenebilmesi; risk değerlendirmesi ve risk yönetimi faaliyetlerinin kalitesinin ölçülebilmesi; kötü risk değerlendirme sonuç ve süreçlerinin kötü kararlar ve çıktılardan ayrılabilmesi için gerekli uygun kriterler geliştirilmesi çok güçtür. Ayrıca, riskler ve süreçlerin kontrol ve denetimi için uygun yöntemler kullanılmalıdır. Yönetim, kurum, iç kontrol ve iç denetimin menfaatlerini korurken, ayrı kullanıcı ve kullanımları düzenlemek için bir raporlama rejimi de tesis edilmelidir. Risk matrislerinin kullanılması her ne kadar işleri kolaylaştırıyor görünse de önemli bazı sorunları ortadan kaldıramamaktadır. Örneğin, matrise yerleştirmek üzere

risk bileşenlerinin sayısal değerleri belirlenirken bireylerin doğrudan yaptıkları puanlamaların baz alınması; kişisel bilgi, deneyim, çekinceler, birimleri ve kendileri hakkındaki amaçlar, hissedilen üst yönetim baskısından oluşan kaygılar gibi etkenlerden kaynaklanan bireylerin önyargılarını yansıtmaktadır. Bu nedenle sübjektif ve bazen de taraflı veya çarpıtılmış yargılarla yapılan risk değerlendirmesi; tutarlı ve gerçekçi sonuçlar veremeyebilir (Kinney, 2003).

Kurumsal yönetim yaklaşımı doğrultusunda; iç kontrol, risk yönetimi, ERM ve iç denetimin entegre hale gelmesi bazı iç denetçilerde risk değerlendirme faaliyetlerini hatta tüm risk yönetimi sürecini üstlenerek görev alanları genişletme isteği doğurmuştur (Robson vd., 2007; Arena vd., 2010). Oysa risk yönetimi faaliyetleri, yolsuzluk ve suiistimallerle mücadele gibi konular iç deneticinin değil; iç kontrol sisteminin görevleri kapsamındadır. Ancak, iç denetçilerin görevleri dışında kalan başka işleri de yaptıkları veya yapmak zorunda kaldıkları yönünde bulgular vardır (Karcioğlu ve Kurnaz, 2017; Özkardeş, 2017). İç denetim esasen bir kurumun iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirir (Selim ve McNamee, 1999; Calderon ve Cheh, 2002; Knechel, 2007; Knechel vd., 2010; Norman vd., 2010; Agrawal ve Hancock, 2012; Messier, 2014). BDS 330'da iç denetim faaliyetlerinde risk değerlendirme sürecinin önemi vurgulanmakta ve BDS 570'te ise iç denetimin risk değerlendirme prosedürleri uygulayarak işletmenin sürekliliğini değerlendirmesi öngörülmektedir (Çetinkaya, 2017; Yaşar, 2017). Yani, iç kontrol sisteminin bir parçası olarak görülen iç denetimin riski bertaraf etme veya maruz kalma düzeyini azaltma yönünde önerilerle kuruma değer katma işlevi vardır (Bayrakçı ve Demirel, 2017; Görmen, 2017).

Kurumsal yönetim anlayışının yaygınlaşmasıyla, günümüzde iç denetim; artık iç kontrol, risk yönetimi ve ERM sistemleriyle entegre bir şekilde ve anahtar bir konumda çalışır hale gelmiştir (Görmen, 2017; Karcioğlu ve Kurnaz, 2017; Özkardeş, 2017). Ancak, risk yönetim sürecinin düzenlenmesi, risklerin değerlendirilmesi, risk iştahının belirlenmesi ve riskler hakkında yönetimin güvence vermesi gibi faaliyetler iç denetimin değil; iç kontrolün sisteminin görevidir (Karcioğlu ve Kurnaz, 2017; Özkardeş, 2017). Hatta son zamanlarda iç kontrol odaklı iç denetim anlayışı yerine risk odaklı iç denetim anlayışının yaygınlaştığı; bunun da iç kontrol kapsamındaki risk değerlendirme faaliyetlerinin önemini artırdığı söylenebilir (Türedi, 2015). Bu bağlamda, iç denetim öncesinde etkin bir iç kontrol sisteminin risk değerlendirmedeki başarisının; iç denetimin de başarısı

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

üzerinde hayati öneme taşıdığı söylenebilir (Peecher vd., 2007; Knechel vd., 2010; Arena vd., 2012). Eğer etkin bir iç kontrol sistemi yoksa; iç denetim riskleri yanlış ele alabilir ve yanlış sonuçlar çıkarabilir (Schultz vd., 2010).

2. Bulanık Çıkarım Sistemi

Bulanık küme yaklaşımında; bir varlık bir kümenin belirli bir üyelik derecesinde elemanı olabileceği gibi aynı anda birden fazla kümenin de yine belirli bir üyelik derecesinde elemanı olabilir. Böylelikle, bir problem ile ilgili dilsel verilerden sağlanan kalitatif girdilerin, çalıştırılabilir bir kural tabanlı sistem haline getirilmesi mümkün olmaktadır. Bulanık modelleme, bulanık “eğer-ise” kuralları ve “bulanık çıkarım” kavramına dayanır. Bulanık çıkarım kesin ve/veya bulanık girdileri kullanarak bulanık çıktılar elde eder. Bu sebeple bulanık kümeyi doğru temsil edecek kesin değeri elde etmek amacıyla durulaştırma yapılır.

Lütfi Asker ZADEH (1965) tarafından yayınlanan “Fuzzy Sets” isimli makale belirsizlik kavramının yeniden değerlendirilmesinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Kesin olmayan sınırlara sahip elemanların oluşturduğu bulanık küme teorisi olasılık teorisinin temelini oluşturan Aristo mantığına alternatif bir düşünce olarak bilim dünyasında yerini almıştır. Bulanık küme teorisinin üyelikten üye olmamaya dereceli olarak geçişi açıklama yeteneği, gerek sosyal bilimlerde ve gerekse fen bilimleri alanlarında geniş faydalar sağlamaktadır. Bulanık mantık, belirsizliğin ölçülmesinde çok faydalı olmasının yanı sıra, yaşayan dilde ifade edilen belirsizlik kavramlarını anlamlı bir şekilde tanımlanmasına imkân vermektedir. Klasik küme teorisine göre, belirli bir alana ait bütün bireyler iki bakış açısından incelenir. Bunlar; kümeye ait olan elemanlar ve ait olmayan elemanlar. Kümeye üye ve kümeye üye olmayan elemanlar arasında kesin ve belirsiz olmayan bir ayrım söz konusudur. Bulanık mantık teorisi ise her bir elemana matematiksel olarak üyelik derecesini temsil eden bir değer atayarak kümeyi oluşturmaktadır. Klasik Mantık teorisinde olduğu gibi Bulanık Mantık Teorisinin kendine ait matematiği ve küme yapıları ile ilgili tanımları vardır (Zimmermann, 1987).

Klasik küme teorisine göre küme elemanları, kümeye dâhil ise 1, dâhil değil ise 0 değerleri kullanılarak tanımlanmaktadır.

$$X_A(x) = \begin{cases} 1, & x \in A \\ 0, & x \notin A \end{cases}$$

Bulanık küme kuramı ise bir elemanın bir kümeye kısmi yeliğine olanak sağlar. Eğer yelik derecesi olarak adlandırılan üyelik fonksiyonunun değeri 1'e eşitse x elemanı bulanık kümeye tamamen aittir. Eğer bu değer 0 ise, x bulanık kümeye ait değildir. yelik derecesi 0 ile 1 arasında ise x , bulanık kümenin kısmi üyesidir. Sıralı ikililerden oluşan elemanlardan birincisi kümenin elemanı, ikincisi ise bu elemanın üyelik derecesini belirten değerdir. Bulanık bir kümenin sıralı ikilileri aşağıdaki gibi tanımlanır.

$$\tilde{A} = \{x, \mu_{\tilde{A}}(x) : x \in X\}$$

Bulanık kümede üyelik fonksiyonu şu şekildedir. X , elemanları x 'ler olan bir noktalar kümesi olsun, yani $X = \{x\}$ X 'in içinde bir \tilde{A} bulanık kümesi bir üyelik fonksiyonu $\mu_{\tilde{A}}(x)$ ile karakterize edilir. Bu fonksiyon X içindeki her nesneyi, 0 ile 1 arasındaki bir reel sayıya $[0,1]$ tekabül ettirir ve bu fonksiyon aşağıdaki gibi tanımlanır.

$$\mu_{\tilde{A}}(x) : X \rightarrow [0,1]$$

Bulanık kümede α -kesim seviyesi önemli bir husustur. \tilde{A} bulanık kümesinin A_{α} ile gösterilen α -kesimi, klasik X uzayında üyelik dereceleri α 'ya eşit veya büyük olan tüm elemanlarından oluşan kesin alt kümesidir ve aşağıdaki gibi gösterilir.

$$A_{\alpha} = \{x | \mu_{\tilde{A}}(x) \geq \alpha, \alpha \in [0,1]\}$$

Eğer $A_{\alpha} = \{x | \mu_{\tilde{A}}(x) > \alpha, \alpha \in [0,1]\}$ ilişkisi mevcutsa buna \tilde{A} kümesinin kuvvetli α -kesimi adı verilir.

Bulanık küme teorisinde bulanık sayılar ve üyelik fonksiyonları kullanılır. Klasik kümelerin tersine, bulanık kümelerin yapısal olarak sahip olduğu esneklikten dolayı, uygulama alanlarının farklılığına göre bu işlemleri temsil etmek için farklı fonksiyonların tanımlanması mümkündür. Bulanık küme teorisi üzerinde kurulan matematiksel analiz çerçevesinde, sadece bulanık kümelerin üyelik fonksiyonları değil, onlar arasında gerçekleşecek işlemler de çalışılan alan ile yakından ilişkilidir. Uygun yelik fonksiyonunu tanımlama ve anlamlı işlemleri belirleme kapasitesi bulanık küme teorisinin pratik faydasını arttıran en önemli yönlerinden birisidir (Klir ve Yuan, 1995). Bulanık küme teorisinde kullanılan bulanık sayılar için farklı tipleri olmakla birlikte en çok kullanılan tipleri, üçgensel ve yamuk tipli bulanık sayılardır (Lai ve Hwang, 1992).

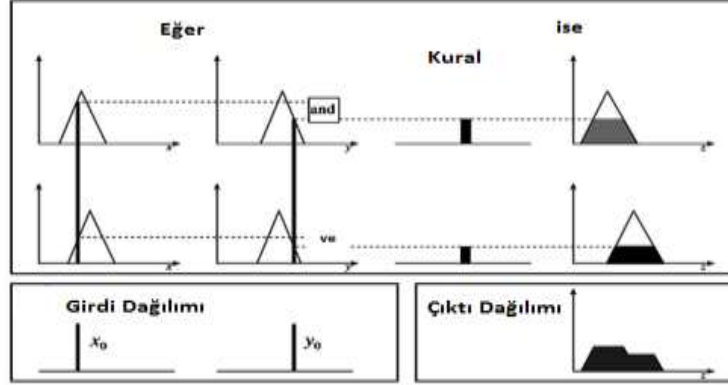
İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

Bulanık çıkarım sistemlerinde; Mamdani ve Takagi-Sugeno tipleri başlıca modeller olarak gösterilebilir. Mamadani tarafından geliştirilen bulanık model insan davranış ve tutumlarına çok uygun olması sebebiyle yaygın kullanıma sahip olup bulanık mantık modellerinin başlangıcını oluşturur. Mamdani ve Assilian (1975) ilk kez buhar motorunun dilsel kontrol kuralları kullanarak kontrolünü sağlamışlardır. Takagi-Sugeno (1985) bulanık modeli Mamdani tipi bulanık model üzerine kurulmuş bir model olup, verilen bir giriş-çıkış kümesinden bulanık kuralları oluşturmak için sistematik bir yaklaşımdır. Keskin girdi değerlerinin bulanıklaştırılması ve bulanık mantık işlemleri Mamdani tipi bulanık modelleme ile aynıdır. İki model arasındaki temel fark çıktı üyelik fonksiyonlarındadır. Takagi-Sugeno tipi bulanık çıkarım sisteminde soncul kısımdaki çıktı değişkeni, girdi değişkenlerinin doğrusal bir fonksiyonu şeklindeki üyelik fonksiyonuna sahiptir. Bu çalışmada Mamdani (1975) yöntemi kullanılacaktır.

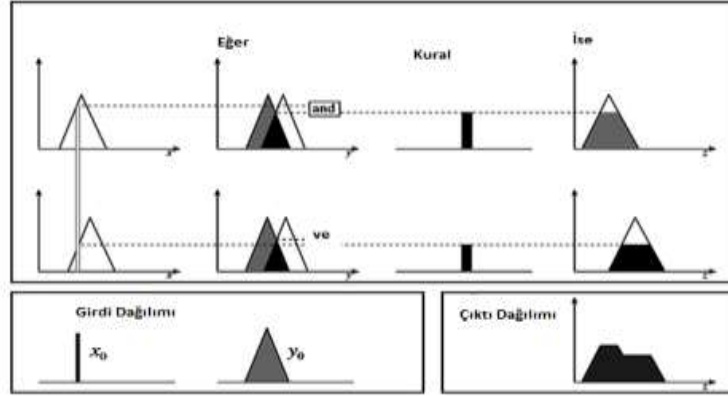
Bulanık mantık denetleyicisi; bulanıklaştırma, kural tabanlı çıkarım ve durulaştırma olmak üzere üç temelden meydana gelir. Bulanıklaştırma aşamasında girdi değişkenlerinin değerine karşılık gelen üyelik fonksiyonları $[0;1]$ aralığında belirlenir. Kural tabanlı çıkarımda ise bulanıklaştırma aşamasından gelen üyelik dereceleri dilsel kurallara göre değerlendirilerek bulanık sonuçlar elde edilir. Dilsel kurallara göre oluşturulan kural tabanlı çıkarım mekanizması bulanık mantık denetleyici tasarımının en önemli kısmını oluşturur. Bulanık mantık denetleyicisi, bulanıklaştırma, kural tabanlı çıkarım ve durulaştırma olmak üzere üç temelden meydana gelir. Bulanıklaştırma aşamasında girdi değişkenlerinin değerine karşılık gelen üyelik fonksiyonları $[0;1]$ aralığında belirlenir. Kural tabanlı çıkarımda ise bulanıklaştırma aşamasından gelen üyelik dereceleri dilsel kurallara göre değerlendirilerek bulanık sonuçlar elde edilir. Dilsel kurallara göre oluşturulan kural tabanlı çıkarım mekanizması bulanık mantık denetleyici tasarımının en önemli kısmını oluşturur. Bulanık mantık denetleyicisi, bulanıklaştırma, kural tabanlı çıkarım ve durulaştırma olmak üzere üç temelden meydana gelir. Bulanıklaştırma aşamasında girdi değişkenlerinin değerine karşılık gelen üyelik fonksiyonları $[0;1]$ aralığında belirlenir. Kural tabanlı çıkarımda ise bulanıklaştırma aşamasından gelen üyelik dereceleri dilsel kurallara göre değerlendirilerek bulanık sonuçlar elde edilir. Dilsel kurallara göre oluşturulan kural tabanlı çıkarım mekanizması bulanık mantık denetleyici tasarımının en önemli kısmını oluşturur.



Şekil 8: Bulanık Çıkarım Sisteminin Süreci



Şekil 9: İki Girdili, Bir Kesin Çıktılı Mamdani Bulanık Çıkarım Sistemini İki kuralı



Şekil 10: İki Girdili, Bir Bulanık Çıktılı Mamdani Bulanık Çıkarım Sisteminin İki Kuralı

Mamdani Yönteminin adımları şunlardır:

- **Adım 1:** Girdi değışkenlerin Bulanıklaştırılması
- **Adım 2:** Kuralların oluşturulması
- **Adım 3:** Kural Çıktılarının bir araya getirilmesi
- **Adım 4:** Durulaştırma

Bulanık mantık uygulamasının ilk aşamasında bulanıklaştırılıp kurallar ile değerlendirilen sayıların sistem çıktısı haline getirilebilmesi için durulaştırma işlemi yapılmaktadır. Durulaştırma işlemi aynı zamanda bulanık modelin çıktı ürettiği son aşamadır. Literatürde kullanılan bazı durulaştırma metotları aşağıda verilmiştir.

- **Ağırlık Merkezi Yöntemi:** Sistem çıktısı üyelik fonksiyonlarının ağırlık merkezlerine göre bulunmaktadır.

- **Maksimum Üyelik Metodu:** Bu yöntemde bulanık değeri en büyük olan değer dikkate alınmaktadır.
- **Ortalama Maksimum Üyelik Metodu:** Bu yönteme göre en büyük üyelik değerinin birden fazla nokta sağlıyorsa bu değerlerin ortalaması alınarak çıktı değer üretilmektedir.
- **Ortalama Ağırlık Metodu:** Çıktı değerinin bulunabilmesi için birden fazla üyelik fonksiyonunun ağırlık merkezlerinin ortalaması alınması mantığına dayanmaktadır.
- **Ortalama Maksimum Üyelik Metodu:** Bu yönteme göre en büyük üyelik değerinin birden fazla nokta sağlıyorsa bu değerlerin ortalaması alınarak çıktı değer üretilmektedir.

3. Literatür Taraması

Mustafa ve Al-Bahar (1991) inşaat projelerinde finansal ve ekonomik riskleri de içeren risk değerlendirmesi üzerindeki çalışmalarında analitik hiyerarşi prosesinin (AHP) kullanımını önermişlerdir. Risk değerlendirmede klasik ve kavramsal modellerin kullanılabilceğini dile getirirken kavramsal modellere örnek olarak bulanık kümeyi göstermişlerdir. Ancak, kavramsal modellerle risk değerlendirmesi için detaylı kantitatif bilgi gerektiğini ve bunun her zaman sağlanamadığını ifade etmişlerdir. Karar vermede yaygın kullanılan bir araç olan AHP'nin risk değerlendirmesi için de kullanışlı olduğunu söylerken; bazı sorunlara da dikkat çekmişlerdir. Örneğin; sürekliliği sağlayabilmek amacıyla her bir boğum altında (7 ± 2) eleman kullanılmasının önerilmesi, dokuzdan fazla eleman olması durumunda sıkıntı yaratmaktadır. Ayrıca, göreceli önceliklerin belirlenmesinde kullanılan soyut kriterlere nümerik değerler atanmasında başvurulabilecek somut ölçütler bulunmaması yüzünden; türetilen nümerik skalanın geçerliliğine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılara, dikkatli bir biçimde tasarlanmış anket yöntemi uygulanmasıyla daha kaliteli veri elde edilebileceğini vurgulamışlardır. Sonuçların ise hacim, uzunluk veya ağırlık kesin rakamlar olmadığını; öyle olsa bile mutlaka uzmanların görüşüne başvurulması gerektiğini önermişlerdir.

Lawry (2006) Zadeh tarafından önerilen bulanık kümeler teorisinin belirsizlik içeren konseptlerde kullanımını incelemiştir. Müphem konseptlerde calculus tarafından

tanımlanamayan üyelik fonksiyonlarının bulanık küme teorisi ile tanımlanabileceğini dile getirerek bulanık küme teorisinin bu anlamdaki kullanışlılığını ortaya koymuştur.

Shevchenko ve Wüthrich (2006) Basel II Kriterlerinin öngördüğü ileri ölçüm yaklaşımları çerçevesinde; Bayesian çıkarım ile bankalardaki operasyonel riskin yapısal modellemesi hakkındaki araştırmalarında zarar verilerini uzman görüşleri ile birleştirmeye çalışmışlardır. Operasyonel riskin frekans ve etki bileşenlerinin kantitatif hale getirilmesi için Bayesian çıkarımı kullanmışlardır. Modelin iyi sonuç verdiğini ve risk profilinin sayısal değerinin tespit edilmesinde işe yaradığını belirtmişlerdir.

Markowski ve Mannan (2009) bulanık mantığın, aevlenebilir maddelerin uzun boru hatları ile nakledilmesi hakkındaki ana tehlikelerin risk değerlendirmesi üzerinde uygulanabilirliğini araştırmışlardır. Bulanık Koruma Tabakası Analizi (fLOPA) çerçevesinde risk değerlendirmesi yaparak elde ettiklerin sonuçların klasik LOPA'ya göre daha gerçekçi ve güvenilir olduğunu ifade etmişlerdir. Klasik yöntemlere dayalı risk değerlendirme ile elde edilmesi imkânsız olan önemli bazı bilgilerin bulanık mantık uygulaması sayesinde edinilebileceğini ileri sürmüşlerdir.

Markowski vd. (2011) patlayıcı ortamlarda çalışan işçilerin iş sağlığı ve güvenliği hakkındaki risk değerlendirmesinde bulanık mantık uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Patlayıcı Ortamlardaki Koruma Tabakası Analizinin (ExLOPA) yarı-kantitatif nitelikli girdi değerlerini kullanması nedeniyle "eğer...ve/veya... ise" mantıksal çıkarıma uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Değerleme kategorileri ile aralarındaki ilişkilerin bilgi yoksunluğu olarak tanımlanabilecek pek çok belirsizliği (epistemik belirsizlik) içerdini belirtmişlerdir. Bulanık küme teorisini girdi verileriyle ilgili sübjektif ve müphem sorunlara uygulanarak Patlayıcı Ortamlarda Bulanık Koruma Tabakası Analizini (Fuzzy-ExLOPA) önermişlerdir. Bazı bilgisayar yardımlı analizleri gerektiren bu yöntem ile yaptıkları örnek uygulama ile daha gerçekçi risk değerlendirmesi sonuçları elde ettiklerini ileri sürmüşlerdir.

Khaleghi vd. (2013) Olay Ağacı Analizi (ETA) ve Koruma Tabakası Analizi (LOPA) temelinde bulanık risk değerlendirme ve sınıflandırması hakkında bir gaz dağıtım örnek olayı üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada Mamdani yöntemi de kullanılmış ve bulanık mantık teorisinin risk değerlendirme ve sınıflandırmasında önemli avantajlar sağladığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

Majumder vd. (2013) çalışmalarında; bulanık mantığı ve bulanık analitik hiyerarşi prosesini (FAHP) inşaat sitelerindeki risk değerlendirmesinde kullanmışlardır. Mamdani yöntemi ve MATLAB programını kullanarak gerçekleştirdikleri araştırmalarında bulanık risk değerlendirmesi ve FAHP sayesinde işin gerçek durumunun daha iyi ortaya konulabildiği ve bulanık risk değerlendirmesinin iş güvenliği açısından daha gerçekçi bilgiler sağlayarak kullanışlı olduğu yönünde sonuçlar elde etmişlerdir.

Shang ve Hossen (2013) bulanık mantığın risk değerlendirme ve karar almaya uygulanmasını; Kanada Hasar Aktüeryali Birliği (Casualty Actuarial Society-CAS), Kanada Aktüeryalar Enstitüsü (Canadian Institute of Actuaries-CIA) ve Kanada Aktüeryalar Derneği (Society of Actuaries-SOA) Risk Yönetimi Müşterek Departmanı tarafından hazırlatılan bir rapor ile araştırmışlardır. Pazar, kredi, ticaret ve sigorta gibi alanlarda genellikle klasik küme teorisine dayanan geleneksel risk değerlendirme modellerinin kullanıldığını belirtmişlerdir. Bulanık mantık modellerinin ise bulanık küme teorisi ve bulanık mantığa dayandığını; bu nedenle haklarında yetersiz bilgi veya kesin olmayan veriye sahip riskleri analiz etmede kullanışlı olduklarını vurgulamışlardır. Takagi-Sugeno ve Mamdani yöntemlerine atıfta bulunmuşlardır. Bulanık mantık sistemi temeline dayanan bir risk değerlendirme ve karar alma platformu tanımlamışlardır. Bu platformda önce uzman görüşleri alınmış, ardından bu görüşler temelinde bulanık mantık modeli içerisinde risk göstergeleri, üyelik fonksiyonları ve “eğer ... ve/veya ... ise” şeklinde çıkarım kuralları belirlenmiştir. Daha sonra risk kriterleri hakkında toplanan verilerle sırasıyla bireysel olarak maruz kalınan riskler, işletme birimi riskleri ve kurumsal düzeyde riskler analiz edilmiştir. Çalışmada iki uygulamaya yer verilmiştir. Birincisinde, bir firma hakkındaki olumsuz kamuoyunun hisse senetleri değeri üzerinde yaratabileceği kısa vadeli ve firma itibarı üzerinde yaratabileceği uzun vadeli tehlikelerin tanımlanması ve riskin değerlendirilmesi konu edinilmiştir. İkincisinde ise risk iştahı üzerinden hareketle firmanın bütçeleme konusundaki kararları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar bulanık mantık modellerinin iyi anlaşılamayan ve haklarında doğrudan sayısal veri bulunmayan risklerin değerlendirmesinde kullanışlı olduğunu; bulanık çıkarım sisteminin insan mantığı ve kesin olmayan girdilere uygun olduğunu; karar almaya büyük katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Wu vd. (2013) arıtma ve petrokimya tesislerinde ekipman korozyonu başarısızlığına ait bulanık küme temelli risk analizi hakkındaki araştırmalarında, bulanık sentetik değerlendirme

ve bulanık mantığa dayanan bir model kullanmışlardır. Elde ettikleri bulanık risk matrisinin geleneksel risk matrisinden daha iyi sonuç verdiğini ileri sürmüşlerdir.

Yine CAS-CIA-SOA Risk Yönetimi Müşterek Departmanı tarafından hazırlatılan bir başka raporda, Shapiro ve Koissi (2015) bulanık mantığın risk değerlendirme uygulamaları hakkında çok geniş kapsamlı bir literatür taraması yapmışlardır. Risk matrisinin bulanık mantık modifikasyonu; AHP'nin bulanık mantık modifikasyonu; bulanık optimizasyonun risk değerlendirmedeki rolü ve tehlike riskleri ile finansal, operasyonel ve stratejik riskler alanlarında yapılan bulanık mantıkla risk değerlendirme uygulamalarına ait örnekleri araştırılmıştır. Pek çok uygulamada Mamdani yöntemine başvurulduğu dile getirilmiştir. Örnek olay çalışmalarında operasyonel risk, tehlike riski, finansal risk ve stratejik risk hakkında bulanık mantıkla risk değerlendirme metodolojileri de özetlenmiştir. Bulanık bileşenleri de uygunsuz bir biçimde bünyesinde bulunduran kesin (crsip) modellerin; bulanık modeller halinde tekrar formüle edilebileceği belirtilmiştir. İncelenen 125 adet araştırma ışığında; bulanık mantığın risk değerlendirme uygulamalarının güvenilir sonuçlar verdiği ve bulanık risk değerlendirme modellerinin aktüeryal bir perspektifle de kullanılmasıının uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

4. Örnek Uygulama

Bu başlık altında Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından yayınlanan Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi'nde yer alan risk değerlendirme örneği ele alınacaktır. Söz konusu örnek aslında kamu iç denetçilerine yönelik hazırlanmıştır. Ancak bu örnek, 5018 sayılı 24.12.2003 tarihli Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na dair İç Kontrol ve Ön Mali Kontrole İlişkin Usul ve Esaslar ile Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği'nde belirtilen iç kontrol kriterleriyle birebir örtüştüğünden; özellikle kamu kurumlarının iç kontrol faaliyetleri kapsamındaki risk değerlendirme için de uygun niteliktedir.

4.1. Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi'ndeki Çözüm

Rehberde örnek olarak verilen (Y) idaresinde A, B, C, D, E ve F birimleri (veya faaliyetleri) bulunmaktadır. İdarenin faaliyetlerine etki eden beş risk kriteri ise; bütçe büyüklüğü, işlem hacmi ve personel sayısı, faaliyetlerin karmaşıklığı, yapısal, işlevsel ve teknik değişiklikler ile bilgi teknolojileri sisteminin yapısı olarak varsayılmıştır. (Y) idaresinin risk kriterleri ve risk değerlendirme ölçeği Tablo 2'de verilmiştir.

**İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı:
Örnek Bir Çalışma**

Tablo 2: (Y) İdaresi risk kriterleri ve değerlendirme ölçeği.

RİSK KRİTERLERİ	RİSKİN OLASILIK VE ETKİ KATSAYILARI		
		OLASILIK (O)	ETKİ (E)
Bütçe Büyüklüğü	100'den fazla	5	5
	60-100	4	4
	20-60	3	3
	5-20	2	2
	5'den az	1	1
İşlem Hacmi Ve Personel Sayısı	İşlem Hacmi Yüksek-Personel Sayısı Çok Yetersiz	5	5
		4	4
		3	3
		2	2
	İşlem Hacmi ve Personel Sayısı Dengeli	1	1
Faaliyetlerin Karmaşıklığı	Çok Karışık Faaliyetler	5	5
		4	4
		3	3
		2	2
	Karışık Olmayan Faaliyetler	1	1
Yapısal, İşlevsel Ve Teknik Değişiklikler	Çok Sık Değişiklik Var	5	5
		4	4
		3	3
		2	2
	Nadiren Değişiklik Var	1	1
Bilgi Teknolojileri Sisteminin Yapısı	Çok Geniş	5	5
		4	4
		3	3
		2	2
	Çok Geniş Değil	1	1

Kaynak: Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi

Kamu İç Kontrol Rehberinde, risklerin ortaya çıkma olasılıkları ve meydana getirecekleri etkinin; RY Ek 2'de verilen risk oylama formu ile belirlenmesi öngörülmüştür. En düşük ve en yüksek değerler arasında puanlama yapılması önerilmiştir. (Y) idaresinde her bir birimdeki risk kriterlerine ait olasılık ve etki bileşenlerinin 1 ila 5 arasında puanlanması sonucunda meydana gelen ölçüm Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Birimlerin risk düzeyleri ölçümü özeti.

Birimler	Bütçe Büyüklüğü (1)	İşlem Hacmi Ve Personel Sayısı (2)	Faaliyetlerin Karmaşıklığı (3)	Yapısal, İşlevsel Ve Teknik Değişiklikler (4)	Bilgi Teknolojileri Sisteminin Yapısı (5)	Risk Puanı	Toplam Risk Derecesi (%)
A	O: 5 E:5 R:25	O: 4 E:4 R:16	O: 4 E:3 R:12	O: 2 E:3 R:6	O:4 E:3 R:12	71	9.46 [71/(25x30)]
B	O: 4 E:4 R:16	O:3 E:4 R:12	O:3 E:4 R:12	O:4 E:4 R:16	O:3 E:2 R:6	62	8.26
C	O: 4 E:5 R:20	O:4 E:4 R:16	O:2 E:3 R:6	O:2 E:3 R:6	O:4 E:3 R:12	60	8.00
D	O:3 E:2 R:6	O:4 E:2 R:8	O:2 E:2 R:4	O:3 E:3 R:9	O:2 E:2 R:4	31	4.13
E	O:4 E:4 R:16	O:2 E:2 R:4	O:3 E:2 R:6	O:5 E:2 R:10	O:4 E:3 R:12	48	6.40
F	O: 3 E:4 R:12	O:3 E:2 R:6	O:3 E:3 R:9	O: 4 E:3 R:12	O:4 E:4 R:16	55	7.33
Risk Puanı	95	62	49	59	62	327	
Toplam Risk Derecesi (%)	12.66	8.26	6.53	7.86	8.26		43.60

Kaynak: Kamu İ Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi

Risk ölçümü sonuçlarına göre ise Tablo 4'te verilen risk matrisi oluşturulmuştur. Kırmızı alanlar yüksek, sarı alanlar orta, mavi düşük ve yeşil alanlar kabul edilebilir düzeyde risk içeren alanları göstermektedir. Örneğin A1 ifadesi, A biriminin birinci risk kriteri olan bütçe büyüklüğünün 25 risk puanına sahip olduğunu; dolayısıyla riskli alan önceliklerinin belirlenmesinde bu nümerik değerin dikkate alınması gerektiğini ifade eder.

**İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı:
Örnek Bir Çalışma**

Tablo 4: (Y) İdaresi risk matrisi.

O L A S I L I K	5	10 <u>E4</u>	15	20	25 <u>A1</u>
	4	8 <u>D2</u>	12 <u>A3,A5,C5,E5,F4</u>	16 <u>A2,B1,B4,C2,E1,F5</u>	20 <u>C1</u>
	3	6 <u>D1,E3,B5,F2</u>	9 <u>D4,F3</u>	12 <u>B2,B3,F1</u>	15
	2	4 <u>D3,D5,E2</u>	6 <u>A4,C3,C4</u>	8	10
	1	2	3	4	5
	E T K İ				

Kaynak: Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi.

Risk matrisine göre birimlerdeki risk kriterlerinin öncelik sıralaması Tablo 5'te izlenebilir. Bileşenlere ait en yüksek değerlerin çarpımı 25 puandır. Bu puanlar yüzde değeri şeklinde ifade edilerek risk değerlendirme oranları da belirlenir.

Tablo 5: (Y) İdaresi birimlerinin risk kriterlerine ait öncelik sıralaması.

BİRİMLERİN RİSK KRİTERLERİ	RİSK KRİTERİ PUANLARI	RİSK DEĞERLEME ORANI (%)	RİSK DURUMU
A1	25	100	Kabul Edilemez
C1	20	80	Kabul Edilemez
A2,B1,B4,C2,E1,F5	16	64	Kabul Edilemez
A3,A5,C5,E5,B2,B3,F1,F4	12	48	Sorunlu
E4	10	40	Sorunlu
D4,F3	9	36	Sorunlu
D2	8	32	İkinci Derece Sorunlu
A4,C3,C4,D1,E3,B5,F2	6	24	İkinci Derece Sorunlu
D3,D5,E2	4	16	Kabul Edilebilir

Kaynak: Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi.

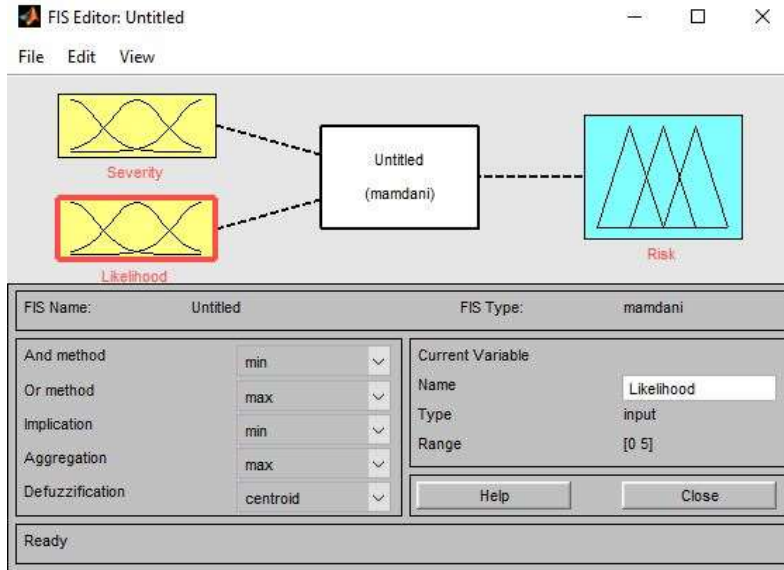
4.2. Bulanık Çıkarım Sistemi-Mamdani Yöntemine Göre Çözüm

Aşağıda, aynı örnekteki veriler; bir bulanık çıkarım sistemi olan Mamdani Yöntemi ile çözülmüştür. Birinci adımda, Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi'ndeki uygulama örneğinde yer alan kesin nümerik değerlerin kullanılması zorunluluğu bulunmaktadır. Mamdani Yöntemi, kesin girdi değerleri ile çalışmaya da uygun

olduğundan bu durum bir sorun yaratmamaktadır. İlgili örnekte olasılık ve etki bileşenleri beş; risk ise dört farklı değer üzerinden ele alındığından; ikinci adımda riskin “olasılık” ve “etki” bileşenlerinin alabileceği beş farklı muhtemel nümerik değer üzerinden yirmi beş adet kural oluşturulmuştur. Bu kurallardan bazıları örnek olarak aşağıda verilmiştir.

- Kural 1: Eđer olasılık “çok dūřük” ve etki “önemsiz” ise; risk “dūřük”
- Kural 7: Eđer olasılık “dūřük” ve etki “dūřük” ise; risk “dūřük”
- Kural 13: Eğer olasılık “makul” ve etki “orta dereceli” ise; risk “orta”
- Kural 19: Eğer olasılık “yüksek” ve etki “yüksek” ise; risk “orta yüksek”
- Kural 25: Eğer olasılık “çok yüksek” ve etki “yıkıcı” ise; risk “yüksek”

Üçüncü adımda, bu kurallar temelinde MATLAB programına girişler yapılarak kural çıktıları bir araya getirilmiştir. Dördüncü ve son adımda ise ağırlık merkezi yöntemine göre durulaştırma yapılmıştır. MATLAB programı kullanılarak iki girdili-bir bulanık çıktılı Mamdani Bulanık Çıkarım Sistemi uyarınca oluşturulan kuralların girilmesi ve durulaştırma aşaması Şekil 11’de gösterilmiştir.



Şekil 11: MATLAB programı ekran görüntüsü.

Elde edilen sonuçlar itibariyle meydana gelen üç boyutlu risk matrisi ise Şekil 12’de verilmiştir. Üç boyutlu risk matrisi incelenirken; riskin aldığı sayısal değerler aşağıdaki gibi anlaşılmalıdır:

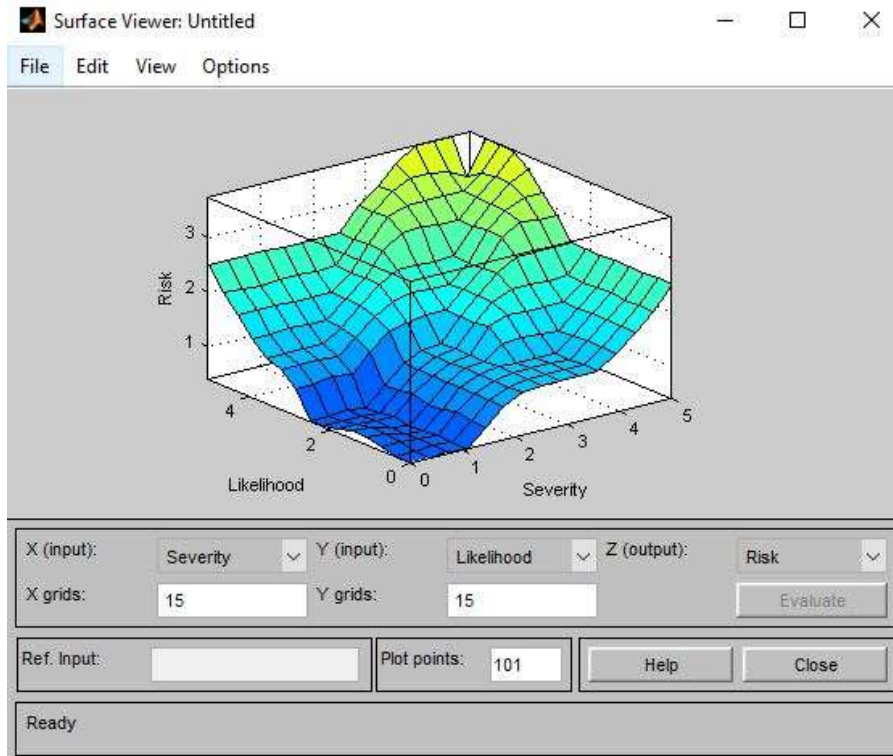
- $0 < r \leq 1$ ise risk dūřüktür. Bu alandaki risk kabul edilebilir ve görmezden gelinir.

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı:

Örnek Bir Çalışma

- $1 < r \leq 2$ ise risk orta düzeydedir. Bu alan ikinci derecede sorunludur ve dikkatli olunmalıdır.
- $2 < r \leq 3$ ise risk orta yüksektir. Bu alan sorunludur ve derhal gerekli tedbirler alınarak riskin azaltılmasına çalışılmalıdır.
- $3 < r \leq 4$ ise yüksektir. Bu alandaki risk kabul edilemez düzeydedir. Eğer mümkünse riski azaltmak için çaba sarf edilmelidir; değilse bu alan veya faaliyet terk edilmelidir. Terk etme imkânı da yoksa riskin yol açacağı hasarı karşılamak için hazırlıklı olunmalıdır.

Düşük, orta, orta yüksek ve yüksek düzeyler sırasıyla koyu mavi, mavi, yeşil ve sarı renklerle ifade edilmiştir. Fakat bulanık mantık teorisi gereğince, farklı risk düzeylerine geçişler birden bire ve kesin renk ayrımları kullanılarak değil; renk tonları açılarak bulanıklığı belirtecek biçimde yapılmıştır.



Şekil 12: Bulanık çıkarım sistemiyle oluşturulan üç boyutlu risk matrisi.

Örneğin olasılık değeri 3,8 ve etki değeri 2,5 için; riskin sayısal değeri 2,5 düzeyinde belirlenmiş ve matris üzerinde yeşil ile sarı arasında bir renk tonuyla betimlenmiştir. Dolayısıyla bu alandaki risk “orta yüksek” düzeydedir ve sorunlu olarak tanımlanır.

5. Sonuç ve Tartışma

Risk yapı itibariyle belirsizlik ifade eder. Ortaya ıkma olasılığı ile etki şiddetinin düzeyi ve dolayısıyla da riskin alacağı değer; zaman, çevresel etkenler ve i faktörler gibi nedenlerle farklı durumlarda farklı boyutlarda şekillenebilir ve hiçbir zaman sadece bir doğru veya eğri üzerinde yer alan kesin bir rakamsal değer ile ifade edilemez. Bazen tahmin edilenin altında bazen ise üzerinde oluşabilir. Bu nedenle; en alt ve en st sınırlar içerisinde yer alan bölge içerisinde farklı değerler alabileceği dikkate alınmalıdır. Bulanık ıkarım sisteminde, doğru üyelik fonksiyonu altında kalan alan kabul edilen bölgeyi; yanlış üyelik fonksiyonu üzerinde kalan alan ise karşıt bölgeyi ifade eder. Bu bağlamda, aşağıdaki hususlar nedeniyle, bulanık küme teorisi ile risk kavramı yapısal açıdan bire bir rtuştğ dşnlmektedir:

- Risk belirsizlik ifade ettiğinden; risk değerlendirmesinde bulanık sayılara başvurmak mantıklı olacaktır.
- Riskin ortaya çıkma olasılığı sadece bir ihtimal olduğundan bulanık sayılarla ele alınabilir.
- Riskin neden olacağı etki sadece bir tahmin olduğundan bulanık sayılarla ele alınması en uygun yaklaşım olabilir.
- Bulanık sayılar temelinde hesaplanacak risk değeri en gerçekçi sonuçları verebilir.
- Bulanık sayılar temelinde oluşturulacak risk matrisi en gerçekçi görüntüyü sunabilir.

Bu çalışmada varılan sonuç; iç kontrol sürecinde, bulanık sayıların kural tabanlı bir sistemde kullanılmasıyla oluşturulacak risk matrisi temelinde yapılacak risk değerlendirme faaliyetlerinin, sübjektif etkileri azaltarak daha gerçekçi bilgiler sağlayabileceğinin görülmesi olmuştur. Durumsallık yaklaşımı gereğince, değişen veya değişmesi muhtemel tüm etkenlere göre riske karşı cevap verilirken; doğru üyelik fonksiyonu ve yanlış üyelik fonksiyonu görülebilir. Böylelikle risk değerlendirmesi ve risklerin yönetilmesi süreçleri ile ilgili olarak önemli yararlar sağlanabilir. Doğru ve yanlış üyelik fonksiyonları sayesinde;

- görmezden gelinebilir veya kabul edilebilir risk düzeyi daha gerçekçi ve güvenli şekilde tanımlanabilir;
- riskin hangi düzeye kadar önlenilebileceği daha net gösterilebilir;

İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma

- riskin hangi düzeye kadar azaltılabileceği açıkça ortaya konulabilir;
- riskten kaçınma kararı verilirken daha güvenilir bilgi sağlanabilir;
- riski transfer etme kararlarına daha güvenilir bir zemin sunulabilir;
- risk iştahı belirlenirken güvenli alanlar tanımlanarak bireysel önyargı ve hırsların engellenmesine katkıda bulunulabilir;
- risk iştahı ile kalıntı riskin daha güvenli sınırlar içerisinde kalması sağlanabilir.

6. Kaynakça

- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu. 24.12.2003 Tarih ve 25326 Sayılı Resmi Gazete.
- Akçakanat, Ö. 2012. “Kurumsal Risk Yönetimi ve Kurumsal Risk Yönetim Süreci”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 4 (7), 30-46.
- Akyel, R. 2010. “Türkiye’de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi”, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi 17 (1), 83-97.
- Allegrini, M., D’Onza, G., Paape, L., Melville, R., Sarens, G. 2006. “The European literature review on internal auditing”, *Managerial Auditing Journal*, 21 (8), 845-853.
- Arena, M., Arnaboldi, M., Azzone, G. 2010. “The organizational dynamics of Enterprise Risk Management” *Organizations and Society*, 35 (October), 659-675.
- Arena, M., Arnaboldi, M., Palermo, T. 2017. “Accounting, “The dynamics of (dis)integrated risk management: A comparative field Study” *Organizations and Society*, 62, 65-81.
- Atmaca, M. 2012. “Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi* 14 (1), 191-205.
- Bayrakçı, E., Demirel, A. 2017. “İç Denetimin Yapısal ve İşlevsel Sorunlarının Türkiye’deki Üniversiteler Bağlamında Analizi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (33), 52-60.
- Can, A.V., 2010. “Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi”, *Mali Çözüm*, 97, 21-47.
- Carnaghan, C. 2006. “Business process modeling approaches in the context of process level audit risk assessment: An analysis and comparison”, *International Journal of Accounting Information Systems*, 7, 170–204.
- Cengiz, S., Aslanoğlu, S. 2017. “İç Kontrol Sisteminin Şeffaflığı ve Kurumsal Yönetim Uygulamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8 (20), 40-59.
- COSO, 1992. *Internal Control-An Integrated Framework*. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, AICPA, Jersey City, NJ, USA.

- COSO, 2004. Enterprise Risk Management-Integrated Framework: Application Techniques, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, AICPA, Jersey City, NJ, USA.
- COSO, 2013. Internal Control-Integrated Framework: Executive Summary, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, AICPA, Jersey City, NJ, USA.
- Cömert, N. 2013. “Denetim Süreci ve İç Kontrol”. Denetim (2. Baskı). Editör: Erdoğan, M. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. ISBN- 978-975-06-1272-5.
- Dabbağoğlu, K. 2009. “İç Kontrol Sistemi”, Journal of Qafqaz University, 26, 109-115.
- Demir, M. 2010. “Türk Kamu Yönetiminde İç Denetim”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, SBE. Ankara.
- Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetimde Kullanılan Teknikler. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3).
- Görmen, M. 2017. “Kamuda İç Denetim Performansının Ölçümünde Bir Model Önerisi: Dengeli Başarı Göstergesi (DBG) Yaklaşımı”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19/3, 975-997.
- Güner, M. F. 2009. “Kamu İdarelerinin Etkin Yönetiminde İç Kontrol Uygulamalarının Rolü”, Maliye Dergisi, 157 (Temmuz-Aralık), 183-195.
- Hayne, C., Free, C. 2014. “Hybridized professional groups and institutional work: COSO and the rise of enterprise risk management”, Accounting, Organizations and Society, 39, 309–330.
- Hitit Üniversitesi Risk Strateji Belgesi
http://cdn.hitit.edu.tr/sgdb/files/72691_1701191611544.docx, Erişim Tarihi: 20.02.2018.
- İç Kontrol ve Ön Mali Kontrole İlişkin Usul ve Esaslar. 31.12.2005 Tarih ve 26040 3. Mükerrer Sayılı Resmi Gazete.
- Jordan, K., Mitterhofer, H., Jørgensen, L. 2016. “The interdiscursive appeal of risk matrices: Collective symbols, flexibility normalism and the interplay of ‘risk’ and ‘uncertainty’”, Accounting, Organizations and Society (2016)
<http://dx.doi.org/10.1016/j.aos.2016.04.003> (Article in press).
- Kamu İç Denetim Rehberi. İç Denetim Koordinasyon Kurulu. Ankara: Eylül 2013.
- Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği. 26.12.2007 Tarih ve 26738 Sayılı Resmi Gazete.
- Kamu İç Kontrol Rehberi, Maliye Bakanlığının 07.02.2014 tarih ve 13 sayılı onayı ile, <https://kontrol.bumko.gov.tr/Eklenti/8227,kamuickontrolrehberi1versiyon12.pdf?0>, Erişim Tarihi: 20.02.2018.
- Kara, S. 2011. “İç Denetimde Risk Yönetimi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Celal Bayar Üniversitesi, SBE, İşletme ABD. Manisa.
- Karacaer, S., İbrahimoğlu, N. 2003. “İşletme Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sistemi, İç Kontrol, Verimlilik İlişkisi ve Önemi”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21 (1), 211-228.

**İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı:
Örnek Bir Çalışma**

- Karcıoğlu, R., Kurnaz, E. 2017. “Kamu Kurumlarında İç Denetim Faaliyetlerinin Yürütülmesinde Karşılaşılan Başlıca Sorunların Tespiti: Kamu İç Denetçilerine Yönelik Bir Araştırma”, İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), ICEFM 2017 Özel Sayısı, 67-88.
- Kesik, A. 2005. “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Bağlamında ve AB Sürecinde Türk Kamu İç Mali Kontrol Sistemi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 94-114.
- Khaleghi, S., Givehchi, S., Karimi, S. 2013. “Fuzzy Risk Assessment and Categorization, based on Event Tree Analysis (ETA) and Layer of Protection Analysis (LOPA): Case Study in Gas Transport System”, World Applied Programming, 3, (9), 417-426.
- Kinney, W. R. 2003. “Auditing Risk Assessment and Risk Management Processes”. Research Opportunities in Internal Auditing. Editörler: Bailey, A., Gramling, A. ve Ramamoorti, S. Altamonte Springs, FL, USA : The Institute of Internal Auditors Research Foundation. ISBN 0-89413-498-1.
- Klir, G.J., Yuan, B. 1995. Fuzzy Set Theory: Foundations and Applications, New York, US: Prentice-Hall.
- Knechel, R.W., 2007. “The business risk audit: Origins, obstacles and opportunities”, Accounting, Organizations and Society 32, 383–408.
- Korkmaz, U. 2007. “Kamuda İç Denetim (1)”, Bütçe Dünyası Dergisi, 2 (25), Bahar, 4-15.
- Lai, Y.J., Hwang, C.L. 1992. Fuzzy Mathematical Programming. Berlin: Springer-Verlag.
- Lawry, J. 2006. “Vague Concepts and Fuzzy Sets”. Modelling and Reasoning with Vague Concepts. Studies in Computational Intelligence, Vol. 12. Boston, MA, US: Springer. ISBN-978-0-387-29056-0
- Mamdani, E. H., Assilian, S., 1975. “An experiment in linguistic synthesis with a fuzzy logic controller”, International Journal of Man- Machine Studies, 7, 1-13.
- Majumder, D., Debnathb, J., Biswasb, A. 2013. “Risk analysis in construction sites using fuzzy reasoning and fuzzy analytic hierarchy process”, International Conference on Computational Intelligence: Modeling Techniques and Applications (CIMTA) 2013, Procedia Technology, 10, 604 – 614.
- Markowski, A. S., Mannan, M. S. 2009. “Fuzzy logic for piping risk assessment (pfLOPA)”, Journal of Loss Prevention in the Process Industries, 22, 921–927.
- Markowski, A. S., Mannan, M. S., Kotynia, A., Pawlak, H. 2011. “Application of fuzzy logic to explosion risk assessment”, Journal of Loss Prevention in the Process Industries, 24, 780-790.
- McNamee, D. 1997. “Risk-based auditing”, Internal Auditor, 54 (4), 22-27.
- Mustafa, M. A., Al-Bahar, J. F. 1991. “Project Risk Analytic Assessment Using the Hierarchy Process”, IEEE Transactions on Engineering Management, 38 (1), 46-52.

- Norman, Strand C., Rose, A:M., Rose, J.M. 2010. "Internal audit reporting lines, fraud risk decomposition, and assessments of fraud risk", *Accounting, Organizations and Society*, 35, 546-557
- Örenay, H. 2010. "Kamu İç Mali Kontrol Sistemi ve Türkiye Uygulaması", *SAYDER Dış Denetim Dergisi*, 1 (Temmuz-Ağustos-Eylül), 137-142.
- Özkardeş, L. 2017. "Kurumsal Firmaların İç Kontrol, İç Denetim ve Riske Yaklaşımları", *Journal of Yasar University*, 12 (47), 192-201.
- Power, M. 2013. "The apparatus of fraud risk", *Accounting, Organizations and Society*, 38, 525-543.
- Shang K., Hossen Z. 2013. "Research Paper: Applying Fuzzy Logic to Risk Assessment and Decision-Making", *Casualty Actuarial Society, Canadian Institute of Actuaries, Society of Actuaries*, 1-59. <https://www.soa.org/Files/Research/Projects/research-2013-fuzzy-logic.pdf>,
- Shevchenko, P. V., Wüthrich, M. V. 2006. "The Structural Modelling of Operational Risk via Bayesian inference: Combining Loss Data with Expert Opinions", *The Journal of Operational Risk* 1(3), 3-26.
- Shapiro, A. F., Koissi, M-C, 2015. "Research Paper: Risk Assessment Applications of Fuzzy Logic", *Casualty Actuarial Society, Canadian Institute of Actuaries, Society of Actuaries*, 1-112. <https://www.soa.org/Files/Research/Projects/2015-risk-assess-apps-fuzzy-logic.pdf>. Erişim Tarihi: 20.02.2018.
- şen Z., 2009. *Bulanık Mantık İlkeleri ve Modelleme*. Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul: Su Vakfı, Yayınları. ISBN-978-975-6455-42-5.
- Takagi, T., Sugeno, M. 1985. "Fuzzy Identification of Systems and Its Applications to Modeling and Control", *IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics*, 15(1), 116-132.
- Toroslu, M. V. 2014. *Türk Ticaret Kanunu Kapsamında İç Kontrol ve İç Denetim*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Türedi, H., Zor, Ü., Gürbüz, F. 2015. "Risk Odaklı İç Denetim", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 1-20.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts, Erişim Tarihi: 20.02.2018.
- Uşul, H., Titiz, İ., Ateş, B.A. "İç Kontrol Sisteminin Kurumsal Yönetimin Oluşumundaki Etkinliği: Marmara Bölgesi Belediye İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama" *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 49, 48-54.
- Wu, W., Cheng, G., Hu, H., Zhou, Q. 2013. "Risk analysis of corrosion failures of equipment in refining and petrochemical plants based on fuzzy set theory", *Engineering Failure Analysis*, 32, 23-34.
- Yaman, A. 2008. "Kamu İç Kontrol Sisteminin Başarı Faktörleri", *Mali Hukuk Dergisi*, 138 (Kasım-Aralık), 28-34.
- Zadeh, L.A. 1965. "Fuzzy Sets", *Information and Control* 8, 338-353.

Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi
Journal of Social Research and Behavioral Sciences

ISSN:2149-178X

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Arařtırma¹

Öğr. Gör. Filiz ARSLAN²

Özet

Turizm işletmelerinin varlığı ve başarısında nitelikli insan unsurunun desteği oldukça önemlidir. Birçok faktör gibi ücret kazanımlarındaki eşitlik algılamalarının çalışanların işletmede kalma davranışı için önemli bir etken olduğu literatürde önemle belirtilmektedir. Çalışanların işten ayrılma ile sonuçlanan davranışları işgören devir hızını artırmakta ve işletmeler için üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Bu çalışma ile ortaya konulmak istenen amaç, otel işletmelerinde çalışanların ücret algılamalarının işten ayrılma eğilimi ile ilişkisini belirlemek ve ücret algılamalarının demografik değişkenlere göre farklılığını incelemektir. Çalışanların ücrette eşitlik algılamaları ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu, işletmedeki pozisyon değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş; işten ayrılma davranışı ile ücrette algılanan eşitlik arasında negatif yönlü ilişki olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ücret, Eşitlik Teorisi, İşten Ayrılma Eğilimi

The Wage Equality Perceptions Of Tendency To Leave Work And Investigation Of Different Demographic Features: A Research in Hotel Business

Abstract

The support of qualified human element is very important in the existence and success of tourism enterprises. It is emphasized in the literature that equality perceptions of wage gains, such as many factors, are important factors in the behavior of employees in business. The behavior of the employees resulting from leaving the work increases the turnover rate and increases the production costs for the enterprises. The aim of this study is to determine the relationship between employee perceptions of wages and the tendency of employees to leave work and examine the difference of wage perceptions according to demographic variables. There were significant differences between employees' perceptions of equality in wage and gender, age, educational status, and occupational position variables; it was observed that there was a negative correlation between work separation behavior and wage perceived equality.

Keywords: Wage, equality theory, tendency to leave work

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Akdeniz Üniversitesi, filizarслан@akdeniz.edu.tr

Giriş

Ücret konusu, bir taraftan emeği karşılığında çalışan insanların gelirini ve yaşam düzeylerini tayin edici bir öğe, diğer taraftan gerek endüstrinin gelişmesine etki eden önemli bir maliyet öğesi, gerekse milli gelirin çeşitli gelir grupları arasındaki dağılım tarzını, o toplumdaki sosyal adaletin ortaya çıkma oranını gösteren bir gösterge olarak çok yönlü bir mahiyet arz etmektedir (Bingöl,1998:349). Ücret, işverenler için maliyetlerin önemli bir kısmını oluştururken, işletmenin rekabet gücünü artıran ve çalışanların tutum ve davranışlarını etkileyen bir unsurdur. İşletmelerde farklı çıkar gruplarının beklentilerini ortak bir noktada birleştiren, gelişme ve başarıyı artıran bir ücret yapısının varlığı oldukça önemli olduğunu belirtebiliriz. Bu doğrultuda oluşturulan iyi bir ücret yönetimi ile nitelikli personelin işletmeye çekilmesi, mevcut çalışanların işletmede kalması, çalışanların işletmeye olan katkısının en üst seviyeye çekilebilmesi gibi konularda amaçların sağlanacağını söyleyebiliriz.

Ücret yönetiminin en önemli ilkesi, işletme içinde ve dışında tutarlı bir ücret sistemi oluşturmak ve emeğin karşılığını tam olarak vermektir. Ayrıca ücretlendirmede benimsenmesi gereken diğer ilkeler; “dengeli”, “piyasayı dikkate alan”, “nesnel”, “esnek”, “yasalara uygun” olmaktır (Özgen, vd., 2002: 268-269). Çalışanlara yetenek, eğitim ve deneyimlerine uygun, farklılaştırılmış ödeme yapılması gereklidir. Göreli ya da farklılaştırılmış ödemeler konusu ise “eşit işe eşit ödeme” kavramına dayandırılmaktadır (Yüksel, 2000:212-213). Eşit işe eşit ücret, ücrette eşit fırsatları ifade eder. İki işin eşit olup olmadığını belirlemek için iş değerlendirmesine ihtiyaç duyulur (McCourt,vd., 2003: 166). Bireyler elde ettikleri sonuçları (ücret) eşit veya eşit değil şekilde algılayabilirler. Kendi elde ettikleri ile başkalarının elde ettikleri arasında karşılaştırma yaparlar. Bunun sonucunda kendilerine haksızlık edildiğini düşünebilirler (Ambrose, 2002.804).

Ücrette algılanan olumsuzluklar çalışanların işten ayrılma, başka bir iş arayışı içine girme gibi davranışlarda artışa neden olabilmektedir. Çalışanların işten ayrılma ile sonuçlanan davranışları iş gören devir hızını artırmakta birlikte işletmelerin üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Bu konuyla ilgili olan araştırmalar incelendiğinde ücret ve diğer kazanımların dağıtımında negatif yönlü algılamaların çalışanların birçok tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir(DeConinck & Stilwell-2004, McFarlin & Sweeney- 1992, Folger & Konovsky- 1989, Hendrix, vd.-1998, Teo & Lim- 2001, Tütüncü-2000 Fitz-enz, vd.-2002, Cohen-Charash ve Spector-2001, Fields, Pang ve Chiu-2000, Baron ve Kreps-1999, Eren, 2000, vd.). Bu nedenle işletmeler tarafından iyi bir ücret düzeyi ve dağıtım sisteminin kurulması son derece

önem arz etmektedir. Sonuç olarak unutulmaması gereken en önemli husus ücretin sadece çalışanların işletmede kalma veya ayrılma davranışıyla ilgili olmadığı, çalışanların ihtiyaçları karşılama, çalışanları motive etmede, amaçlara ulaşmayı sağlama gibi konularda önemli bir araç olduğudur. (Fitz-enz, 2002: 132). Ayrıca ücret adaletinde eşit işe eşit ücret ilkesi benimsenmesi ve cinsiyet, yaş, ve diğer ayırt edici özellikleri gözetmeksizin adil dağıtımın yapılması gerekliliği üzerinde vurgu yapılması gereken bir unsurdur.

Turizm işletmeleri açısından da ücret belirleyici bir özelliğe sahiptir. Ücret, mevcut sektörde bir işletmede çalışma isteğini gösteren unsurdur. İş görenlerin kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılama gerekliliği faktörü bu konuda onların en iyi ücret veren işletmeleri tercih etmesine neden olabilmektedir. Ayrıca turizm işletmelerinin mevcut sektördeki rekabet durumu dikkate alınır, ücret düzeyinin mevcut sektör ücretlerinin üstünde olması daha önce bahsettiğimiz gibi o işletmeye rekabet açısından üstünlük sağlamanın yanında, kaliteli personeli işletmeye çekmeyi ve işletmede tutmayı sağlar. Bu çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve ortaya konulup, çalışmanın ikinci kısmında ise çalışmanın amacı doğrultusunda konaklama işletmeleri çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen araştırma verileri sunulurken elde edilen sonuçlar literatür doğrultusunda tartışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve Ve Kavramlar Arası İlişki

Ücret: İş görenin bedensel ve zihinsel ya da her iki şekilde de sunduğu emeğinin karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından ödenen bedeldir (Akyıldız, 2001: 38) Ücret konusu önemli bir tartışma konusu olup, iş gören, işveren, sendikalar, toplum ve devleti eşit şekilde ilgilendiren bir konudur. Ücret, iş görenlerin hem kendilerinin hem de ailelerinin ihtiyaçlarını karşılama yardımcı olduğu gibi aynı zamanda onların tanınma, statü kazanma gibi sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama da yararlı olmaktadır (Yüksel, 2000: 212). İşverenler açısından ücret önemli bir maliyet kalemidir. İşverenlerin ücret düzeyi beklentisi, maliyetleri minimize edeceği nokta olarak görülür (Sabuncuoğlu, 2000: 208). Sendikalar açısından da ücret önemli bir konudur. Bunun nedeni ise sendikaların başarısının, toplu pazarlık sonucu işverenlerden sağladıkları ücret artışıyla ölçülmesidir. Ücret toplum açısından önemlidir. Çünkü toplumda geçerli olan yaşam standardını refahını belirlemeye yardım eder. Yüksek bir ücret düzeyi daha iyi okul, hastane, vb. çeşitli kamu hizmetlerini finanse etmek için daha büyük vergi gelirini mümkün kılar. Özet olarak yüksek ücret düzeyleri bir taraftan iş görenin satın

alma g¼c¼ne diğer taraftan b¼t¼n olarak toplum ekonomisine ve refah d¼zeyine katkıda bulunur (Bing¼l, 1998: 352).

¼cret konusunun çok y¼nl¼ bir fakt¼r olması, devletin bu konu ile ilgilenmesine neden olmuştur. Devletin ¼cretin en az d¼zeyini yani asgari ¼creti belirlemesi ve Anayasamızda “Devlet, alışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ¼cret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır” h¼km¼n¼n yer alması bu konuya yasal d¼zenlemelerle öz¼m arandığını belirtmektedir. İşe karşılık olarak ¼denen ¼cret asıl ¼creti ifade eder ve iş gereklerine bağlı olarak belirlenir. Dolaylı ¼cretler parasal olarak ¼denen ¼cret dışındaki t¼m kolaylıkları ifade etmektedir. İşletmelere rekabet avantajı sağlayan dolaylı ¼cretlerin en yaygın olarak kullanılanları şu şekildedir; çalışmayan eş yardımı, izinli g¼nlerde ¼cret ¼demesi, sağlık sigortası, işsizlik sigortası ve yardımı, bedava veya d¼ř¼k fiyatta yemek, giyim, ulaşım, lojmanlar, tam ¼cretli hastalık izni, eğitim masrafları (Aldemir, 2001: 355) olarak sıralanabilir.

¼cret geliri içerisinde yer alan diğer paylar, ¼zendirici ¼cret sistemi kapsamında çalışanın başarı değerlemesi sonucuna veya verimine g¼re ¼denen ¼cret ile yasalar ve s¼zleřmeler gereği çalışanın almaya hak kazandığı sosyal amaçlı ¼demelerden meydana gelmektedir. G¼sterilen başarının ¼d¼llendirilmesi ve ¼zendirici bir etki yaratması amacıyla, başarı değerlendirmesi sonucu ¼denen ¼cret de ¼cret ekleri arasında sayılmakla birlikte, esasen bu ¼demeler de yapılan işin karşılığıdır. Dolayısıyla, iş karşılığında ¼denen asıl ¼crete ek olarak gerek yasayla verilen bazı haklar gerekse toplu pazarlık ile elde edilen kazançlar çalışanın ¼cret gelirini oluşturmaktadır. B¼ylece ¼cret konusu, çalışanlar ve işverenler açısından işe karşılık ¼denen bedelin ¼tesinde bir ¼demeyi ifade etmektedir. Çalışanlar arasında ¼cret adaletinin ve işverenler arasında rekabet adaletinin sağlanması açısından “¼cret geliri” anahtar bir kavramdır (Akyıldız, 2001: 35).

Eşitlik Teorisi (Equity Theory); Adams (1965), eşitlik kuramında eşitlik veya eşitsizlik algılamasının kişinin kendi çabaları veya katkıları dahilinde elde ettiği kazanımlarını başkaları ile kıyaslaması sonucu oluşan durum olarak ifade etmektedir (Greenberg, 1987: 11). Adams’ın eşitlik kuramında iki tarafın varlığı s¼z konusu olmakla birlikte, iki değişkenden s¼z eder. Bunları; *girdiler/ katkıları (inputs)*, *ıktıları / kazanımları (outputs)* olarak belirtebiliriz (Baron ve Kreps, 1999: 107). Burada girdiler, işteki çaba, eğitim, ¼stlenilen sorumluluk, ve benzeri unsurlar olarak sıralandırılabilirken, çıktılar ise ¼cret ve diğer kazanımlar olarak belirtilebilir. Girdilerin çıktılara oranının d¼ř¼k veya y¼ksek çıkması bazı davranışsal ve duygusal tepkilere neden olur. Kişinin kendini başkaları ile karşılaştırması sonucu bu oran y¼ksek çıkarsa kişi “suçluluk”, d¼ř¼k çıkarsa kişi “kızgınlık” hisseder (Greenberg, 1990: 401). Çalışanların

eşitsizlik yönündeki algılamaları sonucunda oluşan duygusal tepkileri kişinin birçok yönlü davranışlarına ve tutumlarına etki eder (işten ayrılma, gibi) (Cohen-Charash ve Spector, 2001: 280; Greenberg, 1987: 11). Bu karşılaştırmayı yaparken referans alınan bireyler, hem örgüt içerisinde olabileceği gibi örgüt dışarısında ya da yakın çevresindeki kişiler olabilir.

İşten Ayrılma Eğilimi; Bireyin üyesi olduğu örgütte bu üyeliğini koruma arzusu işte kalma eğilimini ifade ederken (Tsui, Egan ve O'Reilly, 1992:555), bu kavramın tam tersi davranış ise işletmeden ayrılma eğilimi olarak tanımlanmaktadır. İşten ayrılma eğilimi, çalışanların çalışmış olduğu iş yerinden bilinçli olarak ayrılma kararıdır. Çalışanların işten ayrılma eğiliminin yüksek olması işletmelerin üretim maliyetlerini yükseltmekle birlikte işletmelerin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. İşyerinde beklentilerini karşılayamayan bireyler işlerinden ayrılma davranışı sergileyebilmektedirler (Arnold ve Feldman, 1986).

Bireylerin işlerinde ayrılma nedenleri çok çeşitli olabilmekle birlikte, örgütlerine verdikleri emek, zaman, çaba ve özveri karşılığında elde ettiklerini yeterli bulmamaları önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır, 2006: 18). Günümüzün değişken emek pazarında, dikkat edilmesi gereken en önemli şeylerden biri de çalışanlara adil ücret ödenmesi ve eşitlik ilkesinden uzaklaşmaması gerekliliğidir (Palmer, Winters, 1993: 85).

Ekonomik kaygılar, yeni iş bulma olasılığının düşük olması gibi durumlar çalışanın işletmede kalmasına neden olmaktadır (Rothman, 1987: 236). Farklı bir ifade ile iş bulma olanağı yüksek olan çalışanların, olumsuz ücret algılamaları karşısındaki tepkileri işten ayrılma yönünde olabilirken, iş bulma olanakları kısıtlı olan çalışanların ise işten ayrılma eğilimini azaltmaktadır. Turizm sektörü iş ikamesi yüksek olan bir çalışma alanıdır. Bu özelliği nedeniyle çalışanların algılama ve tutumları onların işten ayrılma davranışını hızlandırır. Daha öncede değinildiği gibi işyerinde beklentilerini karşılayamayan ve iş memnuniyeti düşük olan bireyler işlerinden ayrılma davranışı sergileyebilmektedirler. İşletmelerde iş memnuniyeti düşük olduğu tespit edilen birimlerde işgücü devir oranının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Arnold ve Feldman, 1986).

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmelerin ücret uygulamalarından memnun olmayan iş görenlerde motivasyon ve performans düşüklüğü olduğu, işyeri devamsızlığı ve işten ayrılmaları artırma gibi işletme başarısını doğrudan etkileyen sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür (Gürbüz, 2007:241 Emhan ve diğ., 2014:260). İş örgütleri çalışanlarda işten ayrılma niyetine sebep olabilecek nedenleri iyi analiz etmelidirler; çünkü işten ayrılma, hem nitelikli işgücünün kaybedilmesiyle kalite, üretkenlik, inovasyon ve rekabetçilikte yaşanan düşüş; hem de yeniden işe alma ve eğitim süreçlerinin maliyetlerinden ötürü örgütler için

önemli bir gider kalemi olabilmektedir (Gökçe ve diğ., 2016: 83). Sonuç olarak işten ayrılma davranışı, pek çok faktörden etkilenebilen bir davranış biçimidir.

Konaklama işletmelerinde iş görenlerin aldıkları ücret ve ek kazançların çeşitli nedenlerden dolayı düşük olmalı onları başka bir işletmenin daha yüksek ücret ve ek kazanç sunma durumunda işten ayrılma etkeni olarak görölmektedir. Araştırmanın konusu olan turizm sektörü için son yıllarda yapılan uygulamalara bakıldığında özellikle son yıllarda uygulanan “her Şey dahil” pansiyon türünün uygulanmasının iş görenleri bahşiş ve ek kazançları sunan işletmelere yönelttiği (Tütüncü, 2003: 149-150).

2. Araştırma

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma ile ortaya konulmak istenen amaç otel işletmelerinde çalışanların ücret düzeyine ve dağıtımına ilişkin kıyaslamalarına bağlı olarak oluşan algılamalarını belirlemek, çalışanların bu algılamalarının işten ayrılma eğilimleri ile ilişkisini ve demografik özelliklere göre farklılığını incelemektir.

Araştırmanın evrenini konaklama sektörü oluştururken, bu evrendeki bulguları genellemek amacıyla seçilen örnekleme ise, Antalya ilinin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren otel işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın öncelikle 12 otel işletmesi üzerinde gerçekteştirilmesi planlanmış, ancak bazı işletmelerin ücretlendirme sistemlerine dair bilgi paylaşmama isteği neticesinde araştırma 4 otel işletmesi çalışanlarına uygulanabilmiştir. Anket uygulamaları, birçok işletmede insan kaynakları yöneticileri işbirliğinde çalışanlara araştırmanın amacı anlatılarak gerçekteştirilmiştir. Dağıtılan anket sayısı 912 olup, geriye dönen anket sayısı 163 dür. Geri dönen ve dağıtılan anket formu arasındaki farkın nedenlerini; çalışanların yoğun iş temposu nedeniyle ankete katılmamalarını, bazı çalışanların ise anketi dolduranın kendi cevaplarını ortaya koyacağı ve olumsuz geri bildirim yaşama kaygılarının olduğu belirlenmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı, Verilerin Analizi ve Araştırma Hipotezleri

Araştırmada veri toplama yönetimi anket tekniği ile gerçekteşmiştir. Ölçekte yer alan ücret algısı ve işten ayrılma eğilimine yönelik sorular çeşitli araştırmalara dayanılarak oluşturulmuştur. Çalışanların ücret algısını ölçmeye yönelik sorular Brown (2001) çalışması

örnek alınarak hazırlanmıştır. Brown (2001) ücret düzeyinde memnuniyeti etkileyen beş unsurun olduğunu ortaya koymuştur. Bu unsurlar; bireyin bulunulan iş piyasası ile kendi ücretini karşılaştırması, işletme içi ücretini karşılaştırması, finansal ihtiyaçları ile ücret kazanımını karşılaştırması, ücretini önceki çalıştığı işletmedeki aldığı ücret ve ücretini yakın çevresinin aldığı ücret ile karşılaştırması şeklinde belirtilmiştir. Bu karşılaştırma sonucu çalışanlar tarafından ücret düzeyinde eşitlik veya eşitsizlik algılaması olduğu araştırmacı tarafından belirtilmektedir. Çalışanların ücret düzeyindeki algısı “yukarıda, aynı, aşağıda” ifadelerinin yer aldığı üç düzeyli tek bir ölçek ile ölçülmüştür. Bu yaklaşımla hazırlanan ölçek daha önce Adams ve Freedman çalışmaları ile de tutarlıdır. Bu çalışmada aynı iş kolunda çalışan personellere ilişkin yapıldığından dolayı çalışmanın teorik çerçevesinde belirtilen Adams girdileri (çaba, sorumluluk vb. katkıları) sabit olacağı varsayımıyla çıktı oranı karşılaştırmaları ele alınacaktır.

İşletmede Kalma Niyetini ölçmek amacıyla ankette yer alan sorular, Tsui, Egan ve O'Reilly (1992) çalışması ışığında düzenlenmiştir. Çalışanların işte kalma niyetini belirlemeye yönelik katılımcılara başka bir iş fırsatı arayıp aramadıkları buldukları otel işletmesinde kalmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde sosyal bilimler istatistik paket programı SPSS (Statistical Package of Social Sciences) kullanılmıştır. Çalışanların ücret kazanımlarındaki adalet ve eşitlik algılarının işten ayrılma eğilimi üzerine etkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik “Korelasyon” analizi gerçekleştirilmiştir. Son olarak çalışanların ücret kazanımlarının demografik ve diğer değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik ANOVA ve t testi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar ise tablo halinde özetlenmiştir. Araştırma kapsamında dizayn edilen hipotezler;

- H1: Ücrette algılanan eşitlik algısının artması ile işten ayrılma eğilimi azalır.
- H2: Ücrette eşitlik algılaması cinsiyete göre farklılık gösterir.
- H3: Ücrette eşitlik algılaması yaşa göre farklılık gösterir.
- H4: Ücrette eşitlik algılaması eğitim durumuna göre farklılık gösterir.
- H5: Ücrette eşitlik algılaması işletmedeki pozisyona göre farklılık gösterir.

2.3. Demografik Bulgular ve Güvenilirlik Analizi

Araştırma kapsamına alınan çalışanların demografik özelliklerini belirlemeye ilişkin frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenler

Değişken		Yüzde %	Değişken		Yüzde %
Cinsiyet	Bayan	33,5	Eğitim Durumu	Lise	60,9
	Bay	66,5		Lisans	30,6
Medeni Durum	Bekar	51,1		Lisansüstü	0,4
	Evli	48,9	İşletmedeki Görevi	Departman Müdürü	3,5
Yaş	21 ve altı	21,8		Departman Şefi	18,8
	22-25	32,9		Departman Çalışanı	77,7
	26-35	20,5	Bulunulan teelde çalışma	1 yıldan az	21,1
	36-45	18,4		1-3 yıl	24,1
	46 ve üstü	6,4		4-6 yıl	43,5
7 yıl ve üstü				3,9	

Tablo 1 verileri incelendiğinde katılımcıların %66,5 ile baylardan, %51,1 ile bekar çalışanlardan oluştuğu, yaş aralığının ise yüzdesel yoğunlukla 21 ve altı ile 35 yaş aralığında yoğunlaştığı izlenmektedir. Eğitim durumu incelendiğinde, %60,9 ile lise, %30,6 ile üniversite mezunu, yüksek lisans/doktora mezunu çalışanların ise %0,4 ile çok az paya sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %77,7 ile departman çalışanlarından oluştuğu ve buldukları otel işletmesinde çalışma sürelerinin ise %43,5 ile 4-6 yıl arasında değiştiği gözlenmektedir.

Araştırmada ücret düzeyini memnuniyetini etkileyen beş unsura ilişkin soruların güvenilirliğini ölçmeye yönelik güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu hesaplama sonrası ortaya çıkan ölçeğin Alpha katsayısı= 0,733 olarak bulunmuştur. Alpha katsayısı 1’e yaklaştıkça güvenilirliği artmaktadır. Elde edilen bu sonuç araştırma kapsamında oluşturulan anket formunun güvenilir olduğu görüşüne bizi ulaştırır.

2.4. Tanımlayıcı Analizler

2.4.1. Ücret Yönetimi Uygulamalarının İncelemesi

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde insan kaynakları yöneticileri ile birebir yapılan görüşmeler sonucunda ücret uygulamalarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan otel işletmelerinde her bir iş için işler arasındaki farklılıklar ortaya konularak, analiz ve tanımlara bağlı olarak mevcut sektördeki (piyasa araştırmalarına bağlı olarak) ücret

düzeyine göre ücret aralıkları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu ücret aralıkları departmanlar ve o departmanda yer alan kademeler bazında değişmektedir.

Araştırma kapsamına alınan konaklama işletmelerinde sabit ücret uygulaması söz konusu olup, performans ve diğer özendirici/teşvik edici ücret uygulamaları bulunmamaktadır. Sadece standart saat ücretine ilaveten mesai saati ek ücret uygulaması bir işletmede uygulanmakta olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan konaklama işletmelerinin ücret dışında çalışanlarına sağladığı haklar incelendiğinde; 1.Ücretsiz üniforma (%100), 2. Sağlık sigortası (%96), 3. Çocuk yardımı (%82), 4. Görev başında ücretsiz yemek (%100), 5. Ücretsiz işyeri servisi aracı (%89), 6.Personel indirimi (% 64), 7.Emeklilik sigortası (%84), 8.Ücretli haftalık izin (%98), 9.Lojman yardımı (%81), 10. Emeklilik ikramiyesi (%57), 11. Bayram ve yılbaşı ikramiyesi(%24), 12. Doğum ve ölüm yardımı (33), 13. Evlenme yardımı (%43), (Diğer %1) gibi dolaylı ücretleri ifade etmektedir. Tablo doğrultusunda araştırmaya katılan işletmelerde dolaylı ücret uygulamalarının yüzdesel olarak fazlalığı çalışanlar için oldukça tatmin edici düzeydedir.

2.4.2. Ücret ve Kazanımlardaki Algılamalar

Konaklama işletmeleri çalışanlarının ücret kıyaslamalarında çalışanların aynı katkı düzeyini sağlaması ve aynı çıktıyı elde etmesi konusu vurgulanmıştır. Ücret kıyaslamaları sonuçlarına yönelik yöneltilen 1 ve 5. sorular sırasıyla; “ücretimi ailem ve arkadaşarımla kıyasladığımda, ücretimi finansal ihtiyaçlarımla kıyasladığımda, ücretimi önceki işlerimdeki aldığım ücretlerle kıyasladığımda, ücretim bu işletmedeki diğer işgörenlere göre, sektördeki benzer işlere göre” sorularına verilen cevaplar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo 2’ de görüldüğü gibi çalışanlar %42, 5 ile ücret seviyelerinin aynı olduğu görüşünde yoğunlaşmıştır.

Tablo 2. Ücret Algılamaları

Sorular	Yukarıda %	Aynı %	Altında %	ORT.	Std .S.
S 1	27	32,1	40,9	2,1391	, 81350
S 2	12,3	33,2	54,5	2,4213	,70193
S 3	19	55,7	25,2	2,0619	,66417
S 4	17,5	47,6	34,9	2,1747	,70404
S 5	17,9	45,4	36,7	2,1878	,71612
Toplam %	18,7	42,5	38,8		

Ayrıca alışanlara ücretlerinden ne oranda memnun oldukları sorulmuştur. Tablo 3 de de izlendiği gibi katılımcıların %48,9 ile memnun olduğu, %39,9 ile memnun olmadıkları bulunmuştur.

Tablo 3. Ücret Memnuniyeti

Sorular	Memnunum	Kararsızım	Memnun Değilim	ORT.	Std.S.
<i>S1</i>	%48,9	%11,2	%39,9	1,23719	3,0901

2.4.3 Çalışanların İşten Ayrılma Eğilimi

Ücret algılamalarının davranışsal sonuçlarından olan işten ayrılma eğilimini bulgulamaya yönelik yöneltilen sorular sırasıyla; “Bu işten ayrılmayı dşndğnz oldu mu?, Bununla ilgili bir Şey yaptınız mı?” ifadelerinden oluşmaktadır. Tablo 4 incelendiğinde çalışanların %50,9 ile işletmeden ayrılmayı dşndğğ, %68,2 ile bununla ilgili bir Şey yaptığı grlmektedir.

Tablo 4. İşten Ayrılma Eğilimi

SORULAR	Evet	Hayır	ORT.	Std. S.
<i>S 1</i>	%50,9	%49,1	1, 4912	0,50102
<i>S2</i>	%68,2	%31,8	2,502	1,18432

Ayrıca işten ayrılma eğiliminde olan çalışanın bu kararı ile ilgili bir Şey yaptınız mı sorusuna evet demesi durumunda ne yaptığını bulgulamaya yönelik “*Evet dediyseniz bununla ilgili ne yaptığınızı bize söyler misiniz?*”, sorusu yöneltilmiştir. Yine katılımcıya “*Eğer işten ayrılmaya ve daha iyi iş aramaya karar vermiş olmanız durumunda iş bulma olanaklarınız*

nedir?”, “Bu işte kalmak için ana sebebinizin ne olduğunu bize açıklar mısınız?”, “Evin ana geçim kaynağını sağlayan siz misiniz”, soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara katılımcıların katılım durumlarına ilişkin verdiği cevapların yüzdesel dağılımı Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. İşten Ayrılma Eğilimini Ölçen Diğer İfadeler

SORU	Değişkenler	%Yüzde
1 Evet dediyseniz bununla ilgili ne yaptığınızı bize söyler misiniz?	Yakın çevreme ve arkadaşlarıma sordum	25,4
	Sektördeki diğer işletmelere başvurdum	30,6
	İş ilanlarını takip ediyorum	12,1
2 Eğer işten ayrılmaya ve daha iyi iş aramaya karar vermiş olsaydınız iş bulma olanaklarınız nedir?	Daha iyi iş bulabilirim	50,6
	Daha iyi iş bulabileceğime inanmıyorum	49,4
3 Bu işte kalmak için ana sebebinizin ne olduğunu bize açıklar mısınız?	Ücretin yeterliliği	9,0
	Çalışma ortamının uygunluğu	19,5
	Ast-üst ilişkilerinin iyi olması	5,0
	İşletmenin iyi imajı	36,5
	Çalışmamın ailemim geçimi için önemli olması	7,5
	Sosyal haklar	1,5
	Diğer	21,0
4 Evin ana geçim kaynağını sağlayan siz misiniz?	Evet	42, 5
	Hayır	57,5

Tablo 5 incelendiğinde çalışanların işten ayrılma kararı ile ilgili ne yaptığını ortaya koymaya yönelik yöneltilen birinci soruya yüzdesel yoğunlukla %30,6 ile sektördeki diğer işletmelere başvurdum, %25,4 ile yakın çevreme ve arkadaşlarıma sordum, %12,1 İş ilanlarını takip ediyorum cevaplarında yoğunlaştığı bulunmuştur. Cevaplayıcıların işten ayrılmaya ve daha iyi iş aramaya karar verme durumunda %50, 6 ile daha iyi iş bulabilecekleri cevabını vermişlerdir. Katılımcıların işletmede kalma konusunda ana sebebinin ne olduğu sorulduğunda %36,5 ile işletmenin iyi imajı cevabını vermişlerdir. Son olarak “Evin ana geçim kaynağını sağlayan siz misiniz?” ifadesine çalışanların %42, 5 ile evet, %57, 5 ile hayır cevabını verdiği bulunmuştur. Literatürde de vurgulandığı gibi çalışanların işten ayrılma, başka bir iş arayışı içine girme davranışları ile algılamaları arasındaki ilişki, bireyin iş bulma olanaklarına ve ihtiyaç düzeyine

bağlı olarak değişebilmektedir. İş bulma olanağı yüksek olan çalışanların, ücrette algıladıkları eşişsizlik karşısındaki tepkileri işten ayrılma yönünde olabilirken, iş bulma olanakları kısıtlı olan alışanlarsa işten ayrılma eğilimini güçleştiren bir neden bulunmaktadır. Sonuç olarak işten ayrılma davranışı, pek çok faktörden etkilenebilen bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi

Çalışanların crette eşişlik algısı ile işten ayrılma eğilimini, ortaya koymaya yönelik korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizi iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini sayısal olarak ortaya koyan bir analizdir. Değişkenler arasındaki ilişkinin derecesine korelasyon katsayısı denir ve bu katsayı +1 ile -1 arasında değer alır (Ural ve Kılıç, 2013: 243).

Tablo 6. Korelasyon Analizi

	cret Algılamaları	İşten Ayrılma Eğilimi
		-,283(r)
cret Algılamaları	1	,000(p) 163(n)
İşten Ayrılma Eğilimi	-,283(r) ,000(p) 163(n)	1

*P<0,05 **P<0,01

Tablo 6 izlendiği gibi Korelasyon analizi sonuçlarına göre değişkenler arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Korelasyonun (-) olması iki değişken arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu gösterir. Yani Değişkenlerden biri artarken diğeri azalır. Korelasyon katsayısı -,283 olarak bulunmuştur. Bu ise bize ücrette eşişlik algısının artması ile işten ayrılma eğiliminin azalacağı anlamına gelmektedir. Farklı bir değişle işyerinde ücrette algılanan eşişlik işte kalma davranışını artırır. H1 hipotezi kabul edilir. Ayrıca tablo 5 verileri doğrultusunda çalışanların ücretlerinden memnun olduğu gözlenmesi bu sonucu destekler niteliktedir.

Tablo 7. Farklılık Analizi

DEĞİŞKENLER	Ücrette Eşitlik Algılamaları
Cinsiyet (T Testi)	<i>Farklılık var</i> P=0,007 P<0,05; t=0,823
Yaş (ANOVA)	<i>Farklılık var</i> P=0,000 P<0,01; F=7,698
Eğitim Durumu (ANOVA)	<i>Farklılık var</i> P=0,000 P<0,01; F=9,778
İşletmedeki Pozisyon (ANOVA)	<i>Farklılık var</i> P=0,007 P<0,01; F=6,326

Gerçekleştirilen ANOVA ve t testi analizleri sonucunda (Tablo 7) çalışanların ücrette eşitlik algılamaları ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve işletmedeki pozisyon değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir.

Tablo 8. Hipotez Kabul/Red Tablosu

Hipotez		Kabul / Red
H1	H1: Ücrette algılanan eşitlik algısının artması ile işten ayrılma eğilimi azalır.	Kabul
H2	H2: Ücrette eşitlik algılaması cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul
H3	H3: Ücrette eşitlik algılaması yaşa göre farklılık gösterir.	Kabul
H4	H4: Ücrette eşitlik algılaması eğitim durumuna göre farklılık gösterir.	Kabul
H5	H5: Ücrette eşitlik algılaması işletmedeki pozisyona göre farklılık gösterir.	Kabul

3. Sonuç

Turizm sektörü ülkelerin makro ve mikroekonomilerinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzün artan rekabet ortamı diğer işletmeler kadar turizm işletmelerinin de mevcut sektörde etkin olma gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Bu etkinliği sağlamanın en önemli unsuru insan faktörüdür.

İnsan faktörünün algılamalarına bağlı tutum ve davranışları ise işletmeler için önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tutum ve davranışlara etki eden önemli unsur ücret konusudur. Çünkü ücret algılamasına bağlı oluşan olumsuz sonuçlar örgütsel hedeflere ulaşmada önemli etkiler yaratmaktadır.

Çalışanların, bireysel niteliklerine ve ihtiyaç düzeylerine uygun ücret kazanımı elde etmeleri, iş ve ücret memnuniyetlerini artırarak, arzu edilen iş davranışlarını sergilemelerini sağlamada önemli bir etken olacaktır. Bu bağlamda uygun düzeyde ücret ve adil bir ücret yapısı hem işletme yönetiminin hem de çalışanlar için olumlu sonuçlar getirecektir. Ücret düzeyinde ve yapısındaki adaleti sağlamak ise önemli bir insan kaynakları yönetimi işlevidir.

Bireyleri işletmeye çekebilmek, işletmede tutabilmek ve daha verimli hale getirebilmek için bir bedele ihtiyaç vardır. İş görenin yaşadığı maddi tatminsizlik iş ile ilgili psikolojik tatminsizliğe, işletme içi anlaşmazlıklara, işe gelmemelere ve sonuç olarak işten ayrılma eğilimine neden olmaktadır. İşten ayrılmalara bağlı olarak artan iş gücü devir hızı işletmelerin maliyetlerini arttırdığı gerçekteşirilen araştırmalarda önemle belirtilmektedir.

Konaklama işletmeleri çalışanlarına yönelik gerçekteşirilen bu çalışma literatürü birçok açıdan destekler niteliktedir. Çalışanların ücret algılamaları ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik yapılan “Korelasyon” analizi sonucunda değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Çalışanların ücret algılamaları ile iş ve ücret memnuniyet arasında farklılık gözlenmediği gerçekteşirilen “ANOVA” analizi sonucu elde edilmiştir. Ayrıca çalışanların işten ayrılma eğiliminin %68, 2 olması konaklama işletmeleri için önemle üzerinde durulması gereken konu olarak göze çarpmaktadır. Bu çalışmada sonucunda elde edilen veriler araştırma sınırlılıkları içerisinde değerlendirilmelidir. Bu sonuçların genelleşebilmesi için bu konuda yeni çalışmalara ve ölçeklere özellikle ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Akyıldız, H. (2001). *Ücret Yapısının Oluşumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını No:11.

Aldemir, C., Ataol, A. ve Budak, G. (2001). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İzmir: Barış Yayınları.

Ambrose, M. (2002). Contemporary Justice Research: A New Look At Familiar Question. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 89, 803- 812.

Arnold, H. J. & Feldman, D. C. (1986). *Organizational Behavior*. Newyork: McGraw Hill Book Company.

- Baron, J. N., Kreps, D. M. (1999). *Strategic Human Resources-Frameworks for General Managers*. United States of America: John Wiley & Sons Press.
- Bingöl, D. (1998). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Brown, M. (2001). Unequal pay, Unequal Responses? Pay refents and their implications for pay livel satisfaction. *Journal of Management Studies*, 38(6), 879-899.
- Cohen-Charash, Y., Spector, P. E.(2001). The Role of Justice in Organizations; A Meta-Analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 86(2), 278- 321.
- Çakır, Ö. (2006). Ücret Adaletinin İş Davranışları Üzerindeki Etkileri. Kamu İşletmeleri İşverenler Sendikası. Ankara: Başbakanlık Basımevi. (*Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Mustafa Yaşar Tınar, İzmir, 2006*).
- DeConinck, J., Stilwell, D. (2004). Incorporating Organizating Justice, Role States, Pay Saticfaction And Supervisor Saticfaction in A Model Of Turnover Intention. *Journal of Business Research*, 57, 225- 231.
- Emhan, A, Meriç, İ, Zincirkıran, M. (2014). Mediating effect of learning capacity on between turnover intention and organizational commitment: a case in health sector. *International Review of Social Sciences*, 2(8), 257-269.
- Eren, E. (2000). Türkiye Büyük Ölçekli İşletmelerde uygulanan Ücret ve Maaş Yönetimi Politika ve Stratejileri. *Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri*, Kayseri.
- Fields, D., Pang, M., Chiu, K. (2000). Distributive and Procedural Justice As Predictors of Employee Outcomes in Hong Kong. *Journal of Organizational Behavior*, 21, 547- 562.
- Fitz-enz, J., Davison, B. (2002). *How to Measure Human Resources Management*. Newyork: McGraw Hill.
- Folger, R., Konovsky, M. A. (1989). Effects of Prosedural and Distributive Justice on Reaction to Pay Raise Decision. *Academy of Management, Journal*, 32(1), 115-130.
- Greenberg, J. (1987). A Taxonomy of Organizational Justice Theories. *Academy of Management Rewiev*, 16(2) , 9- 22.
- Greenberg, J. (1990). Organizational Justice: Yesterday, Today and Tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399- 432.
- Gökçe S.G., Emhan A., Özer Z., Kaya A. (2017). “Sinizim, Kişilerarası Çatışma ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin Analizi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama,” *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Vol 20(1): 81-92.
- Gürbüz, G. (2002). *İşletmelerde Ücretlendirmenin İlkeleri*. İstanbul: Literatür Yayınları.

- Hendrix, W. H., Robbins, T., Miller, J., Summers, T. P. (1998). Effects of Procedural and Distributive Justice on Factors Predictive of Turnover. *Journal of Social Behavior and Personality*, 13(4), 611- 632.
- McCourt, W., Eldridge, D. (2003). *Global Human Resource Management*. USA: Edward Elgar Publishing Limited.
- Mcfarlin Dean, B., Sweeney, Paul D. (2005). Wage Comparison With Similar And Dissimilar Others. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 78, 113-131.
- Özgen, H., Öztürk, A., Yalçın, A. (2002). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Palmer, M., Winters, K. T. (1993). *İnsan Kaynakları*. (Çev. Şahiner, D.). İstanbul: American Management Association/Rota Yayın Yapım Tanıtım.
- Rothman Robert, A. (1987). *Working, Sociological Perspectives*. New Jersey: Prectice Hall.
- Sabuncuoğlu, Z. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Teo, T., Lim, V. (2001). The Effects of Perceived Justice on Satisfaction and Behavioral Intentions: The Case of Computer Purchase. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 29(2), 109-124.
- Tsui, Anne S., Terri D. Egan, Charles O'Reilly III (1992). Being Different: Relational Demography and Organizational Attachment, *Administrative Science Quarterly*, Vol: 37, No:4, s. 549-579.
- Tütüncü, Ö. (2003). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İş Gücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 146-169.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay
- Yüksel, Ö. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Şafak Matbaacılık (Gezi Kitabevi yayımları).

Refik Halit Karay'ın Coğrafiya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri¹

Kubilay ÜNSAL²

Özet

Olay çevresinde gelişen anlatmaya bağlı edebi eserlerde mekânın başarılı betimlemesi, anlatının gerçekliğe yakın olmasını ve okuyucu tarafından kolayca kabul edilebilmesini sağlar. Yazar, mekân betimlemelerinin anlatı üzerindeki işlevselliğini kendi kurgusuna göre belirlerken birbirinden farklı anlatım tekniklerine başvurabilir. Anlatım tekniklerinin seçimi ve bu teknikleri uygulamadaki başarı anlatıya güç kazandırır.

Refik Halit Karay gözlem yeteneği ve gerçek mekânları betimlemelerindeki başarısıyla kabul görmüş bir yazardır. Karay'ın olay merkezli anlatılarında kahramanlar sürekli hareket halindedirler ve birbirinden farklı coğrafyalara seyahat etmektedirler. Yazar coğrafi mekânların betimlemelerinde birbirinden farklı pek çok anlatım tekniğine başvurur. Refik Halit Karay betimleme, anlatma, gösterme, dalga hareketi, zoom (kaydırma), zihinsel betimleme, hareketli perspektif, dramatize edilmiş betimleme, montaj, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, bilinç akışı, duyular arası aktarım, içten dışa betimleme, dıştan içe betimleme gibi anlatım teknikleri ile kurguladığı coğrafi mekânlara eserlerinde çeşitli işlevler yükler. Onun her zaman aynı stratejiye bağlı kalmak yerine coğrafyanın karakteristik özelliğine uygun, olay ve kişilerle uyumuna dikkat edilerek kurgulanmış coğrafi mekânlar tercih ettiği görülmektedir. Eserlerinde kullandığı coğrafi mekânlar ve okur arasındaki bağı ise kullandığı anlatım teknikleri ile pekiştiren Karay, okuyucunun anlatıdaki kurmaca dünyanın gerçekliğini kolayca benimsemesine yardımcı olur.

Anahtar Kelimeler: Betimleme, Anlatım teknikleri, Refik Halit Karay, roman, coğrafi mekân.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı.
kubikubikubi@gmail.com

Refik Halit Karay's Narrative Techniques in Geography Descriptions

Abstract

Successful depiction of the place in literal works related to the narrative that develops around the event allows the narrative to be close to reality and easily accepted by the reader. The author may refer to different narrative techniques while determining the functionality of narrative representations according to their own constructions. The choice of narrative techniques and the success in practicing these techniques add strength to the narrative.

Refik Halit Karay is a well-known writer with the power of observing and describing real places. In Karay's incident-centered narrative the heroes are constantly in motion and travel to different geographies. The author refers to many different narrative techniques in the descriptions of geographical locations. Refik Halit Karay description, presentation, wave motion, zooming, mental description, moving perspective, dramatized description, assembly, backtrack, dialogue, inner talk, flow of consciousness, interpersonal transfer, and the geographical places he has constructed with narrative techniques such as description, etc. It is seen that he always preferred the geographical places that are constructed by paying attention to the harmony with the events and persons, which is in accordance with the characteristic feature of geography instead of being connected to the same strategy. By strengthening the connection between the geographical places he uses in his works and the reader, Karay helps readers easily adopt the reality of the world of fiction.

Key Words: Description, Narration Techniques, Refik Halit Karay, novel, geographical location.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

Olay çevresinde gelişen anlatmaya bağlı edebi ürünlerin yapı unsurlarından birisi de mekândır. Mekânın en önemli işlevselliği hiç şüphesiz olayların geçtiği ortam olmasıdır. Ancak anlatı kahramanlarının fiziki ve ruhsal karakteristik özelliklerini çizmek, toplumun değerlerini ve algısını yansıtmak, olayın geçtiği atmosferin gerilimini ve yaşanan çatışmaları okuyucuya daha iyi sunabilmek için mekân tasvirlerine sıklıkla başvurulduğu görülür.

Mekân en genel anlamıyla; var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda mekân bir hacim olduğu kadar bir boşluk, bir hiçlik durumudur.³ Mekân; bireyin deneyimlemesi ve değerler zincirinden geçirmesi ile anlam kazanır. Deneyimlenen mekân algı yardımı ile imge olarak zihinde yer eder.⁴

Yazarın görevi, kendi kurgu dünyasında oluşturduğu mekânı okuyucunun algı dünyasında canlandırmak ve mekâna yüklediği işlevlerin okuyucu tarafından kabul görmesini sağlamaktır. Yazar, mekân betimlemelerinin anlatı üzerindeki işlevselliğini kendi kurgusunu göre belirlerken birbirinden farklı anlatım tekniklerine başvurabilir. Anlatım tekniklerinin seçimi ve bu tekniklerin uygulanmasındaki başarı anlatıya güç kazandırır.

Bir anlatıda mekânın gerçekliği anlatının okuyucu tarafından kabul edilebilirliğine ve anlatının kurmaca dünyasının okur tarafından benimsenmesine yardımcı olur. Coğrafi mekânlar gerçek dünyada var olan ya da var olduğuna şüphe yaratmayacak derecede okur tarafından kabul edilebilir özellikleriyle kurgulanmış gerçeğe çok yakın mekânlardır. Olayın geçtiği köy, kasaba, şehir, ülke, ya da dağ, deniz, orman gibi coğrafi bölgeler coğrafi mekânlar olarak adlandırılır.

Gözlemlerine dayanarak kurguladığı gerçek mekânları betimlemede başarılı bir yazar olarak kabul edilen Refik Halit Karay'ın eserlerinde kullandığı mekânlar genellikle coğrafi mekânlardır. Olay merkezli anlatılarında kahramanlar sürekli hareket halindedirler ve birbirinden farklı coğrafyalara seyahat etmektedirler.

Refik Halit Karay, eserlerinde itibari âlem oluştururken, daha çok gerçek dünyaya ait mekânları ve coğrafyaları kendi muhayyilesinden geçirerek eserlerine yansıtmış bir yazardır. Bu durumun sonucu olarak anlatıların içeriği ve kurgusu, olay kişilerinin fiziki ve ruhsal portrelerinin çizimi, olay zamanının işlenişi ve konu edilen coğrafyanın toplumsal yapısının yansıtılmasında coğrafya, belirleyici etkenlerden biri olarak onun eserlerinde öne çıkmaktadır.

Refik Halit Karay coğrafi mekânların betimlemelerinde birbirinden farklı pek çok anlatım tekniğine başvurur. Betimleme, anlatma, gösterme, dalga hareketi, zoom

³ Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000: 335-336.

⁴ Mehmet Ali Uysal, Mekân Algısı, Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.17.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

(kaydırma), zihinsel betimleme, hareketli perspektif, dramatize edilmiş betimleme, montaj, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, bilinç akışı, duyular arası aktarım, içten dışa betimleme, dıştan içe betimleme gibi anlatım teknikleri ile kurguladığı coğrafi mekânlara eserlerinde çeşitli işlevler yükler. Onun her zaman aynı stratejiye bağlı kalmak yerine coğrafyanın karakteristik özelliğine uygun, olay ve kişilerle uyumuna dikkat edilerek oluşturulmuş coğrafi mekânlar tercih ettiği görülmektedir.

Karay'ın coğrafi mekânları tanıtırken başvurduğu en önemli anlatım tekniği **betimlemedir**. Betimleme tekniği ile mekânın anlatıda fon oluşturması sağlanır. Karay, betimlemelerini okuyucuyu boğmadan ama en ince ayrıntılarıyla yapar. Olay, olayın geçtiği coğrafya ve kişiler birbirleriyle uyumludur. Mekâna dair yapılan betimlemelerin anlatıcının bakış açısına göre olaylar ve kişiler üzerinde doğrudan etkileri vardır. Örneğin, Şeftali Bahçeleri adlı öyküde yer alan bağ ve bahçelerin güzelliklerini ortaya koyan betimlemeler, sadece bir fon oluşturmak için yapılmaz. Ya da Sürgün romanında anlatılan Halep şehrinin bahçeli evleri birer sahne mekânları olarak düşünülmemelidir. Bu mekânlara ait betimlemeler sayesinde verilmek istenen mesaj, kişileri kötü yola sürükleyen davranışların sebepleri olarak içinde buldukları coğrafyanın özellikleri de ortaya konmuş olur. Bu yönüyle Refik Halit Karay yaptığı coğrafi mekâna dair betimlemelerle göstermekten ziyade sezdirmek amacındadırlar.

Coğrafi bir Mekâna dair fonun oluşumunda Refik Halit Karay daha çok **dıştan içe** doğru yönelen bir çizgide mekânın betimlemesini yapar. Önce geniş bir perspektif ile mekânın sınırları belirlenir ve adım adım o sınırlardan merkeze doğru mekân tanıtılmaya devam eder. Bu işlem yapılırken ayrıntılı eylemlerle mekânın genel özellikleri hakkında okuyucunun eksik noktaları tamamlaması sağlanmış olur.

Karay'ın mekânları kurgulamakta kullandığı bir başka yöntem ise dışarıdan içeri giren bir insanın mekâna bakış açısını tanrısal konumdaki bir insanın bakış açısıyla yansıtmasıdır. Yani hem mekâna ait fiziki öğeler sıralanırken, hem de mekâna giriş yapan kahramanın mekâna dair hissiyatları, düşünceleri ve izlenimleri de aktarılmış olur. Böylesi durumlarda **iç çözümleme** tekniklerinin kullanımı daha çok öne çıkmaktadır.

Uyandıği zaman bir müddet kendisini toparlayamayarak etrafına şaşkın şaşkın, büsbütün yabancı bir yerde bulunuyormuşçasına bakakaldı. Geceyi öyle rüyalarla geçirmiş, başka devirlerde, bambaşka kıyafetlerde ve asır haricinde dönüp dolaşmış,

uçup ırpınmış, renkli ışıklar içinde yüzüp kılıç sesleri ve atlas hışırtıları arasında oturup kalkmış bir mitoloji hayatı sürmüştü ki şimdi gözünün önünde duran dekor ona sisli, snk, adeta asıl rüyada bulunuyormuşasına yalancı gelmişti. (2000 Yılın Sevgilisi 342.)

İten dışa doğru bir teknikle oluşturulan mekân betimlemelerinde genellikle kapalı bir mekândan uçsuz bucaksız bir enginliğe açılan bir coğrafyaya yönlendirilir okur. Böylelikle kahramanın i dünyasının oluşmasında sadece kapalı mekânın değil, içinde bulunduğu coğrafyanın da etkileri gözler önüne serilir. Coğrafik mekânlar hareketli olaylar zincirinin de habercisi olarak az sonra kahramanın başından geçecek maceraya da zemin hazırlar.

Köydeki evimdeyim; fakat bu ev, mektuplarımda verdiğim emirlerime göre tamir edilmiş, temiz ve döşelidir. Yandan dar bir merdivenle çıkılıyor, ufak bir sundurma,i içe iki oda.. bu kadar. Alt katta da vekilin dairesi. Yalnız bilmeyenlere şunu söylemem lazım ki, köy dediğim yer hakkında yanlış fikre düşmesinler. Bu köyde bir tek ağaç, ufacık bir dere,  saksı iek, bir ardak gölgesi bile yoktur. Gz alabildiğine dümdüz bir saha ortasında kerpiçten yapılmış teker kubbeli yüz elli kulübe. iklim, güneş olmasa kışın dondurucudur. Yazın gündüzleri boğucudur, geceleri çoğu zaman ştcdr. Yoldan sapa düştüğümüz için Humus-Tdmr arasında işleyen yolcu ve asker otomobillerini, ancak ufukta birer koşuşan karartı gibi görüyoruz. (Yezidin Kızı 39-40.)

Alıntıda da görüleceği üzere kapalı bir mekândan, köydeki evden söz edilen anlatıda önce evin içinden bahsedilmektedir. Ev temiz ve düzenlidir. Sonra evin hemen dışına çıkılarak yandan merdivenle çıkılan ufak bir sundurmalı ev olduğu anlatılmaktadır. Daha sonra evin içinde bulunduğu köy hakkında bilgi verilmektedir. Köy aynen evde olduğu gibi önce iten bakılarak anlatılmakta ve ne kk bir dere ne de bir tek ağaç olmayan hatta kapı önlerindeki ardak ya da bir saksıda yetiştirilecek iek dahi olmayan kurak bir köy olarak tarif edilmektedir. Köyün göz alabildiğine düz bir coğrafyada olduğundan ve sert iklim koşullarından bahsedilerek köye dışarıdan bakılmaktadır. En sonunda ise coğrafyaya içerden bakılmaktadır. Bu coğrafyanın içinde bir köy vardır ve köyün biraz uzağında geçen yoldan anlaşıldığına göre bu coğrafya Humus-Tedmür arasında bir yerdedir. Anlatıda iten dışa doğru katmanlar halinde önce ev, sonra köy ve köyün yer aldığı coğrafya tanıtılmıştır. Mekânın tasviri adeta suya atılan bir taşın oluşturduğu halkalar gibi birbirine paralel bir şekilde genişlemektedir.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

Bu şekilde bir mekân tasvirinde, gerçekleşecek olay hakkında da okuyucu ön izlenim edinebilecektir. Olay evde başlayacak, daha sonra gittikçe genişleyerek köye sıçrayacak, hatta köyün bulunduğu ovanın dışına taşarak ötelerdeki şehirlere uzanacaktır.

Bazı mekân tasvirlerinde **dalga hareketi tekniğine** başvurulduğu görülür. Bu yöntemde anlatıcı belirli bir noktadan durarak mekânı dıştan içe doğru betimleyerek anlatır. Daha sonra anlatıcının bakış noktası merkeze geçer ve anlatıcı bu sefer merkezden başlayarak dışa doğru mekân tasvirini yapar. Mekânın dıştan içe ve içten dışa doğru belirli aralıklarla tasvir eden anlatıcı adeta dalgaların deniz üzerindeki hareketi gibi bir yaklaşımla mekânı ele alır ve okuyucunun mekânı içselleştirmesini sağlar.

Türküsunü söyleterek bu şehrin bir safa abidesi olduğuna bizi inandıran Halep, şu harabe miydi? Yol o kadar تنها görünüyor ve tek tük evler sınıksız örtülü duruyordu ki, İrfan'a kendinin ve başka bir sürü yolcunun nereye gittiğini ve nerede barınacağını düşündürüyordu. İçine hüznün, zihnine şüphe düşmüştü. Sonra gözleri Halep kalesine ilişti. Halep kalesi? Onun heybeti, ova ortasında, birden bire şaha kalkmış gibi dimdik duruşunda, tek yükseklik olarak çöle göğüs genişindeydi. (Sürgün 127.)

Anlatıcı Halep şehrinin dışından bakarak mekân hakkında bilgiler vermektedir. Harabeye benzetilen şehir insanın içini hüznle kaplamaktadır. Anlatıcının dikkatini çeken en önemli ayrıntı ise Halep Kalesi'dir. Daha sonra ise anlatıcı şehir merkezine girer ve bu sefer şehrin içinden bir noktadan bakarak şehir hakkında betimlemeler yapar. Dışarıdan bakıldığında olumsuz bir görünümü olsa da Halep şehrine içerden bakıldığında şehrin canlılığı ortaya konulmaktadır. Böylelikle anlatıcı iki farklı noktadan Halep şehrini tanıtarak dalga hareketini tamamlamış, şehri okuyucunun zihninde canlandırmış olur.

Karay'ın coğrafi mekân betimlemelerinde kullandığı **kaydırma (zoom) tekniği** aracılığıyla mekâna ait unsurlar hızla yaklaşarak ya da uzaklaşarak okura yansıtılır. Anlatıcının kamerayı yönlendirdiği bu anlatım tekniğinde okurun dikkati odaklanan nesnelere çekilmeye çalışılır. Böylelikle eser kahramanının gördüğü ve odaklandığı mekâna ait unsurlar, okura sanki kendi gözüyle görüyormuş hissi yaşatılarak verilir. Coğrafyanın okur üzerinde anlatının gidişatına göre bırakması istenilen hissiyatını okur kendi tecrübeleriyle de örtüştürerek bizzat yaşar. Böylelikle mekânın kahraman

üzerinde bıraktığı hislere okurun da ortak olması sağlanarak anlatıda gerçeklik pekiştirilir.

Odama geçerken verandanın geniş camlarından dışarıya göz attım; görünürde kimse yok. Köşkün önündeki yemyeşil çayırılıkta bir ördek sürüsü paytak geziniyor; az ötede başı boş bir inek, ağaç dallarına uzanıp yeni sürmüş yaprakları yemeye çalışıyor. (İki Cisimli Kadın 67.)

Yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere olay kahramanının gözünden köşkün önündeki çayırılığa odaklanılmaktadır. İlk dikkat çeken şey çayırılığın yemyeşil olmasıdır. Paytak paytak gezinen ördek sürüsü ve taze sürgün yaprakları yemeye çalışan ineğe sırasıyla bakış yönü kaydırılarak okurun zihninde betimlenmek istenen mekân canlandırılmakta, mekânın betimlemesini okurun kendi tecrübeleri doğrultusunda tamamlaması sağlanmaktadır. Köşkün önündeki çayırılık alana, taze sürgün yapraklara ve doğaya salınmış çiftlik hayvanlarına odaklanılarak yansıtılan mekânın kahraman üzerinde bıraktığı olumlu hisleri okur kolaylıkla algılayabilmektedir.

Coğrafi bir mekânın tanıtımı esnasında **dramatize edilmiş betimleme** yöntemine başvurulduğu da olur. Dramatize edilmiş betimleme yönteminde mekâna ait betimlemeler yapılırken anlatıcı olay akışına müdahale etmez. Anlatıdaki betimlemeye ara verilmez ama diğer yandan olay kesintiye uğramadan eş zamanlı olarak devam eder.

Aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere bir yandan mekâna dair betimlemelere yer verilirken, bir yandan da olayın akışı devam etmektedir.

Çeşitli yerlere girip çıkmışlar, nihayet “Emperium” un kapısında durmuşlardı.

Küçük bir antre. Oradaki birkaç kişi Sadri Sarp’i saygıyla selamladılar. Localarla çevrili “bonbonier” denilen küçük, zarif tiyatroları andırıyor ama sahne salonun yarısına kadar uzanıyor. Uzanan kısmı üç taraftan açık. Metrdotel önlerine düştü ta ilerde, artistlerin girip çıktıkları koridorun yanında işgal edilmiş bir masayı gösterince bu adam usulcacık kalktı, kayboldu. (Yüzen Bahçe 49.)

Olay kahramanının yürürken ya da tren, gemi, otomobil gibi vasıtalar kullanarak kat ettiği güzergâhlar **hareketli perspektif** yöntemiyle, sadece görünen kısımlarıyla anlatılır. Bu yönüyle belirli bir düzlemde hareket eden kamera etkisi hissedilir. Kameranın görüş alanına giren, kişinin yürüyüş hızına yahut içinde bulunan aracın hareket hızına göre mekâna ait göze takılan unsurlar anlatılarak coğrafya hakkında

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

okuyucuda izlenim bırakılır. Betimleme yapılırken mekâna ve mekâna ait betimlenen unsurlara sürekli bir yaklaşma ve uzaklaşma hali sezilir.

Aşağıdaki alıntıda, roman kahramanlarının bir otomobille yaptıkları yolculuk ve içinden geçtikleri coğrafyanın hareketli perspektif yöntemiyle anlatılması görülmektedir.

Geçtikleri Seine vadisi yağmurlu günlerden sonra bulutsuz bir göğe rahatça yükselen sabah güneşi altında ve zarif şelaleleri, çiçekli bahçeleri, bayındırlığı, huzuru içinde hiç savaş, işgal, görmemiş ve görmeyecekmiş gibi ezelden öyle gelmiş, öyle gidecekmişçesine mesut; akıntısı görülmeyen sular üzerinde hepsi de boyalı Saland denilen ince uzun, yassı nehir mavnaları durmadan gidip geliyor. Söğütlü kuytuluklara ve evlerin önüne renk renk kayıklar çekilmiş, arada ufacık yelkenliler de var. Gözleri yeşil olmayan bir tutamlık toprağa takılmıyor.(Yüzen Bahçe 135.)

Coğrafi mekân tasvirlerinde duyulardan ve **duyular arası aktarımlardan** da yararlanır. Mekânı sadece gözün görebildiği ölçüde değil, işitilen sesler ve o mekândan duyulan kokular, mekânın insanda uyandırdığı hisler, anlatıma canlılık, mekâna gerçeklik katmakta dolayısıyla da olayı daha da inandırıcı kılmaktadır. Bazı durumlarda seçilen mekânların anlatımında duyma, koklama veya dokunma duyusu, görme duyusundan çok daha önem kazanabilmektedir.

Hilmi Efendi ise etrafını, gördüğüne inanmayan bir bakışla, çölde seraba dalmış gibi seyrediyordu. Sanki iki sıra evler, başka kürelere ve başka çeşit insanlara mahsus, bulunmaz kavuşulmaz, hayal mahsulü şeylerdi; bir tanesinin bahçıvan kulübesine yerleşmek ona ne umulmaz bir nimet olacaktı. İstanbul'da mini mini saksılarda güç bela yetiştirilen, kışın limonluklarda saklanan birçok bodur fidanlar burada çınarlar gibi gelişmiş ve allı sarılı çiçeklerle pürnakıl donanmış, dallar birbirine dolanmış, dolaşmıştı. Bu ne kadar yasemin, gül, ful bolluğu... Parmaklardan taşmış, sokaklara sarkmış, yaya kaldırımlarını kuru çiçekleriyle kapatmıştı. Fakat tuhaftı, kızgın güneş altında memlekete hâkim olan koku, ıslak köşe başlarından, duvar kenarlarından fişkırان amonyaklı bir keskin, inatçı idrar kokusuydu; çiçek rahiyasını değil, bunu duyuyorlardı. Apti:

“Adam olmaz bu herifler,” diyordu, “Para insanı adam etmez, vesselam!”
(Sürgün 20.)

Coğrafya, kahramanların i dnyasında meydana gelen hızlı ve birbirinden kopuk anı parçaları, geçmişe ve yaşanan ana dönük küçük parçaların oluşmasında tetikleyici unsur olarak da kullanılabilir. Alıntıda mekânın kahramanın zihninden geçen bilinç akışlarının tetikleyicisi olarak kullanıldığı görülebilmektedir:

şemsi'nin hayalinde hamamın eski parlak devri canlandı; cariyeler devri... Edirne sabunuyla Halep kilinin gl kokusunu da duyuyormuş gibi oldu. Kubbeden soğuk bir damla sırtının ortasına dşecekmişesine- şu dakika küçük evin musluğu önünde traş makinesini yüzünde gezdirenken- sanki o hamamın içindeydi. Eski hanımefendileri de düşündü; bir Frenk erkeğiyle aynı mecliste oturup kalkılacak devirleri akıllarına getirmeleri imkansız, sadece Kuran yazısını skebilen hanımları... Bir de şu, peşine her milletten bir erkek cemaati takıp eşme ve sebil seyrine giden, dört dilden konuşan şehriyar'ı! (Bu, Bizim Hayatımız 70.)

Bazı durumlarda ise mekân kahramanın zihninde yine başka mekânları canlandırır ve **bilinç akışı** tekniğinin mekân üzerinde yoğunlaştığı görülür:

Birden hatıra bu denizin İstanbul'dan geçerek buralara ulaşmış olması ihtimali geldi; Boğaziçi'ni yalayıp Sarayburnu'nu tırnakladıktan, Yenikapı, Samatya meyhanelerinin yosunlu, eğri büğrü, rk direklerine sürünüp drtndkten sonra Marmara'yı aşmış, Akdeniz'e yayılmış, Nihayet Beyrut sahillerine düşmüştü. İçinde, belki de hala memleketinin sprnts vardı; bir kundura, bir bira şişesi, bir şeyler! Bunu uzun uzun, ciddi ciddi düşündü; sonra kendine gelince kapıldığı çocukluğu, yaşıyla başıyla uymayan bu ocuk ililiğine kızdı. (Sürgün 31.)

Anlatmaya bağlı modern eserlerde sıklıkla görülen ve kahramanın i dnyasını okura yansıtma amacı güden **iç konuşma** tekniği Refik Halit Karay'ın eserlerinde coğrafi mekânlar karşısında kahramanların takındıkları tutum ve hissiyatlarını göstermek açısından bir araç olarak kullanılır.

Kadın erkek başka çıkanlar ve bu teknik medeniyet manzarasının seyrine dalanlar vardı. Rıdvan vinçler, motorlar, kapanıp açılan setler, sıra bekleyen irili ufaklı tekneler arasında projektörlerin aydınlattığı ileri memleket, sınai memleket tablosunun şiirine kapıldı. Kanal tesisleri kimse kimseye bağırmak şöyle dursun, yüksek sesle konuşmadan, telaş etmeden, ne intizamla işliyordu!

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

“Biz,” diye düşündü, “küçük bir Haliç vapurunu bile iskeleye yırtınarak, çürpünerek, bağırp çağırarak yavaştırmaya alışmışız. Bu kötü adetleri bırakmamız lazım.” (Yüzen Bahçe 268.)

Diyalog tekniği, mekânı anlatıcı tarafından değil de kahramanlar aracılığıyla okura tanıtmak amacıyla kullanılır. Refik Halit Karay'ın mekân tanıtımında sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir. Anlatıcı okur ile eserin kahramanlarını yan yana getirerek aradan çekilir. Okur mekâna dair bilgileri sanki olay kahramanlarının yanındaymışçasına, onların konuşmalarına tanıklık ederek öğrenir.

Birkaç merdiven indiler, bir tanesini çıktılar. Metro rıhtımındalar. İlk gelen katara biniyorlar. Rıdvan usulcacık diyor ki:

“İsterseniz ihtiyaten ben uzağınızda durayım.”

“Lüzum yok. Az sonra hat değiştireceğiz. Kimse Buttes Chaumont'a gitmeyi düşünmez.”

“Bir parktır orası... değil mi? Azıcık hatırlıyorum.”

“Eskiden yel değirmenleri tepesi imiş.”

“Tamam! İçinde göle uzanmış bir burun, burnun zerinde de bir mabedi vardır.”

“Evet, yeni yapı, uydurma bir şey... Sibel⁵ mabedi.” (Yüzen Bahçe 136.)

Refik Halit Karay'ın eserlerinde coğrafi mekânlarla ilintili anlatım tekniklerinden birisi de **geriye dönüş** tekniğidir. Geriye dönüş tekniği kullanılarak mekân ve kahramanlar arasındaki ilişkilere dair gelişen süreç anlatılır. Olay kahramanlarının daha önce mekânla olan ilişkisine gönderme yapmak ya da önceden yaşanmış olayları okura hatırlatmak için bu yöneme başvurulur.

Daha birkaç ay evvel, önünde gazoz arabasıyla yabancı yabancı dolaştığı ve bir yapı yerinde kum ve çimento karıştırarak miskincesine yaşadığı Beyrut, şimdi Hilmi Efendi'nin göğsünü gerip fotinlerini gıcırdatarak alışverişe çıktığı bir memlekettir, (Sürgün 71.)

Farklı coğrafyalara dair geçmişe dönük hatırlatılması gereken bilgilerin, okuyucuya hatırlatılması amacıyla da Karay'ın eserlerinde geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı görülebilir. Geçmişte olay kahramanının edindiği tecrübelerle gönderme

⁵ Sibel: Cybel, Kybele

yapılarak o an içinde bulunulan coğrafyanın durumu ve kahraman üzerinde bıraktığı etki yansıtılmaya çalışılır.

Yan yana, hatta o biraz önde, Hilmi Efendi geride, kahveden çıktılar. Şimdiden, sulak şehre nemli bir hava, toz tabakalarını buğu gibi gösteren hoş bir serinlik yayılmıştı. Amasya'da Erzincan'da, ırmağın boyu birçok Anadolu kasabalarında da yazın böyle olurdu: Güneş, toz, rutubet birbirine karışarak ikindi ışığı sulu bir yaldıza benzerdi. (Sürgün 110.)

Refik Halit Karay'ın romanlarında, coğrafi mekânlar hakkında bilgiler verilirken o mekânın geçmişine dönük önem arz eden kısımlarının **montaj** tekniğine başvurulmuş ve işlendiği de görülebilmektedir. Montaj, “yazarın kendinden önce başkalarının dile getirdiği hazır bir anlatım parçasını kalıp halinde kullanmasıdır. Bu parçaları yazar kendi roman kompozisyonunda birer mozaik taşı gibi değerlendirir.”⁶ Karay'ın eserlerinde Tarihi şahsiyetlerin konuya ilişkin görüşleri veya konuyla ilgili metinler, tamamı ya da bir bölümü alınarak anlatılır ve metinler arasılık sağlanır. Mekân hakkında verilen bu tanık kişilerin aracılığıyla coğrafi mekânın sadece anlatıda değil gerçekte de sahip olduğu önem vurgulanır.

Âşık Paşa tarihî şöyle anlatıyor: ...Geldikleri yola gitmediler, Vilayet-i Halep'e geldiler, Caber kalesinin önüne vardılar. Ve ol arada Fırat ırmağı önlerine geldi, geçmek istediler. Süleyman Şah Gaziye ettiler. -Sultanım, biz bu suyu nice geçelim?- dediler. Süleyman Şah dahi atını suya depte, önü yarmış at sürçtü. Süleyman Şah suya düştü. Ecel mukaddermiş Allah'ın rahmetine kavuştu. Sudan çıkardılar, Caber kalesinin önüne defnettiler. Şimdiki hinde ana Mezar Türk derler... Murat Bey tarihinde diyor ki: ...Nihayet Moğol galesi bir dereceye kadar kesb-i sükunet ederek ortalığa emniyet gelince Süleyman Şah dahi elli bin kişiye baliğ olan kavim ve kabilesini alıp Irak'ta iskân edilecek bir mahal aramak niyetiyle cenuba doğru hareket etmiş, fakat Rakka civarında kain Caber kalesi önünden Fırat nehrini mürur ederken kazaen gark olmuştur. Süleyman Şah'ın cenazesi sudan ihraç olunarak hemen orada defnedilmiştir ki makarrı hâlâ Türk Mezarı namıyla maruftur.” (Bir İçim Su 46-47.)

Refik Halit Karay'ın eserlerinde çok geniş bir coğrafyanın konu edildiği görülür. Bazı eserlerinde gurbet, sıla gibi soyut coğrafi mekânların izine rastlanmaktadır.

⁶ Gürsel Ayaç, Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.66.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

Yazarın eserlerinde çoğunlukla tercih ettiği mekânlar gerçek dünyada var olan mekânlardır ve oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Olay merkezli anlatılarında kahramanlar sürekli hareket halindedirler ve birbirinden farklı pek çok coğrafyada seyahat etmektedirler. Karay'ın eserlerinde benimsediği realist ve natüralist yaklaşım onun mekâna bakış açısını da etkilemiştir. Diğer realistler gibi mekâna, olaylar için gerekli “fon” aracı olarak bakmanın ötesinde farklı işlevsel özelliklerin de mekâna yüklendiği görülür.

Tercih edilen mekânların olayların oluşum, gelişim ve sonuçlanma aşamasında doğrudan veya dolaylı olarak etkisi vardır. Anlatıda geçen olaylar zincirinin ritmini belirlemede coğrafi mekân betimlemeleri yardımcı olmaktadır. Kahramanların iç dünyasına, fiziksel yapısına coğrafiyanın bıraktığı izler ve karakterlerindeki değişimlere mekânın etkisi görülebilmektedir.

Mekân ve okur arasında farklı yöntemlerle bağlar kurulur. Kurulan bu bağlar neticesinde okurda mekânın ve doğal olarak anlatılan olayların gerçeklik hissi pekişir. Bu gerçeklik hissi bazı durumlarda o kadar yoğundur ki, okur kurmaca bir metin okuduğunu değil de Refik Halit Karay'ın anılarını okuyormuş hissine kapılır. Bu gerçekliği sağlarken yazar mekân tercihlerinde birbirinden farklı pek çok anlatım tekniğine başvurur. Betimleme, anlatma, gösterme, dalga hareketi, zoom (kaydırma), zihinsel betimleme, hareketli perspektif, dramatize edilmiş betimleme, montaj, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, bilinç akışı, duyular arası aktarım, içten dışa betimleme, dıştan içe betimleme gibi tekniklerle Karay, eserlerinde kurguladığı coğrafyaya gerçeklik kazandırır.

Kaynaklar

Aytaç Gürsel, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Cevizci Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

Karay Refik Halit, *2000 Yılın Sevgilisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Bir İçim Su*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Bu Bizim Hayatımız*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *İki Cisimli Kadın*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Sürgün*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Yezidin Kızı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Yüzen Bahçe*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Uysal Mehmet Ali, *Mekân Algısı*, Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Cumhuriyet Dönemi İdeolojisinin Türk Resim Sanatına Etkileri¹

Doç. Dr. Gültekin AKENGİN²

Dr. Ahmet Musa KOÇ³

Özet

Cumhuriyet'in kurucu kadrosu çağdaşlaşmanın temel göstergesini kültür ve sanat olarak belirlemiştir. Yeni rejim her şeyi ile "yeni insan"ı yaratmaya çalışmış ve bu hızlı değişim resim sanatı ile birlikte her alanda kendini göstermiştir. Cumhuriyet'in öngördüğü halkçı ilkeler çerçevesinde ilerlemeyi, kurumlaşmayı olanaklı kılacak bütün imkânların seferber edildiği bu dönemde devletin himayesinde 'milli sanat' arayışı aydınlar ve sanatçılar tarafından yürütülmüştür. Bu araştırmada Cumhuriyet Dönemi siyasi politikalarının etkisiyle oluşan ulusal sanat çabalarının Türk resim sanatına etkileri incelenmiş, iktidarın sanat politikaları çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin niteliği ve dönemin sanat ortamına etkileri incelenmiştir. Ayrıca araştırmanın sınırlarını oluşturan 1930-1950 arası Cumhuriyet Dönemi sanat anlayışı ve ideolojisi arasındaki ilişkide, resim sanatının ideolojik kullanımı hangi dinamiklerin etkisiyle şekillendiği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Türk resmi, Milli sanat, İnkılâp sergileri.

The Effects Of The Republican Period Ideology On Turkish Painting Art

The founding member of the Republic has designated the basic indication of modernization as culture and art. The new regime has tried to create a "new person" with everything and this rapid change has shown itself together with the art of paintings. It is a period in which the Republic does not progress on the basis of the people's principles, and all the facilities that enable institutionalization are mobilized. The pursuit of 'national art' under the auspices of the state was carried out by intellectuals and artists. In this research, the effects of the national artistic efforts

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Görsel Sanatlar ve Tasarım Bölümü

³ Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü

made by the political policies of the Republican period on the Turkish painting art were investigated. The nature of the activities carried out within the framework of the art politics of power and the effects on the art environment in the period were examined. In addition, between 1930-1950, which constitutes the borders of the research, the relationship between the understanding of art and the ideology of the Republican period has been examined in which dynamics influence the ideological use of painting art.

Key words: Contemporary Turkish painting, National art, Revolution exhibitions.

Giriş

İktidarın ideolojisinin kitlelere öğretilmesini ve benimsetilmesini amaçlayan propagandaların sanat eseri yoluyla yapılması ilk olarak Antik Yunan’la başlamasına karşın sanatın ideolojiye ilişkin bir inanç oluşturma işlevi yüklenmesine hemen her toplumda rastlanır. Chevalier Jaucourt’un *Ansiklopedi*’sinde ‘resim’ maddesinde şu ifadeler yer almıştır: “Her dönemde, iktidarı ellerinde tutanlar insanlarda doğru hisler uyandırmak için resim ve heykellerden faydalanmışlardır” (Burke, 2003:65).

Cumhuriyet’ in kurulduğu dönemde bu anlayış etkili olur, gerçekleştirilen inkılâpları toplumun geneline yaymak için sanata yapılan yatırımlardan kaçınılmadığı gözlemlenebilir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında ortaya konan çalışmalar, çoğu yeni değerleri halka benimsetmek, sanatın yaygınlaşmasına katkıda bulunmak amacıyla üretilmiş didaktik ve belgesel niteliğinde çalışmalardır. Örneğin ilke ve inkılâpları, yansıtan eserler çeşitli devlet kurumlarının duvarlarında yer almıştır. Diğer yandan halkın sanata ilgi gösterip benimseyebilmesi için halkın değer verdiği, yücelttiği kişiler ve kavramları konu alan heykeller yaptırılmıştır. Toplumun yeni sanat biçimleriyle yakınlalaşabilmesi ve kavraması için heykeller birçok kentte meydanlara yerleştirilmıştir. Genç Cumhuriyet oluşturulurken kültürel yapılanma da paralel olarak geliştirilmıştir. Böylece hem ilke ve inkılâpların kavranması hem de sanatın gelişmesi için yeni bir ortam oluşturulmuştur.

Dünyanın kabul edeceği bir toplum yaratmayı hedefleyen genç Cumhuriyet, Batı Uygarlığı’nın içinde kendi kimliğiyle var olan milli bir resim sanatını oluşturma gayesi oldukça dikkat çekicidir. Resmi ideolojinin kültür politikaları çerçevesinde oluşturulan kurumlar, bu fikir doğrultusunda hareket eden gruplar ve sanatçılar ağdaş resim

sanatımızın temelini oluşturur. Cumhuriyet hükümetinin kültür politikası, muassır medeniyetler seviyesine ulaşma amacı gereğince olmuş ve bu iki dengeyi korumaya özen göstermiştir. Bu çabalar, 1950'ye kadar çeşitli görüş ve önerilerin ortaya atıldığı bir tartışma ortamını beraberinde getirmiştir.

Türk Resim Sanatında Ulusal Kimlik Arayışları

Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren, resim anlayışının biçim açısından değişikliğe uğraması, Tanzimat Dönemi ile üst seviyeye ulaşmıştır. Batılılaşma sürecinin her döneminde iktidarın rolü oldukça büyük olmuştur. Dönem ressamlarının hepsi; makam mevki sahibi, yüksek rütbeli, padişah mensubu şahsiyetlerdi. Resimlerde duygulu bir kibarlığın ve asaletin, sükûnetin ön planda olduğu görülür. Modern Türkiye'nin; temsil ettiği tüm akılcı değerleri, geçmişten tamamen kopuşu, Meşrutiyet'ten devraldığı modernliğiyle topluma yansımak arzusu taşıdığı görülür (Sönmez, 2006). Batılı biçimde üretilen sanatı halkla buluşturmak ve halka sevdirmek, modernizmi tüm yurda yaymak başlıca hedeftir. Devlet politikaları arasında yer alan "Halkçılık" ilkesiyle, kaynağını Anadolu kültüründen ve halk gerçeğinden alan, toplum yapısını, gelenekleri, önemli bir değer olarak gören kültür ve sanat edimlerinin gerçekleştirilmesi amaçlanır. 1930 – 1950 yılları arasındaki dönemi belirleyen ana siyaset, tek parti konumundaki CHP'nin altı oku ile ifade edilen ilkelerde toplanır. Bu ilkeleri toplumsallaştırmaya ve içselleştirmeye yönelik en önemli kurumlar ise Türk Tarih Kurumu (1931), Türk Dil Kurumu (1932) ve Halkevleri (1932) olur (Bek, 2008:118).

Halkevleri, dönemin en önemli sergi alanlarıydı. 1937 yılında Atatürk'ün emri ile İstanbul'da ilk Devlet Resim ve Heykel Müzesi açıldı. Bundan sonra devlet plastik sanatlara desteğini arttırdı. 1938 yılında sanatçıların memleket gezileri başladı. 1939'da devletin himayesinde, memleketin tüm sanat birliklerini ve bağımsız sanatçılarını aynı çatı altında toplayan Devlet Resim ve Heykel Sergileri düzenlenmeye başlandı. Sanat eserleri satın alınıp devlet dairelerine asıldı, ödüller dağıtıldı, yarışmalar düzenlendi, ülkenin her yanına anıtlar ve Atatürk büstleri dikildi. Sergiler, devlet adamlarından büyük ilgi görüyordu. Örneğin; birinci ve ikinci sergiyi Başbakan Dr. Refik Saydam, üçüncüsünü Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel açmıştı (Duben,2007:251). Zeki Faik İzer tarafından Birinci

İnkılâp Sergisi için 1933 yılında yapılan İnkılâp Yolunda (Resim 1) resmi dönemin ruhunu yansıtır.



Resim 1: Zeki Faik İzer, *İnkılâp Yolunda*, T.Ü.Y.B., 176x236 cm.

Devlet, sanat ortamını modernleşme ideolojisi doğrultusunda yönlendirmeye çalışmış; partinin kültür politikası milli kimliğe sahip olmak ve milli kimliğin oluşturulmasında sanatın, bir araç olarak işlevlendirilmesinde önemli ölçüde yer tuttuğu anlaşılır. Türk resim sanatında ulusal kimlik arayışlarının iktidar kaynaklı desteklerle sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Cumhuriyet, bir an evvel resme dönüşmelidir. Bu resim izlenilmeli ve izlendiğinde onun içinde taşıdığı tüm modernlikleri göstermelidir. Bu amaçla düzenlenen, yarışmalı sergilerle, siparişlerle ve sanatçıların yoğun biçimde devlet kuruluşlarında istihdam edilmesiyle devlet, sanatın hamiliğini üstlenmiş, yönlendirici bir güç olmuştur. İnkılâp sergisinin ilkini gezen Atatürk, özellikle Türk İnkılâbı'nı yansıtan çalışmalara ilgi gösterir ve Şeref Akdik'in 'Millet Mektebi' (Resim 2) adlı resminin önünde uzun uzun durarak yanındakilere; 'Resmi çok beğendim, bu resmi aldınız mı?' diye sorar. Bu resim, köylü kadınlara yeni harfleri öğreten bir kadın öğretmeni göstermektedir ve serginin içeriğine oldukça uygun düşmektedir (Üstünipek, 1999:42).



Resim 2: Şeref Akdik, *Millet Mektebi*, T.Ü.Y.B., 180x150 cm.

Devrim ideolojisini, sanat vasıtasıyla yayma girişimini temsil eden, ilki 1933 yılında olmak üzere, 1936 yılına kadar sadece dört defa düzenlenen İnkılâp Resimleri Sergisi istenileni vermez. İnkılâp konularını işlemekten çok yapının inkılâpçı olması gerektiği düşüncesine zemin hazırlar. Türk kültür ve sanat değerlerini Atatürk devrimleri ve ülkücülüğünün ışığı altında yaşamak ve yaşatmak amacıyla kurulan Halkevleri (1932) Güzel Sanatlar Kolu ile de halkın ilgi ve yakınlığını artırmak, güzel sanatların İstanbul ve Ankara dışında, yurt geneline yayılmasını amaçlar. Garplı görünen, halkın bigâne kaldığı güzel sanatları aslında kendi öz malı olduğuna ikna etmek için Halkevleri'nin bütününde 970 sergi düzenlenir. Bu sergilerle birlikte sanatçının ve halkın birbirinden beslendiği ortamların sağlanması, Türk resminin kimliğini nerede arayacağı konusuna ışık tuttuğu söylenebilir. 1938-1943 yılları arasında ise düzenlenen Yurt Gezileri ile ressamlar yurdun çeşitli illerine yollanarak, folklorik değerlerin araştırılması istenir. Yapılan ödeme ve ödüllendirmelerle sanatçılar desteklenir. Sanatın halka yayılmasını, belli bir işlev kazanmasını ve sanatçının ülke gerçeklerini yakından tanımasını amaçlayan bu yaklaşımın, Türk resim sanatında folklorik öğelerin ilk kez görülmeye başlamasına ve konuda yerellik eğilimlerine yol açtığı gözlemlenir (Germaner, 1999).

“Memlekette sanat cereyanını ve meşherlerinin çoğalması ile halkın rağbetini celbetmek ve sanat meraklılarına bir mukayese sahası hazırlamak” amacıyla Müstakil Ressamlar ve

Heykeltıraşlar Birliği (1929) kurulur. (Giray, 1997:57). Avrupa’da yaşadıkları sanat ortamını ülkeye getirip Türk resim sanatının düzenli ve kalıcı temellere oturtmayı ve yaygınlaştırmayı, sanatçı haklarını korumayı, dayanışma içerisinde olmayı, sergi açma imkânının kısıtlı olduğu şartlarda ortak sergiler amayı, sanatı yaygınlaştırmayı ve sosyal etkinlikler gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır.

Başlıca niyetleri Empresyonist paletten vazgeçmek, renklerin cazibesinden, tatlılık ve şeffaflığından ziyade inşa ve desen kurallarına uymak olan Müstakil Ressamlar Birliği yelerini, 1914 Kuşağı ressamlarından ayıran zellikler; Batı’daki “yeni resim” düşüncesine uyum sağlayarak İstanbul doğasını ve yaşamını yansıtmayı amaçlayan değerlerin yer aldığı çalışmalarında, konuyu geri plana itmeleri, biçimin bağımsızlaştığı ve doğa biçimlerinin “deforme” edildiği bir sanat anlayışında direnmişlerdir (zsezgin, 1998:29-30).



Resim 3: Refik Epikman, *Cazband*, Tuval zerine yağlı boya, 45x65 cm.

Batı resminden öğrendikleri saf sanat, mantık ve genel yöntemin ışığında, içinde yaşadıkları şartların kendilerine sağladığı hakların ve ayrıcalıkların farkında olarak “şimdi”ye eğilen ve her çağın kendi tavrı, bakışı ve duruşu olduğunu vurgulayan resimler üreten Müstakiller, bütün özgünlüğün zamanın duyularına vurduğu damgadan kaynaklandığının bilincinde, duyularıyla algıladıkları kendi zamanlarının resmini çizmeye çalışırlar. Bu yüzden, aynı yıllarda Batı’da etkin sanat akımlarının tam uygulayıcısı olmak yerine, Cumhuriyet’in ilk yıllarının dinamik, canlı hayatını yansıtan eserler verirler. Ama Türk resmindeki asıl değişimi, kendi bünyelerinden uzaklaştırdıkları gençlerin bir araya gelerek kurdukları bir başka grup yapacaktır(Berk-zsezgin,1983:52)..

Ülkeye “Yaşayan sanat”ı getirme iddiasıyla ortaya çıktıkları halde, Avrupa’da zamanını tamamlamış ve yeni anlayışlara kaynaklık etmiş kübizm ve konstrüktivizm gibi akımları getirmek ve eleştirdikleri önceki kuşaklar gibi, Batı resminin biçimsel taklitçiliğinden kurtulamamakla suçlanan D Grubu, her şeye rağmen, o güne kadar doğa ve nesnelere olduğu gibi taklit eden, giderek akademikleşen anlayışların yanında en azından tartışma ortamının doğmasını, biçimsel de olsa yeni anlayışların uygulanmasını, akademizme tavır alınmasını ve yeni kavramların tanıtılmasını, yerel öğelerin resme dâhil edilmesini sağlayarak dar bir çevreden oluşan resim dünyamıza bir canlılık getirirler. Nurullah Berk, Cemal Tollu, Sabri Berkel, Turgut Zaim, Bedri Rahmi gibi toplumun ilerlemesine öncü rolündeki kişiler olarak resimlerinde doğulu ve batılı özellikleri bir araya getirerek bir sentez oluşturmaya çalışırlar. Kültürde devamlılık ilkesini esas alarak toplumda bir geleneği bulunan modelin, ortak kültürün, yüzyıllar boyunca oluşa gelen bir zihniyetin iyi ve güzel yanlarından beslenerek sanata ve kimliğe ulaşılacağını, ancak bu şekilde var olabileceğimizi savunurlar.



Resim 4: Nurullah Berk, *Ütü Yapan Kadın*, TÜYB, 99x99 cm.



Resim 5: Orhan Peker, *Atlar*, TÜYB, 66x58 cm.

D Grubunun, Avrupa resminin eğilimlerinden başka bir şey getirmediğini savunan bir grup genç, Yeniler adı altında toplanır. Toplumun hoş olmayan yönlerine, işçilerin, yoksulların zor yaşamına yer verirler. Türk resminde yöresel ve toplumsal içerikli çabalar, bir grup etkinliği halinde kendini gösterir. Onlara göre sanat, özellikle de resim, toplumun

sorunlarıyla yakından ilgilenmeli, yaşantısını yansıtmalı, halkın sevinç ve dertlerinin aynası olmalıydı. Halkın arasına girmek, onların dūřünce ve yaşayışlarını paylaşmak amacını taşıyan bu sanatçılar, İstanbul halkının 1940'lı yıllardaki toplumsal hayatını yansıtan resimleriyle, meyvelerini 60'lı 70'li yıllarda verecek olan toplumsal sanat anlayışının temelini oluşturarak 1942-1952 yılları arasında etkinliğini sūrdürecek olan "Onlar Grubu"na da öncülük ederler. Onlar Grubu batılı sanat formlarını kullanarak öz değerlerini yansıtmada konusunda ortak endişeyi paylaşmışlardır. Anadolu'nun geleneksel nakış ve motifleriyle çağdaş Batı resminin anlatım biçimlerini birleştiren Onlar Grubu'nun anlatım ve teknikte ulaştıkları özgün çizgi, kendilerinden önce gelen gruplardan ayrılmalarını sağlasa da, zamanla yola çıkış iddialarından uzaklaştıkları için, dağılmalarını önleyemez.

Sonuç

Cumhuriyet döneminde kùltür politikasına oldukça önem verildiği gör÷lmektedir. Atatürk "Güzel sanatlarda muvaffakiyet bütün inkılapların muvaffak olduğunun kat'i delilidir" diyerek bu önemi vurgulamıştır. Batılılaşma hareketleri, halkçılık ilkesi doğrultusunda geniş kitleleri hedef almış, Çağdaş Türk Resmi'nde yöresel ve milli eğilim güçlenmiştir. Temelde çağdaşlık ve millilik üzerine oturan kùltür politikaları Türk resim sanatına yeni kapılar açmış olmasına rağmen ardılı gelmediği gör÷lür. Batılı bir anlayışla yoğrulmaya çalışılan folklorik öğelerin, çağdaş Türk resminde bir deneme olmaktan öteye geçemediği söylenebilir.

Son tahlilde, kùltürel kimliğin sanatsal üretimin merkezinde olduğu muhakkaktır. Devlet tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı tarzı resme yönlendirilen Osmanlı sanatçısından, tercihlerini kendisi belirleyen bugünün sanatçısına kadar bütün Türk sanatçılarının ortak çabası, özgün ve nitelikli bir Türk resmi yaratmaktır. Sanatın, mutlak doğrulardan ve mutlak gerçeklerden oluşması gerekmediğini bilmek, sanatçıları özgürleştirmiş, onlar da bazen bir grup etkinliği, bazen de birbirinden bağımsız kişisel varoluş biçimi olarak sanatsal çalışmalarını sūrdürmüř sonraki nesillere samimi çabalarını miras bırakmışlardır.

Kaynakça

Bek, G. (2008). Çağdaş Türk Sanatında “Ulusallık/Evrensellik” Sorunsalı ve Bazı Temel Yaklaşımlar.

Berk N., Özsezgin K. (1983), *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, Düzenleyen: Fahri Karagözoğlu. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Burke, P. (2003). *Tarihin Görgü Tanıkları*. (Çev. Z. Yelçe). İstanbul: Kitap Yayınevi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 17, ss. 117-130.

Çeken, B. (2004). Resim Sanatında Halkbilimsel Öğelerden Yararlanma. *Milli Folklor*, 64, 94-97.

Duben, İ. (2007). *Türk Resmi ve Eleştirisi (1880-1950)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Germaner, S. (1999). “Cumhuriyet Döneminde Resim Sanatı, Cumhuriyet’in Renkleri, Biçimleri”. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Giray, K. (1997). *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*. İstanbul: Ak Yayınları.

Üstünipek, M. (1999). 1931 Yılından Genç Bir Etkinlik: Müstakillerin 4. Sergisi. *Türkiye’de Sanat*, Mart-Nisan; 38; 42-45.

Özsezgin, K. (1998) *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Resmi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sönmez, A. (2006). 10 Haziran 2018’de

http://sanatatak.blogspot.com/2007_06_01_archive.html adresinden erişildi.

Presenteism İle Algılanan Sosyal Destek, Tükenmişlik Arasındaki İlişki: Adana İlinde Bir Alan Araştırması ¹

Prof. Dr. İsmail BAKAN²

Dr. İnci Fatma DOĐAN³

Makbule OĐUZ⁴

Mehtap KOĐDEMİR⁵

Özet

Presenteism, kişilerin, yoğun iş yükü, işlerini kaybetme endişesi, bir konuda karar verme yetkisinin olmaması, yöneticisinin desteğini alamaması gibi çeşitli durumlara bağlı olarak rahatsızlığı olmasına rağmen işe gitme zorunluluğu hissetmesi durumudur. Presenteism sonucunda, kişilerde tükenmişlik duyguları, fiziksel sorunlar, sağlık sorunları ve bunlara bağlı olarak performans düşüklüğü ve çeşitli ruhsal problemler ortaya çıkmaktadır. Günümüzde yaygın olarak karşımıza çıkan tükenmişliğin önemi, işgören ve işveren aÇısından yarattığı olumsuz sonuçlarda yatmaktadır. Çalışanın sağlığını kaybetmesine ve moralinin bozulmasına neden olan tükenmişlik, çalışma hayatı üzerinde bazı olumsuz etkilere sahiptir. Çalışanlarda işe ilgili gerginlik, işe doyumunun azalması ve verimsizlik gibi fiziksel ve psikolojik bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olan, çalışanların çalışma hayatını olumsuz etkileyen tükenmişlik halini ortadan kaldırmak anlamında, bireyin sağlığını sürdürmesi için sosyal destek önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında da presenteismın alt boyutları olan işe odaklı presenteism ve psikolojik odaklı presenteismın tükenmişlik ve sosyal destek ile arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Adana ilinde sağlık sektöründe faaliyet gösteren özel hastanelerde bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve anket sonucu elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Sonuçta katılımcıların işe odaklı presenteism algısının arttığıça tükenmişlik düzeylerinin azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanında katılımcıların psikolojik odaklı presenteism algısı ile sosyal destek ve tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Presenteism, Sosyal Destek, Tükenmişlik.

¹ Bu çalışma, Antalya'da düzenlenen Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda (28-30 Nisan 2018) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü, ibakan63@hotmail.com

³ Kahramanmaraş, ikurtulgan@gmail.com

⁴ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü, makbule-oguzz@hotmail.com

⁵ Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, mehtap.kocdemir.63@gmail.com

The Relationship Between Presenteism, Perceived Social Support And Burnout: A Field Research In Adana

Abstract

Presenteism is the feeling that people have to go to work, even though they have discomfort due to emotions, such as heavy workload, fear of losing their jobs, feeling unworthy of themselves, not having the power to make decisions in a matter, and not being able to get support from their manager. As a result of the presenteism, people experience burnout feelings, physical problems, health problems and low performance due to them and various mental problems. Today's widespread disappearance lies in the negative consequences of prosperity, occupation and employer. Burnout, which causes loss of health of the occupation and deterioration of morale, has some negative effects on working life. Social support is emerging as an important factor in maintaining an individual's health, in the sense of eliminating the burnout that negatively affects the working life of employees, which causes some physical and psychological problems such as work-related tension, decreased job satisfaction and inefficiency.

In this study, it was tried to determine the relationship between the sub-dimensions of work-focused presenteeism and psychological focused presenteeism, burnout and social support. For this purpose, a questionnaire study was conducted in private hospitals operating in the health sector in Adana and the results obtained from the questionnaire were analyzed by SPSS program. As a result, it was found that the burnout levels of the participants decreased as the work-focused presenteeism perception increased. In addition, there was no statistically significant relationship between the present-sense perception of the participants and the level of social support and burnout.

Key Words: Presenteeism, Social Support, Burnout.

1. Giriş

Günümüzde makine, ekipman, teknoloji, finansal yapı ve olanaklar açısından birbirine benzer hale gelmiş işletmelerin rekabette üstün konuma gelmesinde kilit rolü insan kaynakları oynamaktadır. İşletmeler için artık bir maliyet unsuru olarak görülmeyip önem verilmesi ve geliştirilmesi gerektiği düşünülen insan kaynakları rekabette stratejik bir unsur olarak kendini göstermektedir (Ünal, 2002: 1-2). Çünkü işletmelerin verimliliğinin artırılması ve başarının elde edilmesinin hem fiziksel hem ruhsal açıdan sağlıklı çalışanlarla sağlanabileceği görülmüştür. Ne var ki çalışanlar farklı nedenlerle her zaman sağlıklı bir şekilde işlerine gidememektedir. Çalışanların hasta olmalarına rağmen işe gitmeleri ve düşük üretkenlikte çalışma hali olarak tanımlanan presenteizm bu noktada ortaya çıkmakta ve işyerinde sağlıklı

ilgili yeni bir kavram olarak örgütlerde karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi haline gelmektedir (Arslaner, 2015: 1).

Günümüz çalışanlarının karşılaştığı önemli sorunlardan bir diğeri de tükenmişlik sendromudur. Örgütlerdeki strese yol açan unsurlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan psikolojik bir sendrom olan tükenmişlik (Maslach, 2003: 189), fiziksel olarak tükenme, çaresizlik ve umutsuzluk duygusu içinde olma, hayal kırıklığı yaşama şeklinde ifade edilmektedir (Seferoğlu vd., 2014: 349).

Bu çalışma kapsamında da presenteeismın çalışanların tükenmişlik düzeyleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. İnsan kaynaklarının işletmeler için en önemli, değerli, ikame edilemez unsur olması sebebiyle insanları etkileyen, onları ilgilendiren presenteeism ve tükenmişlik konuları ve aralarındaki ilişki bu çalışmada ele alınmıştır. Ayrıca presenteeismın azaltılması noktasında önem taşıdığı düşünülen çalışanların algıladıkları sosyal destek düzeyinin de presenteeism üzerinde bir etki yaratıp yaratmadığı araştırmanın bir diğeri amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda öncelikli olarak presenteeism, algılanan sosyal destek ve tükenmişliğe ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın araştırma kısmında ise Adana ilinde 3 özel hastanede görev yapan 136 sağlık personeli üzerinde bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket sonucu elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla korelasyon ve regresyon analizleri kullanılarak test edilmiş ve analiz sonuçları araştırmanın bulguları kısmında sunulmuştur.

Literatürde presenteeism, algılanan sosyal destek ve tükenmişlik kavramlarının birlikte ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Araştırmanın belirlenen değişkenleri birlikte ele alan ilk çalışma olması nedeniyle önemli olduğu ve ilgili literatürdeki boşluğu doldurabileceği düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Presenteeism

İş dünyasında yaşanan ve gittikçe acımasız bir hal alan rekabet neticesinde çalışanlar işlerini kaybetmek korkusuyla bedensel ya da ruhsal rahatsızlıkları olmasına rağmen çok daha fazla çalışmak ya da çalışıyor gibi davranmak durumunda kalmaktadırlar (Ertürk vd., 2017: 193). Bu durum en sade tanımıyla çalışanların fiziksel olarak görünüşte işte olmalarına karşın aslında tam olarak kendilerini işe verememeleri ve zihinsel olarak herhangi bir varlık gösterememeleri olarak tanımlanan presenteeism halidir (Baysal vd., 2014: 135). İlk defa Manchester Üniversitesi

örgütsel psikoloji ve sağlık bölümünde Cary Cooper isimli bir psikolog tarafından ortaya atıldığı ileri sürülen bir kavram olan presenteizm, iş yaşam kalitesini, çalışan sağlığını ve üretim çıktılarını olumsuz etkilemektedir (Saarvala, 2006: 3). Çalışanlar arasında yaygın olan, sıklıkla yaşanan ama işletmelerin yeni yeni farkettileri önemli bir sorundur (Hansen ve Andersen, 2008; Bergström et al., 2009; Akt.Cankül vd., 2017: 329). Günümüz iş dünyasında hem çalışanları hem işverenleri etkileyen ciddi bir konudur. Çünkü çalışanlar fiili olarak işlerinin başında olup çalışıyor göründükleri için presenteizmden kaynaklı direkt ve dolaylı maliyetlerin tahmin edilmesi oldukça güç olmaktadır (Middaugh, 2006; Akt.Böckerman ve Laukkanen, 2009: 1008).

Presenteizm, Ferreira ve Martinez (2012: 297)'e göre, çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak hasta olmalarına rağmen iş başında olmaları ve yetersiz performans göstermeleri ve bunun sonucunda yaşanan verimlilik kayıpları olarak tanımlanmaktadır. Epstein (2005: 1)'e göre presenteizm, çalışanların işte olmalarına rağmen bel ağrısı, alerji, grip gibi onların performanslarını ve verimliliklerini etkileyen herhangi bir hastalıktan ötürü görevlerini başarıyla yerine getirememeleri ve düşük performans göstermeleri olarak ifade edilmektedir. Aronsson et al. (2000), Hummer et al. (2002), Koçoğlu (2007), Çiftçi (2010), Bierla et al. (2013), Demerouti et al. (2014), Demirbulat ve Bozok (2015), Torp et al. (2016) de benzer şekilde presenteizmi çalışanların fiziksel olarak işte olmalarına karşın ruhsal olarak görevlerini yerine getirememeleri, işlerinin başında tam anlamıyla olmamaları durumu olarak tanımlamaktadır.

Presenteizm kavramının ortaya çıkmasında 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik buhran sonucu iş görenlerin iş garantilerinin olmaması ve işsiz kalma ile yüzleşme tehlikeleri en önemli unsur olarak görülmüştür (Çoban, 2015: 17). Presenteizm iş dışında, işle ilgili olmayan konuların iş yerine taşınmasından kaynaklı olabildiği gibi işten kaynaklı da olabilmektedir (Saarvala, 2006: 3). İşletmelerde presenteizmin genellikle üç farklı nedenden kaynaklı ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Fiziksel ve ruhsal hastalıklara bağlı olarak oluşan presenteizm bu nedenlerden birincisidir. İkincisi, çalışanların işsiz kalma korkuları neticesinde işkolik olma durumuna bağlı olarak yalnızca işlerine odaklanması, sürekli işlerini düşünmeleri ve kendilerini işyerlerinde kanıtlama istekleridir. Üçüncü olarak ise çalışanların çok fazla çalışma durumu presenteizme yol açan nedenler arasındadır (Özmen, 2011: 5; Akt.:Demirbulat ve Bozok, 2015: 8).

İşletmelerde iş kaybı korkusu, ücretlerde kesinti, yönetici veya diğer çalışanlar arasındaki anlaşmazlıklar, aile çatışmaları, stres gibi faktörlerin etkisi ile çalışanların hasta iken çalışmaya

devam etmelerinden dolayı presenteismın önemli bir sorun olduğu belirtilmiştir. Presenteism hem müşteri memnuniyetsizliği, verimlilik kayıpları gibi işletmeleri olumsuz derecede etkileyen önemli maliyet artışlarına hem de çalışanlar için fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Öge ve Kurnaz, 2017: 115). Presenteismden kaynaklı sorunları ölçmek çalışanların işe devamsızlık yapmalarından kaynaklı sorunları ölçmekten de daha zordur. Çünkü işe devamsızlık durumunda yöneticiler ve işverenler çalışanın işte olmadığını ve çalışmadıklarını bilirler. Ancak presenteism halinde yöneticiler çalışanlar işinin başında olduğu için ne kadarlık bir üretim kaybı, verimlilik kaybı yaşandığını açıkçası zor tahmin ederler (De Beer, 2014). Bu noktada çalışanların tam performans ile çalışmasını sağlamak, sağlık sorunlarına neden olan hallerden onları uzaklaştırmak, görev yeri değişimi, zaman baskısı, fazla mesai, sürekli gözetim, örgütsel normlar, kariyer olanaklarının olup olmaması gibi işletmelerden kaynaklı presenteisme yol açabilecek unsurların gözardı edilmeyerek dikkatle incelenmesi önem kazanmaktadır (Demirbulut ve Bozok, 2015: 7; Öge ve Kurnaz, 2017: 117).

2.2. Algılanan Sosyal Destek

Son 30 yıldır, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlığı açısından olumlu etkiye sahip olan sosyal desteğin rolü, hastalıklara karşı koruyucu, zorluklarla baş etme kaynağı olarak gittikçe artmaktadır (Eker vd., 2001: 18). Teorik temeli Kurt Lewin'in Alan Kuramı ve davranış tanımına dayanan sosyal destek, “bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek” olarak tanımlanmaktadır. Lewin, “yaşam alanını belirli bir zamanda bireyin davranışını etkileyen etmenlerin tümü; davranışı ise çevre ile bireyin fonksiyonu” olarak ifade etmiştir (Yıldırım, 1997: 81). Çakır ve Palabıyıkoglu (1997: 16)'na göre genel anlamda sosyal destek, bireylere ailesi, arkadaşları, iş arkadaşları, komşuları gibi çevresindeki insanlar tarafından yapılan yardımlardır. Nakigudde et al. (2009) ise sosyal desteği, “bir kişinin davranışları, düşünceleri veya hisleri ile eğlenme ve dinlenmeye yönelik olumlu sosyal etkileşimi hakkında geribildirim sağlama” olarak tanımlamıştır (Yılmazel, 2013: 151). Aydın vd. (2017: 41)'ne göre de sosyal destek, “sadece niceliksel varlıkla açıklanamayan ve birey tarafından öznel olarak da varlığının algılanması/hissedilmesi gereken bir olgudur”. Yani bireylere destek olan, yardım sağlayan sosyal destek unsurlarının sayısından çok, sağlanan sosyal desteğin bireyler tarafından nasıl algılandıkları da önem taşımaktadır.

Bireylerin etkili uyumu ve gelişimi için bireyin ailesi, arkadaşları, karşı cins arkadaşı, öğretmenleri, iş arkadaşları, komşuları, ideolojik, dinsel veya etnik gruplar ile bireyin içinde

yaşadığı toplum gibi sosyal çevresi, sosyal destek unsurları olarak sayılmakta ve rolleri gün geçtikçe önem kazanmaktadır (Yıldırım, 1997: 81). Çünkü sosyal destek temel sosyal gereksinimleri karşılamanın yanında bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde oldukça olumlu etkilerde bulunmaktadır (Aksüllü ve Doğan 2004).

2.3. Tükenmişlik

İngilizcede “burnout” olarak tanımlanan tükenmişlik kavramı dilimizde “tükenmişlik-tükeniş sendromu-mesleki tükenmişlik” kavramları ile ifade edilmekte olup akademik alanda ilk kez 1974 yılında Freudenberger’in yazdığı bir makale ile literatürde yerini almıştır (Arı ve Bal, 2008: 131-132). Freudenberger (1974: 159) hem çalışanları hem örgütleri olumsuz yönde etkileyen tükenmişlik kavramını, “enerji, güç ve kaynakları aşırı kullanmaktan ötürü düşüş, tükeniş veya yorulma” olarak tanımlamıştır (Süren vd., 2016: 248). Edelwich (1980: 14)’e göre tükenmişlik, mesleğinin gereği insanlar ile yüz yüze iletişim halinde çalışan bireylerde çalışma koşullarının bir sonucu olarak enerji ve amaçta sürekli olarak artan bir kayıp olarak tanımlanmıştır. Maslach ve Jackson (1981) da benzer şekilde tükenmişliğin yoğun olarak insanlarla birebir iletişim gerektiren mesleklerde daha fazla ortaya çıktığını dile getirmiştir.

Günümüzde en yaygın ve kabul gören tükenmişlik tanımı ise Maslach tarafından yapılmış olup, Maslach ve Jackson (1981: 99)’a göre tükenmişlik “iş gereği yoğun duygusal taleplere maruz kalan ve sürekli diğer insanlarla yüz yüze çalışmak durumunda olan kişilerde görülen fiziksel bitkinlik, uzun süreli yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının, yapılan işe, hayata ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlarla yansması ile oluşan bir sendrom”dur (Ardıç ve Polatçı: 2008: 70).

Tükenmişlik kavramı, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme hissi olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır. Freudenberger (1974) tükenmişliğin sadece duygusal tükenme boyutunu tanımlarken, Maslach ve Jackson (1981) tükenmişliğin üç boyutunu da ortaya koymaktadır (Arı ve Bal, 2008: 133).

Duygusal tükenme boyutunda bireyde yorgunluk, enerji eksikliği, duygusal kaynakların tüketilmesi ile duygusal yönden kendini yıpranmış hissetme gibi belirtiler gözlenmektedir. Bu boyut literatürde tükenmişliğin en kritik ve en belirleyici boyutu olarak ifade edilmektedir. Tükenmişliğin içsel boyutu olan duygusal tükenme boyutunu bir sonraki aşamada duyarsızlaşma boyutu takip etmektedir. Duyarsızlaşma, tükenmişliğin kişilerarası boyutunu ifade etmektedir. Bireyin hizmet sunduğu kişilere karşı birer birey olduklarını dikkate almaksızın duygudan yoksun tutum ve davranışlar sergilemesi ile de duyarsızlaşma kendini

göstermektedir (Budak ve Sürgevil, 2005: 96). Kişisel başarıda düşme hissi boyutu ise kişilerin kendilerine olan güvenlerini kaybederek “kendisini olumsuz değerlendirme eğiliminde olması”nı ifade etmektedir (Maslach et al., 2001: 403; Akt. Polatçı vd., 2014: 284).

Tükenmişliğin oluşmasında, yaş, medeni durum, eğitim durumu, kişilik özellikleri, mesleki kıdem, profesyonel kimlik eksikliği gibi bireysel ve çalışma saatlerinin uzunluğu, aşırı iş yükü, açık ve net olmayan görev tanımları, rol belirsizliği, fiziki çalışma koşulları, sınırlı tatil süreleri ve dinlenme molaları, örgütsel çatışma, iletişimin yeterli düzeyde ve kalitede olmaması, adaletsizlik, yetersiz ödüller, kariyer olanaklarının olmaması gibi örgütsel pek çok faktör etkili olmaktadır (Helvacı ve Turhan, 2013: 60).

Tükenmişlik yaşanması sonucunda da çalışanlarda işi bırakma eğilimi, izinsiz işe gelmeme, sebepsiz yere rapor alarak izin kullanma, işyerinde ve iş dışında sosyal ilişkilerde bozulma, aileden uzaklaşma, performans düşüklüğü, iş kazalarında artış, yorgunluk, uykusuzluk, baş ağrıları, çaresizlik, depresyon ve madde kullanımı gibi sorunların yaşandığı görülmüştür (Izgar, 2012: 134-135; Emhan ve diğ., 2013:56; Kılıç, 2018: 56).

Tükenmişlik yavaş ve sinsi gelişen bir sendrom olması nedeniyle aniden ortaya çıkan bir durum değildir. Bu sebeple tükenmişlik belirtilerinin göz ardı edilmeden teşhis edilmesi ve ilerlemesine fırsat verilmeden önlemler alınması oldukça önemlidir (Ardıç ve Polatçı, 2008: 73).

2.4. Presenteism, Sosyal Destek ve Tükenmişlik İlişkisi

Çalışma yaşamında artan rekabet, ekonomik koşullar, geçim kaygısı, iş güvencesizliği gibi birçok unsur çalışanların işlerini kaybetme korkusunu tetikleyerek onları çok daha fazla çalışmaya sevk etmektedir. Zamanlarının büyük bir çoğunluğunu ev ile iş yerleri arasında geçiren kişiler aynı anda hem anne-baba, hem evlat, hem bir çalışan gibi farklı rolleri gerçekleştirmeye çalışırken fiziksel ve ruhsal açılardan çeşitli olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar (Ertürk vd., 2017: 194). Yaşanılan olumsuzluklar, aşırı baskılar çalışanları strese sokmakta ve artan stres zamanla çalışanlarda ruhsal ve fiziksel açıdan enerjinin tükenmesi olarak ifade edilen tükenmişliğe neden olmaktadır. Presenteism de tükenmişliğin oluşmasında etkili olan unsurlardan birisi olarak düşünülmektedir. Hasta olduğu halde işini kaybetme, kariyer planlarındaki amacına ulaşamama gibi çeşitli nedenlerden kaynaklı olarak iş yerinde bulunma olgusu olarak tanımlanan presenteism, uzun vadede çalışanlarda tükenmişlik hissinin oluşmasına yol açmaktadır.

Saarvala (2006) yaptığı çalışmasında presenteizm sorununun sebep olduğu hastalıkların başında kalp rahatsızlıkları, kanser, yüksek tansiyon, alerji, astım, migren, depresyon gibi hastalıkların yanında tükenmişliğin de yaşandığını ifade etmiştir. Demerouti et al. (2009) presenteizm ile tükenmişlik arasındaki ilişkiyi ve birbirleri üzerindeki etki düzeylerini incelemişlerdir. Presenteizm tükenmişliğin hem nedeni hem de sonucu olarak ele alınıp analizlere dahil edilmiştir. Sonuçta presenteizm ile tükenmişlik arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ferreira ve Martinez (2012) kamu ve özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler üzerinde presenteizm ile tükenmişlik konusunu incelemişlerdir. Presenteizmin tükenmişliğin yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yıldırım vd. (2014) Konya ilindeki kamu ve özel bankalarda çalışanların tükenmişlik düzeyleri üzerinde presenteizmin etkisini araştırmışlardır. Sonuçta tükenmişliğin presenteizmden kaynaklı olduğu konusunda görüş bildirmişlerdir. Zengin ve Kaygın (2016) tarafından Kars Sosyal Güvenlik Kurumu çalışanları üzerinde yapılan bir çalışmada da tükenmişlik sendromu ile presenteizm arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır ve yapılan analizler sonucunda tükenmişlik sendromunun alt boyutu olan duyarsızlaşma ile presenteizm arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür.

Yapılan literatür taraması sonucunda presenteizm ve tükenmişliğin ayrı ayrı sosyal destek kavramı ile de yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Yapılan çok sayıda araştırmada sosyal destek sisteminin bireyin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümü, önlenmesi ve tedavisinde, zor durumlarla başa çıkabilmesinde güçlü bir kaynak olduğu ortaya koyulmuştur (Yıldırım, 1997: 82). Eastburg et al. (1994) hemşirelerde tükenmişlik, kişilik özellikleri ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçta işle ilgili sosyal destek ve tükenmişlik arasında güçlü, negatif yönlü bir ilişkiye rastlamışlardır. Bunun yanında amirleri tarafından olumlu geribildirim alan hemşirelerin almayanlara kıyasla duygusal tükenmişlik düzeylerinde önemli düşüşler yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır. Cheuk et al. (1994) sosyal desteğin öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri üzerinde etkisinin olup olmadığını test etmişlerdir. Araştırma sonucunda sadece yöneticilerin sosyal desteğinin katılımcıların tükenmişlikleri üzerinde tampon görevi gördüğü bulgusuna ulaşmışlardır. Yürür ve Sarıkaya (2011) sosyal çalışmacıların sosyal desteğinin tükenmişlik boyutları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sonuçta yöneticilerden algılanan sosyal desteğin, duygusal tükenme ve kişisel başarı olmak üzere tükenmişliğin iki boyutu üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu, çalışma arkadaşlarından algılanan sosyal desteğin ise tükenmişliğin hiçbir alt boyutuna doğrudan etkisinin olmadığını görmüşlerdir. Çam vd. (2014) lisans öğrenimi gören öğrencilerde okul tükenmişliği ile sosyal

destek arasındaki ilişkiyi araştırmışlar ve sosyal desteğin tüklenme azalmaya neden olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Arslaner (2015) de doktora tezinde otel işletmelerinde presentizm ile sosyal destek ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda algılanan örgütsel destek ve presentizm arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş ancak algılanan örgütsel desteğin presentizm üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Presentizm alt boyutları olan iş odaklı presentizm ile psikolojik odaklı presentizm ve tükennişlik, sosyal destek arasındaki ilişkiyi birlikte inceleyen çalışmaya ise literatürde rastlanılamamıştır. Bu bağlamda bu çalışmada bu değişkenler arasındaki ilişki araştırılmış ve literatürdeki bu alandaki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yapılan çalışmalarda presentizmin tükennişliğin bir sonucu olarak ele alındığı çalışmalara rastlanılmakla birlikte (Demerouti et al., 2009; Helvacı ve Turhan, 2013; Uygur ve Cankül, 2017) bu çalışma kapsamında presentizm Yıldırım vd. (2014)'nin çalışmasında olduğu gibi tükennişliğe neden olan bir unsur olarak değerlendirilip analize dahil edilmiştir.

3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı, presentizm, algılanan sosyal destek ve tükennişlik arasındaki ilişkiyi ve bu değişkenlerin birbirleri üzerinde etkili olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, Adana ilinde anket uygulamasını kabul eden 3 özel hastanede uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmada belirlenen bu evren üzerinden $n = N \cdot z^2 \cdot \sigma^2 / (N - 1) \cdot H^2 + z^2 \cdot \sigma^2$ formülü kullanılarak örneklem sayısı tespit edilmiştir (Ural ve Kılıç, 2013: 35-45). Bu formülden yer alan, N: evren büyüklüğü; n: örneklem büyüklüğü; σ : standart sapma değeri; H: standart hata değeri; Z: belirli bir α anlamlılık düzeyine (yanılma olasılık değerine) karşılık gelen teorik değer anlamına gelmektedir. Yüzde 95 güven aralığı ($z=1,96$), 0,05 örneklem hatası (H), 0,5 standart sapma (σ) ile 204 evren büyüklüğü (N) değerleri için araştırma kapsamında ele alınması gereken örneklem sayısının 133 olması gerektiği tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında ise basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 170 sağlık personeline anketler elden dağıtılmış olup çalışma sonunda kullanılabilir anket sayısı 136 olarak gerçekleşmiştir.

Anket soruları, ilgili literatürden türetilmiş olup, anket formunda açık ve kapalı uçlu soruların yanında Likert tarzı önermelere yer verilmiştir. Ankette yer alan presentizmi ölçmeye yönelik Koopman et al. (2002) tarafından geliştirilen iş odaklı presentizm yani işkolik çalışanların presentizm algıları ve hastalıklara bağlı oluşan psikolojik odaklı presentizm algıları olarak iki alt boyutlu 6 sorudan oluşan Stanford Presentizm ölçęü kullanılmış ve ölçekte yer alan ifadelerin Türkçe evirisi yapılıp daha sonra uzman akademisyenler tarafından kontrolü

sağlanmıştır. “Eğer hastalanırsam, zor durumda olmama rağmen tüm işlerimi tamamlayabilecek kadar kendimi enerjik hissederim, Eğer hastalanırsam, zor durumda olmama rağmen görevlerimi yerine getirmeye odaklanabilirim” önermeleri ölçekte yer alan ifadeler arasındadır. Tükenmişliği ölçmeye yönelik Maslach (1981) tarafından geliştirilen “Sabah kalktığımda bir gün daha bu işi kaldıramayacağımı hissediyorum, Bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten çok yıpratıcı, İşim gereği karşılaştığım insanların sorunlarına en uygun çözüm yollarını bulmaya çalışmam, İş dönüşü kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum” gibi ifadelerin yer aldığı 22 sorudan ve üç alt boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. Algılanan sosyal desteği ölçmek için ise Zimet et al. (1988) tarafından geliştirilen aile, özel birisi ve arkadaş sosyal desteği olmak üzere üç alt boyut ve on iki sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. “İhtiyacım olan duygusal yardımı ailemden alırım, Hayatımda, hislerime önem veren özel biri vardır, Sorunlarım hakkında arkadaşlarımla konuşabilirim” şeklindeki önermeler ölçekte yer alan ifadelerdendir. Presenteizm ve algılanan sosyal destek ölçekleri, “1: Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum ve 5:Kesinlikle katılıyorum” şeklinde beşli Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Tükenmişlik ölçeği ise “1:Hiçbir zaman, 2:Çok nadir, 3:Bazen, 4:Çoğu zaman ve 5:Her zaman” şeklinde beşli Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen veriler SPSS istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Normallik testi için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda elde edilen değer verilerin normal dağıldığını göstermiştir ve bu nedenle parametrik analiz yöntemlerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Araştırmada geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla frekans, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

4. Araştırma Modeli

Bu çalışmada iş odaklı presenteizm, psikolojik odaklı presenteizm, algılanan sosyal destek ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler ve değişkenlerin birbirleri üzerindeki etki düzeyleri araştırılmış ve

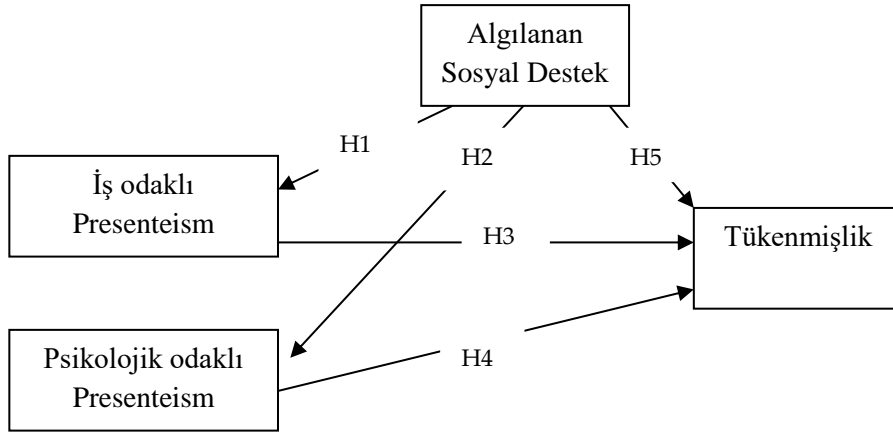
“H1: Sağlık çalışanlarının sosyal destek algısı arttıkça iş odaklı presenteizm düzeyleri artar”,

“H2: Sağlık çalışanlarının sosyal destek algısı arttıkça psikolojik odaklı presenteizm düzeyleri azalır”,

“H3: Sağlık çalışanlarının iş odaklı presenteizm algısı arttıkça tükenmişlik düzeyleri azalır”,

“H4: Sağlık alışanlarının psikolojik odaklı presentism algısı arttıkka tukenmişlik duzeyleri artar”,

“H5: Sağlık alışanlarının sosyal destek algısı arttıkka tukenmişlik duzeyleri azalır” hipotezleri geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler doğrultusunda araştırmanın modeli Şekil 1’de gosterilmektedir.



Şekil 1. Araştırma Modeli

5. Araştırma Bulguları

Araştırma değişkenlerinin güvenirliliği, literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ile lmlenmiştir. Buna göre değişkenlere ait Cronbach Alfa değerleri Tablo 1’de gösterilmektedir. Bu sonuca göre presentismın alt boyutlarının değeri zdamar (1999)’ın orta güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,61 ve üzerinde bulunmuş olup sosyal destek ile tukenmişlik değişkenlerin tamamının değeri zdamar (1999)’ın yüksek güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,81 ve üzerinde bulunmuştur (Yaşar, 2014: 63).

Tablo 1. Araştırma Değişkenlerinin Güvenirliliği

Değişkenler	Cronbach Alfa Değeri	nerme Sayıları
İş odaklı Presentism	,777	3
Psikolojik odaklı Presentism	,753	3
Alılanan Sosyal Destek	,918	12
Tukenmişlik	,957	22

Ankete katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu gibi demografik değişkenlere göre durumları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	92	67,6	Bekar	75	55,1
Erkek	44	32,4	Evli	45	33,1
			Diğer	16	11,8
Yaş			Eğitim Durumu		
20-25	45	33,3	Lise	36	26,5
26-30	46	33,8	Ön Lisans	54	39,7
31-35	23	16,9	Lisans	44	32,4
31-40	9	6,6	Yüksek Lisans	1	,7
41-45	9	6,6	Doktora	1	,7
46-50	1	,7			
50-55	2	1,5			
Gelir Düzeyi			Kurumdaki Çalışma Süresi		
1000 -2000	58	43,6	1 yıldan az	35	26,5
2001-3000	50	37,6	1-5 yıl arası	67	50,8
3001-4000	5	3,8	6-10 yıl arası	27	20,5
4001-5000	2	1,5	11-15 yıl arası	3	2,3
5001-6000	1	,8			
9001 ve üstü	17	12,8			

Araştırma hipotezleri test edilmeden önce modelde bulunan değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin istatistiksel açıdan derecesine bakılmıştır. Değişkenlere ait aritmetik ortalama ile standart sapma değerleri ve değişkenler arası korelasyon analiz sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Değişkenlerine Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Ort.	s.s.
1.İş odaklı Presenteizm	3,928	,730
2.Psikolojik odaklı Presenteizm	2,447	,937
3.Algılanan Sosyal Destek	3,794	,835
4.Tükenmişlik	2,649	,929

Değişkenlere ait ortalama değerlere bakıldığında en yüksek ortalamaya sahip değişkenin iş odaklı presenteizm olduğu görülmektedir. Bu değişken anlamında katılımcıların “katılıyorum” seçeneğine yakın cevaplar verdikleri anlaşılmaktadır. Yani iş odaklı çalışanların, işkolik olanların hastalansalar dahi görevlerini en iyi şekilde yerine getirmek için çaba sarf ettikleri, zor durumda kalsalar dahi en zor görevleri tamamlayabildikleri anlaşılmaktadır. Sosyal destek algısına ait ortalamalara bakıldığında yine katılımcıların “katılıyorum” seçeneğine yakın cevaplar verdikleri görülmektedir. Yani katılımcıların aile, özel birisi veya arkadaşları

tarafından desteklendikleri, ihtiyaç duyduklarında onlardan yardım alabildikleri, sorunlarını, sevinçlerini, üzüntülerini paylaşabildikleri, dertleşebildikleri anlaşılmaktadır. En düşük ortalamaya sahip değişken ise psikolojik odaklı presenteeismdir. Bu değişken bazında katılımcıların “katılmıyorum” seçeneğine yakın cevaplar verdikleri grlmektedir. Bu durumda da psikolojik odaklı presenteeism algısına sahip çalışanların hastalandıkları zamanlarda iş stresiyle başa çıkamadıkları, işlerini yapmaktan pek zevk almadıkları ama zorunlu olarak çeşitli nedenlerden ötürü işlerinin başında oldukları söylenilebilir. Katılımcıların, tükenmişlik düzeylerini ölçmeye yönelik önermelere verdikleri yanıtların ortalamasına bakıldığında ise katılımcıların “bazen” kendilerini tükenmiş hissettiklerini söylemek mümkündür.

Tablo 4. Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Değerleri

Değişkenler	1	2	3	4
1.İşodaklıpre.	1,000			
2.Psikolojikodaklıpre	-,693**	1,000		
3.Alęı.sosyaldestek	,221**	-,079	1,000	
4.Tükenmişlik	-,301**	,151	-,097	1,000

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre iş odaklı presenteeism ile sosyal destek ve tükenmişlik arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler olduğu bulgusu elde edilmiştir. İş odaklı presenteeism ile tükenmişlik arasındaki ilişkinin ($r = -.301$) sosyal destek değişkenine oranla daha güçlü olduğu görülmüştür. Katılımcıların iş odaklı presenteeism algısının arttıķa tükenmişlik düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Bunun yanında sosyal destek ile iş odaklı presenteeism arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Psikolojik odaklı presenteeism ile sosyal destek ve tükenmişlik arasında ise istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara göre çalışma kapsamında geliştirilen “H2: Sağlık alışanlarının sosyal destek algısı arttıķa psikolojik odaklı presenteeism düzeyleri azalır”, “H4: Sağlık alışanlarının psikolojik odaklı presenteeism algısı arttıķa tükenmişlik düzeyleri artar” ve “H5: Sağlık alışanlarının sosyal destek algısı arttıķa tükenmişlik düzeyleri azalır” hipotezleri reddedilmiştir.

Çalışmada ne sürülen “H1: Sağlık alışanlarının sosyal destek algısı arttıķa iş odaklı presenteeism düzeyleri artar” ve “H3: Sağlık alışanlarının iş odaklı presenteeism algısı arttıķa tükenmişlik düzeyleri azalır”, hipotezlerini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 5 ve 6'de sunulmuştur.

Tablo 5. Algılanan Sosyal Desteğin İş Odaklı Presenteizm Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
İşodaklıpres.	,221	2,628	,010
	$\Delta R^2 = ,042$	F=6,906	,010

Çalışmada geliştirilen “H1: Sağlık çalışanlarının sosyal destek algısı arttıkça iş odaklı presenteizm düzeyleri artar” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; algılanan sosyal destek bağımsız değişkeninin iş odaklı presenteismi ($\beta=,221$; %4,2) $p<0,05$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6. İş Odaklı Presenteizmin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Tükenmişlik	-,301	-3,658	,004
	$\Delta R^2 = ,084$	F=13,380	,000

Bu çalışmada geliştirilen “H3: Sağlık çalışanlarının iş odaklı presenteizm algısı arttıkça tükenmişlik düzeyleri azalır” hipotezini test etmek üzere yapılan regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=13,380$; $p<0,05$). Bağımsız değişken olan iş odaklı presenteizm bağımlı değişken olan tükenmişlik düzeyini %8,4 oranında açıklamaktadır. Bu sonuca göre H3 hipotezi kabul edilmiştir.

6. Sonuç Ve Değerlendirme

Fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları olmasına rağmen işlerinin başında olan ve verimliliklerinde büyük düşüşler yaşanan, hem çalışanlar hem işletmeler hem de toplum açısından ciddi maliyetlere yol açan presenteizm, önemi gün geçtikçe artan kavramlardan bir tanesidir. Bu çalışmada presenteizmin alt boyutları olan iş odaklı presenteizm ile psikolojik odaklı presenteizmin sosyal destek ve yine hem çalışanlar hem örgütler açısından olumsuz sonuçları olan tükenmişlik ile olan arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Çalışma Adana’da sağlık sektöründe faaliyet gösteren 3 özel hastanede çalışan 136 kişi üzerinde bir anket uygulaması ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yapılan analizler neticesinde sağlık personellerinin iş odaklı presentism, psikolojik odaklı presentism, sosyal destek ve tükenmişlik ile ilgili önermelere verdikleri cevaplar incelendiğinde; iş odaklı presentism (X=3,93) ilk sırada, sosyal destek algısının (X=3,79) ikinci sırada, tükenmişliğin (X=2,65) üçüncü sırada yer aldığı ve psikolojik odaklı presentism (X= 2,45) ise son sırada yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlere ait ortalama değerlere bakıldığında insan sağlığı ve hayatının söz konusu olduğu hastanelerde çalışan sağlık personellerinin iş odaklı oldukları ve herhangi bir sağlık sorunu veya farklı bir sorun yaşasalar dahi görevlerini en iyi şekilde yerine getirmek için çaba sarf ettikleri, zor durumda kalsalar dahi işlerinin başında oldukları anlaşılmaktadır. Çalışmaya katılanların sosyal destek algılarının yüksek olduğu elde edilen bir diğer bulgudur. Yani katılımcıların aile, arkadaş, iş arkadaşı, özel kişiler, komşuları gibi sosyal çevresi tarafından desteklendikleri, çalışma koşullarının zorluğuyla başa çıkma noktasında yardım alabildikleri, fiziksel ve psikolojik olarak olumlu yönde etkilendikleri anlaşılmaktadır.

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre iş odaklı presentism ile sosyal destek ve tükenmişlik arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler olduğu bulgusu elde edilmiştir. İş odaklı presentism ile tükenmişlik arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Katılımcıların iş odaklı presentism algısının arttıkça tükenmişlik düzeylerinin azaldığı sonucuna varılmıştır. Bunun yanında sosyal destek ile iş odaklı presentism arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Psikolojik odaklı presentism ile sosyal destek ve tükenmişlik arasında ise istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilen sonuçların tükenmişlik ile sosyal destek arasındaki ilişkileri ele alan çalışmaların sonuçlarını desteklemediği bulgusuna ulaşılmıştır (Burke et al., 1996; Santen et al., 2010; Hamaideh, 2011; Pyhältö et al, 2011). Çünkü bu çalışmada tükenmişlik ile sosyal destek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülürken diğer çalışmalarda sosyal destek alan bireylerin sosyal destek almayanlara göre daha az tükendiklerini ortaya çıkaran bulgulara ulaşıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan regresyon analizi sonucunda da alt boyutlar kapsamında algılanan sosyal destek bağımsız değişkeninin iş odaklı presentismi anlamlı, pozitif yönde; iş odaklı presentism de tükenmişlik düzeyini anlamlı negatif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda hastane yöneticilerinin çalışanlarda iş odaklı presentismi daha da artırmak için çeşitli stratejiler üretmesi, çalışanların işlerine olan bağlılığını artıracak çözümler üretmesi, çalışma koşullarını iyileştirmesi gerektiği

söylenilebilir. Çünkü iş odaklı presenteizm ile çalışan verimliliğini, performansını olumsuz yönde etkileyen tükenmişlik düzeyinin azaltılabildiği görülmüştür.

Bu çalışma, araştırma kapsamındaki hastanelerden elde edilen verilerle ve kullanılan yöntemlerle sınırlıdır. Bu kapsamda elde edilen bulguların küçük bir örneklemeden elde edilen verilere dayalı olması nedeniyle tüm sağlık personelleri açısından genelleştirilebilirliğinin sağlanması mümkün olamamaktadır. Değişkenler arasındaki etkileşimin daha doğru ve net şekilde ortaya konulabilmesi bakımından çalışmanın farklı illerde ve sektörlerde de uygulanması ve örneklem büyüklüğünün genişletilmesi önerilebilir.

Kaynaklar

- Aksüllü, N. ve Doğan, S. 2004. Huzurevinde Ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri İle Depresyon Arasındaki İlişki, *Anadolu Psikiyatr Dergisi*, 5:ss.76–84.
- Ardıç, K. ve Polatçı, S. 2008. Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği), *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 / 2 (2008): ss.69-96.
- Arı, G.S. ve Bal, E.Ç. 2008. Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi, *Yönetim ve Ekonomi*, 15/1 (2008): ss.131-148.
- Aronsson, G., Gustafson, K. and Dallner, M. 2000. Sick But Yet At Work: An Empirical Study of Sickness Presenteeism, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54: pp.502-509.
- Arslaner, E. 2015. “Otel İşletmelerinde Presenteeism Sorunu: Algılanan Örgütsel Destek Ve İş-Aile Çatışması Açısından Bir İnceleme”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Arslaner, E. ve Boylu, Y. 2015. İş Hayatında Presenteeism: Otel İşletmeleri Açısından Bir Değerlendirme, *Journal of Business Research Turk*, 7 (4): ss.123-136.
- Aydın, A., Kahraman, N. ve Hiçdurmaz, D. 2017. Hemşirelik Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek ve Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin Belirlenmesi, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2017;8(1): ss.40–47.
- Baysal, İ.A., Baysal, G., Aksu, G. ve Aksu, N. 2014. Presenteeism (İşte Varolmama Sorunu) İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Adnan Menderes Üniversitesi Akademik Personeli Üzerinde Bir Uygulama, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Ağustos 2014 BÜROKON Özel Sayısı, ss.134-152.
- Bergström, G., Bodin, L., Hagberg, J., Lindh, T., Aronsson, G. and Josephson, M. 2009. Does Sickness Presenteeism Have an Impact on Future General Health?, *Int Arch Occup Environment Health*, 82: pp.1179-1190.
- Bierla, I., Huver, B. and Richard, S. 2013. New Evidence on Absenteeism and Presenteeism, *The International Journal of Human Resource Management*, 24(7): pp.1536-1550.
- Biron, C., Brun, J.P., Ivers, H. and Cooper, C.L. 2006. At Work But Ill: Psychosocial Work Environment and Well-Being Determinants of Presenteeism Propensity, *Journal of Public Mental Health*, 5 (4): pp. 26-37.
- Böckerman, P. and Laukkanen, E., 2009. Presenteeism In Finland Determinants By Gender And The Sector Of Economy, *Ege Academic Review* 9(3): pp.1007-1016.
- Budak, G. ve Süregevil, O. 2005. Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi* ,20(2): ss.95-108.

- Burke RJ, Greenglass ER, Schwarzer R. 1996. Predicting teacher burnout over time: Effects of work stress, social support, and self-doubts on burnout and its consequences. *Anxiety Stress Coping*. 9 (3): pp.261-275.
- Cankül, D., Temizkan, S. P. ve Cankül, I. 2017. Yiyecek İecek İşletmelerinde İşte Varolamama (Presenteeism), *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/4 (2017): ss.326-346.
- Chatterji, M. and Tilley, C. J. 2002. *Sickness, Absenteeism, Presenteeism, and Sick Pay*, Dundee Discussion Papers in Economics, Department of Economic Studies, University of Dundee, Working Paper No. 117.
- Chern Wan, H., Downey, L.A. and Stough, C. 2014. Understanding Non-Work Presenteeism: Relationships Between Emotional Intelligence, Boredom, Procrastination and Job Stress, *Personality And Individual Differences*, 65: pp. 86-90.
- Cheuk, W.H; Wong, K.S; Rosen, S. 1994. The Effects of Spurning and Social Support on Teacher Burnout. *Journal of Social Behavior and Personality*. 9(4): pp.657-664.
- Cooper, C.L. (1998). The Changing Nature of Work, *Community Work and Family*, 1(3): pp.313-317.
- akır, Y. ve Palabıyıkoglu, R. 1997. Gençlerde Sosyal Destek-ok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Oleğinin Güvenirlik Ve Geçerlik alışması, *Kriz Dergisi*, 5(1): ss.15-24.
- am, Z., Deniz, K.Z. ve Kurnaz, A. 2014. Okul Tükenmişliği: Algılanan Sosyal Destek, Mükemmeliyetçilik ve Stres Değişkenlerine Dayalı Bir Yapısal Eşitlik Modeli Sınaması, *Eğitim ve Bilim*, 39(173): ss.312-327.
- Çiftçi, B. 2010. İşte Var Ol(Ama)Ma Sorunu ve İşletmelerin Uygulayabileceği özm Onerileri. Çalışma ve Toplum, 2010/ 1.
- oban, Ö. 2015. Örgütsel Davranışta Güncel Konular-1, Baskı (Editörler: D. Küçükaltan, ř.A. Tükeltürk & G. . Gürkan) içinde Örgütsel Davranışta Güncel Konular, Ankara: Detay Yayıncılık.
- oban, Ö. ve Harman, S. 2012. Presenteeism: Nedenleri, Yarattığı Örgütsel Sorunlar ve özm Onerileri zerine Bir Alanyazın Taraması, *S İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23: ss.157-178.
- De Beer, L.T. 2014. The effect of Presenteeism-Related Health Conditions On Employee Work Engagement Levels: A Comparison Between Groups. *SA Journal of Human Resource Management/SA Tydskrif vir Menslikehulpbronbestuur*, 12 (1).
- Demerouti, E., Le Blanc P.M., Bakker, A.B., Schaufeli, W.B., Hox, J. 2009. Present But Sick: A Three-Wave Study On Job Demands, Presenteeism And Burnout, 14(1): pp.50-68.
- Demirbulut, Ö.G. ve Bozok, D. 2015. Presenteeism (İşte Varolamama) ile Yaşam Doyumu, Fiziksel ve Ruhsal İyilik Halinin Etkileşimine Yönelik Seyahat Acentası İşgörenleri zerinde Bir Araştırma, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (27) ss. 7-13.
- Eastburg, M.C., Williamson, M., and others 1994. Social Support, Personality, and Burnout in Nurses. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(4): pp.1233-1250.
- Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. 2001. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Oleği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1): ss.17-25.
- Emhan, A., Kula, S., & Tngr, A. (2013). Yapısal eşitlik modeli kullanılarak yönetici desteği, örgütsel bağlılık, örgütsel performans ve tükenmişlik kavramları arasındaki ilişkilerin analizi: Kamu sektöründe bir uygulama. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1).

- Epstein, J.L. 2005. "Presenteeism and Paid Sick Days", <https://www.clasp.org/sites/default/files/public/resources-and-publications/publication-1/0212.pdf> adresinden 20.09.2017 tarihinde erişildi.
- Ferreira, A.I. and Martinez, L.F. (2012): Presenteeism And Burnout Among Teachers İn Public And Private Portuguese Elementary Schools, *The International Journal of Human Resource Management*, 23:20: pp.4380-4390.
- Freudenberger, H.J. 1974. Staff Burn-Out, *Journal of Social Issues*, 30(1): pp.159-165.
- Hamaideh, S.H. 2011. Burnout, social support, and job satisfaction among Jordanian mental health nurses. *Issues in Mental Health Nursing*, 32: pp.234-242.
- Hansen, C.D. and Andersen, J.H. 2008. Going ill to Work-What Personal Circumstances, Attitudes and Work-Related Factors Are Associated With Sickness Presenteeism?. *Social Science ve Medicine*, 67, 956-964.
- Helvacı, İ. ve Turhan, M. 2013. Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi: Silifke'de Görev Yapan Sağlık Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 1(4): ss.58-68.
- Hummer, J, Sherman, B. and Quinn, N. 2002. Present and Unaccounted For, *Occupational Health & Safety*, 71(4).
- Izgar, H. 2012. *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi* (3. Baskı). Konya: Dizgi Ofset.
- Kılıç, B. 2018. "İşyerinde Yalnızlık ve İşyerinde Dışlanma Sarmalında Presenteeism: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Koçoğlu, M. 2007. "İşletmelerde Presenteeism Sorunu ve İnsan Kaynakları Yönetimi Çerçevesinde Mücadele Yöntemleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi S.B.E..
- Koopman, C., Pelletier, K. R., Murray, J. F., Sharda, C.E., Berger, M.L., Turpin, R.S., Hackleman, P., Gibson, P., Holmes, D.M, & Bendel, T. 2002. Stanford Presenteeism Scale: Health Status and Employee Productivity, *Joeb*, 44(1): pp.14-20.
- Maslach, C. and Jackson, S.E. 1981. The Measurement of Experienced Burnout, *Journal of Occupational Behavior*, 2: pp.99-113.
- Maslach, C., Schaufeli, W.B. and Leiter, M.P. 2001. Job Burnout, *Annual Review Psychology*, 52: pp.397-422.
- Öge, H.S. ve Kurnaz, G. 2017. Presenteeism İle Sosyal Kaytarma Arasındaki İlişki: Otomotiv İşletmesinde Bir Araştırma, *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 3(16): ss.115-129.
- Polatçı, S., Ardiç, K. ve Türkan, G. 2014. Bağlılık Boyutlarının Tükenmişlik Boyutları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi, *Yönetim ve Ekonomi*, 21(2): ss.281-292.
- Pyhältö, K., Pietarinen, J. and Salmela-Aro, K. 2011. Teacher-working environment fir as a framework for burnout experienced by Finnish teachers. *Taching and Teacher Education*, 27: pp.1101-1110.
- Saarvala, E. 2006. Presenteeism: The Latest Attack on Economic and Human Productivity, *Human Resources Management*, pp.1- 10.
- Santen, S. A., Holt, D. B., Kemp, J. D. and Hemphill, R. R. 2010. Burnout in medical students: Examining and associated factors. *Southern Medical Journal*, 103(8): pp.758-763.
- Seferoğlu, S.S., Yıldız, H. ve Avcı Yücel, Ü. 2014. Öğretmenlerde Tükenmişlik: Tükenmişliğin Göstergeleri ve Bu Göstergelerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Eğitim ve Bilim* 2014, 39(174): ss.348-364.
- Süren, S., Örucü, E. ve İzci, Ç. 2016. Banka Çalışanlarında Tükenmişlik ve Beş Büyük Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması, *Yönetim ve Ekonomi*, 23(1): ss.247-262.

- Torp S., Vinje H. and Simonsen H. 2016. Works, Well-being and Presence Among Researchers, *International Journal of Mental Health Promotion*, 18(4): pp.199-212.
- Ural, A. and Kılıç, İ. 2013. Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.
- Uygur, A. ve Cankül, I. 2017. Presenteeisme Kavramsal Bakış, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(46): 78-96.
- Ünal, A. 2002. İşletmelerde İnsan Kaynaklarının Önemi, İnsan Kaynakları İşlevleri ve İnsan Kaynakları Yönetimi Sisteminde Ücretleme, *Kamu-İş*, 7(1)/2002.
- Yıldırım, İ. 1997. Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği Ve Geçerliği, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: ss.81-87.
- Yıldırım, M.H., Saygın, M. ve Uğuz, ř. 2014. Effects of Presenteeism Syndrome On Employees' Burnout Levels, *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 6(1): 1-10.
- Yılmazel, G. 2013. Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek ve Sağlıkla İlişkili Davranışlar, *New Symposium Journal*, Ekim 2013, 51(3): ss.151-157.
- Yürür, S. ve Sarıkaya, M. 2011. Sosyal Çalışmacıların Sosyal Destek Algılarının Tükenmişliğe Etkisi, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(4): ss.537-552.
- Zimet, G., Dahlem, N., Zimet, S. and Farley, G. 1988. The Multidimensional Sale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assesment*, 52(1): pp.30-41.

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi¹

Dr. Canel Eke²

Özet

Bu çalışmanın amacı, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan fen bilimleri öğretim programı (3,4, 5, 6,7 ve 8. Sınıflar) kazanımlarını Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine göre analiz etmektir. Fen bilimleri öğretim programında 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfların her biri için 7 ünite yer almaktadır. 3. sınıf öğretim programında 36, 4. sınıf öğretim programında 43, 5 .sınıf öğretim programında 36, 6.sınıf öğretim programında 59, 7.sınıf öğretim programında 67 ve 8.sınıf öğretim programında 61 kazanım olmak üzere, toplamda 302 kazanım yer almaktadır. Kazanımlar döküman analizi yapılarak incelenmiştir. Bu kazanımlar, hatırlama/yeniden üretme, beceriler/kavramlar, kısa süreli stratejik düşünme ve geniş düşünme seviyelerinden oluşan Webb'in bilgi derinliği modeli kullanılarak analiz edilmiştir.Yapılan analiz sonucunda fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarının bir çoğunun Webb'in bilgi derinliği seviyelerin ikinci seviyesi olan beceriler/kavramlar basamağında olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Webb Bilgi Derinliği, Fen Bilimleri Öğretim Programı, Fen Bilimleri Öğretim Programı Kazanımları

Analysis of Objectives of Science Curriculum According to the Webb's Depth of Knowledge Levels

Abstract

Aim of this study is to analyse objectives of science curriculum (3, 4, 5,6, 7 and 8. grades) which has been applied from 2018-2019 academic year according to the according to the Webb's Depth of Knowledge Levels. There are 7 units for each of the 3, 4, 5, 6, 7 and 8. grades. There are 36 objectives for 3rd grade,43

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fizik Eğitimi Anabilim Dalı, ceke@akdeniz.edu.tr

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi

objectives for 4th grade, 36 objectives for 5th grade, 59 objectives for 6th grade, 67 objectives for 7th grade and 61 objectives for 8th grade and 302 objectives in total. The objectives were investigated by using document analysis. These objectives have been analysed by using according to the Webb's Depth of Knowledge Levels which are recall/reproduction, skills/concepts, short-term strategic thinking and extended thinking. As a result of the analysis, most of the objective of science curriculum are level of the knowledge/concepts which is second level of the Webb's depth of knowledge levels.

Keywords: Webb's Depth of Knowledge Levels, Science Curriculum, Objectives of Science Curriculum

1. Giriş

Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, gelişen bilim ve teknolojiye uyum sağlayabilmemiz şüphesiz eğitim alanındaki gelişmeler ile mümkün olabilmektedir. Öğretim programları, eğitim sistemimize yol gösteren haritalar olup, eğitim sisteminin gelişmesi ve kaliteli olması için güncellenmektedir.

Öğretim programlarında, sınıf seviyesine göre üniteler, üniteler içerisinde yer alan konular, konular ile bireylere kazandırılması hedeflenen kazanımlar, amaçlar, öğrenme-öğretme etkinlikleri ve ölçme-değerlendirme etkinlikleri yer almaktadır. Öğretim programları; hedef (amaç ve kazanım), içerik, öğretme-öğrenme yaşantıları ve ölçme-değerlendirme olmak üzere 4 temel öğeden oluşmaktadır (Çepni, Çil, 2012).

Kazanımlar, öğretim programının güncellenmesi, gelişen bilim ve teknoloji ile eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uyumlu bir hale gelmesinde temel belirleyicidir. Çünkü öğretim programında yer alan konuların niçin ve hangi seviyede öğretilmesi gerektiği, bireylere ve topluma hangi bilgi, beceri ve kavramların aktarılması gerektiğini kazanımlar belirler (Çakmak, Gürbüz, 2012)

Fen eğitiminin uluslararası yenilik ve gelişmeleri yakından takip edilebilmesi öğretim programının güncellenmesi gerekmektedir (Sothayapetch, et. al., 2013). Fen eğitiminin odak noktası, öğrencilerin daha fazla bilimsel anlayış geliştirmesine ve fikirlerinin değişmesine olanak sağlar (Social, Environmental and Scientific Education, 1999). Yüksek kaliteli bir fen eğitimi öğrencilerin fizik, kimya ve biyoloji gibi farklı disiplinler aracılığıyla dünyayı anlamalarını sağlayarak, çevrelerine karşı bakış açısını değiştirir. Bu yüzden öğrencilere fen ile ilgili bilgi, metot, süreç ve fenin kullanımı ile ilgili tüm detaylar en güncel bir şekilde ve öğrencilerde fene

karşı heyecana duygusu geliştirecek şekilde öğretilmesi gerekir (Science Programmes, 2013). Ülkemizde de fen bilgisi öğretim programı gelişen bilim ve teknoloji ile birlikte belirli zamanlarda güncelenmiştir. Ülkemizde fen bilimleri öğretim programının güncellenerek, İlkokul (3-4.Sınıflar), Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu (5-8. Sınıflar) için 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulanmasına Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından karar verilmiştir (MEB, 2018).

2018-2019 yılından itibaren uygulanmaya başlanan fen bilimleri dersi öğretim programında, programın önemi, perspektifi, ölçme-değerlendirme yaklaşımları, programda kazandırılması hedeflenen beceriler (bilimsel süreç becerileri, yaşam becerileri, mühendislik ve tasarım becerileri), öğrencilere fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları için kazandırılması hedeflenen davranışlar, öğretmen ve öğrencinin rolü, programda uygulanması gereken strateji ve yöntem ile birlikte programın yapısı detaylı bir şekilde açıklanmıştır (MEB, 2018). Öğretim programında yer alan kazanımların öğrencilerin düşünme, yorumlama ve elde ettiği bilgileri yeni durumlara uyarlayıp, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması önemlidir. Çünkü kazanılan bilgi ve becerilerin ortaya çıkması, öğrenilen bilgi ve becerilerin farklı durumlarda kullanılması ile mümkün olmaktadır (Mutvei, Mattsson, 2015). En modern endüstriyel ülkelerde yaşayan bireylerin, günlük yaşamının fen bilimleri tarafından önemli ölçüde etkilendiği görölmektedir çünkü uluslararası rekabet çağında üreticiler de fen bilimleri bilme ve yorumlama yeteneğine sahip bireyleri tercih etmektedirler (Yuenyong, Narjaikaew, 2009; Miller, 1996).

Uluslararası literatürde fen bilimlerinin bireylere eğitimi, öğretimi ve fen bilimlerinin teknoloji ve bireyler üzerindeki etkilerini değerlendirmeye yönelik bir çok çalışma yer almaktadır (Harlen, 1993; Morrell, Lederman, 1998; Supovitz, Turner, 2000; Jarvis, Pell, 2002; Osborne, et al., 2003; Jenkins, Nelson, 2005; Tai, et al., 2006; Lee, Erdogan, 2007; Bennett, et al., 2007, Science Education Policy-making, 2008; Harrell, 2010; Science in the Primary School 2008, 2012; Varley, et al., 2013; Bernacki, et al., 2016; Fitzgerald, Smith, 2016; Shirazi, 2017; Sheldrake, et al., 2017). Ülkemizde, fen bilimleri dersi öğretim programı 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlandığından dolayı güncellenen fen bilimleri dersi öğretim programı ile yapılan çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Literatürde, 2017 yılında güncellenen fen bilimleri dersi taslak programına ilişkin öğretmen görüşleri alınmıştır (Özcan, Düzgünoğlu, 2017) ve 2017

yılında güncellenen taslak fen bilimleri öğretim programı ile 2013 öğretim programının karşılaştırılması yapılmıştır (Çolak, 2017; Deveci, 2017).

2. Çalışmanın Önemi

2018-2019 öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulanmaya başlanan fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre incelenmesi ile ilgili literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olup, bu çalışmanın amacı 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanılan fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarını Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz ederek literatüre katkı sağlamaktır.

3. Yöntem

Bu çalışmada, incelenecek olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. (Yıldırım & Şimşek, 2018). Çalışmada doküman olarak Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmak üzere yayınladığı fen bilimleri dersi öğretim programı (MEB, 2018) kullanılmış olup, öğretim programında yer alan kazanımlar Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz edilmiştir.

Webb'in bilgi derinliği seviyeleri en temel seviyeden en üst seviyeye doğru hatırlama/yeniden üretme, beceriler/kavramlar, stratejik düşünme ve geniş düşünme seviyesi olmak üzere 4 seviyeden oluşur. En temel seviye hatırlama/yeniden üretme seviyesi olup, temel kavramları, nesnelere özellikleri, basit ilke ve formülleri içerir. Beceriler/kavramlar seviyesi 2. seviye olup, hatırlama/yeniden üretme seviyesinin ötesinde bazı zihinsel süreç becerilerini gerektirir. Bu durumda nesnelere karşılaştırılır, bir durumdan diğer duruma dönüştürülür, sınıflandırma yapılır. Stratejik düşünme seviyesi 3. Seviyedir ve bu seviye kısa süreli yüksek dereceli stratejik düşünme gerektirir. Bu seviyede analiz ve değerlendirme yapılarak gerçek yaşamda karşılaşılan problemlere çözüm önerileri sunulmasını gerektirir. Geniş düşünme seviyesi en üst düzey seviye olan 4. seviyedir. Bu seviye gerçek yaşamda karşılaşılan problemlere çözüm olarak genişletilmiş yüksek dereceli düşünme becerilerini gerektirir (Webb's DOK Guide, 2009).

4. Bulgular

Fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların sınıflara ve ünitelere göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

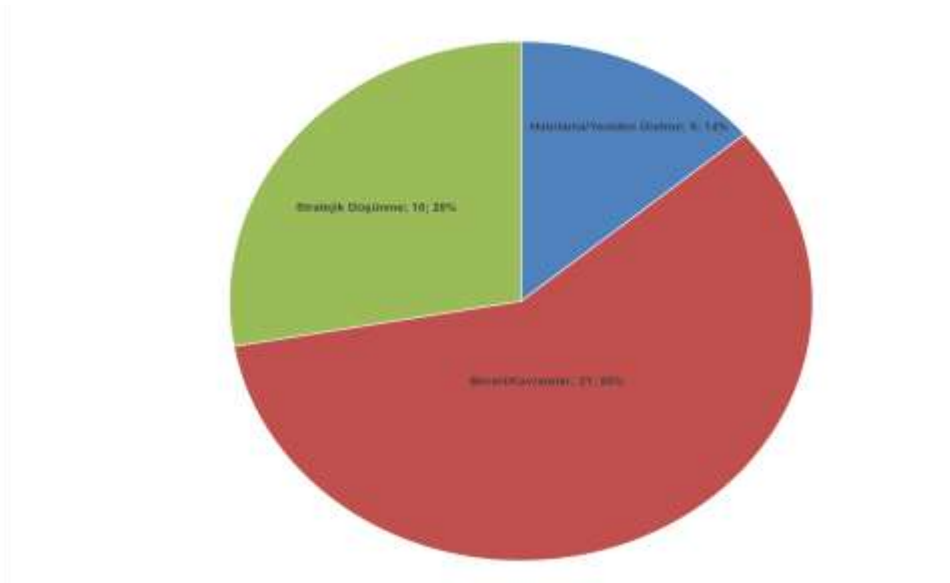
Tablo 1. Fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların sınıflara ve ünitelere göre dağılımı (MEB, 2018)

3. Sınıf		4. Sınıf	
Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı	Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı
Gezegemimizi Tanıyalım	5	Yer Kabuğu ve Dünya’mızın Hareketleri	5
Beş duyumuz	3	Besinlerimiz	6
Kuvveti Tanıyalım	4	Kuvvetin Etkileri	5
Maddeyi Tanıyalım	4	Maddenin Özellikleri	10
Çevremizdeki Işık ve Sesler	8	Aydınlatma ve Ses Teknolojileri	12
Canlılar Dünyasına Yolculuk	8	İnsan ve Çevre	2
Elektrikli Araçlar	4	Basit Elektrik Devreleri	3
Toplam	36	Toplam	43
5. Sınıf		6. Sınıf	
Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı	Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı
Güneş, Dünya ve Ay	7	Güneş Sistemi ve Tutulmalar	5
Canlılar dünyası	1	Vücudumuzdaki Sistemler	11
Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme	5	Kuvvet ve Hareket	5
Madde ve Değişim	6	Madde ve Isı	13
Işığın Yayılması	6	Ses ve Özellikleri	9
İnsan ve Çevre	8	Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı	11
Elektrik Devre Elemanları	3	Elektriğin İletimi	5
Toplam	36	Toplam	59
7. Sınıf		8. Sınıf	
Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı	Ünitenin Adı	Kazanım Sayısı
Güneş Sistemi ve Ötesi	10	Mevsimler ve İklim	3
Hücre ve Bölünmeler	8	DNA ve Genetik Kod	13
Kuvvet ve Enerji	8	Basınç	3
Saf Madde ve Karışımlar	16	Madde ve Endüstri	17
Işığın Madde ile Etkileşimi	12	Basit Makineler	2
Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme	7	Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi	12
Elektrik Devreleri	6	Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi	11
Toplam	67	Toplam	61

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi

Tablo 1'de görüldüğü gibi; her bir sınıf düzeyi için 7 ünite yer almaktadır. Fen bilimleri dersi öğretim programında 3. sınıflar için 36, 4. Sınıflar için 43, 5.sınıflar için 36, 6. sınıflar için 59, 7. sınıflar için 67 ve 8. sınıflar için 61 kazanım yer almakta olup, toplamda 302 kazanım Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz edilmiştir.

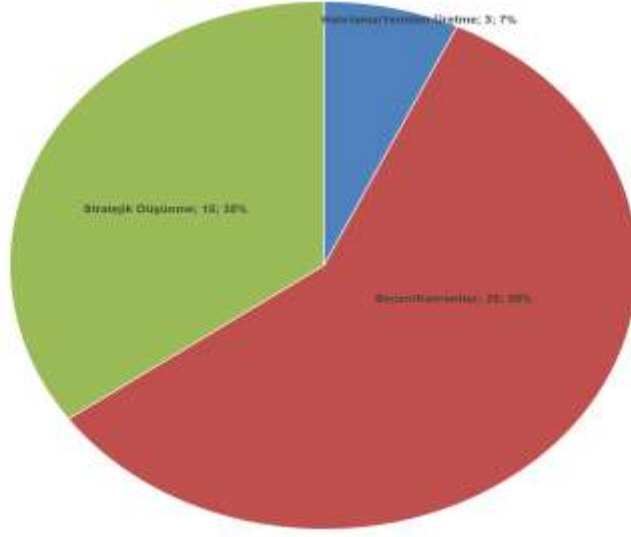
Fen bilimleri dersi 3. Sınıf öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz sonuçları Şekil 1'de gösterilmiştir.



Şekil 1. Fen bilimleri dersi 3. sınıf öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi

Şekil 1'de görüldüğü gibi, fen bilimleri dersi 3. sınıf kazanımlarının %14 (5) hatırlama/yeniden üretme, %58 (21) beceriler/kavramlar seviyesinde, %28 (10) stratejik düşünme seviyesindedir.

Fen bilimleri dersi 4. Sınıf öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz sonuçları Şekil 2'de gösterilmiştir.

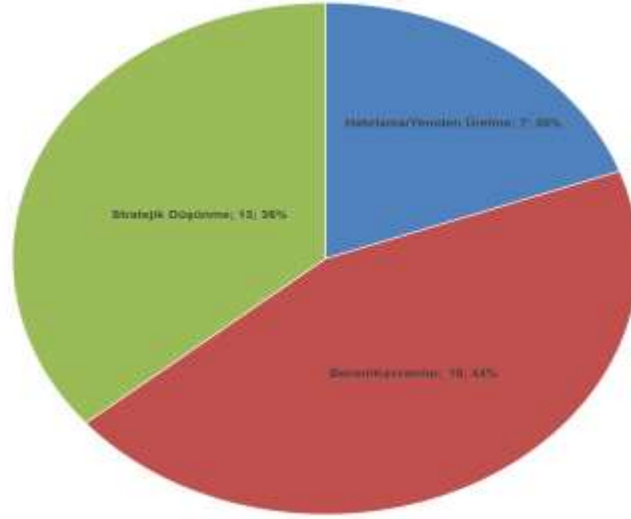


Şekil 2. Fen bilimleri dersi 4. sınıf öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi

Şekil 2'de görüldüğü gibi, fen bilimleri dersi 4. sınıf kazanımlarının %7 (3) hatırlama/yeniden üretme, %58 (25) beceriler/kavramlar seviyesinde, %35 (15) stratejik düşünme seviyesindedir.

Fen bilimleri dersi 5. Sınıf öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz sonuçları Şekil 3'de gösterilmiştir.

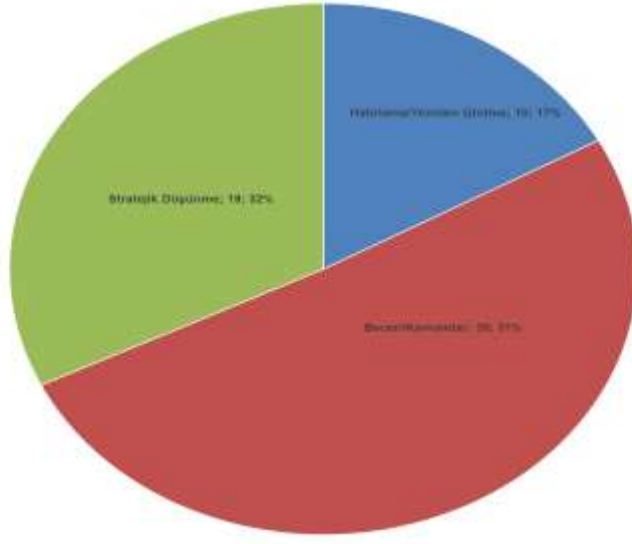
Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi



Şekil 3. Fen bilimleri dersi 5. sınıf öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi

Şekil 3'de görüldüğü gibi, fen bilimleri dersi 5. sınıf kazanımlarının %20 (7) hatırlama/yeniden üretme, %44 (16) beceriler/kavramlar seviyesinde, %36 (13) stratejik düşünme seviyesindedir.

Fen bilimleri dersi 6. Sınıf öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz sonuçları Şekil 4'te gösterilmiştir.

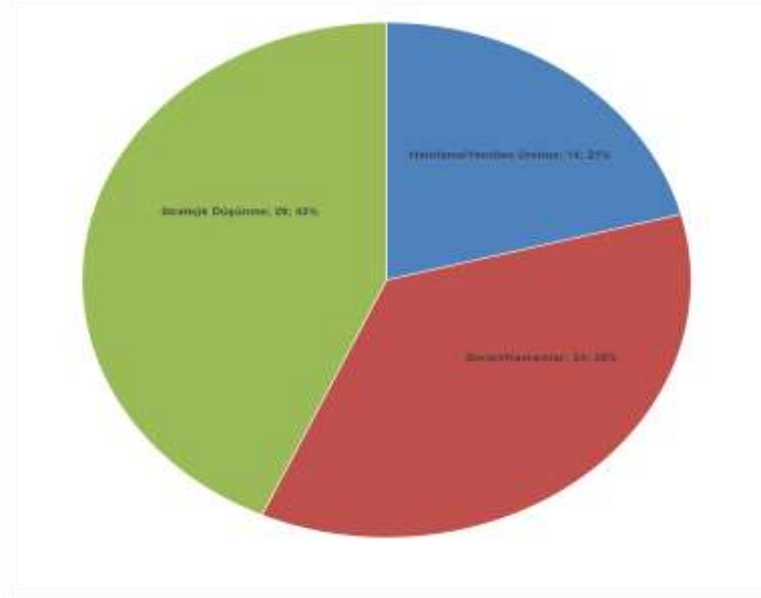


Şekil 4. Fen bilimleri dersi 6. sınıf öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi

Şekil 4'te görüldüğü gibi, fen bilimleri dersi 6. sınıf kazanımlarının %17(10) hatırlama/yeniden üretme, %51 (30) beceriler/kavramlar seviyesinde, %32 (19) stratejik düşünme seviyesindedir.

Fen bilimleri dersi 7. Sınıf öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz sonuçları Şekil 5'te gösterilmiştir.

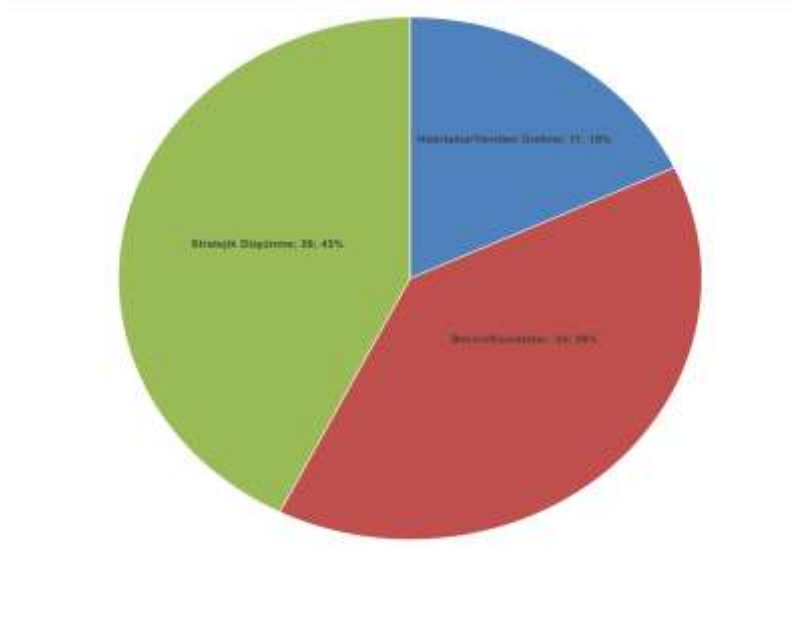
Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi



Şekil 5. Fen bilimleri dersi 7. sınıf öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi

Şekil 5'te görüldüğü gibi, fen bilimleri dersi 7. sınıf kazanımlarının %21(14) hatırlama/yeniden üretme, %36 (24) beceriler/kavramlar seviyesinde, %43 (29) stratejik düşünme seviyesindedir.

Fen bilimleri dersi 8. Sınıf öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analiz sonuçları Şekil 6'da gösterilmiştir.

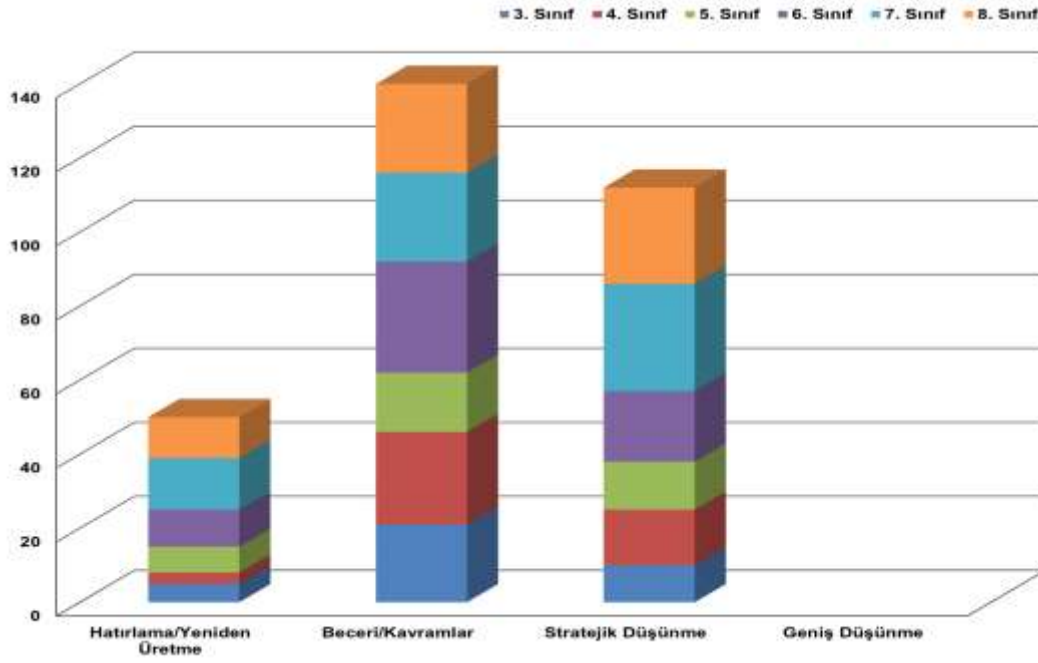


Şekil 6. Fen bilimleri dersi 8. sınıf öğretim programı kazanımlarının Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi

Şekil 6'da görüldüğü gibi, fen bilimleri dersi 8. sınıf kazanımlarının %18 (11) hatırlama/yeniden üretme, %39 (24) beceriler/kavramlar seviyesinde, %43 (26) stratejik düşünme seviyesindedir.

Fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre ve sınıflara göre analizinin dağılım sonuçları Şekil 7'de gösterilmiştir.

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi



Şekil 7. Fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre ve sınıflara göre dağılımı

Şekil 7'de görüldüğü gibi fen bilimleri dersi kazanımlarının Webb'in bilgi derinliğine seviyelerine göre analizi sonucunda kazanımların büyük çoğunluğu 2. Seviye olan beceri/kavramlar seviyesinde yer almaktadır. 1. Seviye olan hatırlama/yeniden üretme seviyesinde yer alan kazanım sayısı en azdır. Geniş düşünme seviyesinde hiç bir sınıf düzeyinde kazanım yer almamaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Fen Bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımlar Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre ilk üç seviyede dağılım göstermekte olup, kazanımların hiçbiri geniş düşünme seviyesinde (4. Seviye) yer almamaktadır. Kazanımların büyük çoğunluğu Beceri/Kavramlar seviyesinde yer almaktadır. Hatırlama/Yeniden Üretme basamağında bulunan kazanımların sayısı en azdır. 3, 4, 5 ve 6. sınıflarda kazanımlar ağırlıklı olarak Beceri/Kavramlar basamağında yer alırken 7.ve 8. sınıflarda stratejik düşünme seviyesinde yer almaktadır.

Özcan ve Düzgünoğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların sade ve basit kaldığı belirtilmiştir. Çoşkun (2017) tarafından

yapılan değerlendirmede bilişsel alanın bilme basamağının üstünde yer alan kazanım sayısının yetersiz olduğu, üst düzey düşünme becerilerine geliştirmeye yönelik kazanım sayılarının arttırılması gerektiğini belirtmiştir. Cangüven vd. (2017) tarafından 2017 taslak öğretim programının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analizi sonucunda kazanımların bilişsel alanın anlama düzeyinde yoğunlaştığını belirtmişlerdir. ERG (2017) tarafından yapılan taslak öğretim programları inceleme ve değerlendirmesi raporunda; yeni fen bilimleri öğretim programında yer alan öğrenme becerileri ve kazanımlarında önceki programlara göre olumlu değişiklikler olduğu, teknoloji ve bilimsel bilgi arasında bağlantı kurabilme, disiplinler arası düşünebilme, teorik bilgiyi uygulama ve ürüne dönüştürebilme olanağı sağlayan teknik becerilere yer verildiği belirtilmiş olup 2018 yılından itibaren uygulamaya başlanan fen bilimleri dersi öğretim programı (MEB, 2018) içersinde fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilerin fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan, bilimsel süreç becerileri, yaşam becerileri, mühendislik ve tasarım becerileri kazanması ve kazandığı becerileri teknoloji ve girişimcilik alanında uygulamaya dönüştürebilmesi fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımlarla ilişkilidir. Öğrencilere bu tür üst düzey becerilerin kazandırılması içşn Webb'in bilgi derinliği seviyelerinden üst düzey seviyeler olan stratejik düşünme seviyesine ve geniş düşünce seviyesine ait kazanımlara daha fazla yer verilmelidir. Uygulanacak olan sınavlarda sorulacak sorular, öğretim programında yer alan kazanımlarla uyumlu bir şekilde hazırlanmalıdır. Fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların seviyesi ve öğrencilere uygunluğu konusunda programın uygulayıcıları olan öğretmenlerin görüşleri alınmalıdır.

Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda, öğrencilerin belirlenen kazanımlara ne derecede ulaşıldığı ölçme ve değerlendirme araçları ile belirlenebilir. Ülkemizde yapılan sınavlarda fen bilimleri dersi ile ilgili sorulan soruların Webb'in bilgi derinliği seviyelerine göre analizi yapılarak kazanımlarla olan ilişkisi incelenebilir.

Kaynakça

- BENNETT, J., LUBBEN, F., HOGARTH, S., 2007. "Bringing Science to Life: A Synthesis of the Research Evidence on the Effects of Context-Based and STS Approaches to Science Teaching ", *Science Education*, 91(3), 347-370.
- BERNACKI, M., NOKES-MALACH, T., RICHEY, J. E., BELENKY, D. M., 2016. "Science Diaries: A Brief Writing Intervention to Improve Motivation to Learn Science", *Educational Psychology*, 36(1), 26-46.
- CANGÜVEN, H. D., ÖZ, O., BINZET, G., AVCI, G., 2017. "Milli Eğitim Bakanlığı 2017 Fen Bilimleri Taslak Programının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi", *IJOEEC (International Journal of Eurasian Education and Culture)*, 2, 62-80.
- ÇAKMAK, M., GÜRBÜZ, H., 2012. "Biyoloji Dersi Yeni Ortaöğretim Programının İçerik Ögesine İlişkin Öğrenci Görüşleri ", *International Journal of Social Science*, 5(7), 195-210.
- ÇEPNİ, S., ÇİL, E., 2012. *Fen ve Teknoloji Programı: İlköğretim 1 ve 2. Kademe Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- ÇOLAK, M., 2017. "Fen 2017 öğretim programı ile 2013 öğretim programının karşılaştırılması ", *I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi Kongresi*, Uşak, https://www.researchgate.net/publication/320172272_Fen_2017_Ogretim_Programi_Ile_2013_Ogretim_Programinin_Karsilastirilmesi (02. 05. 2018).
- ÇOŞKUN, Y. D., 2017. *Öğretim Programları Arka Plan Raporu, Eğitim İzleme Raporu 2016-2017. Eğitim Reformu Girişimi*, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/Ogretim_Programlari_Arka_Plan_Raporu.pdf (25.06.2018).
- DEVECİ, I., 2017. "2013 Yılı Fen Bilimleri Öğretim Programı ile 2017 Yılı Taslak Fen Bilimleri Öğretim Programının Karşılaştırılması", *IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Ordu, https://www.researchgate.net/publication/317185505_2013_Yili_Fen_Bilimleri_Ogretim

[Programi ile 2017 Yılı Taslak Fen Bilimleri Öğretim Programının Karsılaştırılması](#)
(02.05.2018).

- ERG (Eğitim Reformu Girişimi). (2017). *Eğitim Reformu Girişiminin Milli Eğitim Bakanlığı Taslak Öğretim Programları İnceleme ve Değerlendirmesi*, <http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG%E2%80%99N%C4%B0N-MEB-TASLAK-%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M-PROGRAMLARI-%C4%B0NCELEME-VE-DE%C4%9EERLEND%C4%B0RMES%C4%B0-SON.pdf> (25.06.2018)
- FITZGERALD, A., SMITH, K., 2016. "Science that Matters: Exploring Science Learning and Teaching in Primary Schools ", *Australian Journal of Teacher Education*, 41(4), 64-78.
- HARLEN, W., 1993. *Education for Teaching Science and Mathematics in the Primary School*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- HARRELL, P. E., 2010. "Teaching an Integrated Science Curriculum: Linking Teacher Knowledge and Teaching Assignments", *Issues in Teacher Education*, 19(1), 145-165.
- JARVIS, T., PELL, A., 2002. "Changes in Primary Boys' and Girs!' Attitudes to School and Science During a Two-Year Science in-Service Programme ", *Curriculum Journal*, 13(1), 43-69.
- JENKINS, E. W., NELSON, N. W., 2005. "Important But not for me: Students' Attitudes Towards Secondary School Science in England ", *Research in Science & Technological Education*, 23(1), 41-57.
- LEE, M. K., ERDOGAN, I., 2007. "The Effect of Science-Technology-Society Teaching on Students' Attitudes toward Science and Certain Aspects of Creavity", *International Journal of Science Education*, 29(11), 1315-1327.
- MEB. (2018). *Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325> (02.04.2018).

- MILLER, J. D., 1996. "Scientific Literacy for Effective Citizenship", In R. E. Yager, *Science/Technology/ Society as Reform in Science Education*. New York: State University of New York Press.
- MORRELL, P. D., LEDERMAN, N. G., 1998. "Students' Attitudes Toward School and Classroom Science: Are They Independent Phenomena?", *School Science and Mathematics*, 98(2), 76-83.
- MUTVEI, A., MATTSSON, J., 2015. "Big Ideas in Science Education in Teacher Training Program", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 167, 190-197.
- OSBORNE, J., SIMON, S., COLLINS, S., 2003. "Attitudes Towards Science: A Review of the Literature and Its Implications ", *International Journal of Science Education*, 25(9), 1049-1079.
- ÖZCAN, H., DÜZGÜNOĞLU, H., 2017. "Fen Bilimleri Dersi 2017 Taslak Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri", *International Journal of Active Learning*, 2(2), 18-47.
- SCIENCE EDUCATION POLICY-MAKING., 2008. UNESCO.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001567/156700E.pdf> (05.06.2018).
- SCIENCE IN THE PRIMARY SCHOOL 2008., 2012. Dublin.
<https://www.education.ie/en/Publications/Inspection-Reports-Publications/Evaluation-Reports-Guidelines/Science-in-the-Primary-School.pdf> (05.06.2018).
- SCIENCE PROGRAMMES., 2013. Science programmes of study: key stages 1 and 2, National curriculum in England.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/425618/PRIMARY_national_curriculum_-_Science.pdf (03.07.2018).
- SHELDRAKE, R., MUJTABA, T., REISS, M. J., 2017. "Science Teaching and Students' Attitudes and Aspirations: The Importance of Conveying the Applications and Relevance of Science", *International Journal of Educational Research*, 85, 167-183.
- SHIRAZI, S., 2017. "Student Experience of School Science", *International Journal of Science education*, 39(14), 1891-1912.

SOCIAL, ENVIRONMENTAL AND SCIENTIFIC EDUCATION., 1999. Dublin.

https://www.curriculumonline.ie/getmedia/346522bd-f9f6-49ce-9676-49b59fdb5505/PSEC03c_Science_Curriculum.pdf (03.07.2018).

SOTHAYAPETCH, P., LAVONEN, J., JUUTI, K., 2013. "A Comparative Analysis of PISA Scientific Literacy Framework in Finnish And Thai Science Curricula", *Science Education International*, 24(1), 78-97.

SUPOVITZ, J., TURNER, H. M., 2000. "The Effects of Professional Development on Science Teaching Pratices and Classroom Culture", *Journal of Research in Science Teaching*, 37(9), 963-980.

TAI, R. H., LIU, C. Q., MALTESE, A. V., FAN, X., 2006. "Career Choice: Enhanced: Planning Early for Careers in Science ", *Science*, 312, 1143-1144.

VARLEY, J. P., MURPHY, C., VEALE, O., 2013. "At the Crossroads: The Impact of New Irish Science Curricula on First Year Post-Primary Students", *Research in Science Education*, 43(1), 275-298.

WEBB'S DOK GUIDE., 2009. *Webb's Depth of Knowledge Guide-Career and Technical Education Definitions*.

http://www.aps.edu/re/documents/resources/Webbs_DOK_Guide.pdf (02.05.2018).

YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H., 2018. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.
http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77105/51318/dok%C3%BCman_analizi-pdf.ppt (02.05.2018).

YUENYONG, C., NARJAIKAEW, P., 2009. "Scientific Literacy and Thailand Science Education", *International Journal of Environmental & Science Education*, 4(3), 335-349.

**Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının
Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalıřma¹**

Dr.Öğr.Üyesi. Pınar YAZKAC²

Dr. Yasemin ÖZKAN³

Özet

Amaç

Bu çalışmada amaç ;Sanatla Terapi Uygulamalarının Fizik Tedavisi Hastanesinde Nörolojik Rehabilitasyon Tedavisi Alan Hastalar üzerindeki olumlu etkilerini ortaya çıkarmaktır.

Evren ve Örneklem

Çalışma grubunu Dumlupınar Üniversitesi Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesinde ,Nörolojik Rehabilitasyon Bölümünde tedavi olan; El fonksiyonlarını kısıtlı kullanabilen farklı yaş gurubundan 50 hastadan oluşmaktadır.

Yöntem

Fizik Tedavisi Alan Hastalara Sanatla Terapi Projesinin özel amaçları doğrultusunda, hastanede özel hazırlanan sosyal alanda oluşturulan sanat etkinlikleri odasında ;altı kısmi zamanlı öğrenci ve iki öğretim elemanı ile haftanın 3 günü çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada; Kontrollü Randomize çalışma yöntemi kullanılmıştır.

Deney grubu ve Kontrol grubu üzerinde yapılan Ön test ve Son testlerden elde edilen bulgulardan yararlanılmıştır.Hastalar üzerinde; Beck Anksiyete Ölçeği,SF-36 Yaşam Kalitesi Testi ve Brunsstrom Hemipleji İyileşme Evrelemesi Ölçeği uygulanmıştır.

Proje sürecinde yatan hastalarla birebir yapılan yaklaşık 120 saatlik süreçte, hastaların hastaneye uyum düzeylerinin artırılmasına, hastalıklarına ilişkin farkındalık ve kabul düzeylerinin desteklenmesine ve hastane sürecinin iyileştirilmesi ve gelişimlerinin desteklenmesine yönelik sanatla terapi destek çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, pınar.yazkac@dpu.edu.tr

³ Dumlupınar Üniversitesi, Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, yasemin.ozkan@dpu.edu.tr

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Hastalara sanatsal uygulamalar dan; ebru,seramik,halı dokuma,takı ve resim teknikleri araç olarak kullanılmıştır. Yapılan gözlem ve görüşmeler ve uygulamalar sonucunda çalışmaların ergoterapi,fizik tedavi hareketleri ve sanatla terapi gibi farklı disiplinlerin desteğiyle artırılarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasının gerekliliği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sanat Terapisi,Nörölojik Rehabilitasyon,Fizik Tedavi,Ergoterapi

Abstract

Objective

Art therapy Practice physical therapy in the hospital the aim of this study therapy is to uncover the positive effects on neurological rehabilitation patients who receive.

Population and sampling

The study group of the University evliya çelebi training and research hospital, physical medicine and rehabilitation Hospital ,neurological rehabilitation are treated in the section; use different age group consisted of 50 patients capable of limited hand function.

Method

Physical therapy the field of art therapy to patients for the purposes of the project specific, bespoke art activities in the social field that is created in the room in the hospital, six part-time students and two faculty members with 3 days of the week work was done.In the study, your study randomi Controlled method was used. The experimental group and the control group benefited from the findings of surveys and tests performed on. On patients; Beck Anxiety Inventory, SF-36 Quality of Life Improvement Staging Test, and Brunsstro I Hemiplegia Scale was applied.

In the process of the project made approximately 120 hours one on one with hospitalized patients, patients in hospital to increase the level of compliance, awareness and acceptance of the disease and the hospital level to support studies to support process improvement and development for the support of art therapy have been performed.Patients from artistic applications; marbling,ceramics,carpet weaving,jewelry, painting techniques and was used as the vehicle. The observations and interviews and applications as a result of the work of occupational therapy,physical therapy, movement and the necessity of achieving increased sustainability with the support of different disciplines such as art therapy have revealed.

The result

As a result of studies on neurological rehabilitation patients, physical and psychological practices to support positive art therapy is determined.Occupational therapy and art therapy applied to the patient

group and only a field to experiment ergoterapi Brunnstrom as a result of the evaluation form ; patients of nerve function faster healing and hand skills, hand and Nov has been found to have evolved in a positive direction.At the same time art therapy studies ;it has been observed that the practice of occupational therapy to support and help.This willing and voluntary application of the patients participating in the questionnaire were assessed with the satisfaction and demands.The number of patients who want to participate in art therapy practice has increased over time.Patients during their stay in hospital to increase the morale and motivation of those who regularly attend art workshops ,hand functions with empowered patient,doctor ,physiotherapist and nurses were observed. The observations and interviews and applications as a result of the work of occupational therapy,physical therapy, movement and the necessity of achieving increased sustainability with the support of different disciplines such as art therapy have revealed.

Keywords: Art Therapy,Neurological Rehabilitation,Physical Therapy,Occupational Therapy

Giriş

Sanat yoluyla terapi yada bir diğer adıyla ; ‘Meşgüliyet Terapisi ’ dünyada ve artık ölkemizde pek çok tıbbı ve sosyal kurumlarda insanlar üzerinde ki olumlu etkilerinden dolayı uygulanmaktadır. Sanatla terapiye olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Hastanelerin Psikiyatri klinikleri,Ruh Sağlığı Koruma Merkezleri, özel eğitim okulları, üstün yetenekli çocukların eğitiminde, engellilerin merkezlerinde ve hapishanelerde olumlu sonuçları tespit edildiği için gittikçe artan bir eğilim ve talep söz konusudur.

Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakóltesi & Gelenekli Türk El Sanatları Topluluęu ve DPÜ Evliya Çelebi Eğitim Araştırma Hastanesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi ile birlikte yürütölen ‘Sanatla Reabilere ve Terapi’ çalışmaları başlatılmasında büyük yarar görölmüştür. Hastanede başlayan sanatla rehabilite çalışmalarında amaç; Hastaların olabildiğince hayatın içinde tutmak ve üretken hale getirmek, sosyalleşmelerini sağlamak ve gündelik yaşama uyumunu arttırmaktır. Kurumlar arası işbirliği sağlanarak Sanat terapisi (art therapy): Her yaştan bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal refahını artırmak ve geliştirmek için sanatta yaratıcı süreci kullanan ruh sağlığı uzmanlığıdır (Malchiodi, 2013,).

Sanat ve tedavi ilişkisine bilimsel bir perspektiften bakan nörofizyologlara (sinir sisteminin fizyolojisi ile uğraşan bilim adamları) göre, sanat ve iyileşme vücutta aynı kaynaktan geliştirilir. Her iki olgu, beynin benzer dalga kalıplarıyla bağlantılıdır. Bundan dolayı sanat duyuşsal ve düşünsel iyileşmenin anahtarı kabul edilebilir aynı zamanda bedensel hastalığı

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

olan kişilerin tedavilerinde, farklı boyutlarda yararları olduğu düşünülebilir (Coşkun, 2012:148).

Amerikan sanat terapisi derneği, sanat terapisini hastalık, travma gibi zorluklar yaşayan yada kişisel gelişim arayan insanlara profesyoneller eşliğinde verilen, sanat yapmanın terapötik (tedavi edici) kullanımı olarak tanımlar (Edward,2004:3). Cathy Malchiodi ise: “sanat terapisi, her yaştan bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal refahını artırmak ve geliştirmek için sanatta yaratıcı süreci kullanan ruh sağlığı uzmanlığıdır” tanımını yapar (Malchiodi,2013,).

Bu bağlamda sanat terapisi için, sanat materyalleri ile zihinsel, fiziksel ve duygusal varlıklarını iyileştirmek ve geliştirmek için plastik sanatlar(resim,seramik,heykel),geleneksel el sanatları (takı,ebru,halı,çini) , işitsel,hareket ve dans içeren müzik, tiyatro, sinema gibi sanatın her alanındaki uygulamaları içeren alternatif tedavi yöntemlerinden biri denebilir.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1.Sanatla Terapi Nedir?

Sanat terapisi uygulaması, insan gelişimi, eğitim, psikodinamik, bilişsel, kişiler arası ve diğer duygusal çatışmaları çözmeye yardımcı olan terapötik araçlar (farkındalık sağlama, sosyal becerileri geliştirme, davranış yönetimi, problem çözme, kaygıyı azaltma, gerçeklik oryantasyonu yardımı ve benlik saygısını yükseltme) hakkındaki psikososyal teorilere dayanır (Sayar, 2006’dan akt. Çelik, 2012). Freud ve Jung yaptıkları psikanalitik çalışmalar sonucunda. Freud, evrensel insan çatışmalarının, insanları sanatsal yaratıcılığa yönlendirdiğini, resimle anlatımın, insanın ruhunun iç dünyasını anlamaya giden bir yol olduğunu, yaptığı çalışmalar ile doğrulamıştır. Jung, hayal gücünün semboller yaratarak ruhu geliştirdiğini, travmaya maruz kalmış bireylerin bu yolla kendini iyileştirdiğini belirtmiştir (Keser ve Eren, 2012:382).

Sanatla terapi; ruh sağlığı ve herhangi bir sanat alanında eğitimini tamamlamış bir uzman eşliğinde kişilerde bir gelişmeye neden olmak, bedensel ve ruhsal problemleri azaltmak, motivasyonu arttırmak, stres yaratan etkenler ile baş edebilmelerine yardımcı olmak üzere çeşitli sanat malzemelerinin kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Coşkun, Malchiodi, 2005).

Sanat terapisi yoluyla hastanın; duygusal ve motor (sensory-motor), algısal (perceptual), bilişsel (cognitive), duygusal (emotional), fiziksel (physical), sosyal (social) and ruhsal(spiritual) alanlarda çok yönlü çalışması mümkündür. Resim hem kendini ifade etme

aracı olarak kişiyyi iyileştiren hem de onun kendini en iyi ifade etmesini sağlayan bir yöntem olabilmektedir (Eren, 2012; Işıker ve Fırıncı, 2008).

1.2.Sanatla Terapi Yönteminin Tarihçesi:

Sanatla terapinin kullanılması 1940'lı yıllarda başlamış ve profesyonel olarak terapi alanında etkin bir şekilde kullanılması ise 1960'lı yıllara dayanır. Sanat terapisi terimi sanatçı Adrian Hill tarafından 1942 yılında tüberküloz hastalarıyla birlikte yaptığı çalışmayı tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Hill, bu çalışmasında resim yapmanın sadece hastaların vakit geçirmelerini sağlamakla kalmayıp, bu hastaların kaygı ve travmatik yaşantılarını anlatmak için bir araç olduğunu saptamıştır (Akhan, 2012).

Günümüzde sanatın tedavi boyutuyla kullanılması ise ilk olarak, Friedl-Dicker Brandeis isimli bayan sanat eğitimcisinin 1942-1944 yılları arasında Çekoslovakya da Prag'ın kuzeyinde Terezen toplama kampında çocuklar için görsel sanatları kullanmayı düşünerek bir takım faaliyetlerde bulunmasıdır. (Salderay, 2010:136).

Sanat (art) terapisi kavramının literatüre girişi ise 1950'lerin ortalarında olmuştur. Sanat (art) terapisinin erken zamanlarında gelişmesine en çok katkı sağlayan dört nc isim olan Margaret Naumburg, Edith Kramer, Hanna Kwiatkowska ve Elinor Ulman dır.Naumburg, bir çok yazar tarafından Amerikan Art Therapy'in kurucusu olmasından dolayı bu alanın annesi olarak anılır.Naumburg modelini oluşturmuştur. Bu model hastaya kendi sembolik tasarımlarını yaratmasına ve bu yolla terapistiyle iletişimini kolaylaştırmayı sağlıyordu (Vick, 2012; Naumburg, 1955).

1961'de "Sanat Terapisi Bülteni" (The Bulletin of Art Therapy) dergisini çıkarmıştır ki bu bülten alanda çıkarılan ilk yayın olma özelliğini taşır. İkinci dünya savaşından sonra ise bugün bildiğimiz "Amerikan Sanat Terapisi Dergisi" (The American Journal of Art Therapy) adını almıştır. Kwiatkowska ise aileyle sanat terapisi görüşünü getirerek alanın tüm halka yayılmasına yardım etmiştir (Güney, 2011).

Adrian Hill ,İngiltere sanat terapisi terimini ilk kullanan kişidir. 1942 yılında tüberküloz hastalarında resim ve çizimi kullanarak parmaklarla beyin koordinasyonunu sağlamış ve hastaların yaratıcı enerjilerini açığa çıkartmıştır (Hill, 1948'den akt. Demirel, 2012: 15). Kanda da sanat terapisinin öncüleri olan Marie Revai, Louise Annett ve psikiyatr Martin Fischer alana çeşitli katkılar sağlamışlardır (Rubin, 2010: 66).

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Sanat psikoterapi yaklaşımının gelişmesini büyük ölçüde destekleyen ülkelerden biri Finlandiya'dadır. Hollanda'da 1950lerden beri uygulanan yaratıcı sanat terapisi 1980'de örgün eğitim programına dahil edilmiştir. Japonya'da 1950'lerden beri sanatla tedavi çalışma grubu oluşturan Dr. Tokuda gibi psikologlar vardır.1988'de Fransız art terapi federasyonu kurulmuştur. Daha birçok ülkede alanla ilgili gelişmeler görülmektedir (Rubin, 2012: 66-68).

Türkiye'de ise İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği, 1957'de Prof. Kazım Dağyolu tarafından psikopatolojik sanat laboratuvarı kurulmuştur, (Ntv-msnbc kültür sanat, 2004, parag.11-12). 1 Ekim 2012 tarihinde sanat psikoterapi derneği Nurhan Eren başkanlığında İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda 2004 yılından beri "Sanat Psikoterapi Eğitim ve Atölye Çalışmalarına katılan ve bu alandaki çalışmalarını geliştirmek isteyen gönüllü bir grup ile kurulmuş olup çalışmalarını sürdürmektedir (Sanat psikoterapileri derneği, 2013)

Çalınmış'ın (2015) yılında yapmış olduğu araştırmanın sonucunda; Sanatla terapi uygulamaları neticesinde; Kemoterapi alan kanser hastalarının durumluk ve süreklilik kaygısının dengelemesinde yararlı olduğu, hastaların durumluk kaygı ortalamasında önemli bir azalmaya neden olurken; sürekli kaygı oranında da istatistiksel bir azalma olduğu sonucuna varılmıştır.

2.Araştırma

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; Bu çalışmada amaç; Sanatla Terapi Uygulamalarının Kütahya Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Fizik Tedavisi Hastanesinde; Nörolojik Rehabilitasyon Tedavisi Alan Hastalar üzerindeki olumlu etkilerini ortaya çıkarmaktır. tedavi alan hastalara alternatif tedavi yöntemleri içerisinde kullanılan sanatla terapi olarak verilmesinin, fiziksel durum ve ruhsal psikolojik kaygı düzeylerinde nasıl bir etki yarattığı sorusuna yanıt aramaktır.

Bu çerçevede aynı zamanda aşağıdaki sorulara yanıt aranarak araştırmanın alt amaçlarına ulaşılmaya çalışılacaktır. Sanat Terapisi alan hastaların;

1. Hastaların fiziki becerilerinde anlamlı bir fark oluşturmuş mudur?
2. Hastaların psikolojik durumlarında kaygı ve stres değişimleri arasında nasıl bir ilişki yaratmıştır?

Gelişmiş ũlkelerde sanatla terapi yöntemi ile sanatın tedavi edici gücünün hastalarda kullanıldığı araştırmalar çok sık olmasına rağmen Türkiye de bu konuda uygulama ve araştırma anlamında yeterli araştırma ve uygulamanın yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen bu eksikliğin ortaya konulması ve ileriye dönük çalışmalara alt yapı oluşturması bakımından çalışmanın gerekliliğine inanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda sanatla terapi programı uygulanmaya başlanmıştır.

Bu alışma; Fizik Tedavisi Hastanesinde; Nörolojik Rehabilitasyon Tedavisi Alan Hastalar zerindeki ünitesinde yatarak tedavi gören hastaların tedavi süreçlerini alternatif tedavi yöntemleri içerisinde sayılan sanatlar terapisi ile desteklenmesi yoluyla hastaların kaygı ,stres seviyesinin dengelenmesine katkı sağlaması açısından dikkate değerdi. Bununla birlikte; bu alışma Türkiye’de ilk defa yapıldığı için bu konudaki eksikliği giderebileceği düşünüldüğünde bu çalışma büyük önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra; yurtdışında yapılan sanat terapisi araştırmalarıyla bu alanla ilgili Türkiye’deki durumun karşılaştırmasına olanak sağlamasından dolayı büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma sonucunda; uluslararası düzeydeki diğer çalışmalarla da karşılaştırma yapma imkânı vermektedir.

2.3.Araştırmanın Yöntemi

Fizik Tedavisi Alan Hastalara Sanatla Terapi Projesinin zel amaçları doğrultusunda, hastanede özel hazırlanan sosyal alanda oluşturulan sanat etkinlikleri odasında; altı kısmi zamanlı ğrenci ve iki ğretim elemanı ile haftanın 3 günü çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada; Kontrollü Randomize alışma yöntemi kullanılmıştır. Deney grubu ve Kontrol grubu üzerinde yapılan anket ve testlerden elde edilen bulgulardan yararlanılmıştır. Proje sürecinde yatan hastalarla gönüllü olarak, birebir yapılan yaklaşık 120 saatlik süreçte, hastaların hastaneye uyum düzeylerinin artırılmasına, hastalıklarına ilişkin farkındalık ve kabul düzeylerinin desteklenmesine ve hastane sürecinin iyileştirilmesi ve gelişimlerinin desteklenmesine yönelik sanatla terapi destek çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Hastalara sanatsal uygulamalar dan; ebru,seramik,halı dokuma,takı ve resim teknikleri yöntem olarak kullanılmıştır. Yapılan gözlem ve görüşmeler ve uygulamalar sonucunda çalışmaların ergoterapi,fizik tedavi hareketleri ve sanatla terapi gibi farklı disiplinlerin desteğiyle arttırılarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasının gerekliliği ortaya konmuştur.

2.4.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar ;

Kütahya Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Fizik Tedavisi Merkezinde; yatarak tedavi alan Nörolojik Rehabilitasyon Tedavisi alan ; El fonksiyonlarını kısıtlı kullanabilen

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

farklı yaş gurubundan hastalar üzerinde çalışmaya gönüllü olarak katılan ve uygulama sürecini devam ettirebilen (50) hastalar ile sınırlandırılmıştır. Hastalar deney grubu 25, kontrol grubu 25 olmak üzere toplam 50 kişiden oluşmuştur. Hastaların birçoğunun şehir dışından gelmesi ve tedavi sürelerinin değişiklik göstermesi sebebiyle çalışma hastane ortamı ve tedavi süreçleri ile sınırlandırılmıştır. Uygulama haftada üç gün 3 saatlik seanslarla toplam 120 saatle sınırlandırılmıştır. Araştırmanın örneklemini; Nörolojik Rehabilitasyon Bölümünde tedavi olan; El fonksiyonlarını kısıtlı kullanabilen farklı yaş gurubundan 50 hastadan oluşmaktadır

2.5.Araştırmada Varsayımlar

- 1.Sanatla terapi uygulamalarının hastalar üzerinde olumlu sonuçlar vereceği varsayılmaktadır.
2. Seçilen ölçme aracına katılımcılar tarafından verilen cevapların doğru ve gerçeği yansıtacağı varsayılmaktadır.

2.5.1.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Kanserli çocukların tedavi sürecinde ;Gunter (2000) “ kemik iliği nakli geçiren çocukların savunma sistemini sağlamlaştırmak için sanat terapisi uygulaması” isimli araştırmasında alternatif tedavi yöntemleri arasında kullanılan görsel sanatlar terapisinin uygulanması sonucunda, bu çocuklarda stres reaksiyonunun (tepkisinin) azaldığını bulmuştur.

Favara-Scacco Smirne, Schiliro ve Di Cataldo (2001) “ Ağrılı işlemler sırasında lösemili çocuklara destek olarak sanat terapisi” isimli araştırmasında alternatif tedavi yöntemleri arasında kullanılan sanatla terapi uygulamalarının sonucunda, daha kolay atlatıldıklarını tespit etmiştir. Bar-sela, Atid, Danos, Gabay ve Epelbaum (2007) “Sanat terapisinin, kemoterapi alan kanserli hastalarda yorgunluk ve ilerlemiş depresyon düzeyleri üzerine etkisi ” isimli araştırmasında alternatif tedavi yöntemlerinden sanatla terapinin iyileştirici yönünü vurgulamıştır.

Slayton, D’archer ve Kaplan (2010) “Sanat Terapisi Etkinliğinin üzerinde sonuç Çalışmalarının bulgularını inceleme” isimli araştırmada 1999-2007 yılları arasında ölçülebilen çıktıkları olan sanata terapisi araştırmaları incelemeye alan bir literatür taraması yapmışlardır.

Geue ve diğerleri (2013) “Ayakta tedavi edilen kanser hastaları için tamamlayıcı tedavi olarak sanat terapisi müdahalesinin rastgele olmayan kontrollü bir çalışmanın sonuçları” isimli araştırmasında uygulamanın başında ölçülen anksiyete değerlerinin düştüğü ve depresyon skorlarının azaldığını bulgulamıştır. (Çalimli ,G.Z.(2014),

2.5.2.Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Bulduk ve diğerleri (2015) yılında yapmış oldukları araştırmaya göre; Sanat terapisi yaşlı bireylerle küçük gruplar halinde düzenli olarak sürdürüldüğünde onların sosyalleşmeleri adına önemli bir kazançtır. Sanatla terapi ,demans hastalarında yaşam kalitesini yükseltmek için önerilen bir yöntemdir

Işiker ve Fırıncı (2008) Terapide psikodrama ve resmin kullanılmasının savunma tarzları ve sosyal ilişkiler ağı üzerine etkileri isimli araştırmasında sanat terapisi ile psikodramanın birlikte uygulandığı grupta fantezi ve saldırgan savunmalar azaldığı belirtilmiştir. Kar (2011) yılında yapmış olduğu “sanat ve heykel terapi” adlı yüksek lisans tezinde, kille uygulanan sanat terapisinin özellikle hastanede tedavi gören ocuk hastalar açısından avantajları ve olumlu etkileri olduğunu ortaya koyulmuştur.

Aydın (2012) tıbbı sanat terapisi isimli araştırmasında kanser hastalarıyla yrttğu sanat grup terapisi çalışmalarının sonucunda; bedensel hastalığı bulunan kişilerde sanat yapmanın, onları hastalığın varlığından bir süreliğine uzaklaştırdığı, hastalık ya da yeti kayıplarını unutturduğu, özsaygı kendine güven ve moral seviyelerinde artış olduğu saptanmıştır.(Aktaran ,alımlı,2014)

Demir ve Yıldırım’ın (2017) aktardığına göre; ‘ocuk ve gençlerde anksiyete ve depresyon gibi ruhsal belirtilere karşı sanatla terapi uygulamalarının rehabilite edici etkisi olduğu saptanmıştır (Bush, 1997; Harvey, 1989).

3.3. Veri Toplama Teknikleri ve Araçları:

Kontrollü Randonimize alışma yöntemi kullanılmıştır. Hastaların el becerilerini ölçmek için Brunstrom Değerlendirme formu kullanılmıştır. Hastaların yaşam kaliteleri SF-36 Formu ile kaygı depresyon durumları ise Beck Anksiyete lği ile tespit edilmiştir. Çalışmaya şubat ayının ilk haftası başlanmıştır. Gönüllü hastalara 8 hafta süre ile haftada 3 gün, günde 3 saat olmak üzere sanat eğitimi uzmanı Dr.Pınar Yazka gözetiminde alternatif tedavi yöntemleri içerisinde kullanılan sanat terapisi uygulandı. Bu kapsamda, tuval ve kağıt üzerine akrilik boya yöntemi kullanarak hastalara resimler yaptırıldı. Takı malzemeleriyle ipliğe boncuk dizdirilerek, tekrar eden hareketler ile hastaların zayıflayan kas,sinir eklem bağları güçlendirilmiş oldu.Ebru,Halı ,kilim dokuma gibi sağa ,sola ,aşağı ve yukarı yöne hareketlerle hastaların el kol bilek koordinasyonları iyileştirilmeye çalışıldı. Hastalar sanat etkinliğinde aktif rol oynadı. Uygulamalarda gönüllü hastaların ihtiyaç, istek ve seçimlerine göre

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

çalışmalar yapıldı. Hastaların sevdiği zorlanmadığı keyif aldıkları malzeme ve teknikler seçildi. Bireylerin isteklilik ve gönüllük ilkesine sadık kalındığı için haftalık faaliyetler belirli bir dizi ve tam bir şablon sağlamak mümkün değildi. Uygulama esnasında araştırmacıya resim bölümü son sınıf öğrencileri; Hilal Gürensoy Şener, Merve Demirci, Meral Ülkebay ve Laika Alagaz eşlik etmiştir.

Uzman Psikolog ve Dumlupınar Üniversitesi Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı, Öğretim Üyesi Dr.Yasemin ÖZKAN ile birlikte kararlaştırılan, malzemeler aşağıdaki yer almaktadır:

Akrilik boya,suluboya,fırçalar,palet,tuval,şövale,ebru boyası,tekne,seramik hamuru, ve kağıt temel malzemeler olarak belirlenmiştir. Hastalara uygun ortam sağlandıktan sonra temel çizim teknikleri hakkında temel düzeyde bilgilendirme yapıldı. Fırçanın nasıl tutulması gerektiği ve boyaların nasıl karıştırıldığı, hangi karışımdan ne renk elde edebileceği anlatıldı.

Bütün resim malzemeleri Dumlupınar Üniversitesi Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Merkezi tarafından temin edildi.

Sanatla rehabilite çalışmaları için hastanede her katta özel olarak, 90 metrekarelik bir sosyal etkinlik alanı oluşturuldu. Bu alan aydınlık havadar, rahat oturma koltukları ve çiçekler ve hastaların seçtiği renkli güzel röprodüksiyon tablolar ile düzenlendi. Sanatsal dergiler,kitaplar,çeşitli materyaller ile eğlenceli donanımlı bir hale getirildi.

Uygulama ürün odaklı değil, süreç odaklı yapıldı.Bir başka ifadeyle ; hastalara sanatsal değeri olan çalışmalar üretmek değildir. Uygulamanın amacı bütüncül tedavinin bir parçası olarak hastalara hastalıklarıyla ilgili olumsuz düşüncelerden uzaklaştırmak,moral seviyelerini yükseltmek ve tedavi esnasında geçen süreyi yaratıcı faaliyetlerde bulunarak geçirtmektir

Sürece devam edilirken hastanenin şartlarının iyi olması görevli hemşirelerle beraber hastane personellerinin hastalar tarafından sevilip değer görmesi, onlarında araştırmacı ve arkadaşlarına destek olması uygulamanın sonucu üzerinde olumlu bir etki oluşturdu. Tespit edilen süreyi dolduran hastalara son test uygulaması olarak ölçekleri tekrar doldurmaları istendi.

Beck Anksiyete Ölçeği

Bireylerin yaşamış oldukları kaygı semptomlarının sıklığının belirlenmesi nedeniyle Beck ve arkadaşları tarafından 1961 yılında geliştirilen bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Yirmi bir maddeden oluşan, 0-3 arası puanlan ölçekten alınabilecek en yüksek puan 63'tür. Toplam

puanın yüksek oluşu bireyin yaşadığı kaygının Őiddet düzeyini göstermektedir. Ulusoy, Şahin ve Erkmen tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 1998 yılında yapılmıştır. Ölçekten alınan 0-7 puan minimal, 8-15 puan hafif, 16-25 puan orta, 26-63 puan Őiddetli düzeyde anksiyeteyi göstermektedir. (Beck, A. T., Ward, C., ve Mendelson, M. ,1961)

Verilerin Toplanması

Bu araştırma da temel iki amaç üzerinde yoğunlaşma olmuştur. Birincisi, hastaların kaygı-stres düzeylerinin sanat terapisi yapılmadan önce ve yapıldıktan sonraki durumları arasındaki farklılığı incelenmektedir. İkinicisi ise, el fonksiyonlarını yitiren ameliyat olan travma geçirmiş hastaların da el becerilerindeki olumlu etkileri saptamaktır.

Hastaların el becerilerini ölçmek için denek grubu olarak Dumlupınar Üniversitesi Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Merkezin'ndeki Dr.Yasemin zkan'nın' gözetiminde yatarak fizik tedavi gören gönüllü hastalar seçilmiştir. 2017 yılı Őubat -mart - nisan-mayıs aylarını da kapsayan dört aylık süreçte yapıldı. Haftada üç gün ,günde 3 saat olmak üzere toplam 120 saatlik bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Örneklem ortalamaları karşılaştırılacak iki ölçümde, örneklem sayısının az olması, ya da sayısı yeterli olsa bile ölçümler arası farkların dağılımındaki anormallikler nedeniyle test koşullarının sağlanmaması veya verilerin en az aralık ölçeğinde olmaması gibi nedenlerin olduğu durumlarda Wilcoxon İşaretli Sıralar testiyle ölçümler arasında fark olup olmadığı sınanabilir (Can, 2014). Bu bağlamda araştırma kapsamında ölçeklerde elde edilen verilerin analizinde Wilcoxon İşaretli Sıralar testi uygulanmıştır.(Can, A. (2014).

Bulgular

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmada sanatla terapi uygulamalarını alan Nörolojik Rehabilitasyon Tedavisi alan ; El fonksiyonlarını kısıtlı kullanabilen hastaların ;depresyon ve stres düzeylerine etkisi incelenmiştir. Ayrıca ; hastaların kısıtlı olarak kullanabildikleri el becerileri seviyelerinde ölçülmesi sağlanmıştır.

Deney ve Kontrol Grubundaki Bireylerin Beck Ankisiyte n Test - Son Test Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında uygulama aşamasından önce ve sonra deney grubundaki bireylere uygulanan Beck Ankisiyte leğine ilişkin sıra ortalama puanları incelenmiştir.

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Öntest-sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiş, sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Deney Grubundaki Bireylerin Beck Ankisiyte Ölçeği Ön Test - Son Test İle İlgili Wilcoxon Analizi Bulguları

	N	Sıra Ortalaması	Z	p
Negatif Sıra	22	11,50	-4,138	0,00
Pozitif Sıra	0	,00		
Eşit	3			
Toplam	25			

Tablo 2'ye göre deney grubundaki bireylere uygulanan sanat terapi programına göre beck ankisiyte ölçeği ön test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($Z=-4,138$; $p<.05$).

Deney Grubundaki Bireylerin SF 36 Yaşam Kalitesi Ölçeği Ön Test - Son Test Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında uygulama aşamasından önce ve sonra deney grubundaki bireylere uygulanan SF 36 Yaşam Kalitesi ölçeğine ilişkin sıra ortalama puanları incelenmiştir.

. Öntest-sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiş, sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. Deney Grubundaki Bireylerin SF 36 Yaşam Kalitesi Ölçeği Ön Test - Son Test İle İlgili Wilcoxon Analizi Bulguları

		N	Sıra Ortalaması	z	p
Fiziksel Fonksiyon Son Test –Fiziksel Fonksiyon Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,397	0,00
	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit	0			
	Toplam	25			
Fiziksel Rol Güçlüğü Son Test - Fiziksel Rol Güçlüğü Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,479	0,00

	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit	0			
	Toplam	25			
Emosyonel Rol Güçlüğü Son Test – Emosyonel Rol Güçlüğü Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,465	0,00
	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit	0			
	Toplam	25			
Enerji/Canlılık/Vitalite Son Test - Enerji/Canlılık/Vitalite Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,394	0,00
	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit	0			
	Toplam	25			
Ruhsal Sağlık Son Test – Ruhsal Sağlık Ön Test	Negatif Sıra	2	2,00	-4,188	0,00
	Pozitif Sıra	22	13,45		
	Eşit	1			
	Toplam	25			
Sosyal İşlevsellik Son Test – Sosyal İşlevsellik Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,394	0,00
	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit	0			
	Toplam	25			
Ağrı Deney Son Test – Ağrı Deney Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,468	0,00
	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit	0			

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

	Toplam	25			
Genel Sağlık Algısı Son Test – Genel Sağlık Algısı Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-4,392	0,00
	Pozitif Sıra	25	13,00		
	Eşit Sıra	0			
	Toplam	25			

Tablo 2’ye göre deney grubundaki bireylere uygulanan eğitim programına göre SF 36 Yaşam Kalitesi ölçeği ön test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (Fiziksel Fonksiyon; $z=-4,397$ $p<0,05$, Fiziksel Rol Güçlüğü $z=-4,479$ $p<0,05$; Emosyonel Rol Güçlüğü $z=-4,465$ $p<0,05$, Enerji/Canlılık $z=-4,394$ $p<0,05$; Ruhsal Sağlık $z=-4,188$ $p<0,05$; Sosyal İşlevsellik $z=-4,394$ $p<0,05$; Ağrı $z=-4,468$ $p<0,05$; Genel Sağlık Algısı $z=-4,392$ $p<0,05$).

Deney Grubundaki Bireylerin Brunnstrom Ölçek Ön Test - Son Test Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında uygulama aşamasından önce ve sonra deney grubundaki bireylere uygulanan Brunnstrom Ölçeğine ilişkin sıra ortalama puanları incelenmiştir

Öntest-sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiş, sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. Deney Grubundaki Bireylerin Brunnstrom Ölçeği Ön Test - Son Test İle İlgili Wilcoxon Analizi Bulguları

		N	Sıra Ortalaması	Z	p
Üst Ekstremité Motor Evresi	Negatif Sıra	0	,00	-3,929	0,00
	Pozitif Sıra	20	10,50		
	Eşit Sıra	5			
	Toplam	25			
Elin Motor Evresi	Negatif Sıra	0	,00	-3,631	0,00
	Pozitif Sıra	17	9,00		
	Eşit Sıra	8			
	Toplam	25			

Tablo 6'ya göre deney grubundaki bireylere uygulanan eğitim programına göre üst ekstremite motor evresi ve elin motor evresi ön test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (st Ekstremitte Motor Evresi $Z=-3,929$; $p<.05$; Elin Motor Evresi $Z=-3,631$; $p<.05$).

Kontrol Grubundaki Bireylerin Beck Ankisiyte n Test - Son Test Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında uygulama aşamasından önce ve sonra kontrol grubundaki bireylere uygulanan Beck Ankisiyte leğine ilişkin sıra ortalama puanları incelenmiştir. Analizlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 7'de yer almaktadır.

. ntest-sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiş, sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 8. Kontrol Grubundaki Bireylerin Beck Ankisiyte leği n Test - Son Test İle İlgili Wilcoxon Analizi Bulguları

	N	Sıra Ortalaması	Z	p
Negatif Sıra	20 ^a	11,03	-3,684	0,00
Pozitif Sıra	1 ^b	10,50		
Eşit	4 ^c			
Toplam	25			

Tablo 8'e göre kontrol grubundaki bireylerin beck ankisiyte leği n test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($Z=-3,684$; $p<.05$).

Kontrol Grubundaki Bireylerin SF 36 Yaşam Kalitesi leği n Test - Son Test Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında uygulama aşamasından önce ve sonra deney grubundaki bireylere uygulanan SF 36 Yaşam Kalitesi leğine ilişkin sıra ortalama puanları incelenmiştir. ntest-sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiş, sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 10. Kontrol Grubundaki Bireylerin SF 36 Yaşam Kalitesi leği n Test - Son Test İle İlgili Wilcoxon Analizi Bulguları

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

		N	Sıra Ortalaması	z	p
Fiziksel Fonksiyon Son Test –Fiziksel Fonksiyon Ön Test	Negatif Sıra	3	6,50	-2,642	0,00
	Pozitif Sıra	13	8,96		
	Eşit	9			
	Toplam	25			
Fiziksel Rol Güçlüğü Son Test - Fiziksel Rol Güçlüğü Ön Test	Negatif Sıra	0	,00	-3,578	0,00
	Pozitif Sıra	15	8,00		
	Eşit	10			
	Toplam	25			
Emosyonel Rol Güçlüğü Son Test – Emosyonel Rol Güçlüğü Ön Test	Negatif Sıra	0	,00	-2,121	0,03
	Pozitif Sıra	15	3,00		
	Eşit	10			
	Toplam	25			
Enerji/Canlılık/Vitalite Son Test - Enerji/Canlılık/Vitalite Ön Test	Negatif Sıra	1	3,50	-3,248	0,00
	Pozitif Sıra	14	8,32		
	Eşit	10			
	Toplam	25			
Ruhsal Sağlık Son Test – Ruhsal Sağlık Ön Test	Negatif Sıra	3	8,14	-,607	0,00
	Pozitif Sıra	14	8,78		
	Eşit	8			
	Toplam	25			
Sosyal İşlevsellik Son Test – Sosyal	Negatif	0	0,00	-3,721	0,00

İşlevsellik Ön Test	Sıra				
	Pozitif Sıra	18	0,00		
	Eşit	7			
	Toplam	25			
Ağrı Deneş Son Test – Ağrı Deneş Ön Test	Negatif Sıra	2	0,00	-3,429	0,00
	Pozitif Sıra	14	0,00		
	Eşit	9			
	Toplam	25			
Genel Sağlık Algısı Son Test – Genel Sağlık Algısı Ön Test	Negatif Sıra	0	0,00	-3,235	0,00
	Pozitif Sıra	16	7,00		
	Eşit	9			
	Toplam	25			

Tablo 10'a göre kontrol grubundaki bireylere uygulanan eğitim programına göre SF 36 Yaşam Kalitesi ölçeği ön test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (Fiziksel Fonksiyon; $z=-2,642$ $p<0,05$, Fiziksel Rol Güçlüğü $z=-3,578$ $p<0,05$; Emosyonel Rol Güçlüğü $z=-2,121$ $p<0,05$, Enerji/Canlılık $z=-3,248$ $p<0,05$; Ruhsal Sağlık $z=-,607$ $p<0,05$; Sosyal İşlevsellik $z=-3,721$ $p<0,05$; Ağrı $z=-3,429$ $p<0,05$; Genel Sağlık Algısı $z=-3,235$ $p<0,05$).

Kontrol Grubundaki Bireylerin Brunstrom Ölçek Ön Test - Son Test Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında uygulama aşamasından önce ve sonra kontrol grubundaki bireylere uygulanan Brunstrom Ölçeğine ilişkin sıra ortalama puanları incelenmiştir.

Öntest-sontest puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Wilcoxon işaretili sıralar testi ile analiz edilmiş, sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Tablo 12. Kontrol Grubundaki Bireylerin Brunstrom Ölçeği Ön Test - Son Test İle İlgili Wilcoxon Analizi Bulguları

		N	Sıra Ortalaması	Z	p
Üst Ekstremité Motor Evresi	Negatif Sıra	3	8,67	-2,966	0,60
	Pozitif Sıra	17	10,82		
	Eşit	3			
	Toplam	23			
Elin Motor Evresi	Negatif Sıra	8	7,44	-1,969	0,04
	Pozitif Sıra	13	13,19		
	Eşit	2			
	Toplam	23			

Tablo 12'ye göre kontrol grubundaki bireylerde üst elin motor evresi ön test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (Elin Motor Evresi $Z=-1,969$; $p<.05$). Kontrol grubundaki bireylerde üst ekstremité motor evresi ön test son test sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Üst Ekstremité Motor Evresi $Z=-2,966$; $p>.05$).

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmaların sonucunda ;Sanatla terapi uygulamalarının nörolojik rehabilitasyon hastaları üzerinde fiziksel ve psikolojik olarak olumlu destek verdiği tespit edilmiştir. Sanatla terapi ve ergoterapiyi bir arada alan Deney grubu ve sadece ergoterapi alan hastalarına uygulanan Brunstrom Değerlendirme Formu sonucunda ; hastaların el ve kas sinir fonksiyonlarının daha hızlı iyileştiği ve el becerilerinin olumlu yönde geliştiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda sanatla terapi çalışmalarının ;Ergoterapi uygulamalarına destek ve yardımcı olduğu gözlemlenmiştir.Bu uygulamalara katılan istekli ve gönüllü hastaların memnuniyet ve talepleri anketlerle değerlendirilmiştir. Sanatla Terapi uygulamalarına katılmak isteyen hastaların sayısı zamanla artmıştır. Hastaların hastanede kaldıkları sürece sanat atölyelerine düzenli devam edenlerin moral ve motivasyonunun arttığı ,el fonksiyonlarının güçlendiği hasta yakını,doktor ,fizyoterapist ve hemşireler tarafından da gözlemlenmiştir. Yapılan gözlem ve görüşmeler ve uygulamalar sonucunda çalışmaların ergoterapi,fizik tedavi

hareketleri ve sanatla terapi gibi farklı disiplinlerin desteğiyle arttırılarak sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliği ortaya konmuştur.

Kaynakça

Akhan, L.U. (2012). ‘**Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanılışı**’, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2(2), 132- 135.

Aydın,B.(2012),‘ **Tıbbi Sanat Terapisi’ Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**’, Sayı: 4(1) ,Sayfa :69-83

Beck, A. T., Ward, C., ve Mendelson, M. (1961). ‘**Beck depression inventory (BDI). Arch Gen Psychiatry**’, 4(6), 561-571.

Bernstein, G. A. (1991). ‘**Comorbidity and severity of anxiety and depressive disorders in a clinic sample. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry**’, 30(1), 43-50.

Bulduk ,S., Dinçer, Y, Usta ,E., Bayram ,S.,(2016)‘ **Demanslı Yaşlılara Uygulanan Sanat Terapi Yönteminin Bilişsel Durum Üzerine Etkisinin İncelenmesi**’,Sayı:21 ,Düzce Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu,

Can, A. (2014). **SPSS İle Bilimsel Araştırma Süresince Nicel Veri Analizi**. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık.

Çalımlı ,G.Z.(2014), ‘**Alternatif Tedavi Yöntemleri İcerisinde Kullanılan Görsel Sanatların Kemoterapi Alan Hastaların Kaygı Düzeylerine Etkisi**’,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Ankara.

Coşkun, S., Yıldız, Ö., ve Yazıcı, A. (2010). ‘**Psikiyatrik Rehabilitasyonda Fotoğrafın kullanımı: Bir Ön Proje**’, Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 1(3), 121-127

Demir ,V, Yıldırım , B (2017) ,‘**Sanatla Terapi Programının Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Depresyon, Anksiyete ve Stres Belirti Düzeylerine Etkililiği**’, Ege Eğitim Dergisi,Sayı: 18) Sayfa: 311-344

Demir, V. (2016, Kasım).‘**Dışavurumcu Sanat Terapisinin Psikolojik Belirtiler İle Bilişsel İşlemlere Etkisi**’. Poster bildiri, Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Kongresi, İstanbul.

Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Hastaları Üzerinde Sanatla Terapi Çalışmalarının Olumlu Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Hisli, N. (1988). **'Beck Depresyon Envanteri'nin Geçerliği Üzerine Bir Çalışma'**. Psikoloji dergisi, 6(22), 118-122.

Liebmann, M. (2004). **'Art therapy for groups: A handbook of themes and exercises'**. Psychology Press.

Luzzatto, P., ve Gabriel, B. (2000). **'The creative journey: A model for short-term group art therapy with posttreatment cancer patients.'** Art Therapy, 17(4), 265-269.

Malchiodi, C. A. (2003). **Expressive arts therapy and multimodal approaches. Handbook of art therapy**, 106-119.

Malchiodi, C. A. (2005). **'Expressive Therapies History, Theory, and Practice'**. In. C.A. Malchiodi (Ed.), **'Expressive Therapies'** (pp.1-15). Newyork: Guilford press.

Malchiodi, C. A. (Ed.). (2011). **'Handbook of Art Therapy'**. Guilford Press.

Rabin, M. (2003). **'Art Therapy and Eating Disorders: The Self As Significant Form'**. Columbia University Press.

Stanley, P. D., ve Miller, M. M. (1993). **'Short-term art therapy with an adolescent male. The Arts in psychotherapy'**, 20(5), 397-402.

Hayat Boyu Öğrenme Programlarına Katılan Yetişkinlerin Kurslara İlişkin
Görüşlerinin İncelenmesi¹

Dr. Öğr. Üyesi Yıldız ÖZTAN ULUSOY²

Şakir AKPINAR³

Özet

Gelişim döllenmeden başlayarak, kalıtım ve çevre etkisiyle yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Yetişkinlik dönemi gelişim, öğrenme, öğretim, doyum gibi temalarla üzerinde çalışmaların arttığı bir yaşam dönemidir. Özellikle son yıllarda yetişkin eğitimi alanında çalışmalar artmakta ve ‘*yetişkin eğitimi nasıl olmalı?*’ sorusu araştırılmaktadır. Ülkemizde Halk eğitim merkezleri eğitimlerinin büyük bölümünü gönüllü katılımlarla yetişkin eğitimi alanında yürütmektedir. Bu çalışmanın amacı, hayat boyu öğrenme kapsamında kurslara katılan yetişkinlik dönemindeki bireylerin kurslara katılım nedenlerini, motivasyon kaynaklarını, kişisel yeterlik alanlarına ilişkin görüşlerinin incelemesidir. Betimsel bir çalışmadır. Açık uçlu anket yardımıyla veriler toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini 2017- 2018 yılında Kocaeli ili Kartepe ilçesi Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünde yetişkin eğitimlerine katılan yaşları 23 ve 63 arasında değişen 44 kişiden oluşmuştur. İçerik analizi yöntemi ile veriler analiz edilmiştir.. Çalışmanın bulgularına göre a katılımcılar kursların kendilerini duygusal olarak, gelecekle ilgili ve sosyal alanda iyi hissettirdiğini ifade etmişlerdir. Kursa katılım kararında sosyal çevre, kişisel ihtiyaçlar, gelecek yatırımı, ekonomik nedenler, özerklik kazanma gibi durumlar etkili olmuştur. Kursların bireyler için anlamı; ekonomik, toplumsal, kendini gerçekteştirme, bağımsızlık kazanma, kişisel gelişime katkı alanlarında yoğunlaşmıştır.. Çalışma sonucunda, yetişkinlerin kurslara katılım nedenleri ve beklentilerinin yaşam dönemi gelişim görevleri ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu tür programların yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelişim, gelişim görevleri, yetişkinlik, hayat boyu öğrenme, yetişkin eğitimi.

Examination Of Opinions Of Adults Who Participated In Lifelong Learning Programs
On These Courses

Abstract

Development is a lifelong process that begins with fertilization and is affected by heredity and environment. Adulthood is a period of life in which individuals focus more on themes such as development, learning, teaching,

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, yildizoz@kocaeli.edu.tr

³ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi, Yüksek Lisans Öğrencisi, sakirakpinarpdr@gmail.com

and satisfaction. Especially in the recent years, studies in the field of adult education have increased and the question of 'how adult education should be?' is being investigated. Most of the public training centers in our country carry out most of their training in the field of adult education with voluntary participation. The purpose of this study is to examine the reasons for participation in courses, the sources of motivation and the opinions about the individual competence areas of adult individuals who participated in lifelong learning courses. This is a descriptive study. The data were collected by means of a questionnaire with open-ended questions. The sample of the study consisted of 44 persons aged between 23 and 63 who participated in adult education courses in Kocaeli province Kartepe district Public Education Center Directorate in 2017-2018. Data were analyzed by content analysis method. According to the findings of the study, participants stated that the courses made them feel good about their future and social life. Factors such as participants' social environment, personal needs, idea of investment for the future, economic reasons and desire to gain autonomy became influential in their decision to participate in the courses. The meaning of courses for individuals concentrated on economic, social, self-realization, gaining independence and personal development fields. As a result of the study, it was determined that the reasons for participation and expectations of adults about the courses were related to developmental tasks of life stages. It is recommended that such programs should be organized much more.

Keywords: Development, developmental tasks, adulthood, lifelong learning, adulthood education.

Giriş

Günümüzde dünyada pek çok değişim ve gelişim gerçekleşmektedir. Bu değişimlere ayak uydurabilmek adına yetişkinlerin kendilerini geliştirmeleri bir gereklilik olmuştur. Yetişkinlerin kendilerini geliştirebilmelerine yönelik destek programlarının geliştirilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Çalışan yetişkinler için hizmet içi eğitim programları gerçekleştirilirken kendi yeterliklerini tanımak ve/veya arttırmak isteyen bireyler içinde farklı eğitim ortamlarından yararlanılmaktadır. 1800'lü yıllarda yaşam boyu öğrenme kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Yaşam boyu öğrenme kavramını Woodrow (1999) beşikten mezara kadar devam eden öğrenmeler olarak tanımlamıştır(aktaran Özgür, 2016: 22). Yaşam boyu öğrenme, bireyi; kişisel, toplumsal, sosyal ve/veya iş yaşamı çerçevesinde bilgi, beceri ve yetilerin geliştirilmesi amacıyla yapılan, resmi veya gayri resmi, iyileşme amacıyla sürekli olarak devam eden, bütün amaçlı öğrenme etkinliklerini kapsar(Avrupa Komisyonu, 2002: 7).

Yaşam boyu öğrenme sürecinde bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemlerine bağlı olarak öğrenme ihtiyaçları da farklılaşacaktır. Gelişim yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bireylerin gelişim süreçlerinden geçerken farklı ihtiyaç ve sorumlulukları bulunmaktadır. Gelişim dönemler halinde incelenmektedir, dönemlere ayırmada kronolojik yaş ve görülen temel özellikler esas alınmaktadır. En sık kullanılan şekliyle gelişim dönemleri 0-2 yaş

bebeklik donemi, 2-7 yaş çocukluk donemi, 7-12 yaş ikinci çocukluk donemi, 12-20 yaş ergenlik donemi, 20-40 yaş genç yetişkinlik donemi, 40-60 yaş orta yaş donemi, 60 ve üzeri yaşlılık donemi olarak ayrılmaktadır(Işık Terzi, 2016: 26-27). Gelişim kuramları bireyleri incelerken benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak amaçlarından biridir. Bu bağlamda bireysel farklılıklar farklı ihtiyaçları one çıkarmaktadır. Freud, Piaget ve Kohlberg, gelişimin yetişkinlik donemine girmeden veya ilk yetişkinlik yıllarında tamamlandığını savunmuşlardır. Erikson, Böhler, Levinson ise yetişkinliği bir oluşum süreci olarak görmüş ve yetişkinlikte de gelişimin devam ettiğini savunmuşlardır(Onur, 2017: 55-57).

Yetişkinlik kavramı bazı kùltürlerde farklı yorumlanmakla birlikte en genel tanımını ile yetişkin, çeşitli gelişimsel alanlarda (psikolojik, biyolojik, sosyal)olgunluğa ulaşmak veya olgunluğa ulaşılan yaşam donemi olarak tanımlanmaktadır. Knowles, yetişkin kavramını, kendi yaşamından sorumlu olduğunu algılamış ve bu doğrultuda sosyal rol ve davranışlar sergilemeyi benimsemiş bir birey olarak tanımlamaktadır(Knowles, 1980: 41-42).

Yetişkinlik donemi gelişim, ogrenme, ogretim, doyum gibi temalarla üzerinde çalışmaların arttığı bir yaşam donemidir. Yetişkin ogrenmesi ile ilgilenen bilim dalı androgoji eğitimde yetişkin uygulamalarını kapsamaktadır. Knowles, Holton ve Swanson, androgojinin dayandığı varsayımları “bilme gereksinimi, ogrenenin benlik kavramı, deneyimin rolü, ogrenmeye hazır olma, ogrenme yönelimi ve motivasyon” olarak vurgulamıştır(Knowles vd., 2014: 68-70).

Bireyin yeterliliğini geliştirmesi, nitelik kazanması günün koşullarına uyumunu kolaylaştıracaktır (Beycioğlu, Konan, 2008: 370, Güleç vd., 2012:34). Artık günümüzde bilgi hızla değişmektedir ve birey bu değişime eğitim yolu ile uyum sağlayabilmektedir.

Yetişkinlerin eğitim ihtiyaçları yaşam boyu ogrenme kapsamında yetişkin eğitimi alanındaki çalışmaları artırmış ve “yetişkin eğitimi nasıl olmalı?” sorusunu gündeme getirmiştir. Uluslararası literatürde, yetişkin eğitimi, sürekli eğitim, yaşam boyu eğitim ve günümüzde yaşam boyu ogrenme kavramları ile kullanılmaktadır. Ülkemizde kamusal olarak hayat boyu ogrenme ve yetişkin eğitimi faaliyetlerinde Halk Eğitimi Merkezleri önemli bir yer tutmaktadır(Kaya, 2015: 270). Ülkemizde yetişkin eğitimleri ile ilgili öncü faaliyetler okur-yazarlığın yaygınlaştırılması çabaları ile başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yetişkinlere okuma-yazma ve genel-pratik mesleki bilgi-beceri kazandırma çabaları, 1950’li yıllarla birlikte Halk eğitim merkezleri ve mesleki eğitim merkezleri ile binlerce yetişkine eğitim vermiştir(Yazar, 2012: 22).

Halk eğitim merkezleri kuruluş yıllarından itibaren eğitimlerinin büyük bölümünü gönüllü katılımlarla yetişkin eğitimi alanında yürütmektedir. Genel olarak ülkemizde yetişkin eğitimlerine yönelik faaliyetlerin büyük bir kısmı halk eğitim merkezlerinin çalışmaları ile yürütülmektedir. Ülkemizde özellikle bu kurslardaki katılımcıların görüşlerine ilişkin yapılan derinlemesine çalışmalar sınırlıdır.

Bu araştırma, hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin kurslara ilişkin görüşlerinin betimlenmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırma, hayat boyu öğrenme faaliyetleri kapsamında halk eğitim merkezi kurslarına devam eden yetişkinlerin “kurslara katılımlarına ilişkin görüşlerini” incelemeye odaklanmıştır. Bu çalışmaya eşlik eden araştırma soruları şunlardır:

- 1) Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin kurslara katılma nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2) Yetişkinlerin hayat boyu öğrenme programlarına katılmaya neler motive etmektedir?
- 3) Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinler kursların kendileri için anlamını nasıl ifade etmektedirler?
- 4) Yetişkinlerin hayat boyu öğrenme programlarına katılmalarında çevre ve topluma ilişkin görüşleri nelerdir?

Metodoloji

Bu bölümde, araştırma deseni, katılımcılara ilişkin bilgiler, veri toplama ve verilerin analiz edilmesi sürecine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, verilerin açık-uçlu soruları içeren bir anket yoluyla toplandığı betimsel bir çalışmadır. Nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseniyle yürütülmüştür. Dey, nitel araştırmaların, bireylerin olayları nasıl algıladıklarını ve nitelendirdiklerini açıkladığını belirtmiştir (Dey, 1993:32). Olgubilim (fenomoloji), farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 72). Fenomolojik araştırmalarda öncelikle toplanan verilerin detaylı betimlenmesi, ardından kod-alt tema-temaların sınıflandırılması ve birbirleriyle ilişkilerinin ortaya konulması ile analiz süreci yürütülmektedir (Dey, 1993: 38-40). Bu çalışmada fenomen hayat boyu öğrenme ve yetişkinlerin kurslara ilişkin görüşleri olgusudur. Çalışmada,

kurslara katılan yetişkinlerin hayat boyu öğrenme ve kurslara ilişkin görüşleri ve beklentilerini ortaya koymak amacıyla betimsel analiz kullanılmıştır. Anketin kişisel bilgiler bölümünde katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin sorular sorulmuştur. Kurslara ilişkin görüşlerini betimlemek amacıyla açık uçlu sorular sorulmuştur. Ankete verilen cevaplar nitel veri çözümleme yolları kullanılarak kodlanmış, kodlamalar sonrasında temalar oluşturulmuş ve tablolar ile betimlemeler sunulmuştur. Bu araştırmada nitel araştırma geleneği içerisinde amaçlı örneklem ve uygun durum örnekleme kullanılmıştır.

Araştırma Grubu

Katılımcılar, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kartepe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünde mantar yetiştiriciliği, emlak yönetimi, okuma-yazma kurslarına katılan yaşları 23 ile 63 arasında olan 44 yetişkinden oluşmaktadır. Araştırmada Kartepe ilçesinin seğilmesinin şöyle bir önemi bulunmaktadır: İlçede göçmenlerin olması, halkın ekonomik katkı sağlayacak alanlarda bilgilenme gereksinimi ve kişisel gelişim talepleri olan bireyleri bir arada bulabileceğimiz bir yerleşim alanı oluşudur. Halk eğitime yönelik yapılacak kursların programlarının hazırlanmasında pozitif ayrımcılık ilkesi önem arz etmektedir. Geray'a göre göçmenlere, yoksullara, az gelişmiş kırsal bölgede yaşayanlara, kalkınmada öncelikli yörelere ve gecekondü bölgelerine, okuma yazma bilmeyenlere, niteliksiz işsizlere, kadınlara, özürlülere öncelik verilmelidir(Geray, 2012: 62). Kurslara devam eden kursiyerler gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmışlardır. Katılımcıların farklı nitelikler açısından temsil düzeyi (evli- bekar, çocuk sahibi, çalışan- çalışmayan, kırsal ya da şehirde yaşayan gibi) dikkate alınmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1.' de sunulmuştur:

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri.

Kurs Adı	Kadın	Erkek	Evli	Bekar	20-30 Yaş	30-50 Yaş	50+ Yaş	Toplam
Emlak Yönetimi	4	10	11	3	2	11	1	14
Mantar Yetiştiriciliği	19	4	20	3	5	14	4	23
Okuma-Yazma	7	0	7	0	0	6	1	7

Veri Toplama Aracı

Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan anket formu aracılığı ile toplanmıştır. Birinci kısım demografik bilgileri içeren; yaş, cinsiyet, medeni hali, çalışma

durumu, çocuk sayısı, devam ettiği kurs, eğitim durumu, çalışma durumu ile ilgili kapalı uçlu soruları içermektedir. İkinci bölümde kurslara ilişkin katılma nedeni, beklentileri, motivasyon unsurları, kursun yararları, kursta kendilerini nasıl hissettikleri, kursa katılım kararını alma durumu, çevre ve topluma ilişkin görüşleri, yaşantılarında gerçekleştirmek istedikleri ve kendilerini yeterli hissettikleri alanlara ilişkin düşüncelerini betimlemeleri isteyen açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Sorular, Levinson ve Erikson' un yetişkin gelişim dönemlerini temel alan kuramlarından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Anket formu için Kocaeli Üniversitesinde yetişkin eğitimi konularında çalışan 2 öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. 10 ana sorudan oluşan anket formunun kapsam ve görünüş geçerliliği için uzman görüşüne başvurulmuş ve form üzerinde öngörülen değişiklikler yapılmıştır. Anket formunun anlaşılabilirliğini test etmek için araştırmacılar tarafından ön uygulama yapılmıştır. Gerekli düzeltmeler sonrasında anket formu(EK-1) uygulama için hazır hale getirilmiştir. Araştırmanın, betimsel araştırma çalışması olduğu için araştırma yöntemi, çalışma grubu vb. özelliklerinden dolayı sınırlılıkları bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması

Veriler 2018 Mart-Nisan aylarında Kocaeli ili Kartepe ilçesi Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünde mantar yetiştiriciliği, emlak yönetimi ve okuma-yazma kurslarına devam eden yaşları 23-63 arasında olan, anket doldurma konusunda yeterli bilgilendirmeyi almış 44 yetişkinden toplanmıştır. Kurslara katılan yetişkinlere kurs saatlerinde gerekli kişisel ve kurumsal izinler alınarak ortalama her kurs için bir grup şeklinde, toplamda 3 grup olarak anketler uygulanmıştır. Gruplara anket uygulama süresi ortalama her grup için 30 dakika olmak üzere toplamda yaklaşık 90 dakika sürmüştür. Sorulara verilen yanıtlar katılımcılar tarafından yazılmıştır. Okuma- yazma kursundaki yetişkinlerin anket formlarına sorulara ilişkin görüşlerine müdahale edilmeksizin verdikleri cevaplar kurs eğitimcileri ve araştırmacıların yardımı ile yazılmıştır. Katılımcılara verdikleri yanıtların gizliliği konusunda güvence verilmiştir. Soruların gerçek ve samimi bir şekilde yanıtlanmasının araştırma sonuçları açısından önemi özellikle belirtilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada içerik analizi gerçekleştirilirken verilerin çözümlemesi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Nitel analizin ilk basamağında çalışılan konunun eksiksiz ve kapsamlı bir şekilde betimlenmesi amacıyla kişilerin görüşlerinin kodlaması yapılmıştır. İkinci aşamada betimleme sürecinin ardından toplanan veriler çeşitli tema ve alt temalar çerçevesinde

sınıflandırılmıştır. Üçüncü aşamada ise elde edilen kodlar, alt temalar ve temalar arasında ilişkiler, bağlantılar incelenerek bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Araştırma verileri nitel veri analiz sürecine uygun olarak çözümlenmiştir. Merriam'a göre, nitel veri analizi betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme aşamalarıyla gerçekteştirilmektedir. Öncelikle toplanan verilerin detaylı betimlenmesi, ardından kod-alt tema-temaların sınıflandırılması ve birbirleriyle ilişkilerinin ortaya konulması ile analiz süreci yürütölmektedir(Merriam, 2015: 161-195).

Veriler çözümlenirken katılımcılar kodlanmıştır. Kodlar verilme sürecinde cinsiyet kurs türü ve katılımcı sırası kullanılmıştır. Örneğin mantar yetiştiriciliği kursuna katılan erkek katılımcı "EM1" şeklinde kodlanmıştır.

Anket sorularına verilen cevaplar çözümlenirken ikinci soruya ilişkin yanıtların birinci soruya hizmet ettiği görölmüş ve sorulara verilen yanıtlar birleştirilmiştir. Dördüncü soruya verilen yanıtların yedinci soruya hizmet ettiği gözlenmiş ve sorulara verilen yanıtlar birleştirilerek analiz edilmiştir.

Bulgular

Araştırma sonucunda katılımcıların görüşleri; kursa katılım nedenleri, motivasyon unsurları, kendilerini nasıl hissettikleri, kursa katılma kararı, kursun anlamı, çevre ve toplum, yaşantılarında gerçekteştirmek istedikleri ve kendilerini yeterli hissettikleri ne ilişkin görüşleri olmak üzere sekiz tema altında incelenmiştir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin "kursa katılım nedenleri ve beklentilerine" ilişkin görüşleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. *Yetişkinlere Göre Kurslara Katılım Nedenleri ve Beklentilerine İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar*

Tema	Alt Tema	Kodlar
Katılım nedeni/beklentileri	Ekonomik	KM6-Aileme maddi destek
		KM2-Arkadaş ortamı
	Aile-Sosyal	KM6-Kendim ve ailem için
		EM28-Yeni insanlar tanımak
	Kişisel gelişim	KM30-Bilgi edinmek

	EE33-Boş zamanımı değerlendirmek
	EE9-Kendimi geliştirmek
	KM20-Daha iyi bir gelecek
Gelecek hayali	EE40-Emeklilikte yapacağım bir iş olsun
	KO8-Kimseye muhtaç olmamak
Özgüven	KO13-Ayaklarımın üzerinde durmak
Fırsat	EE34-Her zaman açılmıyor, fırsat

Yetişkinlerin kursa katılım nedenleri ve beklentilerine ilişkin görüşleri; ekonomik, aile ve sosyal, kişisel gelişim, gelecek hayali, özgüven, fırsat alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Ekonomik alt temasında yetişkinler aileye maddi destek ile ilgili beklentilerini dile getirmişlerdir. KM6, “...ciddi anlamda maddi ihtiyaç, evime katkı olsun diye” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Aile-sosyal alt temasında yetişkinler arkadaş ortamı, kendim ve ailem için, yeni insanlar tanımak ile ilgili beklentilerini dile getirmişlerdir. KM2, “...değişiklik olsun diye, yeni insanlar tanımak, yeni arkadaşlar edinmek” şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Kişisel gelişim alt temasında yetişkinler bilgi edinmek, boş zamanımı değerlendirmek, kendimi geliştirme kodları altında görüşlerini dile getirmişlerdir. Gelecek hayali alt temasında yetişkinler daha iyi bir gelecek, emeklilikte yapacağım bir iş olsun kodları ile görüşlerini dile getirmişlerdir. EE40, “...emeklilikte yapacağım bir işim olsun, imkanlarımız yeterli olursa kendi işimi kurmak...” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Özgüven alt temasında yetişkinler kimseye muhtaç olmamak ve ayaklarımın üzerinde durmak kodları ile görüşlerini ifade etmişlerdir. Ayrıca yetişkinler fırsat alt teması altında kurslara katılım nedenlerini her zaman açılmadığı için fırsat şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “kurslarda motivasyon kaynaklarına” ilişkin görüşleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Yetişkinlere Göre Kurslarda Motivasyon Kaynaklarına İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kodlar
Motivasyon unsurları	Kişisel gelişim	KM26-Zamanı değerlendirme
		KM41-Yeni Şeyler ğrenmek
		KM43-Sağlık için faydalı bilgiler vermesi
	Sosyal	KO11-Düşüncelerim gelişir
		KM43-Arkadaş ortamı
		KM16-Yeni insanlarla tanışmak
	Bireyselleşme	KO15-Her Şeye yetmek
		KO14-Başkasına muhtaç olmayayım
		KO8-Desteksiz işimi yaparım
	Uygunluk	KM20-Yararlı olduğunu düşünmek
EE34-Saatleri uygun		
Öğretim yöntemi	EE35-Hocamızın ilgisi	
	EM29-Ekip halinde öğrenmek	

Yetişkinlerin kursa katılırken motivasyon unsurlarına ilişkin görüşleri kişisel gelişim, sosyal, bireyselleşme, uygunluk, sosyal destek, ekonomik, ğretim yöntemi alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Kişisel gelişim alt temasında yetişkinler zamanı değerlendirme, yeni Şeyler ğrenme, sağlık için faydalı bilgiler öğrenme, düşüncelerin değişimi gibi kodlarla motivasyon unsurlarına ilişkin görüşlerini ifade etmişlerdir. KM26, “*yararlı olduğunu düşündüğüm için başladım, zamanımın boş geçmemesini istiyorum*” Şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Sosyal alt temasında arkadaş ortamı ve yeni insanlarla tanışmak kodlarıyla yetişkinler motivasyon unsurlarını ifade etmişlerdir. Bireyselleşme alt temasında her Şeye

yetmek, başkasına muhtaç olmamak, desteksiz işimi yapmak kodlarıyla görüşlerini belirtmişlerdir. KO15, “kimseye yük olmayayım, kendi işimi kendim yaparım, başardım derim” şeklinde görüşünü ifade etmişlerdir. Uygunluk alt temasında yararlı olduğunu düşünmeleri ve saatlerinin uygun olması kodlarıyla motivasyon unsuru olarak kurslara ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Öğretim yöntemi alt temasında hocamızın ilgisi ve ekip halinde öğrenmek kodlarıyla yetişkinler görüşlerini ifade etmişlerdir. EE35, “hocamızın samimiyeti ve bize arkadaş gibi ders anlatması” şeklinde kursa karşı motivasyon unsurlarını ifade etmiştir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “kurslara katılımda duygusal durumlarına” ilişkin görüşleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Yetişkinlere Göre Kurslara Katılımda Duygusal Durumlarına İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kodlar
Kursa geldiğimde hissettiklerim	Kişisel	KM4-Mutlu hissediyorum
		EE34-Özgüvenli hissediyorum
		KO15-Güvende hissediyorum
		KM25-Zinde hissediyorum
	Gelecek	KM4-Gelecek hayali kuruyorum
		EE9-Bir şeyler üreteceğimi düşündükçe iyi hissediyorum
	Sosyal	KO15-Farklı ortam

Yetişkinlerin kursa geldiklerinde hissettiklerine ilişkin görüşleri kişisel, gelecek ve sosyal alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Kişisel alt temasında yetişkinler mutlu, özgüvenli, güvende, zinde kodlarıyla kurslara katıldıklarıındaki duygularını dile getirmişlerdir. KM25, “kendimi aktif hissediyorum, boş zamanlarımı değerlendiriyorum” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Gelecek alt temasında yetişkinler gelecek hayali kurma, üretme duygusu kodlarıyla görüşlerini ifade etmişlerdir. Sosyal alt temasında ise farklı ortam kodu ile görüşlerini ifade etmişlerdir. KO15, “hep evde iş iş, değişiklik oluyor benim için, evde sıkılmak yerine farklı bir gün geçiriyorum” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “kursa katılım kararlarına” ilişkin görüşleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Yetişkinlere Göre Kurslara Katılım Kararlarına İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kodlar
Kursa katılma kararı	Gelecek yatırımı	KM4-İleride aileme katkıda bulunmak
	Kişisel ihtiyaçlar	KM24-Kendim için bir şey yapmak

Yetişkinlerin kursa katılma kararlarına ilişkin görüşleri gelecek yatırımı, kişisel ihtiyaçlar, özerklik alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Gelecek yatırımı alt temasında yetişkinler ileride aileme katkıda bulunmak şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Kişisel ihtiyaçlar alt temasında yetişkinler kendim için bir şey yapmak kodlarıyla görüşlerini ifade etmişlerdir. KM24, “Çocuklarım küçükken hep evde olup sıkılmak yerine artık onlar büyüdü ve biraz da kendim için bir şeyler yapmak istemem” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “kursların anlamına” ilişkin görüşleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Yetişkinlere Göre Kursların Anlamına İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kodlar
Kursun anlamı	Kişisel gelişim	KM4-Kendini geliştirmek
		EE9-Dışarıda rehberlik etmek
	Toplumsal hizmet	KM6-Öğrendiklerimi hayatımda uygulayabilmek
	Bağımsızlık	KO10-Ayaklarımın üstüne basmak KO15-Kendi sorumluluğumu almak

Kursun anlamına ilişkin yetişkinlerin görüşleri kişisel gelişim, toplumsal hizmet, bağımsızlık, alt temalarında incelenmiştir. Kişisel gelişim alt temasında kendini gerçekleştirmek şeklinde yetişkinler görüşlerini ifade etmişlerdir. KM4, “*Kendimi geliştirmek için iyi bir kurs olduğunu düşünüyorum*” şeklinde ifade etmiştir. Toplumsal hizmet alt temasında dışarıda rehberlik etmek ve öğrendiklerimi hayatımda uygulayabilmek kodları ile görüşlerini ifade etmişlerdir. Bağımsızlık alt temasında ayaklarımın üstüne basmak, kendi sorumluluğumu almak şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “kurslara katılımı çevre ve topluma” ilişkin görüşleri Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. *Yetişkinlere Göre Kurslara Katılımda Çevre ve Topluma İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar*

Tema	Alt Tema	Kodlar
Çevre/ toplum	Olumlu	KM1-Çok iyi bir şey yaptığımı söylediler
		KM3-Bana güvendi, teşvik etti
	Olumsuz	KM6-Sorguladı

Yetişkinler çevre ve toplum temasına ilişkin görüşlerini olumlu ve olumsuz olarak ifade etmişlerdir. Özellikle yetişkinlerin büyük bölümünün aileden kurslara katılım konusunda destek aldıkları gözlenmiştir. Çok az da bazı yetişkinler kurslara katılım konusunda çevre ve toplum tarafından bazı olumsuz tepkiler aldığını dile getirmiştir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “yaşantılarında gerçekleştirmek istedikleri şeylere” ilişkin görüşleri Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. *Yetişkinlere Göre Yaşantılarında Gerçekleştirmek İstedikleri Şeylere İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar*

Tema	Alt Tema	Kodlar
da gerçe kleşti rmek	· Kişisel gelişim	KM1-İyi bir eğitim almak

	KM20-Kariyer yapmak
Aile hayatı doyumunu	KM3-Eşime destek olmak
	KM4-Çocuklarıma daha iyi örnek olmak
	Yaptığım işin en iyisini yapmak
Ekonomik	KM18-Ekonomik özgürlük
	EE9-Huzurlu geçimimi sağlayacak bir iş

Yetişkinlerin yaşantılarında gerçekleştirmek istedikleri şeylere ilişkin görüşleri kişisel gelişim, aile hayatı doyumunu, ekonomi alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Kişisel gelişim alt temasında yetişkinler iyi bir eğitim almak, kariyer yapmak kodlarıyla görüşlerini ifade etmişlerdir. Aile hayatı doyumunu alt temasında yetişkinler eşime destek olmak, çocuklarım için iyi örnek olmak kodlarıyla görüşlerini ifade etmişlerdir. KM4, “*okumuş olsaydım çocuklarımı daha da eğitebilirdim, derslerinde yardımcı olabilirdim*” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Ekonomi alt temasında ise ekonomik özgürlük ve geçim sağlayacak bir iş kodu ile görüşlerini ifade etmişlerdir. EE9, “*ilerde küçükte olsa işyeri açmak, öncü olmak*” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin “kendilerini yeterli hissettikleri alanlara” ilişkin görüşleri Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. *Yetişkinlere Göre Kendilerini Yeterli Hissettikleri Alanlara İlişkin Tema, Alt Tema ve Kodlar*

Tema	Alt Tema	Kodlar
Kendimi yeterli hissettiğim		KO10-Yeterli bir ev hanımıyım
	Çevreye karşı yeterlilik	KM4-Aileme manevi olarak yeterliyim
		KM24-Çocuklarına ve kendine vakit ayırmak
	Kendine yeterlilik	
		KM18-Yetersiz hissettiğimde kurslar destek oldu

Yetişkinlerin kendini yeterli hissettikleri alanlara ilişkin görüşleri çevreye karşı ve kendine yeterlilik alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Çevreye karşı alt temasında yetişkinler yeterli bir ev hanımı olma, aileye maddi yeterlilik, çocuklara ve kendine vakit ayırma kodları ile görüşlerini ifade etmişlerdir. KO10, “*Kendimi yeterli hissediyorum, çocuklarıma da kendime de zaman ayırıyorum buda beni mutlu ediyor*” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Kendine yeterlik alt temasında yetişkinler genel olarak iyi olma, kurslara devam etme kodlarıyla görüşlerini ifade etmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

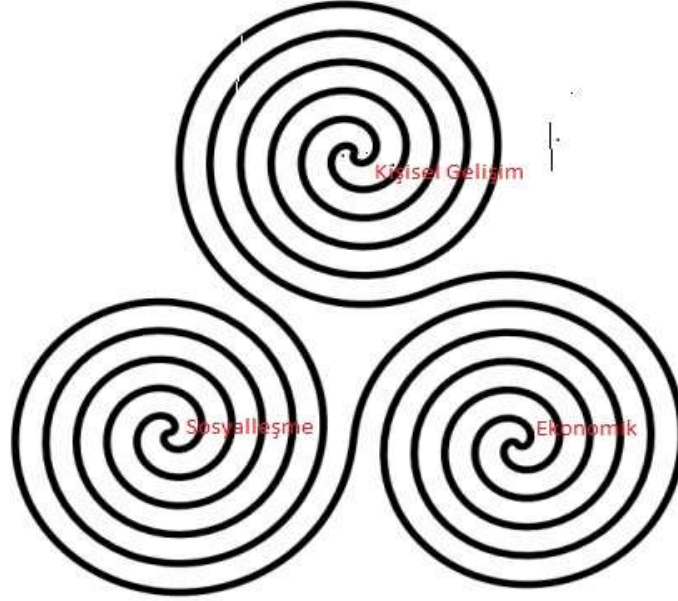
Yaşam boyu öğrenme örgün ve yaygın eğitimi içermektedir. Bu çalışmada yetişkinlerin kurslara katılım nedenlerine yönelik yarı yapılandırılmış sorular yoluyla elde edilen bulgular, yaşam boyu öğrenmenin üç temel amacı ile benzer sonuçlar vermiştir. Yaşam boyu öğrenmenin üç amacı, öğrenmede fırsatlar yaratarak bireylerin kişisel gelişimlerini sağlamak, toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmek ve ekonomik büyümeyi sağlamaktır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: 10).

Hayat boyu öğrenme programlarına katılan yetişkinlerin kurslara ilişkin görüşleri “kursa katılım nedenleri, motivasyon unsurları, kendilerini nasıl hissettikleri, kursa katılma kararı, kursun anlamı, çevre ve toplum etkileri, yaşantılarında gerçekleştirmek istedikleri şeyler ve kendilerini yeterli hissettikleri alanlar” olmak üzere sekiz tema altında ele alınarak tartışılmıştır.

Yetişkinlerin kursa katılım nedenleri ve beklentilerine ilişkin görüşleri “ekonomik, aile ve sosyal, kişisel gelişim, gelecek hayali, özgüven, fırsat” alt temaları olmak üzere altı temada toplanmıştır. Kursa katılırken motivasyon unsurlarına ilişkin görüşleri “kişisel gelişim, sosyal, bireyselleşme, uygunluk, sosyal destek, ekonomik, öğretim yöntemi” alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir. Yetişkinlerin kursa geldiklerinde ne hissettiklerine ilişkin görüşleri “kişisel, gelecek ve sosyal” alt temalarında, kursa katılma kararlarına ilişkin görüşleri “gelecek yatırımı, kişisel ihtiyaçlar” alt temalarında, kursun anlamına ilişkin yetişkinlerin görüşleri “kişisel gelişim, toplumsal hizmet, bağımsızlık” alt temalarında incelenmiştir. Yetişkinler çevre ve toplum temasına ilişkin görüşlerini “olumlu ve olumsuz” olarak ifade etmişlerdir. Yetişkinlerin yaşantılarında gerçekleştirmek istedikleri şeylere ilişkin görüşleri “kişisel gelişim, aile hayatı doyumu, ekonomi” alt temalarında, kendini yeterli hissettikleri alanlara ilişkin görüşleri ise “çevreye karşı ve kendine yeterlilik” alt temalarına göre ele alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmada kurslara katılımın yetişkinlerin bir sarmal gibi kendilerini geliştirmelerinde rol oynadığı söylenebilir. Kişisel gelişim sosyalleşme ve bir boyutu ile ekonomik katkıya yarar sağlamakta ya da ekonomik katkıda bulunma amacı kişisel gelişim ve sosyalleşmeyi desteklemektedir. Bunu bir model olarak göstermek istersek; aşağıda  sarmalın birbiri içine girişi ve destekleyişi yetişkin eğitiminin döngüsü olarak düşünülebilir.

şekil 1. Hayat Boyu ğrenme Gereksinimi



şekil Kaynak: <http://tr.gofreedownload.net/free-vector/vector-clip-art/triple-spiral-symbol-clip-art-132181/#.WyD3rqczaUk>

Araştırmada kurslara katılan yetişkinlerin bu sarmalı destekleyen görüşleri sıklıkla gözlenmiştir. Katılımcılardan KM3 “*bana güvendi, teşvik etti*” ifadesi ile çevrenin katılım konusundaki desteğini ifade ederken, KM18 “*yetersiz hissettiğimde kurslar destek oldu*” kişisel gelişimine olan olumlu etkisi ve EE9 “*huzurlu geçimimi sağlayacak bir iş*” olanağı yaratma beklentisi ekonomik boyuta katkı sağlamaktadır. Kaya, Halk Eğitim Merkezlerine ilişkin çalışmasında katılanları cinsiyet açısından değerlendirdiğinde kadın kursiyer sayısının fazla olduğunu, kadınların istihdam oranının düşük olması nedeniyle daha çok hobi nitelikli kurslara katıldıklarını ifade etmiştir (Kaya, 2015: 274). Bu açıdan ele alındığında kadınların hobi ve ev ekonomisine katkı temelli başladıkları kurslardan edindikleri birikim ile evden yiyecek satışı, eyizlik ürün satışı, takı tasarlama ve satma gibi aslında kendi kişisel ekonomilerine katkı sağlayan bir boyutu desteklemekte olduğu söylenebilir.

Bireylerin kişisel gelişimlerini sağlama açısından katılımcıların yanıtları kurslardan kendilerine yönelik gelişim sağlamayı istediklerini belirtmişlerdir, bu bulgu kuramsal temel

ile benzerlik taşıdığı gibi farklı araştırma sonuçları ile de uyumludur (Tezcan, Duman, 2014:15, Taşçı vd., 2015: 204). Gelişim dönemleri ve ödevleri açısından ele alındığında orta yetişkinlik döneminde bulunan bireyler gelişim süreçleri açısından çocuklarını belli bir yaşa getirmiş, kendi ebeveynlerine ise bakım verme, meslekte doyum sağlama, fizyolojik değişiklikleri kabul ve uyum gibi görevlere ilişkin yaş aralığına ulaşmışlardır (İlhan, 2016: 254). Orta yaş döneminde birey üretkenlik ve yeni rollere uyum becerileri geliştirme durumundadır. Bu dönemi başarı ile geçirme yetişkinler için önemli bir aşamadır. Yaşlılık döneminde eklenen sağlık sorunları, sosyal çevrenin daralması ve zihinsel becerilerde yavaşlama daha hızlı çöküşe sebep olabilmektedir (Erden Aki, 2016: 316). Orta yaş döneminde edinilen yeni beceriler bireyin sağlıklı yaşaması üzerinde de öneme sahiptir.

Yetişkinler çevreden aldıkları desteğin kursa katılma konusunda etkili olduğunu belirtmişlerdir. Yetişkinler kurslara katılma kararı verirken eşleri, çocukları, kendi ebeveynleri ve yakın olduğu pek çok kişinin etkisi altında kalabilmektedirler. Çevrelerinden olumlu destek alabilen bireyler kurslara daha etkin katılabilme olanağına sahip olabilmektedirler. Ayrıca eğitim saatlerinin uygunluğu da katılımı belirleyen önemli öğeler arasındadır.

Kurslara katılımlarında motivasyon sağlayan kaynaklar arasında, kursların kişisel gelişimlerine, sosyalleşmelerine katkı sağlayacak olması, ayrıca kursların katkısına olan olumlu algı önemli bir yer tutmaktadır. Yetişkin öğrenmesine ilişkin kuramsal tüm bilgiler yetişkinlerin öğrenmeden fayda sağlamayı önemsedikleri ve öğreticinin öğretme becerilerini önemsediklerini öne çıkarmaktadır (Knowles vd., 2014,: 100-101). Bu çalışmada da kursiyerler programın uygun oluşu ve öğreticinin olumlu özellikleri nedeniyle devamlılık sağlama konusunda motive olmuşlardır.

Araştırma bulguları incelendiğinde yetişkin eğitimlerinin gelişim görevlerini tamamlamada etkili olduğu söylenebilir. Katılımcılar kurslara ilişkin olumlu duygular ifade etmişlerdir. Aynı zamanda kursları motivasyon kaynağı olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Yetişkin eğitimlerinin bireylerin sosyal yaşantılarına katkı sağladığı görülmektedir. Bireyselleşme, gelecek planı, kişisel gelişim gibi alanlarda bireylere katkı sağladığı araştırmaya katılan yetişkinler tarafından ifade edilmiştir. Yetişkinlerin gelişim görevlerinden üretkenlik boyutunu desteklemekte kursların önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Yetişkinlere yönelik kursların yaygınlaştırılması ve yetişkinlere uygun eğitim faaliyetlerinin planlanması araştırma bulguları sonucunda önerilmektedir. Ayrıca Halk Eğitim Merkezi kurslarını bitiren

kişilerin ne kadarının kurs bilgilerine yönelik kazanç elde etme yönelimli girişimlerde bulduklarına, kişisel gelişimlerinde ne tür değişimler olduğu ve sosyalleşme adına farklılaşmalarına yönelik izleme çalışmalarının yapılması ve kursların bireyin gelişimine katkısına bakılması önerilebilir.

Kaynakça

Avrupa Komisyonu, 2002. "European report on quality indicators of lifelong learning, Fifteen quality indicators". Brussels.

Erişim adresi: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/contrib/EU/report_qual%20LLL.pdf.

BACANLI H. ve IŞIK TERZİ, Ő., 2016. Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi, Açılım Kitap, İstanbul, 620s.

BEYCİĞLU, K., KONAN, N., 2008. "Yaşam boyu öğrenme ve Avrupa eğitim politikaları", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(24), ss. 369-382.

Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068164/0>

Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001. "Hayat boyu eğitim veya örgün olmayan eğitim özel ihtisas komisyon raporu". Ankara.

Erişim adresi: http://www.eduser.com.tr/upload/dosya/34._dpt8.kalkinmaplanihayatbo.pdf.

DEY, I., 1993. Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists, London: Routledge Publications. New York. 309p.

Erişim adresi: http://fsnnetwork.org/sites/default/files/qualitative_data_analysis.pdf.

ERDEN AKİ, . (2016). Yetişkinlik ve yaşlılıkta ruh sağlığı. H. BACANI, Ő.IŞIK TERZİ(Ed.),*Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi*, ss.313-355. Ankara: Açılım Kitap.

GERAY, C., 2002. Halk Eğitimi. İmaj Yayıncılık, Ankara, 366s.

GÜLEÇ, İ., ÇELİK, S., DEMİRHAN, B., 2012. "Yaşam boyu öğrenme nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme", Sakarya University Journal of Education, 2(3), ss. 34-48.

Erişim adresi: <http://suje.sakarya.edu.tr/article/viewFile/1024000022/1024000022>.

IŞIK TERZİ, Ş. (2016). Yaşam boyu gelişim. H. BACANLI, Ş.IŞIK TERZİ(Ed.),*Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi*, ss.19-48. Ankara: Açılım Kitap.

İLHAN, T. (2016). Orta yetişkinlik döneminde psikososyal ve bilişsel gelişim. H. BACANLI, Ş.IŞIK TERZİ(Ed.),*Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi*, ss.241-274. Ankara: Açılım Kitap.

KAYA, H.E., 2015. “Türkiye’ de halk eğitim merkezleri”, *International Journal of Science Culture and Sport(IntJSCS)*, 3(3), ss. 268-277.

Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/intjscs/article/108258>.

KNOWLES, M.S., 1980. *The modern practice of adult education: From Pedagogy to Andragogy Revised and Uptaded*. Cambridge: Adult Education, 400p. Erişim adresi: https://www.metrostate.edu/applications/drep/files/Andragogy_MalcolmKnowles.pdf.

KNOWLES, M.S., HOLTON, E.F. ve SWANSON R.A., 2014. *Yetişkin Eğitimi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 396s.

MERRİAM, S.B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S.TURAN, S.İŞÇİ, Ö.ÖZTEKİN, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

ONUR, B., 2017. *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm, İmge* Kitabevi, Ankara, 415s.

ÖZGÜR, H., 2016. “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme yeterlikleri ve bilgi okuryazarlığı öz-yeterlikleri üzerine bir çalışma”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), ss. 22-38.

Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mersinefd/article/view/5000166779>.

TAŞÇI, D. ve Ark., 2015. “Eskişehir’ de yaşam boyu öğrenme başlığı altında yetişkin eğitiminin analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, ss. 197-211. Erişim adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/1168>.

TEZCAN, F., DUMAN, A., 2014. “Muğla Halk Eğitimi Merkezi kurslarına katılan yetişkin öğrenenlerin güdüsel yönelimleri”, *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), ss. 1-18. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijer/article/view/1073000372>.

YAZAR, T., (2012). “Yetişkin eğitiminde hedef kitle”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), ss. 21-30. Erişim adresi: <http://www.e-dusbed.com/Dusbed/ArchiveIssues/PDF/ea2a5864-6868-e711-80f0-00224d68272d>.

YILDIRIM, A., ve ŞİMŞEK, H., 2011. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 366s.

İnternet Kaynakları

Şekil 1. Kaynak: “Üçlü sarmal”. Erişim adresi: https://tr.clipartlogo.com/image/triple-spiral-symbol-clip-art_407218.html.(19.04.2018).

EK-1

Değerli Katılımcı,

Bu anket, yetişkin eğitimlerine devam eden bireylerin görüşlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz yanıtlar bu araştırmanın dışında kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçlarının güvenirliliği, araştırma sorularına vereceğiniz yanıtlarınızın eksiksiz ve içtenlikle doldurulmasına bağlıdır.

Katılımlarınız için teőekkür ederiz.

Yıldız ÖZTAN ULUSOY

Dr. Öğretim Üyesi

Kocaeli Üniversitesi

Şakir AKPINAR

Y.Lisans Öğrencisi

Kocaeli Üniversitesi

KİŞİSEL BİLGİLER

Yaşımız :.....

Cinsiyetiniz:.....

Medeni Durumunuz:.....

Çocuk Sayısı(Varsa):.....

Evde kiminle yaşıyorsunuz:.....

Devam Ettiğiniz Kurs:..... Daha önce katıldığınız kurs sayısı:.....

Eğitim Durumu:..... İş Durumunuz:.....

MADDELER: (Aşağıdaki cümleleri tamamlayınız)...

1-Bu kursa katılma nedenim

.....
.....
.....
.....

2- Bu kursa katılırken beklentim.....

.....
.....
.....

3-Kursa katılırken beni en çok motive eden.....

.....
.....
.....

4-Kursun bana en önemli yararları.....

.....
.....
.....

5-Kursa geldiğim zaman kendimi.....

.....
.....
.....

6- Bu kursa katılma kararı.....

.....
.....
.....

7-Bu kursun benim için anlamı.....

.....
.....
.....

8-Bu kursa katılırken çevremdekiler ve toplum

.....

.....

.....

9-Yaşantımı değerlendirdiğimde geręekleřtirmek istediğim.....

.....

.....

.....

10-Yaşantımda kendimi yeterli hissettiğim.....

.....

.....

.....

İçerik Pazarlamasına Yönelik Bir Literatür Taraması¹

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sarıtař²

Özet

Tüketicilerin, günümüzde arzu ve isteklerinin değişen çevre koşulları ile birlikte artması ve gelişen teknoloji ile bilgiye ulaşma yolunun kolaylığı tüketicileri daha donanımlı hale getirmiştir. Tüketiciler işlemlerin kendilerine sundukları ürünleri kabullenmek yerine kendi arzu ve isteklerine uygun olan mal ve hizmetleri daha ayrıntılı bir şekilde araştırarak istedikleri ürünü elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, işletmelerin tüketicilerin arzu ve beklentilerini tatmin edecek daha kaliteli ve hızlı enformasyon sağlayacak seviyeye getirmesi gerekmektedir. Üreticiden çok tüketiciye bu gücün geçmesini sağlayacak olgu literatürde içerik pazarlaması olarak ifade edilmektedir. İçerik pazarlamasını bir pazarlama stratejisi olarak kullanan mevcut müşterilerini ellerinde tutmak potansiyel müşteri kazanmada anahtar rol üstlenmektedir. Bu çalışma da içerik pazarlaması kavramı, amaçları ve etkin bir içerik pazarlaması stratejisinin nasıl olması gerektiği ile ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçerik, İçerik Pazarlaması, Dijital Pazarlama.

A Literature Screen For Content Marketing

Abstract

Consumers nowadays have their desires and wishes increased with changing environment conditions and the convenience of developing technology and access to information has made consumers more equipped. Consumers are trying to obtain the desired product by investigating the goods and services more suited to their desires and wishes, rather than accepting the products they offer themselves. In this context, businesses need to bring to a level that will provide consumers with better quality and faster information that will satisfy their desires and expectations. In fact, the phenomenon that will enable the consumer to pass on this power is expressed in the literature as content marketing. Keeping existing customers in their hands who use content marketing as a marketing strategy plays a key role in attracting potential customers. In this study, literature review was conducted on the concept of content marketing, its objectives and how an effective content marketing strategy should be.

Keywords: Content, Content Marketing, Digital Marketing.

Giriş

Tüketicilerin, günümüzde arzu ve isteklerinin değişen çevre koşulları ile birlikte artması ve gelişen teknoloji ile bilgiye ulaşma yolunun kolaylığı tüketicileri daha donanımlı hale getirmiştir. Tüketiciler işlemlerin kendilerine sundukları ürünleri kabullenmek yerine kendi arzu ve isteklerine uygun olan mal ve hizmetleri daha ayrıntılı bir şekilde araştırarak istedikleri ürünü elde etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, işletmelerin

¹ Bu makalenin genişletilmiş özet kısmı, 26-29 Nisan 2018 tarihleri arasında Innovation and Global Issues In Social Sciences III Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı, saritas@mehmetakif.edu.tr

İçerik Pazarlamasına Yönelik Bir Literatür Taraması

tüketicilerin arzu ve beklentilerini tatmin edecek daha kaliteli ve hızlı enformasyon sağlayacak seviyeye getirmesi gerekmektedir. Üreticiden çok tüketiciye bu gücün geçmesini sağlayacak olgu literatürde içerik pazarlaması olarak ifade edilmektedir. İçerik pazarlamasını bir pazarlama stratejisi olarak kullanan mevcut müşterilerini ellerinde tutmak potansiyel müşteri kazanmada anahtar rol üstlenmektedir. Bu çalışma da içerik pazarlaması kavramı, amaçları ve etkin bir içerik pazarlaması stratejinin avantajları ile ilgili literatür taraması üzerinde durulmuştur.

1. İçerik Pazarlaması Kavramı

İnsanlığın başlangıcına kadar uzanan kavramlardan birisi de ihtiyaçtır. İhtiyaçlar bireyi bütün zaman dilimlerinde arayışa yöneltmiştir. İlk önce toplayıcılık ve avcılık, sonrasında ise ailesel üretim devamında da küçük atölyeler devirlerinin ardından sanayileşme hareketleri ile birlikte ihtiyaç kavramının içeriği artarak gelişmiştir. Günümüz koşullarında ise tüketiciler, üretilen mal ve hizmet karmasının gelişmesi ile beraber, işletmelerin sundukları bilgilendirme ve tanıtım çalışmalarına daha fazla önem vermektedir. İşletmelerin çalışma alanlarındaki çeşitlilik, rekabet artışı gibi sebepler de pazara bilgi akışının zorunlu hale gelmesine neden olmuştur (Benli ve Karaosmanoğlu, 2017: 28). İletişime yönelik araçların çeşitlilik kazanması, işletmelerin müşterilerini daha etkin bilgilendirmeleri bağlamında zorlamıştır. Tutundurmaya ilişkin öğelerin pazarlama etkinliklerindeki ağırlığı daha da belirgin duruma gelmiştir. Televizyon, internet, gazete, radyo gibi göze ve kulağa hitap eden araçlarda yayınlanan reklamların görsel efekt ve sesli anlatımları ile ürün ve markasının müşterinin aklında kalıcı olması yanı sıra ürünün satın alınmasına yönelik kararda kendi markalarının tercih edilmesi amacı ön plana çıkmaktadır. Reklam, tanıtım ve kişisel satış gibi yöntemlerle güç kazanan uygulamaların, zamanın akışı içinde tüketicideki daha fazla bilgi edinme duyarlılığıyla yeniden dönüşümü sağlanmıştır.

Günümüz tüketicilerinin ürünlerle ilgili bilgi düzeylerindeki artış sebebiyle isteklerinin ve arzularının da sürekli değiştiği gözlemlenmektedir. İşletmeler tarafından sunulan mal ve hizmetleri olduğu gibi kabul etmenin ötesinde, kendi istedikleri mal ve hizmetlerin üretilmesi için işletmeleri zorlama tutumu göstermektedirler. Mal ve hizmetlerden satın almayı istediklerinin özelliklerini detaylarıyla öğrenip, diğer ürünlerle de karşılaştırarak ihtiyaç hissedilen en olası ürünü belirlemektedirler. Tüketiciler bu tutumlarıyla, işletmeleri ürettikleri mal ve hizmetleri satışa sunarken müşterilerini doyurucu düzeyde bilgilendirmeye yöneltmektedir. Bu bağlamda içerik pazarlaması anlayışı önemini ortaya koymaktadır. İçerik pazarlamasıyla; tüketicinin/müşterinin en uygun nicelik ve nitelik özelliklere sahip ürünü seçenekler arasından belirlemesi ve en üst düzey müşteri tatminini yaşaması amaçlanmaktadır. Tüketicide zihinsel bilgi kirliliğine neden olmadan, seçeneklerin arasında çaresizlik yaşatmadan, satın alma hususunda kendisini baskı altında hissettirmeden ihtiyacına yönelik uygun ürüne yaklaşımını ve satın almasını olanaklı hale getirir. İçerik pazarlaması müşterinin bilgilendirilmesi, ürüne ilişkin değer yaratılması, müşterinin/tüketicinin markaya daha güçlü bağlanması amaçlarını içeren; grafik, video, metin düzenlemeleri ile sayfa tasarımları şekillendirilen pazarlama stratejileri olarak da ifade edilebilir. Günümüz koşullarında internetin geniş ölçüde kullanımı, tüketicilerin/müşterilerin ürün satın alma kararlarında yardımcı olabilecek bilgilere hızla ulaşmaları taleplerini olumlu etkilemektedir. İçerik pazarlamasında geniş bir alt yapı oluşturarak ilgili taleplere cevap üretmek temel hareket noktasıdır (Benli ve Karaosmanoğlu, 2017: 28). İçerik pazarlamasının özü işletmelerin merak uyandıran, ihtiyaçlara cevap veren ve sürdürülebilir bir strateji

çerçevesinde içerikler sunması ve bunun sonucunda tüketicilerden işletmelerini tercih etme ve sadakat beklemesi inancına dayanmaktadır (www.contentmarketinginstitute.com).

İçerik pazarlaması yeni bir kavram değildir. Fakat günümüzde online uygulamalarda reklam/banner körlüğünü çözebilecek bir yaklaşım olarak belirmektedir. Müşterilerin reklamlar arasında boğulmadan, klâsik reklam uygulamalarının ötesinde, ilgilerini içeren reklamların sunulması güçlü bir etki oluşturmaktadır. Gün geçtikçe de tercih eden işletme sayısında artış görülmektedir. Gerçekte içerik pazarlamasının uzun sayılabilecek bir geçmişi vardır. 1895 yılında John Deere marka traktörün müşterileri için yayınlanan “The Furrow” dergisi bu alanda ilk olarak kabul edilir. 1900 yılında bir oto lastik üretici firmasının yayınladığı “Michelin Rehberi” ise alanın ikinci önemli örneğidir (Kahraman, 2014: 92).

Günümüzde insanların yönelimleri, duygu ve eğlence deneyimleri edinmek doğrultusundadır. Bu durumun farkında olan işletmeler içeriklerini yaratıcı hikayelerle de zenginleştirmelidirler (Papadopoulos ve Shah, 2013: 122). İçerik pazarlamasının daha iyi anlaşılması amacıyla bazı tanımlara değinilirse; Kristin C. Harad içerik pazarlamasını “Değerli bilgilerin düzenli bir şekilde hedef kitle ile paylaşımı sanatını kapsayan bilimdir (Harad, 2013: 18). Jerry Goldstein ise tanımında “İçerik pazarlaması, alana ilişkin oluşturulan değerli içeriklerin; dijital kanallardan, kesinleşmiş müşteri kitlesine yönelik ilgi çekme, kazanma ve satışlar gerçekleştirme etkinlikleri ile pazarlanmasıdır (Goldstein, 2013: 27). İçerik pazarlaması kapsamındaki kitapların yazarı ve “Content Marketing Institute” kuruluşunu gerçekleştiren Joe Pulizzi ise içerik pazarlamasını “Net olarak tanımlanan ve anlaşılın hedef kitlenin dikkatlerini çekerek, harekete geçirip, onları kazanmak amacıyla en doğru içeriğin oluşturulup dağıtımının yapılmasını içeren pazarlama içerikli süreçtir” şeklinde tanımlamıştır (Pulizzi, 24.04.2018). Genel bir tanım verilmesi gerekirse içerik pazarlaması; doğrudan veya dolaylı satışa yönelik, ürüne ya da ürünle doğrudan ilgili olmayan konulara ait hikâye ve bilgilendirmelerin, yazılı ve/veya görsel olarak hedef kitleye ulaştırılması olarak tanımlanabilir (Bilge, 2016: 128).

Müşterilerin beklentileri çerçevesindeki ürünleri bulabilmeleri ve bu hususta üst düzeyde tatmin imkânı sağlama hedefleri olan içerik pazarlamasında; tüketicileri zihinsel karmaşadan ve satın alma baskısından uzaklaştırarak, satın alma olanağı sunulurken, söz konusu içeriğin iki boyutu bulunduğu görülmektedir. Birinci boyut işletmelerin hazırladığı, ikinci boyut ise tüketicilerin hazırladığı içerikten oluşmaktadır. İşletmelerin içerikleri, tüketicilerin ürünleri satın almaları sırasında; tüketicilerin içerikleri ise hissedilen memnuniyet oranında, ürünün sosyal medya üzerinden bloglar gibi paylaşım ortamlarında gönüllü tanıtımları (ürünün kalitesi ve sergilediği performans, işletmenin güvenilirliği ve getirdiği yenilikçilik) ile hedef müşteri kitlesine ulaşılmasını kapsamaktadır. İçerik pazarlaması tekniğinde ürünün satışı için içerik hazırlanırken; hareket noktası olan zihinsel boyutta oluşturulan tasarım sonrasında taslak tasarımı, yapım resmi ve modelleme vb. aşamalar takip edilir. Müşterinin ilgi alanına yönelik çeşitli özellikler yüklenerek ürünün hazırlanması gerekmektedir (Akrar, 2016: 225).

Rekabet ve kârlılık unsurları dikkate alındığında içerik pazarlamasının ne kadar fazla öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Rekabetteki artış; her bir müşteri için ve/veya toplam kârlılıkta azalma anlamını taşımaktadır. Müşteri çeşitli seçenekler için avantajlı

İçerik Pazarlamasına Yönelik Bir Literatür Taraması

pozisyonda görünse de uygun seçimi yapma noktasında zorlanmaktadır. Benzer seçenekler arasından ihtiyacına en uygun ürünü belirlemek müşteri için zor olmaya başlamaktadır. Bu noktada içerik pazarlama, birbirine rakip seçeneklerin arasından tercih edilen ilk ürün olmak için yeniden ve daha da etkili bir pazarlama tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. Hedef pazardaki tüketicilerin seçimlerini kolaylaştıracak olan içerik pazarlaması, ürünün diğer seçeneklerden farklı taraflarını da ortaya koyabilmelidir. İşletmenin, aynı alanda çalışan işletmeler içerisinde tercih edilmeyi beklemek durumuyla karşılaşması ihtimali, günümüz iş dünyasında göz ardı edilemeyecek bir risk olarak görülmektedir (Bilge, 2016: 125). İçerik pazarlaması, aslında hikâyeler anlatır. İşletmelerin, tüketicilerine ulaşabilmeleri onların dikkatini çekebilmeleri ve dinleyici olmalarını sağlayabilmek için hikâyelerin iyi anlatılması gerekir. Kimi zaman tüketicilere anlatılan bu iyi hikâyeler yeterli gelmeyecektir. Bu hikâyelerin, hedef kitlenin duymak istediği hatta belki de buna ihtiyacı olduğu hissini uyandırması gerektiği her zaman göz önünde bulundurulması gerekir. Yaratılan etkili bir içerikle mevcut müşterilere değil aynı zamanda potansiyel müşterilere de daha kolay ulaşılacaktır. İşletmeler, potansiyel müşterilere ulaşabilmek için oldukça yüksek harcamalar içerisine girmektedirler. Fakat internet ve içeriğin birleşmesi potansiyel müşterilere ulaşmak daha hızlı ve düşük maliyetli olmaktadır (Penpece, 2013: 44). İçerikte bir anlamda tüketicilerle işletme arasında sohbet söz konusudur. Sosyal dünyada insanlarla bağlantı kurabilmek, işletmelerin ayakta kalabilmesi için önemlidir. İçeriğin çevrimiçi ortamda ilgi uyandırma, ilişkinin geliştirilmesi ve bağlantı kurmak için davet edebilme yeteneğinde olması, onu bir anlamda elçi pozisyonuna taşımaktadır (Handley ve Chapman, 2012: 39).

Günümüzde işletmelerin başarılı olmaları için ayrı ve benzersiz bir kimlik oluşturmaları gerekmekte, dayanıklı ve bir o kadar da akılda kalıcı bir marka yaratması gerekmektedir (Penpece, 2013: 67). Geleneksel medyada; eğlence programları, haberler ve reklam kuşakları bütünleşik bir paket olarak editörlerin çabalarıyla hedef kitleye sunulurdu. Dijital ortam ise söz konusu içerikleri birbirinden bağımsız sunmaya olanak tanımaktadır (Mulhern, 2009: 87). Medya, günümüzde markalar için geniş bir oyun sahası oluşturmaktadır. Bu bağlamda şirketler de internet kanallarında diledikleri malzemenin yayınlanması imkanına kavuşmuşlardır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, malzemenin ilgi çekici ve renkli olmasını sağlamaktır (Penpece, 2013: 53). Reklamda içeriğin en iyi stratejiyle konumlandırılması, marka için sevgi ve bilinirlik düzeyinin yükselmesi anlamını taşımaktadır (Pearlman vd., 2014: 12).

Teknolojinin çevrimiçi imkanları geniş bir kullanıcı kitlesine sunduğu günümüz koşullarında; şirketler, müşteriler medyanın birer parçası olarak hareket edebilmektedir. Şöyle ki: bireyler kendi bloglarında iletilerini yayınlayıp, videolar çekebilme, webinere ev sahipliği yapabilmekte ve daha farklı içerikler üretebilmektedir. Şirketlerin müşterilerine direkt olarak ulaşma olanakları bulunmaktadır. Müşteriler bilgiye, çeşitli ürünlere yönelik içeriklere ulaşabilmekte ve eksiklerini eğitim içerikleri ile giderebilmektedir. Hedef kitleye yönelik materyal yayınlama gücünün, çeşitli masrafları karşılayabilen seçkin ve küçük bir grubun tekelinde olmadığı, bütün tarafların medyada yer alabildiği göz önünde bulundurulmalıdır (Handley ve Chapman, 2012: 45). İçeriğin etkisi uygun bir tarzda kullanıldığında gerçekleşir. Doğru mesajlarla doğru kitleye yaklaşmak, işletmelerin hedefledikleri başarı düzeyi için doğrudan belirleyici bir faktördür (Pearlman vd., 2014: 13). Pazarlama çalışmalarının temel

unsuru durumuna gelen içerik oluşturma, işletmelere aşağıda yer alan çeşitli avantajları sunmaktadır (Handley ve Chapman, 2012: 37-38):

1. Müşteri çekmek,
2. Müşterilerin satın alma düşüncesinde oldukları ürünler/hizmetlerle ilgili bilgilendirmek,
3. Müşterilerdeki ürünleri/hizmetleri satın alma konusundaki direnci aşabilmek ve itirazları ele almak,
4. Sektörde marka güvenilirliği oluşturmak ve itibarı arttırmak,
5. Marka için hikâye anlatmak,
6. Sosyal ağlar aracılığıyla kulaktan kulağa bahsedilmek,
7. Hayran kitlesi oluşturmak
8. Ani bir satın alma kararı tetiklemektir.

Günümüzde hızlı bir gelişme gösteren içerik pazarlaması, - disiplin dalı halini almaktadır. Bu bağlamda işletmelerin daha fazla ilgisini çekmektedir. Pazarlamanın doğasına uygun olarak şirketler; kendileriyle, ürünleriyle ve hizmetleriyle ilgili neleri yapabileceklerini konuşmayı arzu etmektedirler. Tüketiciler ise mal ve hizmetlerin kendileri için nasıl faydalar sağlayacağını anlamak isterler. Bu doğrultuda işletmelerden, pazarlama faaliyetlerinin merkezine içerik yaratmayı yerleştirenler, müşterileri ile empati kurmayı da başarmaktadırlar. Böylece müşterilerin; düşüncelerinin, duygularının ve ihtiyaçlarının algılanması mümkün olmaktadır (Handley ve Chapman, 2012: 26). Bu nedenlerle markaların yaratıcı fikirlerini, zengin ve dengeli içerikler sunarak tanımlamaları önem kazanmaktadır.

İçerik pazarlama ile ilgili bazı anlam karışıklıkları bulunmaktadır. En fazla karıştırıldığı alan sosyal medya pazarlamasıdır. Benzerlik içeren yönleri bulunsa da içerik pazarlaması bakımından, sosyal medya pazarlaması ile sınırlı düşünmek uygun olmamaktadır. Toby Murdock'un yayınlanmış bir makalesinde, sosyal medya pazarlamasıyla içerik pazarlaması arasındaki farklılıkları üç başlıkta topladığı görülmektedir.

1. Murdock, sosyal medya içerikli pazarlamanın odak noktasında pazarlama faaliyetlerinin bulunduğunu, içerik pazarlamasında ise odak noktasının markaya ait web sitesi olduğunu belirtmektedir. Sosyal medya pazarlamasının ana kanallarının; Facebook, Twitter vb. sosyal ağlar olduğunu, içerik pazarlamasının ise sosyal aç olarak markaya ait müşteri çekmek amaçlı linklerin kullanıldığını ifade etmektedir.
2. İkinci farklılık ise içerik çeşitliliği kaynaklıdır. Sosyal medya üzerinden pazarlamada içerik paylaşımının kapsamı kısa içerik halindedir. İçerik pazarlaması, paylaşılan içeriklerin uzunluğuna sınırlamalar getirmez.
3. Son farklılık da iki tür pazarlamanın amaçlarıyla ilgilidir. Sosyal medya alanında pazarlamanın birinci amaç, marka bilinirliğinin arttırılması ve markanın daha fazla kitle arasında konuşulmasını sağlanmasıdır. İkinci amaç, sosyal kanallar ile müşterileri arasında bağlantı kurulmasıdır. İçerik pazarlamasının ise, web sitesi temelinde tüketici taleplerine yoğunlaşmasıdır (Murdock, 2012).

İçerik Pazarlamasına Yönelik Bir Literatür Taraması

İçerik pazarlamasında temel amaç; ziyaretçilerin web sitesine veya işletmeye çekilmesi ve tüketici/müşteri olarak dönüştürülmesidir. Bu bağlamda alana ilişkin değerli içeriklerin yaratılması, hazırda olan ve potansiyel niteliğindeki müşterilerin eğitilmesi ile mümkün görülmektedir (Goldstein, 2013: 28). Günümüzde tüketiciler ile bağlantılar oluşturabilmek, markalar açısından zor ve uzun bir yolculuk niteliğindedir (Papadopoulos ve Shah, 2013: 127), işletmelerin mevcut bilgilerinin hedef tüketiciler ile paylaşılması arada güveni oluşturacağından, sadık müşterileri de işletmeye kazandıracaktır (Harad, 2013: 18). Bu amaçların yarattığı etkiler çerçevesinde, son yıllar içerisinde içerik pazarının hızla büyüdüğü görülmektedir. 2006 yılında 62 milyar dolar olan pazar payı, 2010 yılında 146 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. İçeriği bu düzeye çıkartan talebin etkilendiği beş temel faktör dikkat çekicidir. Bunlar;

1. Teknoloji alanındaki gelişmeler,
2. Yüksek hızlarda geniş bant üzerinden erişim,
3. Online içerik popülaritesinde artma,
4. Kullanıcıların tasarladığı içerik trendinin sürekli geliştirilmesi,
5. Online reklamcılıkta elde edilen başarılar olarak sıralanabilmektedir (Nelson vd., 2008: 127).

İçeriğin temelini insan oluşturur. Bu bağlamda içerik pazarlamasının en temel amacı insanı etkilemektir. Bugün tüketici kitlesi ile duygusal bir bağ kurabilen, onları etkileyebilen ve satın almaya sevk ettikten sonra bile onların sadakatini korumayı başaran markalar başarılı olabilmektedir. İçerik pazarlaması burada devreye girmektedir, kurguladığınız içerikle müşteriye değer verebiliyorsa, tüketiciler için pozitif değer yaratabiliyorsa amacınıza ulaşmışsınız anlamına gelir. İçerik pazarlamasının temel görevi oluşturduğu içerikle tüketicinin dikkatini çekmek, onu eğlendirmek, onun için bir değer yaratarak, ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaktır (<http://ergezer.net/>).

İşletmeler hedef kitleleri doğrultusunda potansiyel pazarı bölümleyerek bir veya birden fazla pazarlama yöntemi kullanıp, önceden belirlenen pazara yönelirler. İnternetteki gelişim ve sosyal medyanın yaygın kullanımı, pazarın bölümlenmesini kolaylaştırmış olduğundan, etkisinin ölçülmesi de mümkün olmaktadır. Süreçteki önemli aşamalardan biri de hedef kitlenin belirlenmesidir. Genel olarak amaç, tüketiciler tarafından içeriğin benimsenmesi ve paylaşılarak, üretiminin de içerisinde yer almasıdır. Bu bağlamda amaca ulaşabilmek; hedef kitleyi en doğru kriterler ile belirlenip, iyi analiz etmek ile mümkün görülmektedir.

2. İçerik Pazarlaması Amaç Ve Önemi

İçerik pazarlamasında temel amaç; ziyaretçilerin web sitesine veya işletmeye çekilmesi ve tüketici/müşteri olarak dönüştürülmesidir. Bu bağlamda alana ilişkin değerli içeriklerin yaratılması, hazırda olan ve potansiyel niteliğindeki müşterilerin eğitilmesi ile mümkün görülmektedir (Goldstein, 2013: 28). Günümüzde tüketiciler ile bağlantılar oluşturabilmek, markalar açısından zor ve uzun bir yolculuk niteliğindedir (Papadopoulos ve Shah, 2013: 127). İşletmelerin mevcut bilgilerinin hedef tüketiciler ile paylaşılması arada güveni oluşturacağından, sadık müşterileri de işletmeye kazandıracaktır (Harad, 2013: 18).

İçeriğin temelini insan oluşturur. Bu bağlamda içerik pazarlamasının en temel amacı insani etkilemektir. Bugün tüketiciler kitlesi ile duygusal bir bağ kurabilen, onları etkileyebilen ve satın almaya sevk ettikten sonra bile onların sadakatini korumayı başaran markalar başarılı olabilmektedir. İçerik pazarlaması burada devreye girmektedir, kurguladığınız içerikle müşteriye değer verebiliyorsa, tüketiciler için pozitif değer yaratabiliyorsa amacınıza ulaşmışsınız anlamına gelir. İçerik pazarlamasının temel görevi oluşturduğu içerikle tüketicinin dikkatini çekmek, onu eğlendirmek, onun için bir değer yaratarak, ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaktır (<http://ergezer.net/>).

Sonuç

Günümüzde hızlı bir gelişme gösteren içerik pazarlaması, önemli bir disiplin dalı haline almaktadır. Bu bağlamda işletmelerin daha fazla ilgisini çekmektedir. Pazarlamanın doğasına uygun olarak şirketler; kendileriyle, ürünleriyle ve hizmetleriyle ilgili neleri yapabileceklerini konuşmayı arzu etmektedirler. Tüketiciler ise mal ve hizmetlerin kendileri için nasıl faydalar sağlayacağını anlamak isterler. Bu doğrultuda işletmelerden, pazarlama faaliyetlerinin merkezine içerik yaratmayı yerleştirenler, müşterileri ile empati kurmayı da başarmaktadırlar. Böylece müşterilerin; düşüncelerinin, duygularının ve ihtiyaçlarının algılanması mümkün olmaktadır (Handley ve Chapman, 2012: 26). Bu nedenlerle markaların yaratıcı fikirlerini, zengin ve dengeli içerikler sunarak tanımlamaları önem kazanmaktadır.

Kaynakça

Benli, T. ve Karaosmanoğlu, K. (2017). “Bir Pazarlama Stratejisi Olarak İçerik Pazarlama”, *Mesleki Bilimler Dergisi*, 6(1): 27-38.

Bilge, Atıl, F. (2016). “Yeni Pazarlama Yaklaşımı İçerik Pazarlamasının İncelenmesi Ve Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, (44): 125-140.

Goldstein, J. (2013). “Content Marketing: The Smart Way to Grab Attention”, *ABA Bank Marketing*, 26-29.

Handley, A. ve Chapman, C. (2012). *Dijital ağda İçerik Yönetiminin Kuralları*, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri.

Harad, C. C. (2013). “Content Marketing Strategies to Educate and Entertain”, *Journal of Financial Planning*, 18-20.

İçerik Pazarlamasına Yönelik Bir Literatür Taraması

Karkar, A. (2016). “Değer Ve Güven Ağlarının Yükselişinde İçerik Pazarlaması”, International Journal of Social Sciences and Education Research, 2(1): 274-285.

Murdock, T.: 2012/02 /27 “Content Marketing vs. Social Media Marketing: What's the Difference?”, Content Marketing Institute: <http://contentmarketinginstitute.com/2012/02/contentmarketing-vs-social-media-marketing/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2018).

Nelson, E., Van Den Dam, R. ve Kline, H. (2008). “A Future in Content(ion): Can Telecom Providers Win a Share of Digital Content Market”, Journal of Telecommunications Management, 1(2), pp.125-138.

Papadopoulos, A. ve Shah, N. (2013). “A Brand Journey To Engage Today's Customers: Prudential Financial”, Journal of Brand Strategy, 2 (2), pp.121-127.

Pearlman, S., Guglielmetti, N. ve Listfield, E. (2014). “Ten Rules for Effective Branded Content: Experience from Skype”, Journal of Brand Strategy, 3(1), pp.12-17.

Penpeçe, D. (2013). Dijital İçerik Pazarlaması, Adana: Karahan Kitabevi.

Pulizzi, J. (tarih yok). “What Is Content Marketing?”, Content Marketing Institute: <http://contentmarketinginstitute.com/whatis-content-marketing/> (Erişim tarihi 20.02.2018).

<http://ergezer.net/icerik-pazarlamasi-content-marketing-nedir.html> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak¹

Doç. Dr. Elif Yılmaz²

Özet

Bu çalışmada İstanbul'un gözde semtlerinden Nişantaşı'nın az bilinen yoksul yerleşimlerinden biri olan ve İstanbul'un en eski gecekondularının yer aldığı Yolaltı Barakalar Sokak incelenecektir. Çalışmada barakalarda yaşayan sakinlerin sosyo-ekonomik profilleri çizilmeye çalışılmış, İstanbul'a göç ve Nişantaşı'na yerleşme hikayeleri irdelenmiş, barakalardaki yaşam koşulları, birbirleriyle ve "seçkin" komşularıyla ilişkileri sorunsallaştırılmıştır. Böylece yerleşimin İstanbul'un diğer gecekondularıyla karşılaştırılması da mümkün olmuştur. Yerleşimin eski olması ve sakinlerinin büyük çoğunluğunun çok uzun süredir burada yaşıyor olmaları nedeniyle tipik bir gecekondular mahallesinden farklı kimi özellikler taşıyan; buna karşın maddi ve fiziki koşullarıyla semte uyum sağlayamayan yerleşimin geleceğiyle ilgili projeksiyonlara da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: göç, gecekondular, yoksulluk, komşuluk.

Summary

This article surveys one of the least known, poor squatter settlements, "The Yolaltı Barakalar Street" of İstanbul. Although Nişantaşı is one of the wealthiest residential area in İstanbul, it is in this district. The study examined the socio-economic profiles of the people settled in the mentioned squatter neighborhood. Their migration to İstanbul, their background stories, the living conditions in the cottages, their relations with each other and their elite neighbors were also investigated. Consequently the settlement could be compared with other shanty districts of İstanbul. Because the settlement is old and the inhabitants have lived there for a very long time, the area displays different characteristics from a typical squatter district. On the other hand with its material and physical conditions it is not well adjusted to the neighborhood. At the same time the study includes projections for the future of the area.

Keywords: migration, shanty houses, poverty, neighborhood

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
eylmaz99@yahoo.com

İstanbul'un Baraka Hali: Yolatı Barakalar Sokak

Giriş: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

“Nişantaşı semti adını, on sekizinci yüzyılın sonuyla on dokuzuncu yüzyılın başında reformcu ve batılılaşmacı padişahların III. Selim ve II. Mahmut spor olsun, keyif olsun diye boş tepelere nişanladıkları okların düştüğü, bazen de tüfekte vurdukları boş testilerin kırıldığı yeri işaretlemek için dikilen (üzerinde de olayı anlatan bir iki mısra yazılan) taşlardan alıyordu. Osmanlı padişahları batılı konfor, değişiklik fikri ve verem korkusuyla Topkapı Sarayı'ni terk edip Dolmabahçe ve Yıldız'a yaptırdıkları yeni saraylara yerleşince, buralara yakın olan Nişantaşı tepesinde vezirler, başvezirler, şehzadeler büyük ahşap konaklar inşa ettirdiler”³

Orhan Pamuk'un da belirttiği gibi padişah III. Selim 1794-1795'te bugünkü Teşvikiye Camii'nin avlusuna ilk nişan taşını diktirmiş ve buraya bir mescit yaptırmıştır. Dolmabahçe Sarayı'na taşınan padişah Abdülmecid 1853-1854'te Teşvikiye Camii'ni yeniletir, burada bir mahalle kurulmasını istediğini iki anıt taşta kazıtır. İskana açılan yörede on yıl içerisinde Sırp Knezi Mihal Bey'in misafir edilip, ağırLANACAĞI büyüklükte konaklar yapılır. Semt, 19. yy'da İstanbul'un en gözde mekanı olan Beyoğlu'na yürüme mesafesindedir ve 1870'teki Beyoğlu yangınında evsiz kalan ve ciddi bir sermaye birikimine sahip olan Levantenler ve gayrimüslimler tarafından da yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Bu durum, Nişantaşı'nın konut alanı olarak gelişmesinde rol oynamış, böylece 20. yy başlarında Levantenlerin ve gayrimüslimlerin yanısıra vali, paşa gibi devlet yöneticilerinin de konaklarından oluşan; seçkin bir semt ortaya çıkmıştır.⁴

Cumhuriyet'in kurulmasının ve Ankara'nın başkent olmasının ardından semtin çehresi ve sakinleri de değişmeye başlamıştır. 1939'da Lütfi Kırdar'ın belediye başkanı olmasıyla konaklar apartmanlara dönüşürken; Mübeccel Kıray'ın da belirttiği gibi Nişantaşı da “zengin tüccar evi – mahallesi” olarak Şişli'ye doğru genişlemeye

³ Orhan, Pamuk, *İstanbul: Hatıralar ve Şehir*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s:33.

⁴ A. Zeynep, Mağgönül, *'Seçkin' Semtin 'Seçkin' Sakinleri: Teşvikiye – Nişantaşı*. Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s:20-28.

başlamıştır. Yine bu dönemde (1940'lı yıllarda) İstanbul'un en eski gecekondu mahallesi Nişantaşı'nda kurulmuştur.⁵ Kuruluşundan itibaren üst sosyo-ekonomik sınıfa mensup kişilerin ikamet ettiği; seçkin, nezih bir semt olarak nitelendirilen Nişantaşı'nın aynı zamanda önemli yoksul yerleşimlerine ev sahipliği yapan bir bölge olduğu, İstanbul'un ilk gecekondu mahallesinin (Teneke Mahallesi) semtte yer aldığı pek bilinmemektedir. Çalışmamızda bu yerleşimlerden biri olan Yolaltı Barakalar Sokak incelenmektedir. Hüsrev Gerede Caddesi'nin paralelinde yer alan geniş bir vadinin yamacına eğreti bir şekilde yerleştirilmiş olan bu sokakta çok sayıda baraka yer almaktadır. Yolaltı Barakalar Sokak'ta yerleşimin ilk ne zaman başladığına ilişkin elimizde kesin bilgiler bulunmamakla birlikte; çalışma kapsamında gerçekleştirdiğimiz görüşmelerdeki katılımcıların beyanlarına bakıldığında, ilk yerleşimlerin 1940'larda tek tük inşa edilen barakalarla birlikte başladığı anlaşılmaktadır.

Kıray, İkinci Dünya Savaşı sonuna dek yerleşmek üzere dışardan şehirlere gelenlerin, şehrin dışındaki "sahipsiz" arazide kendilerine bir yer edindiklerini, sayıları az olduğu ve şehrin dışındaki toprağa zaten talep olmadığı için kent/kentli için sorun haline gelmediklerini belirtiyor. Ona göre, kente çok kısa sürede asimile olan '*Teneke mahalleleri*' her zaman görülmüş ama sayıları hep sınırlı kalmıştır.⁶ Ancak, 1950'li yıllarla beraber, Marshall Yardımı ile başlayan tarımda modernleşme ve büyük kentlerde sanayileşme projeleri köyden kente göçü arttırmış ve hızlandırmış; göç edenlerin barınma ihtiyacı ise, genellikle kamu arazilerine yapılan gecekondu ile karşılanmıştır. Gecekondu, "başkasının arazisine, imar mevzuatına aykırı (ruhsatsız) ve izinsiz olarak yapılan, düşük standartlı, derme çatma baraka" olarak tanımlanabilir. Gecekondu olarak betimlenen yapı sağlık, teknik, estetik ölçütlere de uymaksızın inşa edilir. Gecekondunun iki temel özelliği konutun yapıldığı toprağa ve konutun yapımında işçiliğe para ödenmemesidir. Başkasının (çoğunlukla devletin) arazisi üzerine, kullanıcıların kendileri ve yakınları tarafından, mümkün olan en ucuz malzeme ile "barınma amaçlı" olarak yapılan bu binalarda işgalci, yapımıcı ve kullanıcı aynı kişilerdir. Bu tür bir kavramsallaştırma kentte varolmayı sürdürebilmek için bu yolu

⁵ A.g.e., s:26-30.

⁶ Mübeccel B., Kıray, *Kentleşme Yazıları*. Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s:20.

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak

seçen gecekonduluların aynı zamanda “yoksullar” olarak algılanmasına neden olmaktadır.⁷

Nişantaşı'nda iki farklı yaşam tarzı kendi özgünlükleri içerisinde şekillenmiş ve kendilerine özgü bir tarihsel süreç içerisinde oluşumlarını tamamlamışlardır. İşte, Yolaltı Barakalar sokak da Nişantaşı'nda ama Nişantaşı'ndan bağımsız bir yoksulluk adacığdır. Aşağı yukarı aynı tarihlerde inşaa edilen Teşvikiye'nin lüks apartmanları, çukur bir alana yerleşik bu barakalara yukarıdan bakmakta ve 80 yıla yakın bir zamandır bu iki ayrı dünya birbirleriyle komşu olarak yaşamaktadırlar. Çalışmamız öncelikli olarak; bu iki ayrı dünyadan gizli kalmış olanının genel bir profilini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ikinci hedefi ise Nişantaşı'nın elit sakinleri ile uzun yıllardır devam eden komşuluğun barakaların sakinleri üzerindeki etkisini anlamaktır. Aralarındaki gelir eşitsizliği ve kültürel farklılığının etki ve sonuçları da çalışma kapsamında değerlendirilecektir.

Yöntem

Saha araştırması için seçilen yöntem “derinlemesine mülakat”tır. Bu nedenle çalışma kapsamında 220 açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme kılavuzu hazırlanmış ve katılımcılara uygulanmıştır.⁸ Örneklem belirleme aşamasında öncelikle araştırma nüfusunu belirlememiz gerekmektedir. Ancak, barakaların girift yapısı resmi kurumların bile hane sayısını tam olarak belirlemelerini engellemektedir. Çünkü dışarıdan tek bir ev gibi gözüken bir bina aslında; bağımsız iki üç evi içinde barındırabilmekte ya da aynı avlu içinde 3-4 barakadan oluşan bir yapı grubu tek bir aile tarafından kullanılıp “ev” olarak tanımlanabilmektedir. Saha araştırması sırasında yaklaşık 100 hanenin yaşadığına kanaat getirdiğimiz barakalarda 50 hanede görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması için rastlantısal örneklem ve kartopu örneklem

⁷ Sema, Erder: *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s:19.

⁸ Soruların hazırlanması ve mülakatların gerçekleştirilmesindeki yardımlarından dolayı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji yüksek lisans programının o dönem öğrencilerinden Linda Barış, Esra Huri Bulduk, Devran Çakmak, Betül Kazan, Ali Keleş ve Egemen Yılıgür'e teşekkürü bir borç bilirim.

yöntemleri birarada kullanılmıştır. Mahalle muhtarı ile gerçekleştirilen ilk görüşmenin ardından muhtarın referansıyla gitmiş olduğumuz evlerde ve bu evlerdeki katılımcıların bizi gönderdiği adreslerde gerçekleştirdiğimiz mülakatların yanısıra kapı önünde otururken rastladığımız ya da rastgele bir kapı almak suretiyle gerçekleştirdiğimiz görüşmeler de olmuştur.

Saha Araştırması Verileri

Bu bölümde barakalarda yapmış olduğumuz görüşmeler doğrultusunda öncelikle katılımcıların sosyo-ekonomik profilleri çıkartılmaya çalışılacak, ardından kente göç ve barakalara yerleşme süreci irdelenecek, barakalardaki yaşam koşulları, birbirleriyle ve semtin “seçkin” sakinleriyle ilişkileri ortaya konacaktır.

a) Demografik Veriler

Tablo 1 – Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
-20	6	12
20-29	12	24
30-39	18	36
40-49	6	12
50-59	5	10
60+	3	6
TOPLAM	50	100

Çalışma kapsamında görüştüğümüz katılımcılar cinsiyet bakımından eşit bir dağılım sergilemektedirler. Katılımcıların yaşları ise 18 ile 62 arasında değişmektedir. %60’ı 20-39 yaş grubunda olan katılımcıların yaş ortalamaları 38’dir. Katılımcıların medeni durumlarını incelediğimizde 30’unun evli, 12’sinin bekar, 6’sının boşanmış, 2’sinin ise dul oldukları görölmektedir. Gelir dağılımının yanısıra yerleşim sakinleri arasındaki bir diğer ayırım nedeni de medeni durumdur. Barakaların sakinleri “aileler” ve “bekarlar”

İstanbul'un Baraka Hali: Yolatı Barakalar Sokak

olarak iki ayrı kategoride değerlendirilmektedir. Ancak “bekarlar” tanımını zaman zaman erkek arkadaşları ve/veya akrabaları ile birlikte bekar evlerinde yaşayan, inşaat işçiliği, garsonluk gibi işler yapan ve kazançlarının önemli bir bölümünü memleketteki eşlerine ve çocuklarına gönderen, aslında evli erkekler için de kullanılmaktadır.

Hanehalkı büyüklüğünü incelediğimizde evdeki kişi sayısının 1-9 arasında değiştiğini ve barakalarda ortalama 3-4 kişinin yaşadığını görmekteyiz. Bekar katılımcılardan 3'ü yalnız yaşarken; 9'unun anne, kardeş, yeğen gibi bir akrabalarıyla yaşadıkları görülmektedir. Evli, boşanmış ve dul katılımcıların sahip oldukları çocukların toplam sayısı 79'dur. Bu da katılımcıların ortalama iki çocuk sahibi oldukları anlamına gelmektedir.. Hiç çocuk sahibi olmayan çiftler olduğu gibi; 6-7 çocuğu olan katılımcılara da rastlanmıştır. Yine de diğer gecekondü bölgelerinde sokaklarda görülen çocuk yoğunluğunu yerleşimde görmek mümkün değildir. Süreklileşmiş kent yoksulluğu bölgeleri çok yoğun genç nüfusu barındırmaktadırlar. Yaşam koşullarının düşüklüğü nedeniyle ölüm yaşının düşük oluşu ve doğurganlığın yüksekliği bu durumu beslemektedir. Bu bölgelerde genellikle sokaklarda çok sayıda sayıda çocuk ve genç bulunur. Çalışmamızda ise bekarlar dışarıda tutulursa yaşlı sayısı oldukça fazla ve doğurganlık görece olarak düşüktür. Yaş ortalamasının yüksekliği, aile başına düşen çocuk sayısının düşüklüğü ve ailelerin büyük çoğunluğunun çekirdek aile olması gibi veriler yerleşmiş bir nüfusun varlığına işaret etmektedir.

Tablo 2 – Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	1	2
İlkokul terk	2	4
İlkokul mezunu	30	60
Ortaokul terk	5	10
Ortaokul mezunu	5	10
Lise terk	2	4
Lise mezunu	2	4
Üniversite terk	-	-
Üniversite mezunu	3	6
TOPLAM	50	100

Katılımcıların eğitim durumlarını incelediğimizde, %6'sının zorunlu olmasına rağmen ilkokul eğitimlerini bile tamamlamamış oldukları görülmektedir. 1998'de zorunlu eğitim sekiz yıla çıkarılmıştır. Katılımcıların yaşları gözönünde bulundurulduğunda 5'inin (%10) kanunen de olması gerektiği gibi ortaokul mezunu oldukları görülmektedir. Barakalarda yaşayanların %10'unun üniversite mezunu olmaları ise; almış oldukları eğitime rağmen gelir seviyelerinin düşük olduğunu göstermektedir. Gecekondu bölgelerinde üniversite mezunu sakinlerin yaşaması sıklıkla rastlanan bir durum değildir. Genel olarak değerlendirildiğinde de barakalardaki eğitim seviyesinin diğer gecekondu bölgelerinden çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedeni barakalarda yaşama süresinin uzunluğudur. Kentte yaşama süresi uzadıkça göç edenlerin eğitim seviyeleri de yükselmektedir.

Tablo 3 – Katılımcıların Mesleklerine Göre Dağılımları

Meslek	Sayı	Yüzde
Evhanımı	22	44
Garson	6	12
İnşaat işçisi	5	10
Aşçı	3	6
şoför	2	4
Gündelikçi	2	4
Çiçekçi	1	2
Fırıncı	1	2
Öğretmen	1	2
Senarist	1	2
Emekli	3	6
İşsiz	3	6
TOPLAM	50	100

Mesleklerine baktığımızda, Yol Altı Barakalar sokak diğer süreklileşmiş kent yoksulluğu bölgelerinden yine farklılık gösteriyor. Barakaların sakinleri de genellikle enformel sektör olarak kabul edilen işlerde çalışmakla birlikte; diğer tipik süreklileşmiş kent yoksulu bölgelerde sıkça görülen seyyar satıcılık, hammallık, ayakkabı boyacılığı,

İstanbul'un Baraka Hali: Yolatı Barakalar Sokak

katı atık toplayıcılığı gibi marjinal işlerde çalışmamaktadırlarlar. Göreli daha çok gelir getiren işlerde çalışan katılımcılardan bir bölümü de güvenceli işlerde çalışmaktadırlar. Kadın katılımcılardan sadece üçü çalışmaktadır. Çalışan kadınlardan biri öğretmen iken, diğer ikisi ise evlere temizliğe gitmektedirler. Düzenli bir işte çalışmayan kadınlar arasında evde dantel örerek, çocuk işleyerek aile bütçesine katkıda bulunanlar da vardır. Erkek katılımcılardan üçü işsiz, üçü emekli oldukları için çalışmamaktadırlar. Senarist olan erkek katılımcı ayrı tutulursa; diğerlerinin garsonluk, inşaat işçiliği, şoförlük, aşçılık, çiçekçilik, fırıncılık gibi işlerde “becerili işçi” olarak çalıştıkları görülmektedir. Bu da katılımcıların eğitim durumları ile uygun düşmektedir. Katılımcıların 26’sının hiçbir sosyal güvencesi yoktur. 19’u SSK’lı, 1’i Emekli Sandığı’na bağlı, 4’ü ise Bağkur’ludur. Kadın katılımcılardan sadece üçü çalıştığı halde 12’sinin sigortası olduğu görülmüştür. Bu katılımcılar eşlerinden ya da babalarından dolayı sigortalı oldukları ifade etmişlerdir. Bu veri aynı zamanda 10 erkeğin sigortasız çalıştırıldıkları anlamına gelmektedir.

Tablo 4 – Katılımcıların Aylık Gelirleri

TL	Sayı	Yüzde
-500	4	8
500-999	16	32
1000-1499	16	32
1500-1999	11	22
2000+	3	6
TOPLAM	50	100

Katılımcıların aylık gelirleri ilk bakışta biraz düşük gibi görülebilir. Hanedeki toplam aylık gelir sorulduğu için; hanehalkı büyüklüğü de gözönüne alındığında gelirlerinin yoksulluk ve hatta açlık sınırının altında olduğu görülmektedir. Yine de gelir düzeyi baraka sakinleri, özellikle de kadınlar arasında ciddi bir ayrım yaratmaktadır. Bölgenin üst kısmındaki evlerde oturanlar genellikle daha nitelikli ve güvenceli işlerde çalışmakta, diğerlerine oranla daha yüksek gelir elde etmektedirler. Bu nedenle diğer baraka sakinlerine karşı tepkiseldirler, davranışlarını onaylamaz,

adetlerini beğenmezler. Onlarla aynı ortamda bulunmak istememekte, bir an evvel mahalleden uzaklaşmayı hedeflemektedirler. Bu hanelerdeki kadınlar zamanlarını evin içerisinde geçirmeyi tercih ederken; gelir düzeyi daha düşük olan diğer gruptan kadınlar ise sokakta birlikte oturarak, vakitlerini el işi gibi uğraşlarla geçirmekte ve sınırlı da olsa bir ilişki kurmaktadırlar.

b) G

Tablo 5 – Katılımcıların Doğum Yerleri

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde
İstanbul	14	28
Ağrı	12	24
Kırkırelili	4	8
Siirt	4	8
Erzincan	3	6
Giresun	3	6
Zonguldak	3	6
Kastamonu	2	4
Niğde	2	4
Ordu	2	4
Adıyaman	1	2
TOPLAM	50	100

Katılımcıların doğum yerlerini incelediğimizde sadece 14'ünün (%28) İstanbul doğumlu olduğunu görmekteyiz. Bir gecekondü bölgesinde İstanbul doğumlu sakinlerin bu denli yüksek sayıda bulunması sık rastlanan bir durum değildir. Çünkü gecekondular kırdan kente göç edenlerin barınma ihtiyaçlarını en ekonomik biçimde karşılayabilmek için inşa ettikleri yerleşim birimleridir. Bu nedenle genellikle geçici olarak ikamet edilecek yerler olarak görülürler ve bu bölgelerde yaşayanların öncelikli hedefi ekonomik durumları dzelinece şehrin diğer bölgelerine, özellikle de apartman dairelerine taşınmaktır.⁹ Ancak süreklileşmiş yoksulluk, Yolaltı Barakalar Sokak'ın

⁹ Bkz. (4), Kıray, s:23.

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak

kimi sakinlerinin gecekonduda yaşamaya devam etmelerine ve ikinci, hatta üçüncü kuşağı da burada yetiştirmelerine neden olmuştur. Rant değerinin çok yüksek olduğu Nişantaşı'nın eteklerinde, özellikle tapulu gecekonduların sahiplerinin barakaların tüm olumsuzluklarına rağmen bölgeden ayrılmayı göze alamadıklarını da düşünmekteyiz.

İstanbul doğumlu olmayan katılımcıların sırasıyla Doğu Anadolu Bölgesi (Ağrı, Erzincan), Karadeniz Bölgesi (Giresun, Zonguldak, Kastamonu, Ordu), Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Siirt, Adıyaman), Marmara Bölgesi (Kırklareli) ve İç Anadolu Bölgesi'nden (Niğde) göç ederek İstanbul'a yerleştikleri görülmektedir. Gecekonduların bölgelerini bir diğer belirgin özelliği ise akraba ya da aynı köyden gelenlerin birarada yerleşmeleridir. Gecekonduların yapımından başlamak üzere, zor durumda kaldıklarında birbirlerine yardım etmeleri ve birarada bulunmaları, sakinlerin kendilerini kentte daha güvende hissetmelerini sağlar.¹⁰ Bu nedenle gecekonduların bölgeleri ilk kurulduklarında daha homojen bir nüfus yapısı sergilerken; yıllar içerisinde farklı şehir ve bölgelerden kimselerin de bölgeye gelip yerleşmesiyle nüfus yapısı çeşitlenir. Yolaltı Barakalar Sokak da İstanbul'un en eski gecekondular bölgesi olduğu için farklı tarihlerde, farklı bölgelerden göç dalgalarına maruz kalmıştır ve heterojen bir nüfusa sahiptir.

Göçmenler barakalarda kompartmanlar halinde yaşamaktadırlar. Yerleşimin eski sakinlerinden olan pek çok katılımcının aileleri farklı kökenlerden gelmektedirler. Babası Siirtli annesi Bandırmalı (Bandırma'ya Balkanlardan göç etmiş), babası Arnavutluk göçmeni annesi Giresun'lu, babası "Mısır Arabı" annesi Çankırı'lı olan pek çok katılımcı ile görüştük. Genel olarak yerleşimi ilk kuranların ağırlıklı olarak Çankırı, Giresun, Bandırma illerinden gelenlerle; Trakya bölgesi ve Balkanlardan gelenler oldukları söylenebilir. 1930'lardan itibaren İstanbul'a gelip barakalara yerleşen Karadenizliler'i Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri'nden gelenler izlemiştir. Mahalleye son on yıl içerisinde gelip yerleşenler ise ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden gelen ve çoğunluğu evli oldukları halde "bekarlar" olarak adlandırılan erkeklerdir. Yerleşim sakinlerinin genelinde bu grupla ilgili algısı oldukça kesin bir etnik yargı taşımaktadır. Aralarında Niğde, Çorum gibi İç Anadolu illerinden gelenler olmasına rağmen; bekarlar "Kürt" olarak bilinmektedirler. Sadece bekar evinde

¹⁰ Bkz. (4), Kıray, s:102.

yaşadıkları için, öyle olmasalar bile “bekar” ve “Kürt” olarak tanımlanan bu grup, “aileler” tarafından zaman zaman dışlanmaktadır da.

Gn ncelikli nedeni iş bulmaktır. Sadece 5’i İstanbul doğumlu olan erkek katılımcılardan 15’i iş bulmak ve çalışmak için İstanbul’a gelip yerleştiklerini beyan etmişlerdir. Diğer 5 erkek katılımcıdan 4’u babalarının çalışmak için İstanbul’a gelmesiyle, biri ise eşinin sağlık problemleri nedeniyle g ettiklerini belirtmişlerdir. 25 kadın katılımcıdan 9’u İstanbul doğumludur. Geri kalan 16 kadın katılımcıdan 2’si babalarının iş bulmak için İstanbul’a gelmesiyle; biri İstanbul’da çalışmaya başlayan ağabeyinin çocuklarına bakmak üzere, 7’si ise eşlerinin iş bulmak için İstanbul’a gelmeleri nedeniyle, onlarla birlikte g ettiklerini ifade etmişlerdir. 5 kadın katılımcı evlenerek İstanbul’a gelin gelirken; bir kadın katılımcı ise İstanbul’da yaşayan bir aileye evlatlık verilmiştir. Başka illerde doğmuş olan katılımcılara İstanbul’a kiminle birlikte geldikleri sorulduğunda da 13’ anne, baba ve kardeşleriyle; 10’u ise eş ve çocuklarıyla birlikte g ettiklerini ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle %63,8’i aileleriyle birlikte g etmişlerdir. 13 katılımcı ailelerini memlekette bırakarak tek başlarına, arkadaşlarıyla ya da yeğen, kuzen gibi bazı akrabalarıyla birlikte İstanbul’a gelmişlerdir.

Tablo 6 – Katılımcıların İstanbul’da, Yolaltı Barakalar Sokak’ta ve Evlerinde Yaşama Süreleri

Yıl	İstanbul’da Yaşama Süresi	Yolaltı Barakalar Sokak’ta Yaşama Süresi	Oturdukları Evde Yaşama Süresi
-1	1	3	8
1-5	6	16	9
6-10	7	9	9
11-15	10	7	8
16-20	1	4	2
21-25	1	1	3
26-30	1	1	1
31-35	3	-	3
36+	6	9	7

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak

İstanbul doğumlu olmayan katılımcıların kentte yaşama süreleri incelendiğinde 40 yıl önce gelip yerleşenler olduğu gibi; sadece birkaç ay önce gelmiş olanların da bulunduğu görülmektedir. Gecekondularda yaşama süreleri ortalama 6 yıl civarındadır. Oysa süreklileşmiş yoksulluk nedeniyle İstanbul doğumlu olan 14 katılımcının tamamının doğduklarından beri aynı sokakta ve gecekonduya yaşadıkları görülmüştür. 4 katılımcı ise İstanbul'a geldiklerinden beri barakalarda yaşamaktadırlar. Geri kalan 32 katılımcı ise Bayrampaşa, Beşiktaş, Gültepe, Gaziosmanpaşa, Laleli, Kurtuluş, Dolapdere, Kağıthane, Aksaray, Avcılar, Çağlayan, Okmeydanı, Sefaköy, Tophane, Üsküdar, Gayrettepe, Sultanbeyli, Hasköy, Kayışdağ, Hasanpaşa gibi farklı semt ve ilçelerde bir süre ikamet ettikten sonra Yolaltı Barakalar Sokak'a taşınmışlardır.

Katılımcılardan 10'u hiç İstanbul dışına çıkmamıştır. Diğerlerinin İstanbul dışına çıkma nedenlerinin başında iş ve akraba ziyaretleri gelmektedir. Gezmek ve tatil için tercih edilen ilk yer ise kendilerinin ya da eşlerinin memleketleri olmaktadır. Bu nedenle Giresun, Kırklareli, Tekirdağ en çok tercih edilen yerler arasındadır. Gecekondu bölgelerinde yaşayanların kentte kendilerini güvende hissetmeleri için kullandıkları bir diğer mekanizma da memleketle ilişkilerini devam ettirmektir. Bizim çalışmamızda da İstanbul doğumlu olmayan 36 katılımcıdan 28'i memleketle ilişkilerinin halen devam ettiğini söylemiş ve bu 28 katılımcıdan 18'i yılda en az bir kez memlekete gittiklerini ifade etmişlerdir. Diğer 8 katılımcı 2-3 yılda bir memlekete gidebildiklerini beyan ederken; 2 katılımcı ise İstanbul'a geldiklerinden beri hiç memlekete gidememişlerdir. Ziyaretlerin devam etmesine rağmen katılımcılardan sadece 8'ine memlekette erzak gelmektedir. Memlekette kendilerine erzak gelmemesinin nedenini şöyle açıklamışlardır:

- *“Bağlantımız kalmadı.”*
- *“Gerek yok.”*
- *“Annem yaşlı gönderemez.”*
- *“Kimse kalmadı ki, herkes göç etti.”*
- *“Baba-kız ilişkimiz kalmadı, beni evlatlıktan reddetti.”*
- *“Üvey olduğum için bağlarımız kopuk.”*

Memleketle ve akrabalarla bağların koptuğu görülse bile *“Tatile çıkar mısınız?”* sorusuna *“Evet”* cevabı veren 18 katılımcıdan 6'sının da tatilden kastettiklerinin

memlekete gitmek olduğu görülmüştür. Geri kalan 12 katılımcının tatil için tercih ettikleri yreler Bodrum, Antalya, ınarcık, Erdek, Avşa ve şile'dir. şile, Erdek, Avşa ve ınarcık İstanbul'a yakın oldukları için tercih edilirken; Bodrum, Antalya sessiz, sakin ve denizi güzel olduğu için tercih edilmektedir. Tatile çıkan katılımcıların bunu bir alışkanlık haline getirdikleri ve her yıl tatile çıktıkları grlmektedir. Katılımcılardan biri ise bazı günler kayığını Hayırsızada'ya çekerek tatil yaptığını ifade etmiştir.

c) Barakalarda Yaşam

1950'den sonra oluşan ve nöbetleşe yoksulluğun yaşandığı bölgelerde gecekodu standartları göreli olarak iyi durumdadır. Evler inşa edilirken belli bir büyüklükte olmasına, yeterince güneş almasına dikkat edilmiştir. Aynı şekilde bu evler genellikle geniş bahelidirler. Yerleşim alanı olarak da bu bölgeler kırsal yerleşimin dağınık özelliğini gösterirler. Hatta kimi yeni gecekodu bölgeleri köy izlenimi uyandırmaktadır. Süreklileşmiş kent yoksulluğu bölgeleri ise genel olarak sınırlı bir alanda çok sayıda evin sık olarak yerleşmeleriyle oluşmuştur. Evler oldukça küçüktür. 6-7 metre karelik tek odalı evlerde 7-8 kişilik aileler yaşayabilmektedir. Bu evler salgın hastalıklar için davetiye çıkaran son derece kötü sağlık koşullarına sahiptir. Isı yalıtımı çok zor gerçekleştirilebilmektedir. Evler genelde aşırı derecede rutubetlidir. İnşaat malzemesi olarak teneke parçaları, karton parçaları, kasalar gibi dayanıksız malzemeler sık sık tercih edilmektedir.

Derviş, 1935 yılında gezdideği Nişantaşı Teneke Mahallesiini şöyle betimlemektedir: *“İlerinde nasıl oturulduğuna hayret ettiğim ve hepsinin birer karış boylarına bakmaksızın iki katlı olmak iddiasında buldukları evlerin arasındayım. Bu evler keçiyolu bile denemeyecek kadar dar sokakların arasına dizilmiş. Ortaları ukur kenarları yüksek bu sokaklar sokaktan çok kurumuş ince dereleri hatırlatıyorlar. Kurumuş diyorum, hayır yanlış. Bu tahta barakaların*

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak

yanındaki çullarla örtülmüş tahta helaların bütün kiri bu on beş yirmi sokağın belki 10'unu daima bir dere halinde bırakıyor.”¹¹

Konutların sıkışık ve üst üste yığılmış görüntüsü Yolaltı Barakaları'nda da mevcut olmakla birlikte; en azından kanalizasyon sistemi bulunmakta ve sokaklardan küçük dereler akmamaktadır. Ancak, bu bölgelerde rastlanılan bir konut tipi de aynı avlunun içerisinde çok sayıda odanın sıralandığı yapılardır ve buralarda kimi zaman 4-5 ailenin tuvaleti ortak kullandığı görülmektedir. Çalışmamızda bu tip yapı gruplarında genellikle barakalardan birinde ev sahibinin, diğerlerinde kiracıların yaşadıkları görülmüştür. Aynı bahçe içerisindeki dört ayrı barakadan her birini bir oda şeklinde kullanan ve evlerini “4 odalı” olarak tanımlayan katılımcılar da olmuştur.

Barakaların büyüklüğü 10-90 m2 arasında değişmektedir. Katılımcılardan 15'i evlerinin tek, 23'ü iki, 8'i üç, 2'si ise 4 odalı olduğunu beyan etmişlerdir. Barakalardan 8'inde tuvalet, 15'inde mutfak ve banyo bulunmamaktadır. Tek odadan ibaret olan 10 m2'lik evlerde genelde bekarlar yaşamaktadır. Bekar barakalarının dekorasyonu genellikle bir ranza, bir masa ve iki sandalyeden ibarettir. Bekarlar ısınmak için daha çok elektrik sobası kullanırken; diğer katılımcılar odun-kömür sobasını tercih etmektedirler. Genel olarak gecekondu bölgelerindeki konutlar temel ihtiyaçların karşılanabildiği ama toplumun genelindeki oluşmuş olan standartlar göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kalan yapılardır. Bu bölgeler için görece yoksulluktan söz edilebilir. Buna karşılık süreklileşmiş kent yoksulluğu bölgelerinde yaşayanlar konut anlamında da mutlak yoksulluk içerisinde dirler. Temel konut standartlarının pek çoğundan yoksun bir biçimde hayatlarını sürdürmektedirler.

Katılımcılara evleri ile ilgili sorun yaratan koşullar sorulduğunda sırasıyla rutubet, ısınma, çatının akması, haşerat bulunması, tesisatın eskimesi, evin yeterince güneş almaması, pencere pervazlarının çürük olması, evin genelini sağlam olmaması, havalandırmanın yetersiz olması, çamaşır kurutma yeri olmaması ve evin küçük olması gibi sorunları dile getirmişlerdir. Katılımcılardan ikisi ise evin hiçbir sorunu olmadığını beyan etmişlerdir. Katılımcılara olanakları olsa evde yapacakları ilk onarım veya değişikliğin ne olduğu sorulduğunda bir kısmı kiracı oldukları için hiçbir tamirat yapmayacaklarını, bir kısmı da hemen başka bir eve taşınacaklarını ifade etmişlerdir. İki

¹¹ Suat, Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar?”, Cumhuriyet. 2 Haziran 1935

katılımcı evlerinin herhangi bir onarıma ihtiyaçı olmadığını söylerken; bir katılımcı da “Zaten yaptırdım” demiştir. Ev sahibi olanlardan evlerinin onarıma ihtiyaçı olduğunu düşünenler ise öncelikle eve mutfak ve banyo yaptırmak, çatıyı tamir ettirmek, kapı ve pencereleri değiştirmek ve zemini düzeltmek istemektedirler.

Barakaların mülkiyet durumunu incelediğimizde katılımcılardan 15’inin ev sahibi, 26’sının kiracı, 9’unun ise baba, kayınvalide, kardeş gibi bir akrabalarının evinde kira ödemeksizin yaşadıkları görülmüştür. Barakalarda yaşayan “bekarlar”ın tamamı kiracıdır ve bekar evlerinin sahiplerinin bir bölümü de barakalarda yaşamaktadır. Katılımcılardan kiracı olanların 7’sinin ev sahipleri de aynı barakalarda yaşamaktadır. Birbirlerine çok yakın bir biçimde inşa edilmiş barakalardan oluşan ve içine girildiğinde büyük bir labirenti andıran yerleşimde çok sayıda bekara ev kiralamış olan bir katılımcının evi adeta pansiyon görünümündedir. Evi, aynı avlu içerisinde yan yana sıralanmış çok sayıda ve kimi zaman birbirleriyle bağlantılı küçük barakalardan müteşekkildir. Bir otel işletmecisini andıran bu katılımcının 20’den fazla kiracısı bulunmaktadır ve maddi durumu müsait olmasına rağmen barakalarını bırakamadığı için yerleşimde yaşamaya devam etmektedir.

Barakaların bir bölümü tapulu bir bölümü tapusuzdur. Çalışmamızın katılımcılarından 21’i de evlerinin tapusu olduğunu; 29’u ise tapusu olmadığını beyan etmişlerdir. Tapulu ve tapusuz konutlar büyük oranda iç içe geçmişlerdir. “Aileler” ve “bekarlar” gibi yerleşimdeki bir diğer ayırım da “tapulular” ve “tapusuzlar” arasında yaşanmaktadır. Şişli Belediyesi’nin yerleşimi yıkarak yerine apartmanlar yapma teklifi bu ayırımı daha da keskinleştirmiştir. Çünkü “tapulu” barakaların sahipleri tapusu olmayanlara da barakaları karşılığında daire verilmesine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Kiracılar bu çekişmenin tamamen dışında kaldıkları için konuyla ilgili fikir beyan etmezken; çok sayıda baraka sahibi olanlar da mülkleri karşılığında kendilerine kaç daire verileceği konusunda ciddi endişeler duymakta ve kira gelirlerini kaybetmek istememektedirler.

Yerleşimin yukarısında oturan ve maddi durumu daha iyi olan kadınlar evlerini sevmemekte ve ilk fırsatta taşınmak istemektedirler. Nerede oturdukları sorulduğunda “gecekondu” demekten utandıklarını itiraf eden bu katılımcılar “Beşiktaş, Teşvikiye” şeklinde genel bir cevap verdiklerini ifade etmişlerdir. “Gecekondu demek işime

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak

gelmiyor, demiyorum pek. Gelince görüyorlar ama!" diyen bir evhanımı evine gelecek olurlarsa bu gerçeği öğrenecekleri için arkadaşlarını eve çağırmadığını da itiraf etmiştir. Yaşadıkları hayatla barışık olmayan bu kadınların yerleşimle ilgili "aidiyet" duyguları çok zayıftır.

Aşağı tarafta oturan kadınların ise, hayatlarından memnun oldukları ve yerleşimi daha çok sevdikleri görülmüştür. "Nerede oturuyorsun?" sorusuna çekinmeden;

- *"Teşvikiye gecekondularında."*
- *"Teşvikiye'nin varoşunda."*
- *"Teşvikiye'nin en güzel yerinde."*
- *"Beşiktaş pazarının ordaki gecekondularda."*
- *"Teşvikiye'de diyorum, şaşırıyorlar. Gecekondularda diyorum. Kimse bilmiyor burada gecekondu olduğunu. Jet-set'in ortasında gecekonduda oturuyorum."* şeklinde cevap vermektedirler.

d) Komşuluk İlişkileri

Çalışma kapsamında katılımcılara komşular ve komşuluk ilişkileri ile ilgili bir grup soru yöneltilmiştir. Bu soruları yanıtlarken katılımcıların istisnasız tamamı soruları barakalarda yaşayan komşuları şeklinde algılamış ve buna göre yanıtlamışlardır. Evlerinin birkaç metre uzağında yer alan apartmanların sakinlerini "komşu" kategorisinde değerlendirmemektedirler. Barakalılar Nişantaşı sakinlerine karşı kayıtsızdırlar. Olumlu yargılar da olumsuz yargılar da çok kuvvetli değildir. Genel olarak mahalle sakinleri Teşvikiye'nin varlığının farkında olmakla beraber; onların ulaşılmaz olduğunu düşünerek, değerlendirme dışı tutmaktadırlar. Bu iki dünyanın insanları arasındaki kopukluk kırılmamaktadır.

Yolaltı Barakaları ve Nişantaşı sakinleri mekansal olarak iç içe yaşamalarına karşın birbirlerine fazlasıyla yabancıdırlar. Aynı dünyanın içindeki çatışma halindeki iki grup gibi değil; başka dünyaların insanları gibi görülmektedirler. Yerleşimin sakinlerinden çok küçük bir grup apartmanlarda temizlik işlerinde çalışmaktadır. Onun

dışında katılımcıların bir çoğunun etraftaki apartmanlarda kimlerin yaşadığı ya da ne işler yaptığı konusunda net bir fikri yoktur. Barakalar yıllardır orada olmalarına rağmen; aralarında değil evlilik ilişkisi, bir komşuluk ilişkisinin bile kurulmadığı görülmüştür. Karşılıklı ilişkilerin yokluğu iki ayrı dünya oluşturmakta ve bu durum baraka sakinlerinin ilerine kapanmasına neden olmaktadır. Bu da anominin varlığının çok açık bir göstergesidir ve Yolaltı Barakalar Sokak'ın, yüzyüze ilişkilerin olduğu varsayılan bir gecekondulu mahallesinden farkını ortaya koymaktadır.

“Mahallede kendinizi dışlanmış hissettiğiniz oluyor mu?” sorusuna katılımcıların tamamı “Hayır” cevabı vermişlerdir. Bir katılımcının “*Alınm açık kendimi dışlattırmam ama kavga edenleri dışlarlar*” Şeklindeki cevabı da kanunlara, kurallara uydukları, sorun çıkarmadıkları sürece ne kadar zengin olsalar da mahalle sakinlerinin kendilerini dışlayamayacaklarını düşündüklerini göstermektedir.

“Apartmandakiler” ile “barakadakiler” arasındaki farklılıkların algılanış biçimlerini ve ilişkileri irdelemeyi amaçlayan çalışmamızda yerleşimin çevresindeki apartmanlarda yaşayan mahalle sakinleriyle mülakat yapılmamıştır. Ancak, mahalle muhtarı ile yaptığımız görüşme sırasında muhtarlıkta bulunan ve uzun yıllardır Nişantaşı'nda yaşadığını belirten bir hanım, muhtara Yolaltı Barakaları ile ilgili sorular ynelttiğimizi duyunca, “*Belediye, o eski püskü evleri yıkıp oraya bir çok katlı otopark, yanına bir alışveriş merkezi, çevresine de yeni apartmanlar yapıp sokak sakinlerine o apartmanlardan daireler verse fena mı olur yani?*” diyerek barakalarla ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Tek bir beyandan yola çıkarak mahalle sakinlerinin barakalardaki komşularıyla ilgili tutumları hakkında bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Ancak Nişantaşlıların barakaların bu halinden çok da memnun olmadıklarını düşünmekteyiz.

Barakaların sakinleri arasında da güçlü komşuluk ilişkileri olduğu söylenemez. Cemaat duygusu büyük oranda ortadan kalkmıştır. Hemşerilik temelli gruplaşmaların içinde bile herkes diğerine karşı tek başınadır. Komşuluk ilişkilerinin zayıflığı genel olarak bir yakınma konusudur. Trakyalı katılımcılardan biri daha önce Tophane'ye yerleştiğini oradaki komşuluk ilişkilerini çok özlediğini belirtmiştir. Ağırlıklı olarak Romanların yaşadığı Tophane, cemaat ve dayanışma ilişkilerinin korunduğu bir süreklileşmiş kent yoksulluğu blėesi olarak katılımcının yerleşimde bulamadığı bir

İstanbul'un Baraka Hali: Yolaltı Barakalar Sokak

ilişki yoğunluğuna sahiptir. Yolaltı Barakalar Sokak ise birçok gruba bölünmüş olduğundan; dayanışma ilişkileri muhafaza edilememiştir.

Sonuç

Yolaltı barakaları, İhlamur Deresi etrafındaki birkaç yoksulluk merkezinden biridir. 80 yıla yakın bir zamandır kent yoksullarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu süre içerisinde konut yapısı hemen hemen hiç değişmemiştir. Bir avlu içinde çok sayıda evin yer aldığı, sık dizilmiş küçük ve pek çok temel ihtiyaç için yeterli olmayan konutlarıyla böyle bir yerleşim alanına İstanbul'un gelir düzeyi en yüksek bölgelerinden birinin ortasında rastlamak şaşırtıcı bir durumdur.

Çalışmaya başladığımızda İstanbul'un en "seçkin" semtinde bir baraka adacığının bulunması çok keskin bir ayırım gibi görünmüştü. Aralarındaki sosyo-ekonomik uçurumun baraka sakinleri tarafından algılanış biçimini ve etkilerini irdelemeyi hedeflemiştik. Baraka sakinleri, apartmanlarda yaşayan komşularının daha zengin, daha kültürlü, daha iyi mesleklere sahip olduklarını kabul etmekle birlikte; aralarında hiçbir fark olmadığını, neticede hepsinin insan, kendi deyimleriyle "9 aylık" olduklarını ifade etmektedirler.

- *"Ya onlar zengin sadece, yoksa aynıyız."*
- *"Pek fark yok. Birşey olduğunda yardım da ederler."*
- *"Burada oturan insanlar sana zarar vermek bir yana, onlardan bişeyler öğreniyorsun, hepsi kalburüstü insanlar."*

Beyanlarından da görüldüğü üzere barakaları çevreleyen apartmanlarda yaşayanlara karşı ciddi bir ötekileştirme ya da özenme eğilimleri yoktur. Çünkü onların da daha üst sokaklarda yer alan ve hem sınıf hem statü bakımından kıyaslandıklarında oldukça aşağıda kaldıkları daha üst bir yerleşim alanı vardır ve aralarındaki fark en az onlarınki kadar belirgindir. Yolaltı Barakaları sakinleri, kendilerine bir faydası olmasa da bu farkın farkındadırlar. Apartmanlardan kimi zaman kendilerini "gecekondu insanı" diye küçümseyenler, kendilerine "tepeden bakanlar" olduğunu ifade eden katılımcılar bile bu durumu ciddiye almamamaktadırlar. Sonuçta kendilerine yüksekte bakan

apartman sakinlerine daha yüksekten bakan başka ve daha zengin kimselerin olduğunu bilmektedirler. Kıray da gecekond u sakinlerinin yesi oldukları grubu yargılamaları söz konusu olduğunda, toplum kendilerine çok az hareketlilik olanağı tanıdığı ve mevcut tabakalaşmayı veri olarak kabul ettikleri için, kendilerini farklı bir sınıf ya da daha yüksek bir tabaka ile karşılaştırmadıklarının ve ona zlem duymadıklarının altını çizer.¹²

Apartmanlarda yaşayanlarla aralarındaki en önemli farkın “ekonomik” olduğunu belirten ve bu farkı fazlaca önemsemeyen katılımcılar, baraka sakinleri söz konusu olduğunda her türlü farklılığın altını çizmektedirler. Gelir seviyesi, doğum yeri, medeni durum, evlerinin tapulu olup olmaması gibi kriterler doğrultusunda öylesine ayrışmışlardır ki, gecekond u bölgelerinde sıklıkla görülen “cemaat” yapısını burada görmek imkansızdır. “Biz” duygusuna sahip olmayan baraka sakinlerinin herhangi bir konuda uzlaşmaları, herhangi bir sorunla ilgili olarak biraraya gelmeleri ve çözüm üretmeye çalışmaları söz konusu bile değildir. Bu nedenle yerleşimin yakın bir gelecekte bir “Kentsel Yenileme Projesi”ne sahne olacağını ve böyle bir proje ortaya çıktığında bu zıtlılaşmanın daha da keskinleşeceğini öngörmek hiç de zor değildir.

Kaynakça

Pamuk, Orhan, *İstanbul: Hatıralar ve Şehir*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Mađđnl, A. Zeynep, *‘Seçkin’ Sektin ‘Seçkin’ Sakinleri: Teşvikiye – Nişantaşı*. Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.

Mübeccel B., Kıray, *Kentleşme Yazıları*. Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.

Erder, Sema, *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İletilşim Yayınları, İstanbul, 1996.

Dervilş, Suat, *“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar?”*, Cumhuriyet. 2 Haziran 1935

¹² Bkz. (4), Kıray, 103.

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Arařtırma¹

Öğr. Gör. Filiz ARSLAN²

Özet

Turizm işletmelerinin varlığı ve başarısında nitelikli insan unsurunun desteği oldukça önemlidir. Birçok faktör gibi ücret kazanımlarındaki eşitlik algılamalarının çalışanların işletmede kalma davranışı için önemli bir etken olduğu literatürde önemle belirtilmektedir. Çalışanların işten ayrılma ile sonuçlanan davranışları işgören devir hızını artırmakta ve işletmeler için üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Bu alışma ile ortaya konulmak istenen amaç, otel işletmelerinde çalışanların ücret algılamalarının işten ayrılma eğilimi ile ilişkisini belirlemek ve ücret algılamalarının demografik değişkenlere göre farklılığını incelemektir. Çalışanların ücrette eşitlik algılamaları ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu, işletmedeki pozisyon değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş; işten ayrılma davranışı ile ücrette algılanan eşitlik arasında negatif yönlü ilişki olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ücret, Eşitlik Teorisi, İşten Ayrılma Eğilimi

The Wage Equality Perceptions Of Tendency To Leave Work And Investigation Of Different Demographic Features: A Research in Hotel Business

Abstract

The support of qualified human element is very important in the existence and success of tourism enterprises. It is emphasized in the literature that equality perceptions of wage gains, such as many factors, are important factors in the behavior of employees in business. The behavior of the employees resulting from leaving the work increases the turnover rate and increases the production costs for the enterprises. The aim of this study is to determine the relationship between employee perceptions of wages and the tendency of employees to leave work and examine the difference of wage perceptions according to demographic variables. There were significant differences between employees' perceptions of equality in wage and gender, age, educational status, and occupational position variables; it was observed that there was a negative correlation between work separation behavior and wage perceived equality.

Keywords: Wage, equality theory, tendency to leave work

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Akdeniz Üniversitesi, filizarслан@akdeniz.edu.tr

Giriş

Ücret konusu, bir taraftan emeği karşılığında çalışan insanların gelirini ve yaşam düzeylerini tayin edici bir öğe, diğer taraftan gerek endüstrinin gelişmesine etki eden önemli bir maliyet öğesi, gerekse milli gelirin çeşitli gelir grupları arasındaki dağılım tarzını, o toplumdaki sosyal adaletin ortaya çıkma oranını gösteren bir gösterge olarak çok yönlü bir mahiyet arz etmektedir (Bingöl,1998:349). Ücret, işverenler için maliyetlerin önemli bir kısmını oluştururken, işletmenin rekabet gücünü artıran ve çalışanların tutum ve davranışlarını etkileyen bir unsurdur. İşletmelerde farklı çıkar gruplarının beklentilerini ortak bir noktada birleştiren, gelişme ve başarıyı artıran bir ücret yapısının varlığı oldukça önemli olduğunu belirtebiliriz. Bu doğrultuda oluşturulan iyi bir ücret yönetimi ile nitelikli personelin işletmeye çekilmesi, mevcut çalışanların işletmede kalması, çalışanların işletmeye olan katkısının en üst seviyeye çekilebilmesi gibi konularda amaçların sağlanacağını söyleyebiliriz.

Ücret yönetiminin en önemli ilkesi, işletme içinde ve dışında tutarlı bir ücret sistemi oluşturmak ve emeğin karşılığını tam olarak vermektir. Ayrıca ücretlendirmede benimsenmesi gereken diğer ilkeler; “dengeli”, “piyasayı dikkate alan”, “nesnel”, “esnek”, “yasalara uygun” olmaktır (Özgen, vd., 2002: 268-269). Çalışanlara yetenek, eğitim ve deneyimlerine uygun, farklılaştırılmış ödeme yapılması gereklidir. Göreli ya da farklılaştırılmış ödemeler konusu ise “eşit işe erit ödeme” kavramına dayandırılmaktadır (Yüksel, 2000:212-213). Eşit işe erit ücret, ücrette erit fırsatları ifade eder. İki işin erit olup olmadığını belirlemek için iş değerlendirmesine ihtiyaç duyulur (McCourt, vd., 2003: 166). Bireyler elde ettikleri sonuçları (ücret) erit veya erit değer şekilde algılayabilirler. Kendi elde ettikleri ile başkalarının elde ettikleri arasında karşılaştırma yaparlar. Bunun sonucunda kendilerine haksızlık edildiğini düşünebilirler (Ambrose, 2002.804).

Ücrette algılanan olumsuzluklar çalışanların işten ayrılma, başka bir iş arayışı içine girme gibi davranışlarda artışa neden olabilmektedir. Çalışanların işten ayrılma ile sonuçlanan davranışları iş gören devir hızını artırmakta birlikte işletmelerin üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Bu konuyla ilgili olan araştırmalar incelendiğinde ücret ve diğer kazanımların dağıtımında negatif yönlü algılamaların çalışanların birçok tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir(DeConinck & Stilwell-2004, McFarlin & Sweeney- 1992, Folger & Konovsky- 1989, Hendrix, vd.-1998, Teo & Lim-2001, Tütüncü-2000 Fitz-enz, vd.-2002, Cohen-Charash ve Spector-2001, Fields, Pang ve

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

Chiu-2000, Baron ve Kreps-1999, Eren, 2000, vd.). Bu nedenle işletmeler tarafından iyi bir ücret düzeyi ve dağıtım sisteminin kurulması son derece önem arz etmektedir. Sonuç olarak unutulmaması gereken en önemli husus ücretin sadece çalışanların işletmede kalma veya ayrılma davranışıyla ilgili olmadığı, çalışanların ihtiyaçları karşılamada, çalışanları motive etmede, amaçlara ulaşmayı sağlama gibi konularda önemli bir araç olduğudur. (Fitz-enz, 2002: 132). Ayrıca ücret adaletinde eşit işe eşit ücret ilkesi benimsenmesi ve cinsiyet, yaş, ve diğer ayırt edici özellikleri gözetmeksizin adil dağıtımın yapılması gerekliliği üzerinde vurgu yapılması gereken bir unsurdur.

Turizm işletmeleri açısından da ücret belirleyici bir özelliğe sahiptir. Ücret, mevcut sektörde bir işletmede çalışma isteğini gösteren unsurdur. İş görenlerin kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılama gerekliliği faktörü bu konuda onların en iyi ücret veren işletmeleri tercih etmesine neden olabilmektedir. Ayrıca turizm işletmelerinin mevcut sektördeki rekabet durumu dikkate alınır, ücret düzeyinin mevcut sektör ücretlerinin üstünde olması daha önce bahsettiğimiz gibi o işletmeye rekabet açısından üstünlük sağlamanın yanında, kaliteli personeli işletmeye çekmeyi ve işletmede tutmayı sağlar. Bu çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve ortaya konulup, çalışmanın ikinci kısmında ise çalışmanın amacı doğrultusunda konaklama işletmeleri çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen araştırma verileri sunularak elde edilen sonuçlar literatür doğrultusunda tartışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve Ve Kavramlar Arası İlişki

Ücret; İş görenin bedensel ve zihinsel ya da her iki şekilde de sunduğu emeğinin karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından ödenen bedeldir (Akyıldız, 2001: 38) Ücret konusu önemli bir tartışma konusu olup, iş gören, işveren, sendikalar, toplum ve devleti eşit şekilde ilgilendiren bir konudur. Ücret, iş görenlerin hem kendilerinin hem de ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olduğu gibi aynı zamanda onların tanınma, statü kazanma gibi sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada da yararlı olmaktadır (Yüksel, 2000: 212). İşverenler açısından ücret önemli bir maliyet kalemidir. İşverenlerin ücret düzeyi beklentisi, maliyetleri minimize edeceği nokta olarak görülür (Sabuncuoğlu, 2000: 208). Sendikalar açısından da ücret önemli bir konudur. Bunun nedeni ise sendikaların başarısının, toplu pazarlık sonucu işverenlerden sağladıkları ücret artışıyla ölçülmesidir. Ücret toplum açısından önemlidir. Çünkü toplumda geçerli olan yaşam standardını refahını belirlemeye yardım eder. Yüksek bir ücret düzeyi daha iyi okul, hastane, vb. çeşitli kamu hizmetlerini finanse etmek için daha büyük vergi gelirini mümkün kılar. Özet olarak yüksek ücret düzeyleri bir taraftan iş görenin

satın alma g¼c¼ne diğer taraftan b¼t¼n olarak toplum ekonomisine ve refah d¼zeyine katkıda bulunur (Bing¼l, 1998: 352).

¼cret konusunun çok y¼nl¼ bir fakt¼r olması, devletin bu konu ile ilgilenmesine neden olmuştur. Devletin ¼cretin en az d¼zeyini yani asgari ¼creti belirlemesi ve Anayasamızda “Devlet, alışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ¼cret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır” h¼km¼n¼n yer alması bu konuya yasal d¼zenlemelerle öz¼m arandığını belirtmektedir. İşe karşılık olarak ¼denen ¼cret asıl ¼creti ifade eder ve iş gereklerine bağlı olarak belirlenir. Dolaylı ¼cretler parasal olarak ¼denen ¼cret dışındaki t¼m kolaylıkları ifade etmektedir. İşletmelere rekabet avantajı sağlayan dolaylı ¼cretlerin en yaygın olarak kullanılanları şu şekildedir; çalışmayan eş yardımı, izinli g¼nlerde ¼cret ¼demesi, sağlık sigortası, işsizlik sigortası ve yardımı, bedava veya d¼ř¼k fiyatta yemek, giyim, ulaşım, lojmanlar, tam ¼cretli hastalık izni, eğitim masrafları (Aldemir, 2001: 355) olarak sıralanabilir.

¼cret geliri içerisinde yer alan diğer paylar, ¼zendirici ¼cret sistemi kapsamında çalışanın başarı değerlemesi sonucuna veya verimine g¼re ¼denen ¼cret ile yasalar ve s¼zleřmeler gereği çalışanın almaya hak kazandığı sosyal amaçlı ¼demelerden meydana gelmektedir. G¼sterilen başarının ¼d¼llendirilmesi ve ¼zendirici bir etki yaratması amaçıyla, başarı değerlendirmesi sonucu ¼denen ¼cret de ¼cret ekleri arasında sayılmakla birlikte, esasen bu ¼demeler de yapılan işin karşılığıdır. Dolayısıyla, iş karşılığında ¼denen asıl ¼crete ek olarak gerek yasayla verilen bazı haklar gerekse toplu pazarlık ile elde edilen kazançlar çalışanın ¼cret gelirini oluşturmaktadır. B¼ylece ¼cret konusu, çalışanlar ve işverenler açısından işe karşılık ¼denen bedelin ¼tesinde bir ¼demeyi ifade etmektedir. Çalışanlar arasında ¼cret adaletinin ve işverenler arasında rekabet adaletinin sağlanması açısından “¼cret geliri” anahtar bir kavramdır (Akyıldız, 2001: 35).

Eşitlik Teorisi (Equity Theory); Adams (1965), eşitlik kuramında eşitlik veya eşitsizlik algılamasının kişinin kendi çabaları veya katkıları dahilinde elde ettiği kazanımlarını başkaları ile kıyaslaması sonucu oluşan durum olarak ifade etmektedir (Greenberg, 1987: 11). Adams’ın eşitlik kuramında iki tarafın varlığı s¼z konusu olmakla birlikte, iki değişkenden s¼z eder. Bunları; *girdiler/ katkıları (inputs)*, *ıktıları / kazanımları (outputs)* olarak belirtebiliriz (Baron ve Kreps, 1999: 107). Burada girdiler, işteki çaba, eğitim, ¼stlenilen sorumluluk, ve benzeri unsurlar olarak sıralandırılabilirken, çıktılar ise ¼cret ve diğer kazanımlar olarak belirtilebilir.

Girdilerin çıktılara oranının d¼ř¼k veya y¼ksek çıkması bazı davranışsal ve duygusal tepkilere neden olur. Kişinin kendini başkaları ile karşılaştırması sonucu bu oran y¼ksek çıkarsa kişi

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

“suçluluk”, düşük çıkarsa kişi “kızgınlık” hisseder (Greenberg, 1990: 401). Çalışanların eşitsizlik yönündeki algılamaları sonucunda oluşan duygusal tepkileri kişinin birçok yönlü davranışlarına ve tutumlarına etki eder (işten ayrılma, gibi) (Cohen-Charash ve Spector, 2001: 280; Greenberg, 1987: 11). Bu karşılaştırmayı yaparken referans alınan bireyler, hem örgüt içerisinde olabileceği gibi örgüt dışarısında ya da yakın çevresindeki kişiler olabilir.

İşten Ayrılma Eğilimi; Bireyin üyesi olduğu örgütte bu üyeliğini koruma arzusu işte kalma eğilimini ifade ederken (Tsui, Egan ve O'Reilly, 1992:555), bu kavramın tam tersi davranış ise işletmeden ayrılma eğilimi olarak tanımlanmaktadır. İşten ayrılma eğilimi, çalışanların çalışmış olduğu iş yerinden bilinçli olarak ayrılma kararıdır. Çalışanların işten ayrılma eğiliminin yüksek olması işletmelerin üretim maliyetlerini yükseltmekle birlikte işletmelerin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. İşyerinde beklentilerini karşılayamayan bireyler işlerinden ayrılma davranışı sergileyebilmektedirler (Arnold ve Feldman, 1986).

Bireylerin işlerinde ayrılma nedenleri çok çeşitli olabilmekle birlikte, örgütlerine verdikleri emek, zaman, çaba ve özveri karşılığında elde ettiklerini yeterli bulmamaları önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır, 2006: 18). Günümüzün değişken emek pazarında, dikkat edilmesi gereken en önemli şeylerden biri de çalışanlara adil ücret ödenmesi ve eşitlik ilkesinden uzaklaşmaması gerekliliğidir (Palmer, Winters, 1993: 85).

Ekonomik kaygılar, yeni iş bulma olasılığının düşük olması gibi durumlar çalışanın işletmede kalmasına neden olmaktadır (Rothman, 1987: 236). Farklı bir ifade ile iş bulma olanağı yüksek olan çalışanların, olumsuz ücret algılamaları karşısındaki tepkileri işten ayrılma yönünde olabilirken, iş bulma olanakları kısıtlı olan çalışanların ise işten ayrılma eğilimini azaltmaktadır. Turizm sektörü iş ikamesi yüksek olan bir çalışma alanıdır. Bu özelliği nedeniyle çalışanların algılama ve tutumları onların işten ayrılma davranışını hızlandırır. Daha öncede değinildiği gibi işyerinde beklentilerini karşılayamayan ve iş memnuniyeti düşük olan bireyler işlerinden ayrılma davranışı sergileyebilmektedirler. İşletmelerde iş memnuniyeti düşük olduğu tespit edilen birimlerde işgücü devir oranının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Arnold ve Feldman, 1986).

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmelerin ücret uygulamalarından memnun olmayan iş görenlerde motivasyon ve performans düşüklüğü olduğu, işyeri devamsızlığı ve işten ayrılmaları artırma gibi işletme başarısını doğrudan etkileyen sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür (Gürbüz, 2007:241). Sonuç olarak işten ayrılma davranışı, pek çok faktörden etkilenebilen bir davranış biçimidir.

Konaklama işletmelerinde iş görenlerin aldıkları ücret ve ek kazançların çeşitli nedenlerden dolayı düşük olmalı onları başka bir işletmenin daha yüksek ücret ve ek kazanç sunma

durumunda işten ayrılma etkeni olarak grlmektedir. Araştırmanın konusu olan turizm sektörü için son yıllarda yapılan uygulamalara bakıldığında özellikle son yıllarda uygulanan “her Şey dahil” pansiyon türünün uygulanmasının iş görenleri bahŐiŐ ve ek kazançları sunan işletmelere yönelttiği (Tütüncü, 2003: 149-150).

2. Araştırma

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu alıŐma ile ortaya konulmak istenen amaç otel işletmelerinde çalışanların ücret düzeyine ve dağıtımına ilişkin kıyaslamalarına bağlı olarak oluşan algılamalarını belirlemek, çalışanların bu algılamalarının işten ayrılma eğilimleri ile iliŐkisini ve demografik özelliklere göre farklılığını incelemektir.

Araştırmanın evrenini konaklama sektörü oluştururken, bu evrendeki bulguları genellemek amacıyla seçilen örnekleme ise, Antalya ilinin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren otel işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın öncelikle 12 otel iŐletmesi üzerinde gerçekleştirilmesi planlanmış, ancak bazı işletmelerin cretlendirme sistemlerine dair bilgi paylaŐmama isteği neticesinde araştırma 4 otel iŐletmesi çalışanlarına uygulanabilmiŐtir. Anket uygulamaları, birçok işletmede insan kaynakları yöneticileri iŐbirliđinde çalışanlara araştırmanın amacı anlatılarak gerçekleştirilmiştir. Dağıtılan anket sayısı 912 olup, geriye dönen anket sayısı 163 dr. Geri dönen ve dağıtılan anket formu arasındaki farkın nedenlerini; çalışanların yoğun iş temposu nedeniyle ankete katılmamalarını, bazı çalışanların ise anketi dolduranın kendi cevaplarını ortaya koyacağı ve olumsuz geri bildirim yaşama kaygılarının olduğu belirlenmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı, Verilerin Analizi ve Araştırma Hipotezleri

Araştırmada veri toplama yönetimi anket tekniği ile gerçekleşmiştir. Ölçekte yer alan ücret algısı ve işten ayrılma eğilimine yönelik sorular çeşitli araştırmalara dayanılarak oluşturulmuştur. Çalışanların cret algısını ölçmeye yönelik sorular Brown (2001) alıŐması örnek alınarak hazırlanmıştır. Brown (2001) cret düzeyinde memnuniyeti etkileyen beş unsurun olduğunu ortaya koymuştur. Bu unsurlar; bireyin bulunulan iş piyasası ile kendi ücretini karşılaştırması, işletme içi ücretini karşılaştırması, finansal ihtiyaçları ile ücret kazanımını karşılaştırması, ücretini önceki çalıştığı işletmedeki aldığı ücret ve ücretini yakın

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

çevresinin aldığı ücret ile karşılaştırması şeklinde belirtilmiştir. Bu karşılaştırma sonucu çalışanlar tarafından ücret düzeyinde eşitlik veya eşitsizlik algılaması oluşturduğu araştırmacı tarafından belirtilmektedir. Çalışanların ücret düzeyindeki algısı “yukarıda, aynı, aşağıda” ifadelerinin yer aldığı üç düzeyli tek bir ölçek ile ölçülmüştür. Bu yaklaşımla hazırlanan ölçek daha önce Adams ve Freedman çalışmaları ile de tutarlıdır. Bu çalışmada aynı iş kolunda çalışan personellere ilişkin yapıldığından dolayı çalışmanın teorik çerçevesinde belirtilen Adams girdileri (çaba, sorumluluk vb. katkıları) sabit olacağı varsayımıyla çıktı oranı karşılaştırmaları ele alınacaktır.

İşletmede Kalma Niyetini ölçmek amacıyla ankette yer alan sorular, Tsui, Egan ve O'Reilly (1992) çalışması ışığında düzenlenmiştir. Çalışanların işte kalma niyetini belirlemeye yönelik katılımcılara başka bir iş fırsatı arayıp aramadıkları buldukları otel işletmesinde kalmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde sosyal bilimler istatistik paket programı SPSS (Statistical Package of Social Sciences) kullanılmıştır. Çalışanların ücret kazanımlarındaki adalet ve eşitlik algılarının işten ayrılma eğilimi üzerine etkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik “Korelasyon” analizi gerçekleştirilmiştir. Son olarak çalışanların ücret kazanımlarının demografik ve diğer değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik ANOVA ve t testi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar ise tablo halinde özetlenmiştir. Araştırma kapsamında dizayn edilen hipotezler;

H1: Ücrette algılanan eşitlik algısının artması ile işten ayrılma eğilimi azalır.

H2: Ücrette eşitlik algılaması cinsiyete göre farklılık gösterir.

H3: Ücrette eşitlik algılaması yaşa göre farklılık gösterir.

H4: Ücrette eşitlik algılaması eğitim durumuna göre farklılık gösterir.

H5: Ücrette eşitlik algılaması işletmedeki pozisyona göre farklılık gösterir.

2.3. Demografik Bulgular ve Güvenilirlik Analizi

Araştırma kapsamına alınan çalışanların demografik özelliklerini belirlemeye ilişkin frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenler

Değişken		Yüzde %	Değişken		Yüzde %
Cinsiyet	Bayan	33,5	Eğitim Durumu	Lise	60,9
	Bay	66,5		Lisans	30,6
Medeni Durum	Bekar	51,1		Lisansüstü	0,4
	Evli	48,9	İşletmedeki Görevi	Departman Müdürü	3,5
Yaş	21 ve altı	21,8		Departman Şefi	18,8
	22-25	32,9		Departman Çalışanı	77,7
	26-35	20,5	Bulunulan teelde çalışma	1 yıldan az	21,1
	36-45	18,4		1-3 yıl	24,1
	46 ve üstü	6,4		4-6 yıl	43,5
7 yıl ve üstü				3,9	

Tablo 1 verileri incelendiğinde katılımcıların %66,5 ile baylardan, %51,1 ile bekar çalışanlardan oluştuğu, yaş aralığının ise yüzdesel yoğunlukla 21 ve altı ile 35 yaş aralığında yoğunlaştığı izlenmektedir. Eğitim durumu incelendiğinde, %60,9 ile lise, %30,6 ile üniversite mezunu, yüksek lisans/doktora mezunu çalışanların ise %0,4 ile çok az paya sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %77,7 ile departman çalışanlarından oluştuğu ve buldukları otel işletmesinde çalışma sürelerinin ise %43,5 ile 4-6 yıl arasında değiştiği gözlenmektedir.

Araştırmada ücret düzeyi memnuniyetini etkileyen beş unsura ilişkin soruların güvenilirliğini ölçmeye yönelik güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu hesaplama sonrası ortaya çıkan ölçeğin Alpha katsayısı= 0,733 olarak bulunmuştur. Alpha katsayısı 1'e yaklaştıkça güvenilirliği artmaktadır. Elde edilen bu sonuç araştırma kapsamında oluşturulan anket formunun güvenilir olduğu görüşüne bizi ulaştırır.

2.4. Tanımlayıcı Analizler

2.4.1. Ücret Yönetimi Uygulamalarının İncelemesi

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde insan kaynakları yöneticileri ile birebir yapılan görüşmeler sonucunda ücret uygulamalarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Araştırma

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

kapsamına alınan otel işletmelerinde her bir iş için işler arasındaki farklılıklar ortaya konularak, analiz ve tanımlara bağlı olarak mevcut sektördeki (piyasa araştırmalarına bağlı olarak) ücret düzeyine göre ücret aralıkları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu ücret aralıkları departmanlar ve o departmanda yer alan kademeler bazında değişmektedir.

Araştırma kapsamına alınan konaklama işletmelerinde sabit ücret uygulaması söz konusu olup, performans ve diğer özendirici/teşvik edici ücret uygulamaları bulunmamaktadır. Sadece standart saat ücretine ilaveten mesai saati ek ücret uygulaması bir işletmede uygulanmakta olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan konaklama işletmelerinin ücret dışında çalışanlarına sağladığı haklar incelendiğinde; 1.Ücretsiz üniforma (%100), 2. Sağlık sigortası (%96), 3. Çocuk yardımı (%82), 4. Görev başında ücretsiz yemek (%100), 5. Ücretsiz işyeri servis aracı (%89), 6.Personel indirimi (% 64), 7.Emeklilik sigortası (%84), 8.Ücretli haftalık izin (%98), 9.Lojman yardımı (%81), 10. Emeklilik ikramiyesi (%57), 11. Bayram ve yılbaşı ikramiyesi(%24), 12. Doğum ve ölüm yardımı (33), 13. Evlenme yardımı (%43), (Diğer %1) gibi dolaylı ücretleri ifade etmektedir. Tablo doğrultusunda araştırmaya katılan işletmelerde dolaylı ücret uygulamalarının yüzdesel olarak fazlalığı çalışanlar için oldukça tatmin edici düzeydedir.

2.4.2. Ücret ve Kazanımlardaki Algulamalar

Konaklama işletmeleri çalışanlarının ücret kıyaslamalarında çalışanların aynı katkı düzeyini sağlaması ve aynı çıktıyı elde etmesi konusu vurgulanmıştır. Ücret kıyaslamaları sonuçlarına yönelik yöneltilen 1 ve 5. sorular sırasıyla; “ücretimi ailem ve arkadaşarımla kıyasladığımda, ücretimi finansal ihtiyaçlarımla kıyasladığımda, ücretimi önceki işlerimdeki aldığım ücretlerle kıyasladığımda, ücretim bu işletmedeki diğer işgörenlere göre, sektördeki benzer işlere göre” sorularına verilen cevaplar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo 2’ de görüldüğü gibi çalışanlar %42, 5 ile ücret seviyelerinin aynı olduğu görüşünde yoğunlaşmıştır.

Tablo 2. Ücret Algılamaları

Sorular	Yukarıda %	Aynı %	Altında %	ORT.	Std .S.
S 1	27	32,1	40,9	2,1391	, 81350
S 2	12,3	33,2	54,5	2,4213	,70193
S 3	19	55,7	25,2	2,0619	,66417
S 4	17,5	47,6	34,9	2,1747	,70404
S 5	17,9	45,4	36,7	2,1878	,71612
Toplam %	18,7	42,5	38,8		

Ayrıca alışanlara ücretlerinden ne oranda memnun oldukları sorulmuştur. Tablo 3 de de izlendiği gibi katılımcıların %48,9 ile memnun olduğu, %39,9 ile memnun olmadıkları bulunmuştur.

Tablo 3. Ücret Memnuniyeti

Sorular	Memnunum	Kararsızım	Memnun Değilim	ORT.	Std.S.
S1	%48,9	%11,2	%39,9	1,23719	3,0901

2.4.3 Çalışanların İşten Ayrılma Eğilimi

Ücret algılamalarının davranışsal sonuçlarından olan işten ayrılma eğilimini bulgulamaya yönelik yöneltile sorular sırasıyla; “Bu işten ayrılmayı dışündüğünüz oldu mu?, Bununla ilgili bir şey yaptınız mı?” ifadelerinden oluşmaktadır. Tablo 4 incelendiğinde çalışanların %50,9 ile işletmeden ayrılmayı dışündüğu, %68,2 ile bununla ilgili bir şey yaptığı görölmektedir.

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

Tablo 4. İşten Ayrılma Eğilimi

SORULAR	Evet	Hayır	ORT.	Std. S.
S1	%50,9	%49,1	1,4912	0,50102
S2	%68,2	%31,8	2,502	1,18432

Ayrıca işten ayrılma eğiliminde olan çalışanın bu kararı ile ilgili bir şey yaptınız mı sorusuna evet demesi durumunda ne yaptığını bulgulamaya yönelik “*Evet dediyseniz bununla ilgili ne yaptığınızı bize söyler misiniz?*”, sorusu yöneltilmiştir. Yine katılımcıya “*Eğer işten ayrılmaya ve daha iyi iş aramaya karar vermiş olmanız durumunda iş bulma olanaklarınız nedir?*”, “*Bu işte kalmak için ana sebebinizin ne olduğunu bize açıklar mısınız?*”, “*Evin ana geçim kaynağını sağlayan siz misiniz?*”, soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara katılımcıların katılım durumlarına ilişkin verdiği cevapların yüzdesel dağılımı Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. İşten Ayrılma Eğilimini Ölçen Diğer İfadeler

SORU	Değişkenler	%Yüzde
1 Evet dediyseniz bununla ilgili ne yaptığınızı bize söyler misiniz?	Yakın çevreme ve arkadaşlarıma sordum	25,4
	Sektördeki diğer işletmelere başvurdum	30,6
	İş ilanlarını takip ediyorum	12,1
2 Eğer işten ayrılmaya ve daha iyi iş aramaya karar vermiş olsaydınız iş bulma olanaklarınız nedir?	Daha iyi iş bulabilirim	50,6
	Daha iyi iş bulabileceğime inanmıyorum	49,4
3 Bu işte kalmak için ana sebebinizin ne olduğunu bize açıklar mısınız?	Ücretin yeterliliği	9,0
	Çalışma ortamının uygunluğu	19,5
	Ast-üst ilişkilerinin iyi olması	5,0
	İşletmenin iyi imajı	36,5
	Çalışmamım ailemim geçimi için önemli olması	7,5
	Sosyal haklar	1,5
	Diğer	21,0
4 Evin ana geçim kaynağını sağlayan siz misiniz?	Evet	42,5
	Hayır	57,5

Tablo 5 incelendiğinde çalışanların işten ayrılma kararı ile ilgili ne yaptığını ortaya koymaya yönelik yöneltilen birinci soruya yüzdesel yoğunlukla %30,6 ile sektördeki diğer işletmelere başvurdum, %25,4 ile yakın çevreme ve arkadaşlarıma sordum, %12,1 İş ilanlarını takip ediyorum cevaplarında yoğunlaştığı bulunmuştur. Cevaplayıcıların işten ayrılmaya ve daha iyi iş aramaya karar verme durumunda %50, 6 ile daha iyi iş bulabilecekleri cevabını vermişlerdir. Katılımcıların işletmede kalma konusunda ana sebebinin ne olduğu sorulduğunda %36,5 ile işletmenin iyi imajı cevabını vermişlerdir. Son olarak “Evin ana geçim kaynağını sağlayan siz misiniz?” ifadesine çalışanların %42, 5 ile evet, %57, 5 ile hayır cevabını verdiği bulunmuştur.

Literatürde de vurgulandığı gibi çalışanların işten ayrılma, başka bir iş arayışı içine girme davranışları ile algılamaları arasındaki ilişki, bireyin iş bulma olanaklarına ve ihtiyaç düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir. İş bulma olanağı yüksek olan çalışanların, ücrette algıladıkları eşitsizlik karşısındaki tepkileri işten ayrılma yönünde olabilirken, iş bulma olanakları kısıtlı olan alışanlarsa işten ayrılma eğilimini güçleştiren bir neden bulunmaktadır. Sonuç olarak işten ayrılma davranışı, pek çok faktörden etkilenebilen bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi

Çalışanların crette eşitlik algısı ile işten ayrılma eğilimini, ortaya koymaya yönelik korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizi iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini sayısal olarak ortaya koyan bir analizdir. Değişkenler arasındaki ilişkinin derecesine korelasyon katsayısı denir ve bu katsayı +1 ile -1 arasında değer alır (Ural ve Kılıç, 2013: 243).

Tablo 6. Korelasyon Analizi

	cret Algılamaları	İşten Ayrılma Eğilimi
		-,283(r)
cret Algılamaları	1	,000(p)
		163(n)
İşten Ayrılma Eğilimi	-,283(r)	1
	,000(p)	
	163(n)	

*P<0,05 **P<0,01

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

Tablo 6 izlendiği gibi Korelasyon analizi sonuçlarına göre değişkenler arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Korelasyonun (-) olması iki değişken arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu gösterir. Yani Değişkenlerden biri artarken diğeri azalır. Korelasyon katsayısı -,283 olarak bulunmuştur. Bu ise bize ücrette eşitlik algısının artması ile işten ayrılma eğiliminin azalacağı anlamına gelmektedir. Farklı bir deyişle işyerinde ücrette algılanan eşitlik işte kalma davranışını artırır. H1 hipotezi kabul edilir. Ayrıca tablo 5 verileri doğrultusunda çalışanların ücretlerinden memnun olduğu gözlenmesi bu sonucu destekler niteliktedir.

Tablo 7. Farklılık Analizi

DEĞİŞKENLER	Ücrette Eşitlik Algulamaları
Cinsiyet (T Testi)	<i>Farklılık var</i> P=0,007 P<0,05; t=0,823
Yaş (ANOVA)	<i>Farklılık var</i> P=0,000 P<0,01; F=7,698
Eğitim Durumu (ANOVA)	<i>Farklılık var</i> P=0,000 P<0,01; F=9,778
İşletmedeki Pozisyon (ANOVA)	<i>Farklılık var</i> P=0,007 P<0,01; F=6,326

Gerçekleştirilen ANOVA ve t testi analizleri sonucunda (Tablo 7) çalışanların ücrette eşitlik algulamaları ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve işletmedeki pozisyon değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir.

Tablo 8. Hipotez Kabul/Red Tablosu

Hipotez		Kabul / Red
H1	H1: Ücrette algılanan eşitlik algısının artması ile işten ayrılma eğilimi azalır.	Kabul
H2	H2: Ücrette eşitlik algılaması cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul
H3	H3: Ücrette eşitlik algılaması yaşa göre farklılık gösterir.	Kabul
H4	H4: Ücrette eşitlik algılaması eğitim durumuna göre farklılık gösterir.	Kabul
H5	H5: Ücrette eşitlik algılaması işletmedeki pozisyona göre farklılık gösterir.	Kabul

3. Sonuç

Turizm sektörü ülkelerin makro ve mikroekonomilerinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzün artan rekabet ortamı diğer işletmeler kadar turizm işletmelerinin de mevcut sektörde etkin olma gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Bu etkinliği sağlamanın en önemli unsuru insan faktörüdür.

İnsan faktörünün algılamalarına bağlı tutum ve davranışları ise işletmeler için önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tutum ve davranışlara etki eden önemli unsur ücret konusudur. nkn ücret algılamasına bağlı oluşan olumsuz sonuçlar örgütsel hedeflere ulaşmada önemli etkiler yaratmaktadır.

Çalışanların, bireysel niteliklerine ve ihtiyaç düzeylerine uygun ücret kazanımı elde etmeleri, iş ve ücret memnuniyetlerini artırarak, arzu edilen iş davranışlarını sergilemelerini sağlamada önemli bir etken olacaktır. Bu bağlamda uygun düzeyde ücret ve adil bir ücret yapısı hem işletme yönetiminin hem de çalışanlar için olumlu sonuçlar getirecektir. cret düzeyinde ve yapısındaki adaleti sağlamak ise önemli bir insan kaynakları yönetimi işlevidir.

Bireyleri işletmeye çekebilmek, işletmede tutabilmek ve daha verimli hale getirebilmek için bir bedele ihtiyaç vardır. İş görenin yaşadığı maddi tatsizlik iş ile ilgili psikolojik tatsizliğe, işletme içi anlaşmazlıklara, işe gelmemelere ve sonuç olarak işten ayrılma eğilimine neden olmaktadır. İşten ayrılmalara bağlı olarak artan iş gücü devir hızı işletmelerin maliyetlerini arttırdığı gerçekleştirilen araştırmalarda önemle belirtilmektedir.

Konaklama işletmeleri çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen bu çalışma literatürü birçok açıdan destekler niteliktedir. Çalışanların cret algılamaları ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik yapılan “Korelasyon” analizi sonucunda değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Çalışanların cret algılamaları ile iş ve ücret memnuniyet arasında farklılık gözlenmediği gerçekleştirilen “ANOVA” analizi sonucu elde edilmiştir. Ayrıca alışanların işten ayrılma eğiliminin %68, 2 olması konaklama işletmeleri için önemle üzerinde durulması gereken konu olarak göze çarpmaktadır. Bu çalışmada sonucunda elde edilen veriler araştırma sınırlılıkları içerisinde değerlendirilmelidir. Bu sonuçların genelleşebilmesi için bu konuda yeni çalışmalara ve ölçeklere özellikle ihtiyaç duyulmaktadır.

İşten Ayrılma Eğiliminde Ücrette Algılanan Eşitlik Ve Demografik Farklılığın İncelenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

Kaynakça

- Akyıldız, H. (2001). *Ücret Yapısının Oluşumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını No:11.
- Aldemir, C., Ataol, A. ve Budak, G. (2001). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İzmir: Barış Yayınları.
- Ambrose, M. (2002). Contemporary Justice Research: A New Look At Familiar Question. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 89, 803- 812.
- Arnold, H. J. & Feldman, D. C. (1986). *Organizational Behavior*. Newyork: McGraw Hill Book Company.
- Baron, J. N., Kreps, D. M. (1999). *Strategic Human Resources-Frameworks for General Managers*. United States of America: John Wiley & Sons Press.
- Bingöl, D. (1998). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Brown, M. (2001). Unequal pay, Unequal Responses? Pay refents and their implications for pay livel satisfaction. *Journal of Management Studies*, 38(6), 879-899.
- Cohen-Charash, Y., Spector, P. E.(2001). The Role of Justice in Organizations; A Meta-Analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 86(2), 278- 321.
- Çakır, Ö. (2006). Ücret Adaletinin İş Davranışları Üzerindeki Etkileri. Kamu İşletmeleri İşverenler Sendikası. Ankara: Başbakanlık Basımevi. (*Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Mustafa Yaşar Tınar, İzmir, 2006*).
- DeConinck, J., Stilwell, D. (2004). Incorporating Organizating Justice, Role States, Pay Saticfaction And Supervisor Saticfaction in A Model Of Turnover Intention. *Journal of Business Research*, 57, 225- 231.
- Eren, E. (2000). Türkiye Büyük Ölçekli İşletmelerde uygulanan Ücret ve Maaş Yönetimi Politika ve Stratejileri. *Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri*, Kayseri.
- Fields, D., Pang, M., Chiu, K. (2000). Distributive and Procedural Justice As Predictors of Employee Outcomes in Hong Kong. *Journal of Organizational Behavior*, 21, 547- 562.
- Fitz-enz, J., Davison, B. (2002). *How to Measure Human Resources Management*. Newyork: McGraw Hill.
- Folger, R., Konovsky, M. A. (1989). Effects of Prosedural and Distributive Justice on Reaction to Pay Raise Decision. *Academy of Management, Journal*, 32(1), 115-130.
- Greenberg, J. (1987). A Taxonomy of Organizational Justice Theories. *Academy of Management Rewiev*, 16(2) , 9- 22.

Greenberg, J. (1990). Organizational Justice: Yesterday, Today and Tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399- 432.

Gürbüz, G. (2002). *İşletmelerde Ücretlendirmenin İlkeleri*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Hendrix, W. H., Robbins, T., Miller, J., Summers, T. P. (1998). Effects of Procedural and Distributive Justice on Factors Predictive of Turnover. *Journal of Social Behavior and Personality*, 13(4), 611- 632.

McCourt, W., Eldridge, D. (2003). *Global Human Resource Management*. USA: Edward Elgar Publishing Limited.

Mcfarlin Dean, B., Sweeney, Paul D. (2005). Wage Comparison With Similar And Dissimilar Others. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 78, 113-131.

Özgen, H., Öztürk, A., Yalçın, A. (2002). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Adana: Nobel Kitabevi.

Palmer, M., Winters, K. T. (1993). *İnsan Kaynakları*. (Çev. Şahiner, D.). İstanbul: American Management Association/Rota Yayın Yapım Tanıtım.

Rothman Robet, A. (1987). *Working, Sociological Perspectives*. New Jersey: Prectice Hall.

Sabuncuoğlu, Z. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Teo, T., Lim, V. (2001). The Effects of Perceived Justice on Satisfaction and Behavioral Intentions: The Case of Computer Purchase. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 29(2), 109-124.

Tsui, Anne S., Terri D. Egan, Charles O'Reilly III (1992). Being Different: Relational Demography and Organizational Attachment, *Administrative Science Quarterly*, Vol: 37, No:4, s. 549-579.

Tütüncü, Ö. (2003). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İş Gücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 146-169.

Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay
Yüksel, Ö. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Şafak Matbaacılık (Gezi Kitabevi yayınları).

**İzlenim Yönetimi Davranışının İşe Tutkunluğa Etkisinde Sosyal Görünüş Kaygısının
Aracılık Rolü¹**

Dr. Öğr. Üyesi Meral BEKTAŐ²

Őerife Karagöz³

Özet

Sosyal varlık olan bireyler yaşamın her alanında çevresi ile iletişim haline girerek diğer bireyler ile sosyal etkileşime girmekte, etkileşimde olduğu bireyler hakkında bilgi sağlamakta ve belirli bir izlenim oluşturmaya çalışmaktadır. Bu durumda birey ise, oluşturduğu izlenim ile iletişim halinde olduğu bireyleri etkileyebilmek için davranışlarını kontrol altına alma eğilimi içerisine girebilmektedir. Oluşturulan bu izlenimler bazen bireylerin sosyal görünüşlerine bağlı olarak kaygı yaratabilmekte, bunun yanında çalışanın işe tutkunluğuna ve performansına etki edebilmektedir. İşletme çalışanları yoğun ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurarak, performanslarını ve rekabet gücünü arttırmayı hedefleyen gruplardır. Kurumların rekabet avantajı elde edebilmesi, etkinlik ve verimliliğini arttırabilmesi için çalışanın işe tutkunlukları örgütler için önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda araştırma, Antalya’da faaliyet gösteren bazı işletme çalışanlarında izlenim yönetimi davranışlarının işe tutkunluklarına etkisinde, sosyal görünüş kaygıları üzerindeki aracılık rolünü tespit etmek amacıyla yapılmış olup, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, çalışanların izlenim yönetimi düzeyinin artması işe tutkunluklarını pozitif yönde etkilemekte ve bunun yanında çalışanların sosyal görünüş kaygıları işe tutkunluklarını ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca hiyerarşik regresyon analizi sonucunda izlenim yönetimi ve işe tutkunluk davranışı arasındaki ilişkide, sosyal görünüş kaygısının tam aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzlenim Yönetimi, İşe Tutkunluk, Sosyal Görünüş Kaygısı.

**The Mediating Role of Social Aspect Anxiety in The Effects of Impression Management Behavior on
Staff’s Work Engagement**

Abstract

Individuals engage in social interaction with other individuals with whom they communicate in all areas of life, seeking information about the individual they interact with and making a certain impression. In this case, in order to influence the individuals whom they are contact with individuals may have a tendency to control their behavior’s with the impression they created. These impressions can created sometimes anxiety depending on the social appearance of the individuals besides this it can affect the employee's work engagement and performance. Company employees are groups that aim to increase their performance and competitive power by establishing intensive and healthy social relations. The work engagement of the worker’s is considered to be an important

¹ Bu makalenin genişletilmiş özet kısmı, 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Mehmet Akif Üniversitesi, meraltahtasakal@hotmail.com

³ YLÖ, krgz_srf@hotmail.com

element for the institutions in order to gain competitive advantage, increase efficiency and productivity. This research examines the mediating role of social aspect anxiety in the effects of impression management behavior on staff's work engagement in some of the company employees operating in Antalya. Survey method was used as a data collection tool. According to the results of the study, the increase in the level of employees' impression management level affects their work engagement positively and besides employees' social aspect anxiety may bring out their engagement for work. As a result of the hierarchical regression analysis, relationship between impression management and work engagement it has been found that social aspect anxiety has a full mediating role.

Keywords: Impression Management, Work Engagement, Social Aspect Anxiety

Giriş

Toplumlarda birey için diğer kişiler tarafından ilk izlenimleri oldukça nemlidir. Dolayısıyla bireyler diğer insanlar üzerinde etkili bir izlenim ve algı bırakmak için gayret gstermektedirler. Birçok insan, daha çok kendisine hayranlık uyandıracak ve çekici kişilerle iletişim kurmaya isteklidirler (Yousefi vd., 2009: 201). Başka insanların üzerinde iyi düzeyde bir izlenim bırakmadığı düşüncesiyle durumundan memnun olamayan bireyler kendilerini kaygı içinde hissederler. Kişinin görünüşüyle ilgili hissettiklerinin neler olduğu, bireylerin bütünsel olarak benlik saygılarını etkisi altına alan temel unsurdur (zcan vd., 2013: 108).

Çalışanların birçoğu örgüt içerisinde nasıl karşılanacağına dair kaygı taşıyarak, başkalarının gözündeki imajı korumak ya da güçlendirmek için izlenim yönetimi taktikleri kullanmaktadırlar (Rosenfeld, vd., 1995). Çünkü alışanlar, yoğun ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurarak başkaları üzerinde bir izlenim bırakmaya çalışmaktadır. Bırakmış oldukları bu izlenimler çalışanların işe bağlanmalarının yanında performanslarını da olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışanların başarisında önemli rol oynayan faktörlerden bir tanesi de işe tutkunluklarıdır. İşe tutkunluk, bireyin kişisel kaynaklarının yeterli olduğunu sosyal ve örgütsel kaynaklar ile psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığını algılaması sonucunda, işini anlamlı, değerli, yapıcı, sosyal yaşamı ile uyumlu bulmasından, sevmesinden, benimsemesinden, yaparken mutlu, istekli, yetkin, bireysel olarak sorumlu, bağlı, özerk (kendi olma) olduğuna ve kendini gerçekleştirdiğine inanmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla işe tutkunluk; bireyin işine yönelik güçlü, hareketli, istekli, azimli, bütün varlığıyla kendini işine adanması ve yoğunlaştırması ile açıklanan; olumlu, yapıcı, güdüleyici, kendini gerçekleştirmekten doğan memnuniyet verici, nispeten istikrarlı işe ile ilgili psikolojik durumların bir kümesidir (Başoda, 2017: 94).

Rekabet edebilmenin ve oluşturulan bu rekabeti sürdürülebilir kılmamanın zorlaştığı günümüz iş dünyasında örgütler, çalışanlarının daha yenilikçi, özgün, risk alabilen ve proaktif davranışlar sergileyebilen bireyler olabilmeleri etkililik ve verimliliklerini arttırabilmeleri için onları her konu ve her alanda desteklemelidir. Çünkü örgütleri ayakta tutup başarıya ulaştıracak en önemli unsur hiç şüphesiz örgüt çalışanlarıdır. İşine odaklanan, örgüte bağlı, örgütsel vatandaşlık davranışı gösteren, işini seven, moral ve motivasyonu yüksek olan ve işini tutkuyla yapan çalışanlar örgütün hedeflediği amaçlarına ulaşmasını sağlayacaklardır. Literatür araştırması sonucunda izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisini inceleyen ya da izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracılık rolünü tespit etmeye yönelik doğrudan araştırmaya rastlanılmamış olması bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracı rolünün tespit etmektir.

Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için, ilk olarak izlenim yönetimi, işe tutkunluk ve sosyal görünüş kaygısı kavramları ile ilgili literatür özetlenmiştir. Devamında araştırmanın amaçlarına uygun olarak izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracı rolünün tespit edilmesi için araştırmanın yöntem ve bulguları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Takip eden bölümde analizler gerçekleştirilmiş, elde edilen sonuçların yorumlanıp önerilerin sunulması ile çalışma son bulmuştur.

1. İzlenim Yönetimi

1959'da sosyolog Erving Goffman *The Presentation of Self Everyday Life* (Gündelik Yaşamda Benlik Sunumu) başlıklı eseri, izlenim yönetimi teorisinin temellerini oluşturmaktadır. Goffman, bireylerin sahip oldukları kişilik özellikleri ve temel motivasyon kaynaklarını algılayabilmek için toplumsal davranışlara odaklanmanın daha doğru olacağına vurgu yapmıştır (Akt. Özdemir, 2006: 16). İzlenim yönetimi bir bireyin, çevresinde bulunan diğer bireylerden aldığı izlenimleri kontrol etme sürecini ifade eder (Leary ve Kowalsky, 1990: 34). Başka bir ifadeyle; bireyin diğer bireylerin kendisi hakkında oluşturmuş oldukları izlenimleri kontrol altında tutmak için belli bir imajı, bilinçli ve amaçlı ya da bilinçsiz ve amaçsız olarak sergilemesi girişimleri olarak tanımlanabilir (Kaçmar ve Carlson, 1994: 682). İzlenim yönetimi genel olarak, kurum içerisindeki maddi ve sosyal faydaları yükseltmek, bireysel saygı elde etmek, güvenilir bir iklimin oluşmasını sağlamak ve herkesçe kabul edilmiş bir kimlik kazanmak maksadıyla kullanılmaktadır (Singh ve Vinnicombe, 2001: 184).

İzlenim yönetimi kavramı genel anlamda olumlu görünen bir kavram olarak değerlendirilse de bazı durumlarda olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir (Demiral, 2016: 44).

İzlenim yönetimi kavramı, ilk bakışta başka kişilere fayda sağlayacak davranışlar sergilemek gibi görünse de esas hedef başka şahışların kazanım elde etmeleri olmayıp, kişinin özel kazanımlar sağlamasıdır. şöyle ki; bazı kişiler başka bireylere göz boyama tavrıyla ya da birtakım yardımlar sergileyerek, daha pozitif bir imaj ile daha çok ödüllendirilmek türünde çeşitli avantajların sahibi olmayı beklemektedirler. Bu bakış açısıyla izlenim yönetiminin davranış anlamında etik görülmeyebileceği düşünülebilir. İş yaşamında kaçınılmaz olarak sosyal değişime yönelik sürecin işlediği hesaba katılırsa, kişilerin elde edecekleri kazanımları, izlenim yönetimine ilişkin davranışlarda bulunarak arttırabileceklerini öngörmeleri normaldir (Özdevecioğlu ve Erdem, 2008: 22-23). Tüm sosyal yapılar da olduğu gibi örgütlerdeki bireylerin büyük çoğunluğu, diğerlerinin kendileri hakkında ne düşündüğü ve nasıl algılandıkları ile ilgilenirler (Yücel, 2013: 4). Aynı şekilde, yöneticiler de örgütteki çalışanları etkileyip örgütün amaçları doğrultusunda yönlendirmek için izlenim yönetimi davranışı sergilemektedir (Gardner ve Avolio, 1998: 32).

Bireyin çalışma hayatı üzerinde bıraktığı izlenimleri kariyerine ilişkin büyük öneme sahiptir. İşe alım, terfi, ücretlendirme, performans değerlendirme takibi gibi konularda bu unsurlar önemli birer faktör olarak değerlendirilmektedir. Karşı tarafa olumlu izlenim bırakmak, iş yaşantısı ile ilgili pozitif sonuçlar elde etmek anlamını taşıyacaktır. Bu bağlamda kişilerin pozitif izlenim sergilemek için, ilgili süreci etkili yönetmeleri gerektiği anlaşılmaktadır (Tabak vd., 2010: 543).

Bu nedenlerle; iş ortamında çalışanların izlenim yönetimi taktiklerini sıklıkla kullanmaları söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda arzu edilen göreve ulaşabilmek, performansa ilişkin pozitif geri bildirimler almak ile iş gören bakımından değeri büyük ödüllere kavuşmak gibi girdileri elde etmek mümkün olacaktır. İş gören açısından bu durumu motivasyonu arttırıcı bir etken olarak görmek mümkündür. Ayrıca kazanımlara sahip olabilmek amacıyla birey, hedef kişi üzerinde pozitif izlenimler oluşturma isteğiyle davranışlarını kontrol altında tutma eğilimine yönelecektir (Higgins vd., 2003: 89). Bireyler izlenim yönetimi taktiklerini kullanarak; örgütten daha çok maddi ve sosyal fayda elde etmek, kişisel saygınlık ve herkes tarafından kabul edilen bir kimliğe kavuşmak gibi beklentilerine ulaşmayı istemektedirler (Singh ve Vinnicombe, 2001: 184). Başka kişilerin kendileri ile ilgili algıları ve kendilerine yönelik oluşan değerlendirmelerini de önem arz etmektedir. Amaçlarına ulaşma istekleri

doğrultusunda, izlenim yönetimi taktiklerini kullanarak, hedef gruba kendileri için belirlemiş oldukları imajı işaret etmektedirler. Sosyal etkileşime ilişkin yönün tayin edilmesinde izlenim yönetimi etkin bir rol oynamaktadır (O’Callaghan ve Doyle, 2001: 459). İnsanların bulunduğu her yerde sosyal etkileşim de söz konusudur. Bu nedenle izlenim yönetimi davranışları, kişilerin sosyalleşmelerinde yardım sağlayan birer araç niteliğindedir.

2. İşe Tutkunluk

İşe tutkunluk kavramından ilk olarak William A. Kahn 1990 yılında yaptığı çalışmasında bahsetmiştir. Kahn çalışmasında işe tutkunluk kavramını bireylerin kendilerini sahip oldukları iş rollerine kaptırmaları, rol performansları sırasında fiziksel, bilişsel, duygusal ve davranışsal enerjilerini işe aktarmaları şeklinde ifade ederek, 1959 yılında Goffman’ın yapmış olduğu çalışanların iş ortamındaki rolleriyle kendi kişilikleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasından etkilendiğini belirtmiştir. Bu nedenle işe tutkunluk kavramının temel taşı oluşturulan çalışmanın, 1959 yılında Goffman’ın rol benimseme (role embracement) ve rolden uzaklaşma (role distance) kavramlarını tanımladığı çalışması kabul edilmektedir (Schermerhorn vd., 2011: 185).

Kahn (1990), işe tutkunluğu; *“kişinin, işle ve diğer bireylerle bağlantısını ayarlayan, kişinin, fiziksel, duygusal ve zihinsel varlığını belirten, aktif ve bütün performansını etkileyen bir durum”* olarak tanımlamıştır. Kahn’a göre, çalışma hayatlarında insanlar, kendilerini ifade etmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Kişinin duygularını açıklayabilmesi onu mutlu etmekte, böylece insanlar, işlerinde fiziksel olarak var olan, zihinsel olarak uyanık, başkalarıyla da empati kurma yeteneği yüksek bireyler haline gelmektedir (Kahn, 1990:694).

İşe tutkunluk, kurumların başarı elde edebilmeleri için olumlu örgütsel davranışların en önemlilerinden birisi olarak benimsenmiştir. Bunun sebebi de işe tutkun olan çalışanlar pozitif ruh hali içerisinde örgütsel rollerini yerine getirmeye çabalamakta ve böylece kurumun başarılı olmasına katkı sağlamaktadırlar (Armstrong, 2008: 141; Akt. Kanten ve Yeşiltaş, 2013: 87).

İşe tutkunluk, İngilizce bir kavram olan “Work Engagement” üzerinde, henüz Türkçede ifade edilme şekline ilişkin fikirselsel bir birliğe ulaşılamamıştır. Genel olarak cezbolmak (Esen, 2011), çalışmaya angaje olmak (Özkalp ve Meydan, 2014), çalışmaya tutkunluk (Turgut, 2011), işe tutkunluk göstermek (Ulukapı vd. 2014), iş bağlılığı (Açıkgöz, 2009) gibi ifadelerle

de belirtilmektedir. İşe tutkunluk, bireyin işi ile ilgili bağlılık hissetmesinden öte, çalışması esnasında işine kendisini hangi düzeyde verebildiği ile ilgilidir (akıl, 2011: 29). Bu bağlamda işe tutkunluk kişinin çalışması aracılığıyla kendini ifade etmesi durumunu kapsamaktadır (Caymaz vd., 2013: 133). Bununla beraber konuya ilişkin literatürün incelenmesi sonucu, çalışmaya tutkunluk kavramıyla, örgütsel bağlılığın ve örgütsel adanmışlığın yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır (Saks, 2006: 601). Kişinin örgütüne adanması, zamanını ve enerjisini örgütsel başarı yolunda isteğiyle ortaya koyması durumudur (Esen, 2011: 383). Örgütsel tutkunluk kişinin örgüt çıkarları doğrultusunda yönelimiyle ilişkili olduğu halde, işe tutkunluk çalışması ile ilişkili olumlu duygularını kapsamaktadır.

İşe tutkunluğun üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar: adanmışlık (dedication), dinçlik (vigor) yoğunlaşma-özümsemedir (absorption). İşe tutkunluğun adanmışlık boyutunda, önemli olduğunun hissedilmesi, coşkulu olma, ilham, gururlanma ve meydan okuma olguları bulunmaktadır. Dinçlik boyutu, çalışma esnasında üst düzeyde enerji, dayanıklı zihinsel yapı, çalışmasında çabalamayı istemek ve güçlüklerle karşı azimli olmayı ifade etmektedir. Özümseme-yoğunlaşma boyutu ise, bireyin çalışmasında eksiksiz motivasyonunu, çalışmasına dalıp yönelmesini, vaktin nasıl geçtiğini fark edemeyişini ve bireyin meşgul olduğu çalışmasından kopamamasını, hatta dinlenme arası vermek için zorlanma durumunu belirtmektedir (Schaufeli vd. 2002: 74).

İşe tutkunluğun sağlanabilmesi için çeşitli bireysel ve örgütsel faktörlerden söz etmek mümkündür. Bireyin yaptığı işle ilgili yeterli bilgi ve deneyime sahip olması, kendini tanıması, kapasitesini test etmesi, ihtiyaçlarını bilmesi, zamanı iyi yönetebilmesi vb. işe tutkunluğu sağlamak amacıyla gerekli olan bireysel faktörlerden sayılabilirken; bireyin işlerini kolaylıkla yerine getirebilmeleri ve kendilerini geliştirebilmeleri için gerekli olanakların sağlanması, iş yükü kontrolü, görev tanımlarının net olarak belirlenmesi, hizmet içi eğitimler gibi unsurlar bireyin işine adanmasında gerekli örgütsel faktörlerdendir (akıl, 2011: 37-38).

İş görenler işe tutkun olduklarında, kendilerini zorlanacak bir hedef doğrultusunda uğraş verme mecburiyetinde hissedip, bu uğurda başarılı olma isteği içerisine girmektedirler. Belirlenen hedeflere ulaşmak için bireysel bağlılıklarıyla durumu kabullenirler. alışmalarına heyecan duyarak enerjilerini yöneltirler, odaklanırlar ve bütün dikkatleriyle işbaşındadırlar. etin sorunlarla karşılaştıklarında önemi olan detaylara yönelirler, bu yoğunlaşma ile vakit kaybına ve dikkati dağıtmaya yol açabilecek unsurları yok ederler (Leiter ve Bakker, 2010: 2).

Dolayısıyla işe tutkunluk, bireysel gelişim sağlamak gibi kişisel seviyede olumlu kazanımlar elde edilmesi yanında, örgüt performansının kalitesinin artması sonucunu ortaya koymaktadır (Bakker vd. 2008: 189).

İşe tutkunluğun sonuçları arasında, işle ilgili olumlu tutumlar, kişisel sağlık, görev sorumluluklarında beklenilenin üzerinde olumlu davranışlar sergileme ve performans artışı gibi özellikler bulunmaktadır. Çalışmaya tutkunluk düzeyi yüksek çalışanların, diğerlerine göre işlerinden daha fazla tatmin duydukları, kurumlarına daha fazla bağlılık hissettiği ve işten ayrılma niyetlerinin daha düşük olduğu, bunun yanında işgören devir hızının azaldığı ortaya koyulmuştur (Schaufeli ve Bakker, 2004: 4). İşe tutkun bireylerin zihinsel ve bedensel sağlık durumları açısından diğer çalışanlardan daha iyi durumda olması da dikkat çekici bir bulgudur. İnisiyatif alma, proaktif davranışlar sergileme, öğrenme motivasyonunda artış, yüksek performans gibi faktörler çalışmaya tutkunluğun etkili olduğu diğer değişkenlerdir (Sonntag, 2003: 520).

3. Sosyal Görünüş Kaygısı

Sosyal görünüş kaygısı, bireylerin fiziki görünüşlerinin çevrelerinde bulunan diğer bireyler tarafından nasıl değerlendirildiklerine ilişkin hissettikleri duyguyu ifade etmektedir. Hart, Leary ve Rejeski (1989)'e göre; sosyal anksiyetenin bir çeşidi olarak belirlenen sosyal görünüş kaygısı, *“insanların fiziksel görünüşlerinin diğer insanlar tarafından değerlendirilmesiyle yaşadıkları kaygı ve gerginlik”* olarak ifade edilmektedir. Hart vd., (2008) göre ise sosyal görünüş kaygısı kavramı, boy, kilo, kas yapısı gibi genel fiziksel görünüşün ötesinde bireyin ten rengi ve yüz şekli (burnu, gözlerinin uzaklığı, gülüşü vs.) gibi özellikleri de içeren daha kapsamlı bir kavramdır.

Sosyal kaygının ortaya çıkmasında, bireylerin çeşitli sebeplerle sosyal içerikli veya performansına yönelik olarak, daha önce tanımadığı kişilerin kendisini değerlendirmeleri ortaya çıkmaktadır (Gautreau vd., 2015: 125). Görünüş kaygısı ise, başka insanların kendisi ile ilgili görüşlerine hangi nispette etki oluşturduğunu anlamak bakımından önem taşımaktadır (Seki ve Dilmaç, 2015: 59). Bu bağlamda sosyal görünüş kaygısı, sosyal bir kaygı çeşidi olup, bireylerin bedensel görüntülerini, diğer kişilerin değerlendirmeleri esnasında hissettikleri gerginlik ve endişe yaşama durumu olarak belirtilebilir (Hart vd., 2008: 49). Çoğu birey kendilerine çekici gelen insanlarla daha çok iletişim kurmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı bireyler diğer insanlar üzerinde daha etkili ve kalıcı bir izlenim bırakmak ve çekici görünmek için çabalamaktadır (Yousefi vd., 2009: 201). Bireyler eğer başkalarında iyi bir izlenim

birakacaklarını düşünmüyorlarsa dış dünya ile iletişimlerinde görünüşlerine dair endişe duyarlar (Leary, Kowalski, Campbell, 1988). Fiziksel açıdan kendilerine yönelik pozitif değerlendirmeler yapan kişilerin çalıştığı kurumlarda ve sosyal hayatlarında daha başarılı oldukları tespit edilirken, kendisine yönelik olumsuz yargılar barındıran, kendisinden çok da memnun olmayan bireyler ise çeşitli zamanlarda kendilerini mutsuz, huzursuz ve değersiz duygular içerisine girebilmektedir (Ergür 1996; Demirer, 2005). Kendi fiziki görünüşlerinden hoşnut olmayan bireyler, benlik saygıları daha düşük, daha depresif, karamsar, kendine güvensiz kişilik özellikleri taşıyabilirler. Fiziki görünüşünden hoşnut bireyler ise; daha sosyal, kendine güvenen, benlik saygıları yüksek bireylerdir (Çınar ve Keskin, 2015: 458). Sosyal görünüş kaygısının, kişilerde akademik, sosyal ve mesleki anlamda bazı negatif etkiler oluşturması söz konusudur (Dindar ve Akbulut, 2015:28). Bununla birlikte konuya ilişkin yapılmış olan çalışmalarda da kişilerin üst düzeyde sosyal görünüş kaygıları, başka insanlar tarafından negatif değerlendirilmeleri, detaylı incelenmeleri endişesi oluşturmasına ve sosyal iletişimle ilgili korkularına dikkat çekilmektedir (Levinson ve Rodebaugh, 2011: 1). Sosyal kaygı içinde bulunan insanlar negatif değerlendirmelerin ve sosyal değerlendirmeye ilişkin ön yargıların dışında kalabilmek için bazı davranışlar sergilemektedirler (Carleton vd., 2007: 132). Sosyal görünüş kaygısı taşıyan kişilerin, diğer insanların onları reddetme olasılığına karşı, minimum düzeyde samimiyet ve sıcaklık yaklaşımlı davranışları sergiledikleri izlenmektedir (Alden ve Taylor, 2004: 858).

4. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracılık rolünü tespit etmektir.

Yukarıdaki literatür bilgilerinin ışığında izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracılık rolünün olabileceği düşünülerek aşağıdaki hipotezlerin test edilmesi hedeflenmektedir:

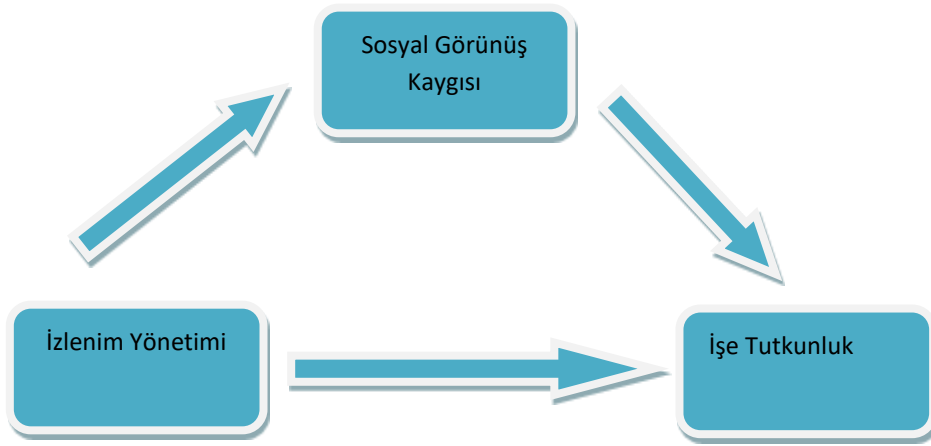
H₁: İzlenim yönetimi, işe tutkunluğu pozitif yönde etkilemektedir.

H₂: İzlenim yönetimi, sosyal görünüş kaygısını pozitif yönde etkilemektedir.

H₃: Sosyal görünüş kaygısı, işe tutkunluğu pozitif yönde etkilemektedir

H₄: İzlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasındaki ilişkide sosyal görünüş kaygısının aracılık rolü vardır.

Şekil 1. Araştırma Modeli



4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Aracı

Araştırmada, nicel araştırma yönteminin veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Veriler basit tesadüfi örneklem yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan soru formunda demografik sorular, izlenim yönetimi ölçeği, işe tutkunluk ölçeği ve sosyal görünüş kaygısı ölçeği kullanılmıştır. İzlenim yönetimi taktikleri ölçeği Jones ve Pittman (1982) tarafından oluşturulmuş olup, Bolino ve Turnley (1999), tarafından geliştirilmiştir. Ölçek Basım, Tatar ve Şahin (2006) tarafından Türkçeye çevrilerek geçerlik ve güvenilirlik araştırması yapılmıştır. İşe tutkunluğu ölçmek amacıyla Schaufeli vd., tarafından geliştirilen ve Turgut (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan işe tutkunluk ölçeği kullanılmıştır. Schaufeli vd., tarafından geliştirilen 17 ifadeli ölçeğin (Utrecht Work Engagement Scale-UWES), Schaufeli, Bakker ve Salanova tarafından dokuz ifadeye indirgenmiş sürümü ile ölçülmüştür. Sosyal görünüş kaygısı ölçeği, Hart vd., (2008) tarafından geliştirilmiştir. Doğan (2010) tarafından Türkçe'ye çevrilen ve geçerlik-güvenirlik çalışması yapılan ölçek, tek faktör altında toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçekler 5 noktalı Likert tipli ölçek ile derecelendirilmiştir.

4.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Antalya İl Merkezi sınırlarında bazı işletme çalışanları oluşturmaktadır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile 250 kişilik bir örneklem seçilmiştir. Analiz sürecinde, eksik işaretleme yapan katılımcıların formları araştırma dışı bırakılmış; eksiksiz olduğu tespit edilen toplam 227 adet anket formu analize dâhil edilmiştir.

4.4. Analiz ve Bulgular

Verilerin analizleri için SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek için skewness ve kurtosis değerlerine bakılmış ve bu değerlerin +1,5, -1,5 arasında olduğu saptandığı için verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2013). Normal dağılım; parametrik testlerin yapılabilmesi için kullanılan varsayımlardan biridir (Durmuş vd., 2013:65). Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler tercih edilmiştir.

Tablo 1: Soruların Faktörlere Göre Dağılımı ve Faktör Yükleri

İFADELER	F1	F2	F3	F4
5. İnsanların işimi bitirmeme yardım etmelerini sağlamak için, gerçekte bildiğimden daha az biliyormuş gibi davranırım.	,799			
10. Bazı yerlerde muhtaç görünerek insanların yardımını veya şekkatini elde etmeye çalışırım.	,761			
15. Bir başkasının yardımını alabilmek için konuyu anlamıyormuş gibi yapabilirim.	,753			
22. Hoşlanmadığım bir görevlendirmeden kaçınmak için, gerçekte bildiğimden daha az biliyormuş gibi davranabilirim.	,734			
20. Başkalarının, işimi bitirmeme yardım etmeleri için yardıma ihtiyacım varmış gibi davranabilirim.	,721			
9. İş arkadaşlarımın, eğer benimle yakın olmazlarsa, işlerinin zorlaşacağını hissetmelerini sağlarım.		,711		
11. İşyerinde önemli biri olduğumdan başkalarına bahsederim.		,686		
14. Vazifemi yapmamı engellediklerinde meslektaşlarımla güçlü bir şekilde mücadele ederim.		,630		
16. İnsanların, başarılarımın farkına varmalarını sağlarım.		,563		
19. İşimde beni engelleyen iş arkadaşlarımla şiddetli ve saldırgan bir şekilde mücadele ederim.		,534		
1. İş deneyimim veya eğitimimden gururla söz ederim.			,706	
6. İnsanlara yetenek veya niteliklerimi duyururum.			,693	
17. Dost olduğumu göstermek için meslektaşlarıma özel yardımlar yaparım.			,611	

İzlenim Yönetimi Davranışının İşe Tutkunluğa Etkisinde Sosyal Görünüş Kaygısının Aracılık Rolü

2. Cana yakın görünmek için meslektaşlarıma iltifat ederim.				,541
7. Dostça davrandığımı göstermek için meslektaşlarımla özel yaşamlarıma ilgi gösteririm.				,528
13. Kendimi işe adanmış görünmek için mesaiye zamanından önce giderim.				,834
18. Kendimi işe adanmış görünmek için gece/hafta sonları iş yerine giderim.				,661
3. Mesai sonrası iş yerinde kalarak çok çalışkan olduğumun anlaşılmasını sağlarım.				,606
Özdeğerler	6,406	1,147	1,393	1,097
Varyans Açıklama Oranı	35,589	9,703	7,741	6,093
Kümülatif Varyans Açıklama Oranı	19,9	34,7	47,2	59,1
KMO	0,878			
Barlett Testi	145,09	0,000		

Çalışmaya esas olan ölçeklerde aranan yapısal geçerlilikleri saptayabilmek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Katılımcılardan alınan verilerin faktör analizine ne derece uyumlu olduğunun tespit edilmesinde KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Barlett test kullanılmıştır. 0,5 oransal değerinin üzerinde elde edilen KMO değerinin yüksek çıkması ve Barlett testinin anlamlı seviyede çıkması araştırma için önemlidir (Kalaycı, 2006: 321-322). Bununla beraber, faktör analizi ile elde edilen maddelere ilişkin faktör yükleri değerlerinin 0,45'ten yüksek olmasının kabul edilebilir sınırlarda bir değer olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2007: 124).

İzlenim yönetimi ölçeği soru formunun, ölçmesi gereken özelliği gerçekten ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla geçerlilik analizi yapılmıştır. Bu amaçla sosyal bilimler araştırmalarında en yaygın olarak kullanılan yapı geçerliliği ölçülmüş ve KMO değeri 0,878 olarak bulunmuştur. Değişkenler arasında yeterli korelasyon olup olmadığını gösteren Bartlett Test (Bartlett Test of Sphericity) değeri ise 145,09'dur ve anlamlılık seviyesi $p=0,000$ 'dır, dolayısıyla anlamlıdır. Sosyal görünüş kaygısı ölçeği KMO değeri 0,911 olarak bulunmuştur. Değişkenler arasındaki yeterli korelasyon olup olmadığını gösteren Bartlett Test (Bartlett Test of Sphericity) değeri ise 1103,27'dir ve anlamlılık seviyesi $p=0,000$ 'dır, dolayısıyla anlamlıdır. Oluşan tüm göstergeler açıklayıcı faktör analizi sonuçlarının kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir (Lewis-Beck, 1994).

İzlenim yönetimi taktikleri ölçeğinin orijinali beş faktörden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda toplam dört faktör oluşmuştur. Bu faktörlerden birine bir ifade düştüğü saptanmıştır. Bu durum eldeki verilerin teoriyi tam anlamıyla yansıtmadığını göstermektedir.

Zaten her örneğin, teoriyi tam olarak karşılaması istatistikî açıdan mümkün değildir. Ayrıca soruların başka bir kültürel dokuda hazırlanmış ve yabancı bir dilden tercüme edilmiş olması, algılama ve yorumlama sürecinde, kültürel uyumsuzluklar dolayısıyla ifadelerin ölkemiz gerçekleri ile örtüşmemiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Sonuçta Basım, Tatar ve şahin (2006) tarafından Türkçeye çevrilerek uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan ölçek; niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye, yağcılık yaparak kendini sevdirmeye, kendini örnek çalışan olarak göstermeye, kendi önemini zorla fark ettirmeye ve kendini acındırmaya çalışma boyutlarından oluşmaktadır. Bu faktörlerden “yağcılık yaparak kendini sevdirmeye” boyutuna tek bir ifade düştüğu için analiz dışı bırakılmıştır. Tek başına bir faktör gibi görünen ve tam olarak hangi faktöre ait olduğu belirsiz olan ifadelerden her denemede bir tanesi analizden çıkartılarak, kabul edilebilir düzeyde bir sonuç elde edilene kadar faktör analizi yeniden uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda, “İşlerin yoğun olmadığu zamanlarda bile meşgul görünmeye çalışırım”, “İyi bir insan olduğumu düşünmeleri için meslektaşlarımı başarılarından dolayı överim”, “Vazifemi yapmama yardım edecekse iş arkadaşlarıma gözdağı veririm”, “İstenilen şekilde davranmalarını sağlamak için meslektaşlarımı tehdit edebilirim.” yani 8,12,21,4 numaralı ifadeler analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak ölçek; niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye, kendini örnek çalışan olarak göstermeye, kendi önemini zorla fark ettirmeye, kendini acındırmaya çalışma olarak 4 boyuta (faktöre) ayrılmıştır (Bkz. Tablo 2). Analiz sonucunda oluşan 4 faktörün ölçeğe ilişkin toplam varyansı açıklama oranı %59,12’dir. Bu oran yazında belirtilen sınıra (%60) çok yakındır (Özdamar, 2002). Toplam varyans içinde en büyük paya sahip olan birinci faktör niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye boyutudur. Daha sonra sırasıyla örnek çalışan olarak göstermeye, kendi önemini zorla fark ettirmeye, kendini acındırmaya çalışma boyutları gelmektedir.

İzlenim yönetimi ölçeğinde ilk faktör varyansın yaklaşık %36’sını açıklamaktadır. Varimax yöntemi ile faktör analizi tekrarlandığında Faktör 1’in döndürölmüş katsayısı %35’ten %19’a düştüğu gözlenmektedir. Toplam açıklanan varyansa bakıldığında, ölçekte özdeğeri 1’den büyük 4 faktör görölmektedir. İlk faktör (özdeğeri 6,406) varyansın %19,9’unu açıklarken ikinci faktör (özdeğeri 1,147) varyansın %34,7’sini, üçüncü faktör (özdeğeri 1,393) varyansın %47,2’sini, dördüncü faktör (özdeğeri 1,097) varyansın %59,1’ini açıklamaktadır. Faktör sayısına karar verilirken, özdeğerler ve faktör yükleri dikkate alındığında ölçeğin dört faktörlü olduğu tespit edilmiştir. Oluşan tüm göstergeler açıklayıcı faktör analizi sonuçlarının kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir (Lewis-Beck, 1994).

Tablo 2: Soruların Faktörlere Göre Dağılımı ve Faktör Yükleri

İFADELER	F1	F2
8. Çalışırken işime dalıp giderim.	,720	
1.Sabah uyandığında işe gitmek için istekli olurum.	,697	
2.İşimi yaparken enerji dolu hissederim.	,641	
4.İşim bana ilham verir.	,538	
5. İşimi hevesle yaparım.	,589	
9.Yoğun çalıştığım zamanlarda kendimi mutlu hissederim.		,736
3.İşimde kendimi güçlü ve dinç hissederim.		,571
6.Yaptığım işle gurur duyarım.		,553
7.Çalışırken yaptığım işe kendimi kaptırıyorum.		,512
Özdeğerler	3,53	1,01
Varyans Açıklama Oranları	35,33	15,30
Kümülatif Varyans Açıklama Oranları	35,33	50,64
KMO	,819	
Barlett Test	459,897	

İşe tutkunluk ölçeği soru formununun, ölçmesi gereken özelliği gerçekten ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla geçerlilik analizi yapılmıştır. Bu amaçla sosyal bilimlerde araştırmalarında en yaygın olarak kullanılan yapı geçerliliği ölçülmüş ve KMO değeri 0,819 olarak bulunmuştur. Değişkenler arasında yeterli korelasyon olup olmadığını gösteren Bartlett Test (Bartlett Test of Sphericity) değeri ise 459,897'dir ve anlamlılık seviyesi $p=0,000$ 'dir, dolayısıyla anlamlıdır.

İşe tutkunluk ölçeği toplam 9 ifade olup, çalışmada uygulanan faktör analizi sonucunda, iki faktörlü bir yapı elde edilmiş ve analizler bu boyutlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Birinci faktör altında beş ifade yer almış ve bu boyut "adanmışlık-dinçlik" olarak ifade edilmiştir. İkinci faktör altında yer alan dört ifade ise "yoğunlaşma" olarak ifade edilmiştir. İşe tutkunluk ölçeği sonucunda oluşan 2 faktörün ölçeğe ilişkin toplam varyansı açıklama oranı %50,7'dir. Bu oran yazında belirtilen sınıra (%60) çok yakındır (Özdamar, 2002). Toplam varyans içinde

en büyük paya sahip olan birinci faktör adanmışlık-dinçlik boyutu daha sonra yoğunlaşma boyutu gelmektedir.

Faktör çıkarmadan önce ilk faktör varyansın yaklaşık %35'ini açıklamaktadır. Varimax yöntemi ile faktör analizi tekrarlandığında Faktör 1'in döndürülmüş katsayısı %35'den %15'e düştüğü gözlenmektedir. Toplam açıklanan varyansa bakıldığında, ölçekte özdeğeri 1'den büyük 2 faktör görülmektedir. İlk faktör (özdeğeri 3,539) varyansın %35,3'ünü açıklarken ikinci faktör (özdeğeri 1,018) varyansın %50,7' sini, açıklamaktadır. Faktör sayısına karar verilirken, özdeğerler ve faktör yükleri dikkate alındığında ölçeğın iki faktörlü olduğu tespit edilmiştir. Oluşan tüm göstergeler açıklayıcı faktör analizi sonuçlarının kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir (Lewis-Beck, 1994).

Sosyal görünüş kaygısı ölçeği toplam 16 ifadeden oluşmakta olup tek faktörlü bir yapı üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Sosyal görünüş kaygısı ölçeği KMO değeri 0,911 olarak bulunmuştur. Değişkenler arasındaki yeterli korelasyon olup olmadığını gösteren Bartlett Test (Bartlett Test of Sphericity) değeri ise 1103,27'dir ve anlamlılık seviyesi $p=0,000$ 'dır, dolayısıyla anlamlıdır. Oluşan tüm göstergeler açıklayıcı faktör analizi sonuçlarının kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir (Lewis-Beck, 1994).

Tablo 3: Demografik Özellikler

		N	%			N	%
Cinsiyet	Erkek	102	44,9	Medeni Durum	Evli	129	56,8
	Kadın	125	55,1		Bekâr	98	43,2
Eğitim Durumu				Çalıştığı Sektör			
	Ön lisans	65	28,6	Kamu Sektörü	88	38,9	
	Lisans	122	53,7	Özel Sektör	138	61,1	
	Yüksek Lisans	37	16,3				
	Doktora	3	1,3				
Aylık Kazanç				Çalışma Süresi			
	1400 ve TL Altı	22	9,7	1 yıldan az	44	19,4	
	1401-2000	50	22,0	1-5	81	35,7	
	2001-2500	39	17,2	6-10	48	21,1	
	2501-3000	53	23,3	11-15	35	15,4	
	3001 ve üzeri	63	27,8	16 ve üzeri	19	8,4	

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin %55,1'i kadın, %44,9'u erkek iken %56,8'inin medeni durumu bekârdır. Araştırmaya katılanların %53,7'si lisans mezunu olup

%38,9'u kamu sektöründe, %61,1'i ise özel sektörde çalışmaktadır. Katılımcıların %27,8'inin aylık gelir durumu 3001 ve üzeri, %23,3'ünün aylık gelir durumu ise 2001-3000 TL arasında olup %35,7'si 1-5 yıl arasında çalışmaktadır.

Tablo 4: Değişkenlerin Ortalama Değerleri, Güvenilirlikleri, Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ort.	Madde Sayısı	C. Alpha	İzlenim Yönetimi	Sosyal Görünüş Kaygısı	İşe Tutkunluk
İzlenim Yönetimi	3,55	18	,89	1		
Sosyal Görünüş Kaygısı	3,95	16	,75	,36**	1	
İşe Tutkunluk	4,05	9	,87	,42**	,38**	1

(**0.01<p)

Güvenilirliği hesaplamının en yaygın yöntemi olan iç tutarlılık kapsamında hesaplanan Cronbach Alfa değeri bir korelasyon katsayısı olarak yorumlanmakta ve sıfır ile bir arasında değişmektedir. Analizden sorun yaratan ifadeler çıkarıldıktan sonra yapılan faktör analizi ile elde edilen bulguların güvenilirliği Cronbach Alfa istatistiği ile test edilmiştir. Cronbach Alfa değerinin 0,70'in üzerinde olması güvenilirliğin yüksek olduğunu göstermektedir (Hair vd., 1998: 118). Tablo 4 incelendiğinde, araştırma içeriğinde yer alan; izlenim yönetimi, işe tutkunluk ve sosyal görünüş kaygısı değişkenleri ile ilgili gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucu ulaşılan Cronbach Alpha katsayıları sırası ile 0,89, 0,75 ve 0,87 değerleri olarak bulunmuştur. Elde edilen değerlerin sosyal bilimler alanı kapsamında genel kabul görmekte olan 0,70'e yakın bir seviyede olmaları, ölçeklerin bu örneklem bağlamında da güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 4'de görülen değişkenler arası korelasyon analizi ile ulaşılan bulgulara göre ise, izlenim yönetim ile sosyal görünüş kaygısı arasında olumlu yönde ve anlam taşıyan bir ilişki ($r:0,36$, $p<0,01$) tespit edilmiştir. Bununla birlikte izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında da olumlu yönde ve anlam ifade eden bir ilişki ($r:0,42$, $p<0,01$) bulunmaktadır. Son olarak sosyal görünüş kaygısı ile işe tutkunluk arasında da olumlu yönde ve istatistiksel anlam taşıyan bir ilişki ($r:0,38$, $p<0,01$) bulunmuştur.

İzlenim yönetimi davranışının işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracılık rolünün tespiti için Baron ve Kenny (1986:1177)'nin önerdikleri regresyon analizi uygulanmıştır. Önerilen bu modeldeki aracılık değişkeni rolünün söz konusu olabilmesi için

bazı adımların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İlk adım, bağımlı değişkenin üzerinde bağımsız değişkenin anlam içerecek bir etkiye sahip olması gerekmektedir. İkinci adımda, aracı değişken üzerinde bağımsız değişkenin etkisi olması gerekmektedir. Son olarak ise, bağımsız değişken ve aracı değişken bir arada regresyon analizine alındıklarında, bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenin etkisinin yok olması şartıyla, bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenin mevcut etkisinin azalması gerekmektedir. Bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenin etkisinin son bulması aracı değişkenin tam olarak aracı rolünü üstlendiğini, istatistiksel anlamlılık düzeyi kapsamında olması şartıyla bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenin etkisinin azalma göstermesi ise aracı değişkenin kısmen aracı rolünü üstlendiği sonucunu ortaya koymaktadır (Tablo 4).

Tablo 5: Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Model 1					
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Stn.Beta Katsayısı	R	F	Sig.
İşe Tutkunluk	İzlenim Yönetimi	,412	,024	4,461	,036

Model 2					
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken				
Sosyal Görünüş Kaygısı	İzlenim Yönetimi	,373	,147	31,45	,000

Model 3					
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken				
İşe Tutkunluk	Sosyal Görünüş Kaygısı	,468	,204	51,75	,000

Model 4					
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken				
İşe Tutkunluk	İzlenim Yönetimi	,412	,219	4,461	,000
	Sosyal Görünüş Kaygısı	,468		51,75	,000

Yukarıda sözü edilen bilgiler ışığında regresyon testinin uygulanabilmesi için, ilk olarak izlenim yönetiminin işe tutkunluk üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda izlenim yönetiminin işe tutkunluk üzerinde olumlu yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiyi ($\beta:0,412$, $p<0,05$) işaret ettiği görölmekte ve izlenim yönetimi değişkeni, işe tutkunluktaki değişimin %0,24'ünü açıklayabildiği tespiti gerçekleştirilmiştir. Bu bulgu noktasından hareket edilerek algılanan izlenim yönetiminin işe tutkunluğu olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediğine ilişkin olarak geliştirilen H_1 hipotezi kabul edilmiştir. İkinci adım algılanan

izlenim yönetiminin sosyal görünüş kaygısı üzerinde oluşturduğu etki incelenmiştir. Tablo 5’de görüleceği üzere izlenim yönetimi, sosyal görünüş kaygısı üzerinde olumlu yönde ve istatistiksel anlamı olan bir etkiye ($\beta:0,373$, $p<0,05$) sahiptir. İzlenim yönetimi değişkeni, sosyal görünüş kaygısı değişiminin %14,7’sini açıklamakta olduğu görülmektedir. Bu sonuç; izlenim yönetiminin sosyal görünüş kaygısını olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediğine ilişkin olarak ortaya konulan H₂ hipotezi kabul edilmiştir. Bununla birlikte sosyal görünüş kaygısı işe tutkunluk üzerinde olumlu yönde ve istatistiksel anlamlı bir etkiye ($\beta:0,468$, $p<0,05$) sahiptir. Sosyal görünüş kaygısı, işe tutkunlukta gerçekleşen değişimin %20,4’ünü açıklamaktadır. Bu bulguya göre sosyal görünüş kaygısı işe tutkunluğu olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediğine ilişkin geliştirilen H₃ hipotezi kabul edilmiştir. Son adımda izlenim yönetimi ile sosyal görünüş kaygısı regresyon analizine birlikte dâhil edilmiştir. Böylece, sosyal görünüş kaygısının analize dâhil edilmesi ile izlenim yönetiminin işe tutkunluk üzerinde bulunan anlamlı etkisi azalarak ($\beta: 0,412$, $p<0,05$) devam etmiştir. Model 4’te de görüldüğü üzere izlenim yönetimi ile sosyal görünüş kaygısının, işe tutkunlukta gerçekleşen değişimin %21,9’unu açıklamakta olduğu anlaşılmaktadır. Edinilen bu bulgular çerçevesinde izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında bulunan ilişkide, sosyal görünüş kaygısının kısmi aracılık rolünü üstlendiği ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda sosyal görünüş kaygısının, izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında bulunan ilişkide aracılık rolünü üstlendiğine ilişkin geliştirilen H₄ hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı, izlenim yönetiminin işe tutkunluğa etkisinde sosyal görünüş kaygısının aracılık rolünü tespit etmektir.

Araştırma bulgularına göre, izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında da olumlu yönde ve anlam ifade eden bir ilişkinin olduğu, sosyal görünüş kaygısı ile işe tutkunluk arasında da olumlu yönde ve istatistiksel anlam taşıyan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular çerçevesinde izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında bulunan ilişkide, sosyal görünüş kaygısının kısmi aracılık rolünü üstlendiği tespit edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen bilgiler ışığında regresyon testinin uygulanabilmesi için, ilk olarak izlenim yönetiminin işe tutkunluk üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda izlenim yönetiminin işe tutkunluk üzerinde olumlu yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiyi işaret ettiği görülmektedir. Bu bulgu noktasından hareket edilerek algılanan izlenim yönetiminin işe tutkunluğu olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediğine ilişkin olarak

geliştirilen H_1 hipotezi kabul edilmiştir. İkinci aşamada algılanan izlenim yönetiminin sosyal görünüş kaygısı üzerinde oluşturduğu sosyal görünüş kaygısı üzerinde olumlu yönde ve istatistiksel anlamı olan bir etkiye sahip olduğu görölmektedir. Bu sonuç; izlenim yönetiminin sosyal görünüş kaygısını olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediğine ilişkin olarak ortaya konulan H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Bununla birlikte sosyal görünüş kaygısı işe tutkunluk üzerinde olumlu yönde ve istatistiksel anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu bulguya göre sosyal görünüş kaygısı işe tutkunluğu olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediğine ilişkin geliştirilen H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Son adımda sosyal görünüş kaygısının analize dâhil edilmesi ile izlenim yönetiminin işe tutkunluk üzerinde bulunan anlamlı etkisi azalarak devam etmiştir. Edinilen bu bulgular çerçevesinde izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında bulunan ilişkide, sosyal görünüş kaygısının kısmi aracılık rolünü üstlendiği ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda sosyal görünüş kaygısının, izlenim yönetimi ile işe tutkunluk arasında bulunan ilişkide aracılık rolünü üstlendiğine ilişkin geliştirilen H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal görünüş kaygısının, izlenim yönetimi ile işe tutkunluk üzerinde tasarlanan H_1 , H_2 , H_3 ve H_4 hipotezleri kabul edilmiştir.

Literatürde izlenim yönetimi ile ilgili yapılan bazı araştırma bulgularına bakıldığında, Basım vd., (2006) ile Karakuş ve Alev'in (2016) yaptığı araştırmaya göre, "kendini acındırmaya çalışma taktiğini" çalışanların yöneticilerine oranla daha fazla kullanmakta olduğunu tespit etmişlerdir. Ünalđı (2005) araştırmasını emniyette çalışan personeller üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına göre, personellerin kendilerine yönelik izlenimlere önem verdikleri sonucuna ulaşmıştır. Bayraktutar (2009) farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler üzerinde çalışma yapmıştır. Çalışma bulguları sonucunda, çalışanların izlenim yönetimi taktiklerini kullanması ve politik yetiye sahip olmalarının yönetici performans değerlendirmelerine olumlu veya olumsuz herhangi bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Topçu (2011) çalışma sonucunda izlenim yönetiminin örgütsel ortamda, çalışanların algıladığı kurum imajı üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir. Demiral (2013) çalışmasında, izlenim yönetimi taktiklerini kullanma düzeyleriyle örgütsel adalet ve örgütsel sinizm arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu, performans değerleme sonuçlarından duyulan memnuniyetsizlik algısının önemli bir aracı faktör olduğunu tespit etmiştir. Tatar (2013) çalışmasında izlenim yönetimi davranışlarında kişilik özelliklerinin rolünü incelemiştir.

Koyuncu, Burke ve Fiksenbaum (2006), çalışmaya tutkunluğun potansiyel öncülleri ve sonuçlarını incelemişlerdir. Araştırma sonucu olarak da iş tatminini ve psikolojik esenliği artırdığını ve işten ayrılma niyetini azalttığını göstermişlerdir. İşe tutkunluk ile literatürde yapılan bazı araştırma sonuçlarına bakıldığında, Özsoy vd., (2013) araştırma bulgularında çalışmaya tutkunluk ile işkoliklik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmişlerdir. Bakker ve Bal (2010), haftalık işe tutkunluk ve performans konulu çalışmasını öğretmenler üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin haftalık iş kaynaklarının pozitif olarak haftalık işe tutkunlukları ile ilişkili olduğu ve haftalık işe tutkunluk seviyesinin haftalık performans seviyesini yordadığı tahmini yapılmıştır. Güvenç (2012), çalışmaya tutkunluk ve işe verilen desteğin arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma İstanbul'da farklı disiplinlerde görev yapan çalışanları kapsamaktadır. Araştırma bulgularına göre, işe yönelik destek ile işe tutkunluk arasında kısmi bir ilişki bulunmuştur. Yalnızca yönetici desteği ve örgütsel desteğin işe tutkunluğa olumlu yönde ve anlamlı bir katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnce (2016), çalışanların örgütsel destek algılarının işe adanmışlık üzerindeki etkisinde yönetici desteğinin aracılık rolünü tespit etmiştir. Bu maksatla 680 çalışanı olan bir konfeksiyon firması üzerinde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre örgütsel desteğin, işe adanmışlık ve yönetici desteği üzerinde etkili bir faktör olduğu görülmüş ve örgütsel desteğin, işe adanmışlık üzerine etkisine yönetici desteğinin tam aracılık rolü olduğu tespit edilmiştir. Çalışkan (2014) araştırma bulguları, pozitif örgütsel davranış değişkenlerinin, işe adanmışlık üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu tükenmişlik ve sinizm üzerinde ise negatif yönlü ilişki olduğunu tespit etmiştir. Ve ayrıca araştırmada örgütsel adalet değişkeninin aracılık rolü de tespit edilmiş olup bu bağlamda tükenmişlik ve sinizm değişkenleri için aracı değişken etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde sosyal görünüş kaygısı ile ilgili yapılmış bazı çalışmalar incelendiğinde, Yazıcı vd., (2016), çalışmasında personellerin sosyal görünüş kaygılarının düşük seviyede olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca personellerin sosyal görünüş kaygılarının gelir düzeyi, yaş, spor yapma durumu ve çalıştıkları şehire göre farklılaşma gösterdiğini tespit etmişlerdir. Seki ve Dilmaç (2015) sosyal görünüş kaygısının, öznel iyi oluş üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Telli ve Ünal (2016), öğrencilerde sosyal görünüş kaygılarının yaş, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeylerine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Şahin (2012) öğrenciler üzerinde yapmış olduğu araştırmada, sosyal görünüş kaygısının cinsiyete ve yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediğini fakat öğrencilerin sosyal görünüş

kaygısının sınıf düzeylerine göre farklılaşma olduğunu tespit etmiştir. Mwaba ve Roman (2009) Güney Afrika’da yaşayan kadın niversite ğrencilerinde beden imajı memnuniyetsizliğini incelediği çalışmasında; niversite ğrencisi kadınların büyük kısmının beden imajlarından memnun oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Alemdağ (2013) alışmasında bireylerin sosyal görünüş kaygılarının artmasıyla birlikte, sosyal özyeterliklerinin azalmaya başladığını tespit etmiştir. Gl (2016)’n, lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırma sonucunda ergenlik dönemindeki bireylerin fonksiyonel olmayan tutumları ve bilişsel arpıtmalarındaki artışın sosyal görünüş ile ilgili kaygı düzeylerini arttırdığını tespit etmiştir.

Araştırmanın Antalya il merkezindeki işletme çalışanlarına yönelik olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer sınırlılıklar araştırmada kullanılan ölçekler, örneklem sayısı ve çalışmanın kesitsel değil boylamsal olmasıdır. Sonuçların genellenebilmesi için örneklem sayısının genişletilmesi ve çalışmanın farklı zamanlarda belirli aralıklarla aynı örneklem üzerinde gerçekleştirilmesi önerilebilir. Bu bulgular çerçevesinde ilerde yapılması planlanan araştırmalara farklı değişkenler eklenerek, farklı illerde, farklı büyüklükteki sektörlerde uygulandığında farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünüldüğünden önerilebilir.

Kaynakça

ALDEN, E., LYNN-TAYLOR, T. CHARLES, 2004. “Interpersonal processes in Socialphobia”, Clinical Psychology Review, 24(7), ss. 857–882.

ALEMDAĞ, S., 2013. “ğretmen Adaylarında Fiziksel Aktiviteye Katılım, Sosyal Görünüş Kaygısı Ve Sosyal zyeterlik İncelenmesi”, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

ARMSTRONG, M., 2008. Strategic Human Resource Management, 4th Edition, Kogan Page Limited, Usa.

BAKKER, A. B., ve BAL, M. P., 2010. “Weekly Work Engagement And Performance: A Study Among Strating Teachers”, Journal of Occupational and Organizational Psychology 83(1), ss. 189-206.

BAKKER A. SCHAUFELI W. B., LEITER M. P., ve TARIS T. W. 2008. “Work Engagement: An Emerging Concept in Ocupational Health Psychology”, Work and Stress, 22 (3), ss. 187-200.

BAKKER, A. P., ve BAL. M., 2010. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 83, ss. 189-200.

BARON, R., ve KENNY, D., 1986. “The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations’s”, *Journal of Personality and Social Psychology* 51 (6), ss. 1173-1182.

BASIM, N. H., TATAR, İ., ve ŞAHİN, N. H., 2006. “Çalışma Yaşamında İzlenim Yönetimi: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 9(18), ss. 1-17.

BAŞODA, A., 2017. “İşe Tutkunluk: Kavramsal Açından Bir İnceleme”, *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17, ss. 71-98.

BAYRAKTUTAR, A., 2009. “The Role of Impression Management and Political Skill on Supervisor Rated Performance”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD, İstanbul.

BOLINO, MARK C., ve TURNLEY, W. H., 1999. “Measuring Impression Management in Organizations: A Scale Development Based on the Jones and Pittman Taxonomy”, *Organizational Research Methods*, 2(2), ss. 187-206.

BOLINO, M. C., ve TURNLEY, W. H., 2003. “Counternormative Impression Management, Likeability, and Performance Ratings: The Use of Intimidation in Organizational Setting”, *Journal of Organizational Behavior*, 24(2), ss. 237-250.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları Ve Yorum*. Ankara, Pegem Yayıncılık, Ankara.

CARLETON, R. NICHOLAS- COLLIMORE, C., KELSEY- ASMUNDSON, J.G. GORDON, 2007. “Social Anxiety and Fear of Negative Evaluation: Constructvalidity of the Bfne-Ii”, *Journal of Anxiety Disorders*, 21(1), ss. 131–141.

CAYMAZ, E., ERENEL, F., ve GÜRER, B., 2013. “Liderlik Karizması, Adanmışlık Ve Gruba Aidiyetin Gönüllü Çalışma Performansına Etkileri: Akut Arama Kurtarma Derneği Örneği”, *International Journal of Human Sciences*, 10 (1), ss. 129-147.

ÇAKIL, E., 2011. “Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşire Ve Asistanlarda Mobbing’in İşe Gönülden Adanma Üzerindeki Etkisi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.

ÇALIŞKAN, S. C., 2014. “Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenleri İle Yeni Araştırma Modelleri Geliştirme Arayışları: Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenlerinin İşe Adanmışlık, Tükenmişlik Ve Sinizm Üzerine Etkileri Ve Bu Etkileşimde Örgütsel Adalet Algısının

Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma”, Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(3), ss. 363-382.

ÇINAR, H., ve KESKİN, N., 2015. “Öğrencilerin Sosyal Görünüş Kaygısının Öğrenim Yeri Tercihlerine Etkisi”, Electronic Journal of Vocational Colleges, 14, ss. 457-464.

DİNDAR, MUHTEREM- AKBULUT, YAVUZ, 2015, “Role of Self-Efficacy and Social Appearance Anxiety on Gaming Motivations of MmoFPS Players”, Computers and Education, 81, ss. 26-34.

DOĞAN, T., 2010. “Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği’nin (SGKÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), 39, ss. 151-159.

DURMUŞ, B., YURTKORU, S. E., ve ÇİNKO, M., 2013. Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi. İstanbul, Beta Yayınları.

ESEN, E., 2011. “Çalışanların Örgüte Cezbolması”, Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, 30 (1), ss. 377-390.

GARDNER, W. L., ve BRUCE, A. J., 1998. “The Charismatic Relationship: A Dramaturgical Perspective”, Academy of Management Review, 23(1), ss. 32-58.

GAUTREAU, M., CHANTAL-SHERRY, B., SIMON- MUSHQUASH, R., AISLIN-STEWART, H. SHERRY, 2015. “Is Self Critical Perfectionism An Antecedent of or a Consequence of Socialanxiety, or Both? A 12-Month, Three Wave Longitudinal Study”, Personality and Individual Differences, 82, ss. 125–130.

GOFFMAN, E., 1956. The Presentation of Self in Everyday Life. Social Sciences Research Centre, Edinburgh: The Bateman Press.

GÜL, E., 2016. “Ergenlerde Sosyal Görünüş Kaygısı Ve Sosyal Karşılaştırma Fonksiyonel Olmayan Tutum Ve Bilişsel Çarpıtmalarla İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, SBE, İstanbul.

GÜVENÇ, S., 2012. “İşe Yönelik Destek Ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişki”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

HAIR, J.F., ANDERSON F.E., TAHTAM R.L., ve BLACAK W.C., 1998. Multivariate Data Analysis, Fifth Edition, New Jersey, Pearson Education.

HART, A. TREVOR, F., B. DAVID, P. A., SARAH, F. U., DAVID, H., CHRISTIAN, H., ve RICHARD, G., 2008. "Development and Examination of The Social Appearance Anxiety Scale", *Assessment*, 15(1), ss. 48-59.

HIGGINS, C. A., JUDGE, T. A., ve FERRIS, G. R., 2003. "Influence Tactics and Work Outcomes: A Meta-Analysis", *Journal of Organizational Behavior*, 24(1), ss. 89-106.

İNCE, R., 2016. "Algılanan Örgütsel Desteğin İşe Adanmışlık Üzerindeki Etkisinde Yönetici Desteğinin Aracılık Rolü", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (57), ss. 649-660.

KACMAR, K. M., ve CARLSON, D. S., 1994. "Using Impression Management in Women's Job Search Processes", *American Behavioural Scientist*, 37(5), ss. 682-697.

KAHN, W. A., 1990. "Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work", *Academy of Management Journal*, 33(4), ss. 692-724.

KALAYCI, Ş., 2006. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım.

KARAKUŞ, M. ve ALEV, S. 2016. Öğretmenlerin Bireysel Ve Örgütsel Değerleri İle İzlenim Yönetimi Taktikleri Seçimi Arasındaki İlişki Düzeyi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), ss. 137-152.

KOYUNCU, M., BURKE, R. J., ve FISKENBAUM, L. 2006. Work Engagement Among Women Managers and Professionals in A Turkish Bank: A Potential Antecedents and Consequences. *Equal Opportunities International*, 25(4), ss. 299-310.

LEARY, MARK R., ve KOWALSKY, R. M., 1990. "Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model", *Psychological Bulletin*, 107(1), ss. 34-37.

LEITER, M. P., ve BAKKER, A. B. 2010. "Work Engagement: Introduction", Ed.: Bakker, A. B and Leiter, M. P. *Work Engagement: A Handbook of Essential Theory and Research*, New York: Psychology Press.

LEWIS-BECK, M., 1994. *Factor Analysis and Related Techniques*. Singapore, Sage Publications.

MWABA, K. ve ROMAN, V.N., 2009. Body Image Satisfaction Among a Sample of Black Female South African Students, *Social Behavior and Personality*, 37(7), ss. 905-910.

O'CALLAGHAN, F., ve DOYLE, J., 2001. "What is The Role of Impression Management in Adolescent Cigarette Smoking?", *Journal of Substance Abuse*, 13(4), ss. 459-470.

ÖZCAN, H., SUBAŐI, B., BUDAK, B., ÇELİK, M., GÜREL, C., ve ŞEREF YILDIZ, M., 2013. “Ergenlik Ve Genç Yetişkinlik Dönemindeki Kadınlarda Benlik Saygısı, Sosyal Görünüş Kaygısı, Depresyon Ve Anksiyete İlişkisi”, Journal of Mood Disorders, 3(3), ss. 107-113.

ÖZDAMAR, K., 2002. Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitapevi, Eskişehir.

ÖZKALP, E., ve MEYDAN, B., 2014. “Schaufeli Ve Bakker Tarafından Geliştirilmiş Olan İşe Angaje Olma Ölçeğinin Türkçe’ De Güvenilirlik Ve Geçerliliğinin Analizi”, 2. Örgütsel Davranış Kongresi, Kayseri, 867-880.

ÖZSOY, E., FİLİZ, B. ve TEMİZ, T., 2013. “İşkoliklik Ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, Sosyal Ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3(2), ss. 60-68.

SAKS, A. M., 2006. “Antecedents and Consequences of Employee Engagement”, Journal of Managerial Psychology, 21(7), ss. 600-619.

SEKİ, T., ve DİLMAÇ, B., 2015. “Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler İle Öznel İyi Oluş Ve Sosyal Görünüş Kaygı Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Önerisi”, Türk Eğitim Derneği Eğitim Ve Bilim Dergisi, 40(179), ss. 57-67.

SIGNH, V., ve VINNICOMBE, S., 2001. “Impression Management, Commitment and Gender: Managing Others’ Good Opinions”, European Management Journal, 19 (2), ss. 183-194.

ŞAHİN, E., 2012. “Bazı Değişkenlere Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Benlik Saygıları Ve Sosyal Görünüş Kaygıları”, Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.

TABACHNICK, B. G., ve FIDELL, L. S., 2013. Using Multivariate Statistics, Pearson, Boston.

TATAR, S., 2013. “İzlenim Yönetimi Davranışlarında Kişilik Özelliklerinin Rolü: Konaklama İşletmeleri Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ABD. İzmir:

TELLİ, Ü., ve ÜNAL, Z., 2016. “Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı: Bir Alan Araştırması”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), ss. 134-146.

TOPÇU ERSOY, H., 2011. “İzlenim Yönetiminin Kurum İmajına Etkileri”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

TURGUT, T., 2011. “Çalışmaya Tutkunluk: İş Yükü, Esnek Çalışma Saatleri, Yönetici Desteği Ve İş-Aile Çatışması İle İlişkileri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 25(3-4), ss. 155-179.

ULUKAPI, H., ÇELİK, A., ve YILMAZ, A., 2014. “Algılanan İşe Adanmışlığın Sanal Kaytarma Davranışı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği”, 2. Örgütsel Davranış Kongresi, Kayseri, 65-72.

ÜNALDI, S., 2005. “Emniyet Örgütü Yöneticilerinin İzlenim Yönetimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi, Teftişi, Ekonomisi Ve Planlaması Anabilim Dalı, Ankara.

YAZICI, F. CAZ, Ç. ve TUNÇKOL, H. M., 2016. “Gençlik Hizmetleri Ve Spor İl Müdürlüğü’nde Görev Yapan Personelin Sosyal Görünüş Kaygısı”, Uluslararası Spor, Egzersiz Ve Antrenman Bilimi Dergisi, 2(2), ss. 60-65.

YOUSEFI, B., HASSANI, Z., ve SHOKRI, O., 2009. “Reliability and Factor Validity of The 7- Item Social Physique Anxiety Scale (Spas-7) Among University Students in Iran”, World Journal of Sport Sciences, 2(3), ss. 201-204.

Koçluk Eğitimleri İle Sürdürülebilir Bireysel Performans ve İstihdamın Sađlanması¹

Öğr. Gör. Dr. Davut KARAMAN²

Özet

Örgütlerin kuruluş amaçlarından biri devamlılıktır. Örgüt faaliyetlerinin sürdürülebilir olmasında ise insan kaynağı önemli bir role sahiptir. Nitelikli, sürekli yenilen insan kaynağı ile önemli bir rekabet avantajı elde eden örgütler, istihdama büyük katkı sağlamaktadır. İşgörenin örgütte devamlılığı ise bireysel performansındaki artışa ve sürekliliğine bağlıdır. Yeterli katma değer sağlayan işgörenler, sürdürülebilir istihdamın en önemli unsuru olabilmektedir. Bu çalışmada emek faktöründe yaşanan verimlilik kayıplarına ilişkin, koçluk eğitimleri ile bireysel performansın ve istihdamın artırılması amaçlanmaktadır. İlgili literatür araştırmalarına göre koçluk eğitimlerinin bireysel performans ve dolayısıyla istihdam üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir bireysel performans ve istihdam için koçluk eğitimlerinin uygulanması yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Koçluk, Sürdürülebilirlik, Bireysel Performans, İstihdam.

Providing Sustainable Individual Performance and Employment with Coaching Trainings

Abstract

One of the organizational purposes of organizations is continuity. Human resources play an important role in the sustainability of organizational activities. Organizations that have achieved a significant competitive advantage with qualified, constantly renewed human resources, make a great contribution to employment. The continuity of the occupation depends on the increase and continuity of individual performance. Occupancies with sufficient added value can be the most important element of sustainable employment. In this study, it is aimed to increase individual performance and employment with coaching trainings related to productivity losses experienced in labor factor. According to his research literature, coaching trainings seem to have a positive effect on individual performance and therefore employment. In this context, implementation of coaching trainings for sustainable individual performance and employment will be beneficial.

Keywords: Coaching, Sustainability, Individual Performance, Employment.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi, davut.karaman@alanya.edu.tr

Koçluk Eğitimleri İle Sürdürülebilir Bireysel Performans ve İstihdamın Sağlanması

Giriş

Her geçen gün artan rekabet karşısında gerek bireyler gerekse örgütler ayakta kalma mücadelesi vermektedir. Birey ve örgütün iç içe faaliyet göstermesinden dolayı karşılıklı bir bağ oluşmaktadır. Dolayısıyla herhangi birinde yaşanan hem verimlilik hem de verimsizlik diğerine kolayca ve hızlıca yansımaktadır.

Bu nedenle örgütlerin en temel üretim kaynaklarından biri olan emek faktörünün (Karagül, 2014: 1) başka bir ifade ile insan kaynağının nitelikli olması gerekmektedir. Ancak günümüzde sadece nitelikli olması yeterli bir özellik değildir. Aynı zamanda bu niteliğin zaman içinde değişen şartlara göre yenilenmesi ve sürdürülebilir olması kaçınılmaz olmaktadır.

Bu özellikleri sağlamayan işgörenlerden dolayı, örgüt maksimum seviyede bir katma değer sağlayamamakta ve istihdam kaybı ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu kayıplar ise kıran kırana rekabetin olduğu sektörlerde, örgütün en temel amaçlarından biri olan devamlılık (Tepegöz, Türedi, 2015: 44) ilkesini tehlikeye sokmaktadır.

Bu çalışmada gelişmiş ülkelerde ve hemen hemen her alanda uzun bir süredir uygulanan koçluk eğitimlerinin önemi, bireysel performansa ve istihdama etkisi teorik bir araştırma ile ortaya konulmaktadır.

Koçluk

Günümüzde toplumlar, dünyada yaşananlardan daha çok ve daha hızlı haberdar olmakta, birbirlerinin eylem ve tecrübelerinden daha fazla yararlanmaktadırlar. Bu nedenle, toplum düzenlerinde beklenilenden daha hızlı ve daha fazla değişim görülmektedir. Değişen özelliklere göre yaşam tarzlarını dizayn edemeyen toplumlar, eğitilmiş insan gücü sorunu gibi önemli sorunlar yaşamaktadır (Özkan, 2009: 114). Çünkü eğitim, nitelikli işgören sorununun en temel unsurudur. Eğitim kalitesi bireyin niteliğini belirlemesinden dolayı, gerek işgörenin gerekse yöneticinin niteliği de eğitime bağlıdır.

Bir toplumun başarısı, bireysel başarılarından oluşmaktadır. Bu nedenle toplumu oluşturan tüm bireyler nitelikli bir şekilde eğitilmeli ve inovatif düşünce gücü etkin bir şekilde geliştirilmelidir. Çünkü düşünme, insanı diğer canlılardan ayıran ve karşılaştığı sorunları kolayca çözebilme yeteneğini geliştiren, kendisinin ve toplumun ilerlemesine olumlu katkılar sağlayan önemli bir özelliktir (Semerci, 2003: 64).

Son yıllarda dünyada ve özellikle de ülkemizde giderek büyük önem kazanan koçluk eğitimleri ile bireysel özelliklerin geliştirilmesi daha da yaygınlaşmaktadır. Hemen hemen her bireyin

gereksinim duymasına rağmen, ülkemizde özellikle sadece st düzey yönetici kademelerinde görülen koçluk eğitimlerinin toplumun her kademesine uygulanması daha yararlı olacaktır.

Koçluk; bireyin, deneyimli bir yönlendiricinin önderliğinde, güçlü ve zayıf yönlerini keşfetmesine, yetkinliklerini geliştirip yetersiz alanlarını geliştirmesine dayalı, kendini ve koşullarını sorgulayan, yeni zmler üreten, kendi kendini yeniden yapılandırabilen, uygulamalı bir öğrenme modelidir (ınar, 2007: 3).

Koçluk; objektif değerlendirmelerle tanımlanan, işgörene örgütün entelektüel birikimini kazandırarak iş tatmini oluşturmak ve verimliliği arttırmak amacıyla kullanılan ve sonuca daha hızlı ulaşılan bir öğrenme ve gelişme faaliyetidir (Baltaş: 2011). Koçluk, kişilerin mevcut performanslarını arttırmak ve öğrenme süreçlerini hızlandırmak üzere tasarlanmış bir süreçtir (Eren, Akyüz, 2014: 168). Koçluk eğimleri ile performansı artan işgörenlerden daha fazla verim alan örgütler ise aynı zamanda daha düşük maliyetle daha yüksek kazanç elde etmeye çalışacaklardır.

Başka bir ifade ile koçluk; bireylerin istediği hedeflere ulaşmasını sağlamak amacıyla, bireyleri harekete geçirecek i glerinin farkına varmalarını ve bu güçlerini eyleme dönüştürmelerini sağlamakla birlikte eylem boyunca bireylere yol arkadaşlığı yapmaktır (Kalık, 2017: 64).

Görüldüğü üzere yaşamın farklı alanlarında, alanında uzman kişilerden alınacak koçluk eğimleri sayesinde kişisel yeteneklerin olumlu yönde geliştirilmesi ile yaşam kalitesi de olumlu yönde etkilenecektir. Günlük hayatta sorun gibi görünen durumların aslında birer fırsat olduğu bakış açısını kazanan bireyler, çevresinde yaşanan her durumdan bir kazanım elde edecektir. Böylece bireysel performans artışları toplumsal boyuta ulaşacak ve makro açıdan bakıldığında ise ulusal boyutta bir katma değer ortaya çıkacaktır.

Sürdürülebilir Bireysel Performans

Sürdürülebilirlik, insan ve doğal evre için şu anda ve gelecekte en verimli kazanımlara ulaşabilme yolunda harcanan çabalar bütünü olarak ifade edilmektedir. Sürdürülebilirlik toplumun sosyal, ekonomik, örgütsel ve çevresel boyutlarını ele alarak, diğer canlıların yaşamlarını kapsayan bir olgudur (Akıncı, Akıncı, 2010: 194). Görüldüğü üzere sürdürülebilirlik dünyada var olan her şeyi yakından ilgilendirmektedir. Bununla birlikte dünyanın gidişatına yön veren insan ile sürdürülebilirlik arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü geçmiş birikimleri stoklayarak tecrübeye dönüştüren, kullanan, yenisini

Koçluk Eğitimleri İle Sürdürülebilir Bireysel Performans ve İstihdamın Sağlanması

üreten insandır. Bu nedenle insanın bilgi ve yeteneklerinin, sornaki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması kaynakların ve verimliliğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu kapsamda bireysel verimliliğin ve performansının artırılmasında, devamlı hale getirilmesindeki araçlardan biri de koçluk eğitimleridir. Koçluk, dünyada çok geniş bir alanda kullanılmaktadır. Günümüzde başarılı bir yönetim, örgütlerdeki işgörenlerin potansiyelini hem kişisel gelişim ve hem de örgüt beklentileri yönünde şekillendirmek amacıyla yeni yetenekler gerektirmektedir. Koçluk, bu yeni yeteneklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Örgütte koçluğun amacı ise, performans artışı ve mevcut potansiyelin daha etkin bir şekilde ortaya çıkışını sağlamayı hedefleyen kişiselleştirilmiş bir gelişim evresidir. Koçluk günümüzde, eğitim, kişisel gelişim, iş yaşamı ve sağlık gibi çeşitli alanlarda sıklıkla kullanılan, bilimsel alt yapısı halen oluşturulmaya çalışılan bir kavramdır (Pürçek, 2014: 2). Koçluğun, günümüzdeki gerçek anlamı, gerekliliği ve önemi tam olarak anlaşılmasından dolayı birçok kesim tarafından beklenen ilgiyi görememektedir.

Koçluk; performansı arttırmak için var olan potansiyelin önündeki engelleri kaldırmak ve işgörelere öğretme yerine işgörelerin kalıcı öğrenmelerini sağlamaktır. Performansın artırılması için hedeflerin iyi bir şekilde açıkca belirlenmesi önemlidir. Koçluk süreçlerinde koç, bilgi ve tecrübe ile sahip olduğu birikimlerini aktarır. Fakat her etkileşim koçluk değildir. Kurulan iletişimin koçluk olabilmesi için, uzman koç-danışan ilişkisi kurulmalıdır. Koçluk, koçluk yapılan kişinin ihtiyaçlarına göre belirlenmeli ve sistematik bir şekilde süreç takip edilmelidir. Koç, objektif bir bakış açısıyla sorunlara teşhis koyar, uygun çözümler sunar, işgörelerin yüksek motivasyonunu sağlamak ve işgörelerin başarılarını en üst seviyeye çıkarmak için çaba gösterir. Bu nedenle koç, tüm işgöreleri analiz eder, işgörelerin geliştirilmesi gereken yönlerine dair geri bildirim verir (Arısoy, 2017: 134).

Örgütler sürdürülebilir bireysel performansa sahip işgörelere yoluna devam etmek isterler. Bunun için yetenekli işgörelere çalışmayı ve zaman içinde işgörel niteliklerini geliştirmeyi arzu ederler. Bu nedenle işgörelere sahip olduğu ya da olacağı öz yetenekler bireysel performansın gelişiminde ve sürdürülebilir olmasında oldukça önemlidir. Bu açıdan örgütlerin yetenek yönetimi konusunda da gereken hassasiyeti göstermesi gerekmektedir.

Yetenek yönetimi işgörelere işe alımı, eğitilmesi, geliştirilmesi ve kişisel yeteneklerinden uygun bir şekilde yararlanılması sürecini kapsamaktadır. Bu nedenle yetenek yönetimi günümüzde her geçen gün önemi daha fazla artan insan kaynakları yönetiminde başarının belirleyici unsuru haline gelmiştir. Yetenekli çalışanların örgüte kazandırılması ve örgütte

tutulmasının giderek zorlaştığı bir ortamda faaliyet gösteren örgütler, farklı yetenek yönetimi stratejileri ile sahip oldukları yetenekli çalışanlardan örgüt amaçları doğrultusunda daha etkin bir Şekilde yararlanabilmektedirler (Doğan, Demiral, 2008: 145). Üst düzey yeteneklere sahip bireyi işe almak ve örgütte isthidamını sağlamak, her örgüt için başarıya ulaşmada önemli bir anahtardır (Dağdeviren, 2017, s.123).

Bu amaçla mevcut işgörenler için, gelişim planlarının hazırlanması ve uygulanması kapsamında yetenek açığının analizi yapılarak, gelişim faaliyetleri oluşturulmalıdır. Bunlardan özellikle bireysel performansa katma değerinin yüksek olmasından dolayı koçluk başta olmak üzere mentorluk, eğitim ve rotasyon gibi faaliyetlerle işgörenlerin gelişimi sağlanmalıdır. Her işgörenin kişisel gelişimleri doğal olarak birbirinden farklı olacaktır. Işgrenlerin ihtiyaçlarının farklı olması örgüt açısından aynı zamanda bir avantaj oluşturacaktır (Altınöz vd., 2014: 104). Her işgörenin, farklı kişisel özelliklere sahip olması ve koçluk gibi özel eğitimlerle yetenek gelişimlerinin sürdürülebilir hale getirilmesi ile örgüt kolay kolay taklit edilemeyen önemli bir rekabet gücü elde edecektir.

Uygulama rneği olarak yapılan koçluk faaliyetindeki araştırma sonucuna göre, işgören ile informel ilişkiler kurma, geliştirici yeniliği teşvik, düşünce ve bakış aıalarında dürüstlüğü ödüllendirme, istenen davranışlar ile sonuçlanan davranış arasında uyum sağlanmasının bir sonucu olarak verimli bir süreç yaşanmaktadır. Yetenek geliştirici tüm davranış değişikliği ve performans arttırıcı çabaların işgören-ko ilişkisinde motivasyonel etkiler yaratacak ve örgütün kaynak kullanımında ekonomiklik sağlayacaktır. Örgütteki kalite ve verimlilik standartlarını belirleyen kişi olarak ko, bilgi ve tecrübe birikimini kullanarak işgörenin örgüte bağlılığını da sağlayabilecektir (Akin, Ulukök, 2017: 297-298). Işgrenin rgtsel bağlılığı ise örgüte sağladığı katma değer açısından önemlidir. Çünkü yapılan araştırmalarda işgörenin normatif, rasyonel ve örgütsel bağlılık düzeylerinin işgören performansını pozitif yönde etkilediği grlmektedir (Iraz, Akgün, 2011: 248).

Koçluk yaklaşımı ile ilgili olarak Manchester Inc. Kariyer Danışmanlığı Şirketi tarafından yapılan bir araştırma sonucuna göre, yöneticilerin ve işgörenlerin öğrenmesi, gelişmesi ve yüksek performans göstermesi amacıyla uygulanan koçluğun örgütlerin varlığını ve büyümesini olumlu etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmaya katılan örgütlerde koçluk uygulamasından sonar kalitede %48, verimlilikte %53, organizasyonel glenmede %48, işgören bağlılığında %32, müşteri memnuniyetinde %39, maliyet düşüşünde %23, karlılıkta %22 oranında artış olduğu görülmüştür. Koçluk hizmetlerine yatırım yapan araştırmaya katılan

Koçluk Eğitimleri İle Sürdürülebilir Bireysel Performans ve İstihdamın Sağlanması

bu örgütler, bu yatırımdan yaklaşık 6 kat (ROI) maddi geri dönüş sağlamıştır. Aynı araştırma sonuçlarına göre koçluk uygulamasından sonra yöneticilerde üstlerle olan iş ilişkisinde %71, astlarla olan iş ilişkisinde %77, takım çalışmasında %67, işgören memnuniyetinde %61, eşit seviyede iş ilişkisinde %63, çatışma azalmasında %52, taahhütte %44, müşteri ilişkilerinde %37 oranında gelişme kaydedildiği görülmektedir (Barutçu, Özbay, 2009: 51).

Bireylerin gereksinimleri doğrultusunda farklı koçluk uygulamaları mevcut olup, işgörenleri doğrudan ilgilendiren *performans koçluğu* ile işgörenlerin daha verimli çalışması amaçlanmaktadır. Örgüt tarafından gerek örgüt içi gerekse de örgüt dışından sağlanan performans koçları ile işgörenlerin şu kazanımları elde etmesi hedeflenmektedir (Çınar, 2007: 12):

- İşgörenlerin sorunlarını ve gelişmeye açık yönlerini objektif bir şekilde belirlenmesi,
- İşgörenlerin aldıkları geribildirimlerle kendileri hakkında gerçekçi bakış açısı kazanmaları,
- Uygulama planı kapsamında gelişme imkanı bulmaları,
- Hem performans hem de motivasyonlarını sürekli yüksek tutmalarının sağlanması,
- Farklı düşünce yöntemleri elde ederek yaratıcılıklarının artırılması,
- Kendilerine yapılan bu yatırımla örgüte olan bağlılıklarının artmasının sağlanması,
- Kendi davranışlarını ve iş yapma tarzlarını sorgulamaya başlayarak, hatalarını fırsata çevirmeyi öğrenmeleri,

beklenmektedir. Görüldüğü üzere performans koçluğu doğrudan kişisel gelişim kapsamında, bireyin güçlü ve zayıf yönlerini objektif şekilde ele alarak, yine birey tarafından keşfedilmesini sağlayamaya çalışmaktadır.

İstihdamın Sürdürülebilirliği

Günümüzün en önemli sorunlarından biri de istihdamın düşük olmasıdır. İstihdamın düşük olmasının nedenleri ise ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Genellikle, gelişmiş ülkelerde görülen talep yetersizliğinden, gelişmekte olan ülkelerde ise yeterli istihdam alanının oluşturulamamasından dolayı istihdam oranları düşmektedir (Erol ve Aytur, 2017: 116). Yeni istihdam alanlarının oluşturulmasında ve mevcut istihdam alanlarının sürdürülebilirliğinde ise kişisel yetenekleri gelişmiş, inovatif düşünce gücüyle hareket eden ve girişimcilik ruhuna sahip bireyler önemli bir kaynaktır.

Günümüzde istihdam birey, örgüt ve ülkeler açısından ele alınması gereken en temel konulardan biridir. Çünkü var olan kaynağın atıl kalması, verimlilik kaybına neden olmaktadır. Bununla birlikte ise önemli bir rekabet avantajı kaybolmaktadır. Bu nedenle üretim faktörlerinin istihdamı önemli olmakla birlikte, günümüzde geldiğimiz başka bir nokta ise istihdamın kalıcı hale getirilmesi sorunudur.

İstihdamı artırmak ve kalıcı hale getirmek için gerek örgütler gerekse ülke yönetimleri birçok farklı yöntemler uygulamaktadır. Örgütler açısından özellikle son yıllarda daha da önemli hale gelen kurumsal öğrenme, örgütün adaptasyon kapasitesini yükseltmek için, bilgiye ulaşmayı ve ulaşılan bilgiyi kullanmayı ifade etmektedir. Kurumsal öğrenme kurumsal kültürü de temsil etmesinden dolayı, işgörenlerin öğrenme becerilerini ve öğrenilenleri uygulama kapasitelerini de yakından ilgilendirmektedir. İşgörenler keşfetmeye, öğrenmeye, değerlendirmeye ve örgüt adına fırsatlardan kazanım elde etmeye devam ettikleri için, zamanla rutin hale gelen ve birbirini tekrar eden bu süreçler kurumsallaşmayı sağlamaktadır (Kuşat, 2012: 231).

Kurumsallaşmanın temeli olarak karşımıza çıkan kurumsal kültürün oluşturulmasında ise işgörenler temel yapı taşı konumundadır. İşte bu noktada ise her bireyin farklı özelliklere sahip olmasından hareketle koçluk eğitimleri ile işgörenlerin mevcut performanslarının üzerinde bir verimlilik ortaya koyması sağlanarak, istihdamın artırılması ve sürdürülebilir hale gelmesi hedeflenmektedir.

Kişisel yeteneklerin gelişiminde önemli bir role sahip olan koç ise, niteliğini yeterli görmediği işgörenin güçlü motivasyon sağlayıcısı konumunda olmasından dolayı örgüte dinamik bir ortam sağlar. Örgütlerdeki nitelik ve verimlilik standartlarını sağlayıcı ve belirleyici bir kişi olarak koç, bu bilgi ve tecrübe birikimini kullanarak işgörenin kendisine bağlılığını sağlayacaktır (Akın, Ulukök, 2017: 298). İstihdam için önemli olan işgören adayının ve mevcut işgörenin niteliğidir. Belirli kriterlerdeki niteliğe sahip olmayan kişiler hangi ortamda olursa olsun sürdürülebilir istihdamın kaynağı olamayacaktır. Bu nedenle gerek iş başındaki işgörenler için, gerekse henüz iş hayatına başlamayan işgören adayları için nitelik artırıcı uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Her bireyin öz yeteneğindeki gizli, atıl kalmış özelliklerin alanında uzman koçlar tarafından keşfedilmesi ile bireylerin daha nitelikli hale gelmesi sağlanabilecektir.

Barutçu ve Özbay'ın (2009) yaptığı araştırma sonuçlarına göre koçluk; yöneticilerin ve işgörenlerin performansına, sorun çözme becerisine, iletişim etkinliğine ve yetkilendirme başarısına olumlu katkılar sağladığı belirlenmiştir. Bu nedenle koçluk faaliyetleri, üstün

Koçluk Eğitimleri İle Sürdürülebilir Bireysel Performans ve İstihdamın Sağlanması

performanslı işgörenler ve amacına ulaşabilen örgütler oluşturmada önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Koçluk eğitimlerinin, doğru bir şekilde ve doğru kişiler tarafından örgütlerde uygulanması halinde işgörenlerin performansını arttırmaya yardımcı olduğu görülmektedir. Bunu işgörelere; hedeflerinin net şekilde belirlenmesinin sağlanması, başarı güdüsü kazandırma, beklenenin açık ve net olarak ortaya konulması, çalışmada cesaret, sorumluluk ve aidiyet duygusunun gelişimini sağlaması, problem çözme yeteneğinin geliştirilmesi, örgütte şeffaf iletişim ortamının sağlanması, farkındalık ve farklılık yaratma ile gerçekleştirilmektedir. Koçluk, aynı zamanda işgörenin doğru unvan ve işte çalışıp çalışmadığını da belirlemektedir. Koçluk uygulamaları, işgörenin değerli olduğu anlayışından yola çıkarak, işgörenin kendi potansiyelini görmesini sağlamak mantığına dayanmaktadır (Arısoy, 2017: 135).

Sonuç

Günümüzde insan kaynakları alanında örgütler arası farklı stratejiler uygulanmaktadır. Rakip örgütlerin insan kaynakları hedef alınmakta, zaman ve maliyet kaybından dolayı sıfırdan yeni bir işgören yetiştirerek rekabet etmektense, alanında uzman kişilerin farklı şekillerde transferi sağlanarak örgüt performansının kesintisiz ve artarak devamlılığı amaçlanmaktadır. Aynı zamanda rakip örgütleri de zayıflatan bir uygulama olmasından dolayı, -her ne kadar etik bir davranış olmasa da- örgüt çift taraflı bir avantaj elde etmeye çalışmaktadır.

Ülkemizde görülen yüksek nüfus artışı, sermaye birikiminin ve yabancı sermayenin yetersizliği, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince arttırılamaması, işgören niteliğinin günümüzün modern sanayi ihtiyaçları ile uyumlu olmaması, mesleki eğitim ve işgören piyasası arasındaki uyumsuzluk gibi nedenlerle Türkiye’de istihdam sorununun boyutları her geçen gün artmaktadır (Kanca, 2012: 2). Bu nedenle istihdama yönelik araştırmalar arttırılmalı ve gerekli önlemler ivedilikle alınmalıdır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen kriterlerden biri de örgütsel kalitedir. Yapılan araştırma sonucuna göre örgütsel kalitenin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Örgütsel kalitenin ekonomik kalkınmaya etkisi, ekonomik kalkınmaya yeni başlayacak/başlamış (az gelişmiş ve gelişmekte) olan ülkelerde, ekonomik kalkınmasını büyük çoğunlukla tamamlamış gelişmiş ülkelere göre ise daha yüksektir (Alataş, 2014: 80). Türkiye’nin de gelişmekte olan bir ülke konumunda olması nedeniyle örgütsel kalitenin sağlanması halinde hem sürdürülebilir istihdamın sağlanmasında hem de ekonomik kalkınmada olumlu yönde gelişmelerin yaşanabileceği ifade edilebilir. Çünkü örgüt bünyesindeki işgören

niteliğinin artması aynı zamanda örgütsel kalitenin de artmasını sağlayacaktır. Bu nedenle bireysel bazda nitelik artışı sağlanması amacıyla kişilere özel koçluk faaliyetlerinin uzman kişiler tarafından uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Koçluk faaliyetleri ile bireylerin kendilerinin yeterli ve yetersiz oldukları alanları keşfetmeleri sağlanmalıdır. Yetersiz görülen alanlar ise uygun eğitim ve uygulama programları ile geliştirilmelidir. Bunun için gerek örgüt içinden gerekse örgüt dışından uzman kişiler istihdam edilmelidir. Koçluk faaliyetleri ile kişisel yetenekler geliştirilerek özellikle işgörenlerin daha nitelikli hale gelmesi sağlanmaktadır.

Her birey kendine özgü özellikler taşımaktadır (Oruç, Sarıbudak, 2015: 28). Bu özellikler bireylerin öğrenme yapıları, kişilik tarzları ve yaşam beklentileri gibi birçok alanda farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle bireysel olarak yapılan eğitimler kişisel yeteneklerin keşfedilmesi ile birlikte başarıya ulaşmada daha etkin hale gelmektedir.

Yapılan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre; bireysel performans değerlemesini kapsayan etkin bir performans yönetim sisteminin hayata geçirilmesi, sürdürülebilir verimliliği olumlu yönde etkilemektedir (Sarıaltın, 2017: 135). Performans yönetim sistemi ile bireyler sürekli bir gelişim gösterme gayreti içinde olacaklardır. Bununla birlikte koçluk uygulamaları neticesinde işgörenlerin performansında görülen iyileşme de örgüt açısından önemli bir ekonomik kazanımdır. Koçluk faaliyetleri ile verimliliği artan işgörenlerin işten çıkarılma oranları da düşeceği için makro açıdan bakıldığında istihdama olumlu katkılar sunmaktadır.

Türkiye’de koçluk uygulamaları halen başlangıç aşamasında olmasına rağmen oldukça hızlı gelişmeye devam etmektedir (<http://www.dbe.com.tr>). Son yıllarda koçluk uygulamalarının arttığı görölse de henüz yeterli seviyeye ulaşmış değildir. Nitelikli insan kaynağı oluşturmak için kişilere özel, uygun koçluk eğitimlerinin verilmesi hem gerçek bireysel performansın ortaya çıkmasını, hem de istihdamın artırılmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- AKIN, A., ULUKÖK, E., 2017. “Koçluk Yaklaşımı ile İşgören Geliştirme”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, 279-300.
- AKINCI, S. K., AKINCI, M. M., 2010. “Sürdürülebilir Kalkınmaya Katkı Bağlamında Örgütlerin Çevresel Performansları ve Performans Değerlendirme Teknikleri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(1), 193-207.

Koçluk Eğitimleri İle Sürdürülebilir Bireysel Performans ve İstihdamın Sağlanması

- ALATAŞ, S., 2014. Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler: Ampirik Bir Analiz. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- ALTINÖZ, M., ÇÖP, S., ÇAKIROĞLU, D., 2014. “Büro Ortamında Yetenek Yönetiminin Algılanması Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Ejoboc (Electronic Journal of Vocational Colleges), 4(3), 101-111.
- ARISOY, B., 2017. “Performans Yönetiminde Koçluk”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı:2, 132-136.
- BALTAŞ, Z., 2011. Kurum İçi Koçluk, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BARUTÇU, E., ÖZBAY, Ö., 2009. “Koçluk Yaklaşımının Yönetici Ve İş Gören Üzerine Etkilerine İlişkin Bir Araştırma”, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 1(1), 47-62.
- ÇINAR, Z., 2007. “Coaching ve Mentoring”, Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 3(1), 1-25.
- Dağdeviren, O., 2017. Yetenek Kaşifi, Ankara: Elma Yayınevi, İş ve Yönetim Serisi, 1. Basım.
- DOĞAN, S., DEMİRAL, Ö., 2008. “İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 145-166.
- EREN, M. Ş., AKYÜZ, B., 2014. “Koçluk Faaliyetlerinin İşgörenlerin İçsel Motivasyonu ve Yöneticiye Duyulan Güven Üzerindeki Etkileri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14, Yıl:14, Sayı:1, 14:167-182.
- EROL, H., AYTUR, G., 2017. “Türkiye’de İşsizlik ve Sendikalaşma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 2(2), 116-127.
- İRİZ, R., AKGÜN, Ö., 2011. “Örgütsel Bağlılığın Çalışan Performansı Üzerine Etkilerini Ölçmeye Yönelik Bir Çalışma”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 14(1-2), 201-224.
- KALÇIK, F., 2017. “Öğrenci Başarısını Desteklemede Bir Yol: Öğrenci Koçluğu”, Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 53-67.
- KANCA, O. C., 2012. “Türkiye’de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 1-18.

KARAGÜL, M., 2014. “Kalkınma Sürecinde Üretim Faktörlerinin Yeniden Tanımlanması”, Leges Ekonomik ve Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl 1, Sayı:1, 1-11.

KUŞAT, N., 2012. “Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik Ve İçsel Unsurları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 227-242.

ORUÇ, Ş., SARIBUDAK, D., 2015. “Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Eğitim İçerikli Filmlerin Eğitim Ortamlarına Etkisine İlişkin Görüşleri”, Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi, 1(1), 19-41.

ÖZKAN, H. H., 2009. “Bilgi Toplumu Eğitim Programları”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,10, 113-133.

PÜRÇEK, K. I., 2014. “Coach and Coaching in Education”, Journal of Education and Future, (6), 1-14.

SARIALTIN, H., 2017. “Performans Yönetiminde Performans Değerlendirme Ve Öneri Sitemlerinin Sürdürülebilir Verimliliğe Etkisinin İncelenmesi: Bir Örnek Olay Çalışması”, İşletme Bilimi Dergisi, 5(1), 117-141.

SEMERCI, Ç., 2003. “Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi”, Eğitim ve Bilim. 28(127), 64-70.

TEPEGÖZ, Ş. M., TÜREDİ, H., 2015. “İşletmenin Sürekliliği Varsayımı Ve Denetçinin Sorumluluğu”, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(2), 43-52.

İnternet Kaynakları

Davranış Bilimleri Enstitüsü (DBE), 2018. Türkiye’de Koçluk, <http://www.dbe.com.tr/Kurumsal/tr/news/turkiyede-kocluk/> (Erişim Tarihi: 04.06.2018).

Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi
Journal of Social Research and Behavioral Sciences

ISSN:2149-178X

Mimar Ressamlarımız; Cihat Burak, Nuri Abaç, Ruzin Gerçin, Erol Akyavař¹

Dr.Öğr. Üyesi Hüseyin Sönmez²

Özet

Hegel'e göre "Mimarlık bütün sanatların anasıdır". Leonardo da Vinci, Michelangelo, Raffaello, Vasari gibi Rönesans sanatçıları, mimar, ressam, heykeltıraş, müzisyen bilim insanı gibi birçok nitelikleri taşıdıkları bilinmektedir. Tarihi süreç içerisinde ekonomik, toplumsal, bilimsel gelişmeler, çeşitli disiplinler ve buna bağlı uzmanlık alanları oluşturmuştur. Yakın tarihlere kadar uzmanlaşma kaçınılmaz, başarının ön koşulu olarak görülür. Günümüzde ise, disiplinler arası bütüncül eğitim modelleri tartışılmaktadır. Amaçlanan, disiplinlerin oluşturduğu kalıp düşünme ve davranış modellerine, yeni yaratıcı, geçişken bakış açıları kazandırmaktır. Güzel Sanatlar Fakülteleri bölümleri ortak Temel Sanat Eğitim Programları, Sanat ve Tasarım, Güzel Sanatlar ve Mimarlık, Mimarlık ve Tasarım Fakülteleri, Mültimedya Programları, bu disiplinler arası bakış ve arayışlarının sonuçlarıdır. Picasso, Dali, Paul Klee, Kandinsky, Orson Welles, Akira Kurosawa, Santiago Calatrava, Osman Hamdi Bey, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Abidin Dino, Mehmet Güteryüz, Jale Erzen, Zülfü Livaneli, Nuri Bilge Ceylan gibi sanatçılar, sanatın bir alanında değil, diğer alanlarında da ürün veren, konuya örnek oluşturabilecek çok yönlü sanatçılardan bazılarıdır.

Bu yazıda, Türkiye'nin yetiştirdiği mimarlık eğitim almış, çoğunlukla resim alanında ürün vermiş/veren mimar kökenli dört sanatçımızın hayatı ve eserleri yazılı kaynaklar üzerinden incelenmeye çalışılacaktır. Amaç; farklı disiplinden gelen sanatçıların resimlerdeki özgün yaklaşımlara dikkat çekmektir

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Mimar, Ressamlar, Disiplinler arası

Our Architect Painters; Cihat Burak, Nuri Aba, Ruzin Gerçin, Erol Akyavaş

Summary

According to Hegel, "Architecture is the mother of all arts". Leonardo da Vinci, Michelangelo, Raffaello, Vasari, Renaissance artists, architects, painters, sculptors, musicians, and even scientists. In the historical process, economic, social, scientific developments, various disciplines and associated fields of expertise have been established. Until recently, specialization has been seen as inevitable, precondition for success. Today, integrated education models between disciplines are being discussed. The aim is to provide new creative and transitional perspectives to patterns of thinking and behavior that are formed by disciplines. Arts and Design, Fine Arts and Architecture, Faculty of Architecture and Design, Multimedia Programs are the results of these interdisciplinary perspectives and quests. Artists such as Picasso, Dali, Paul Klee, Kandinsky, Orson Welles Akira Kurosawa, Santiago Calatrava, Osman Hamdi Bey, Bedri Rahmi Eyuboglu, Abidin Dino, Mehmet Güteryüz, Jale Erzen, Zülfü Livaneli and Nuri Bilge Ceylan are some of the most versatile artists who can produce examples in the field.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, hsonmez@mersin.edu.tr

In this paper, the architecture of Turkey trained trained, mostly in the field of painting given product / origin architect who will try to examine the life and works of four artists. Goal; draw attention to the original approaches in the paintings of artists from different disciplines

Keywords: Turkey, Architects, Painters, Discipline, Cross

Giriş

Geçmişten günümüze mimarlık ile resim arasında güçlü bir ilişki vardır. Mağara resimlerinden, kilise, müze ve galeri duvarlarına kadar yapılan- sergilenen resimler, varlığını mimari yapıya bağlı olarak sürdürmüştür. Bu ilişki çağımızda, yeni boyutlar kazanmıştır. Devasa boyutlarıyla herkesi şaşırtan duvar resimleri, giydirmeler, yansıtımlar biçim ve içerikleriyle ilgili-ilgisiz herkesin görebileceği kamusal alanlara taşmış durumdadır. Kuşkusuz etkileşim tek taraflı değildir. Bazen de ressamların yapıtları mimarların ilham kaynağı olmuştur. “Resim sanatının mimarlıkla etkileşimine belki de en bilinen örnek olan ... kuşkusuz Gerrit Rietveld’in Hollanda-Utrecht’deki 1924 yılında inşa ettiği Schröder Evi cephe ve iç mekân düzenlemesi yakın ilişki içindedir. Mondrian’ın kullandığı renkleri ve formları birebir iç mekânda görmek mümkündür” (Doğan, 52:2016). Yine aynı kaynakta mimarların resimlerden esinlenerek ürün vermelerinin pekte alışık bir durum olmadığı vurgulanarak Zaha Hadit’in Kazmir Malevich’in süprematist resim soyutlamalarından hareketle “The World 89 Degrees” yapısını oluşturduğu belirtilmektedir (Doğan, 55:2016), Mondrian’ın yapıtlarının sadece mimaride değil, grafik, tekstil, seramik, mobilya, endüstriyel tasarıma kadar birçok disiplin alanında yeniden yorumlandığını biliyoruz.



Piet Mondrain



Gerrit Rietveld Schröder Evi



Rietvelt Koltuğu

Mimari yapılar, tüm bu sanat dallarının üretiminden sergilenmesine kadar onların temel ana taşıyıcı unsurlarıdır ve diğer sanat dalları gibi bütünlük, zıtlık, denge, uyum, tekrar gibi sanatın temel ilkeleri çerçevesinde üretilirler. Bu nedenlerle mimarlığın sanat olup olmadığı sanat

tarihi süreci içerisinde hep tartışıla gelmiş ve birçok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalar içerisinde belki de en yalın ve çağcıl olanı Augusto Perret'in "Mimarlık mekânı örgütleme sanatıdır" ifadesidir (Hasol, 2011).



Calatrava, Dünya Ticaret Merkezi Taşımacılığı

Leonardo Da Vinci, Michelangelo, Raffaello, Vasari benzeri dahi çok yönlü sanatçılar gibi, çağımızın kabul görmüş mimarlarından Zaha Hadit, Santiago Calatrava da sanatın birçok farklı alanında ürün veren sanatçılardır. Çok yönlülük olasılıkla bu sanatçıların üretimlerindeki özgünlüğün, çarpıcılığın temel unsurlarıdır. Dünyanın en çok tanınan mimar, inşaat mühendisi Calatrava, resim, seramik, heykel alanlarında da ürünler vermektedir. Mimari projeleri kentlerin içerisinde, devasa boyutlarıyla şiirsel birer heykel, anıt gibidirler.

Cihat Burak (İstanbul, 1915-1994)



Cihat Burak, Tuval Üzerine Yağlıboya



Cihat Burak, Tuval Üzerine Yağlıboya

Cihat Burak; öykücü, mimar, ressam. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdi. Uzun yıllar mimar olarak çalıştı. 1952 yılında Birleşmiş Milletlerin Bursuyla Paris'e gitti. Üç yıl Paris'te kaldıktan sonra, Bayındırlık Bakanlığındaki görevine döndü. 1961 yılında yeniden Paris'e gitti ve aynı yıl bakanlıktaki görevinden ayrılarak resim çalışmalarına ağırlık verdi. 1992 yılında Yakutiler adlı kitabıyla Yunus Nadi ödülünü aldı. Sanatçı bize yazılarında, yitip giden zamanın tozları altında kalmış hayatları, insanca olanı kendi tarzıyla anlatmaya çalışır. Cihat Burak yazılarında olduğu gibi resimlerinde de benzer öyküler anlatır, bu anlatıcı Zeki Müren, bazen de Demirel'dir. Levent Çalıkoğlu sanatçının resimleri için, "Kentsel düzenin yitip giden değerlerini, değişimin yuttuğu tarihsel belleği, yozlaşan insan ilişkilerini, popüler kültürün yarattığı tek tip erozyonu keskin bir mizah gücüyle eleştirir" der. (Çalıkoğlu, 2008: 36). Cihat Burak'ın resimleri akademik bir gelenekten gelmese de naifte değildir. Sanatçı bu sıra dışı durumunu ironik bir bakışla, güçlü bir anlatıya dönüştürür. Aykut Gürçağlar'ın Antik Dekor dergisin de ki yazısında ki alıntılanmasıyla Kaya Özsezgin sanatçının resimlerini halk resmiyle ilişkilendirir. 'Cihat Burak, resimlerinde mimarlık eğitimi görmüş, çağdaş resim olayının inceliklerini kendi ölçülerine göre kavramış çok bilir bir sanatçı gibi davranmaz; aksine, bilip öğrendiklerini bir yana bırakarak işe bir halk sanatçının saf gözleriyle yaklaşmak ister' der.

Nuri Abaç (İstanbul, 1926-2008)



Nuri Abaç, Ortaköy Vapuru, Tuval Üzerine Yağlıboya



Nuri Abaç, Lokanta, Tuval Üzerine Yağlıboya

Nuri Abaç denildiğinde herhalde ilk aklına gelen Hacivat -Karagöz figürleri olur. Sanatçının resimlerinde Hacivat-Karagöz ve diğer kahramanlar, üst üste tıka basa bir takaya doluşurlar, bazende deniz kenarında kahvehanede zeytini kara iri gözleriyle oturur sohbet dalarlar. Ancak bu dünya gerçeği imlese de masalımsı bir dünyadır. Resimlerin büyüğü de buradan kaynaklanır. Sanatçı gerçeklerin acıttığı Anadolu topraklarından bizi alır, düşler diyarına götürür. Bu masalımsı dünyayı ördek, at başlıklı takalarla, düşsel trenlerle dolaşırız. Sanatçının “Ortaköy Vapuru” adlı çalışmasında resmin adından da anlaşılacağı üzere İstanbul’un günlük yaşamını konu edinir. Nuri Abaç, fantastik bir gerçeklikle konuyu ele alırken adeta yaşamın bireye yüklediği zorunlulukları-acıları hafifletmek ister gibidir. Resimde genç, orta yaşlı, entelektüel, öğrenci, fesli, gibi toplumu temsil eden birçok kişi “aynı gemidedirler”. Resim, Hacivat Karagöz gösterilerindeki dekor kadar yalındır.

Baba Cellatin Abaç, Darulbedayi’nin, yani şehir tiyatroların ilk sanatçılarından. 1931 yılında Mersin’e yerleşir ve otuz yıl boyunca Halk Evi Tiyatrosunda rejisör ve oyuncu olarak birçok genç tiyatrocunun yetişmesine öncülük eder. Nuri Abaç, daha sonra karikatürist olan kardeş Sudi Abaç’la birlikte uzun yıllar tiyatro dekorları hazırlıklarında babalarına yardım ederler. Sanatçının resimlerindeki dekoratif etkilerin izlerini bu yıllarda aramak doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir.

Ruzin Gerçin (İstanbul, 1929-2011)



Ruzin Gerçin, Kâğıt Üzerine Suluboya



Ruzin Gerçin, Kâğıt Üzerine Suluboya

Güzel Sanatlar Akademisi İç Mimarlık Bölümü mezunu olan sanatçı, suluboya ustasıdır ve bizi düşsel dünyalara götüren resimleriyle tanınır. Suluboya tekniğı için zor olduğı söylenir. Turan Erol, “Suluboya ile çalışmak isteyen herkesin karşılaştığı ilk sorun akışkan suyun erittiğı ve yumuşak, bol kıllı fırça ile ak kâğıt üzerine yayılan ve her an birbirine karışabilecek renkler üzerinde egemenlik kurmaktır” der (Erol, 2001:6). Ruzin Gerçin, bu zoru başarmış, ulusal ve uluslararası sayısız sergiye katılmış, alışmaları ÜNICEF kartlarına basılmış, yurt dışında ölkemizi başarıyla temsil etmiştir. Angola Turkish Art Galery Londra, Galeri Arcade Belçika’da kişisel sergileri, Uluslararası Kadın Sanatçılar Sergisi Paris, İtalya, Almanya, Fransa’da Türk Sanatçıları gibi çok sayıda uluslararası karma sergiye katılmıştır. Eserleri yurt dışında Hamburg Rolf Italender Müzesi, Cape Town, Avusturya İnsbruck Brengenz müzelerinde, Türkiye’de Ankara, İstanbul, İzmir Resim Heykel Müzelerinde, İş Bankası, Akbank, Ziraat Bankası koleksiyonlarında ve daha birçok özel ve resmi koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır.

Ruzin Gerçin’nin, resimleri dantel gibi örölmüş ağılar arasında, sonbahar renkleri içerisinde dolaştırır izleyiciyi. Küme küme sıralanmış ağılara bakarken, galerinin tertemiz mermer yüzeyinden kurumuş yaprakların hışırtıları hissedilir. Konularını doğadan oluşursa da tekniğinin katkısıyla da onlara masalımsı hava kazandırır.

Erol Akyavaş (İstanbul,1932-1999)



Erol Akyavaş Hallac-ı Mansur



Padişahların Zaferleri, Tuval Üzerine yağlıboya

Erol Akyavaş, resim çalışmalarına Güzel Sanatlar Akademisi Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesinde misafir öğrenci olarak başlar. 1950-53 yılları arasında, Floransa Yaz Akademisi çalışmalarına katılır. Paris'te Andre Lothe ve Fernand Leger'le çalışır. Fransa'dan sonra Amerika'ya giden sanatçı Mies Van Der Rohe'un mimarlık öğrencisi olur. Mezuniyetinden kısa bir süre sonra Newyork Modern Sanatlar Müzesi sanatçının "Padişahların İhtişamı" adlı resmini koleksiyonuna alır. O gün Akyavaş uluslararası bir kimlik kazanarak sanat dünyasında haklı yerini alır.

Sanatçı yaşamının çoğunu yurtdışında geçirir. Batı anlayışına dönük resim geleneği içerisinde yer almasına karşın, doğulu bir bakışı koruması, onu çağdaşlarından farklı kılar. Önemli Sanat tarihçilerimizden Giray, *Hallac-ı Mansur* serisi için "Hallaç'ın öyküsünü, özellikle de, birliğin ve çokluğun ikilemini sorgular... Bu bağlamda resim, iç-dış, beden-ten, varlık-yokluk kavramlarını ve dolayısıyla da sanatçının içinde yaşadığı tasavvuf dünyasının sembollerini kullanarak yansıttığını vurgulamaktadır" der (Giray). Çalışmalarında İslam dinine özgü kaligrafik yazı ve sembolleri çağdaş form ve malzemelerle kullanması Akyavaş'ın resimlerinin belirgin özellikleridir. Sanatçının, "Kaleler", "Kent Kültürü", "Duvarlar", "Dost Kentler", "Köşeler", "Piramit Manzaraları" gibi seri çalışmaları ise, sanatçının doğrudan mimar kimliğiyle ilgili ürünleridir.

Sonuç

Mimarlık plastik sanatların bir dalı olmasına karşın, resimden farklı bir disiplin alanıdır. Yazı konusu olan sanatçılarımız Cihat Burak, Nuri Abaç, Ruzin Gerçin, Erol Akyavaş çeşitli düzeyde mimarlık eğitimi almalarına karşın, daha çok resimleriyle tanınan sanatçılarımızdır.

Onları farklı kılan, yalnızca mimarlık disiplininin gelmeleri değil, disiplinlerarasılığın yarattığı ürünlerindeki gerek malzemeyi kullanma, gerekse konuya yaklaşımlarındaki özgünlüktür. Örneğin mimar, öykücü, ressam Cihat Burak'ın resimlerindeki ironik anlatım, onun öykücülüğüyle fazlaca ilişkili olduğu düşünölmektedir.

Erol Akyavaş'ın resimlerinde ise, mimarlık eğitiminin kazanımlarını malzeme kullanma çeşitliliğinde ve disiplininde görmek mümkündür. Sanatçı boya estetiğine dayalı resimlerin yanı sıra, polyester ve vernik gibi çeşitli malzemeleri kullanarak yaptığı çalışmalarıyla da farklı, bir yerde durmaktadır. Sanatçılarımızın resimlerinde mimari öğelere çok rastlanmasa da Erol Akyavaş'ın "Düşük Şehir" "Kaleler " gibi seri çalışmaları mimarlık eğitiminin açık izlerini taşırlar. Ruzin Gerçin'in resimlerindeki dekoratif öğelerle iç mimar olması ile açıklamak mümkünken, Nuri Abaç'ın üst üste istifleyerek kurduğu kompozisyonlarını mimar kimlikleriyle ilişkilendirmek mümkündür.

Her uzmanlık eğitimi kendi disiplin alanın gerekli beceri ve donanımını kazandırmayı hedefler. Birey bu donanımı kazanırken aynı zamanda alanının sınırlılıkları içerisinde form kazanır. Sanatçılarımızın mimarlık eğitimi almaları, onların resimlerindeki özgür, özgün temel farklılıkları oluşturmaktadır.

Kaynakça

Doğan Rabia Köse, Resim ve Mekan Arasındaki İlişi: İlham Veren Projeler, Online Journal of Art and Design volume 4, issue 2, 2016

Erol Turan, "Su ve Boya", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001

Erzen Jale Necdet, Erol Akyavaş, Enlem 80 Yayınevi, 1995 Ankara

Gürçağlar Aykut, Gelenek-evrensellik-imgelem-gerçeklik: Cihat Burak Antik Dekor Sayı 82, syf:86-94

Gürel Haşim Nur, " Son Dönem Türk resminde kaligrafik öğeler ve dini motifler" Türkiye'de Sanat, Ekim 2000 İstanbul.

Gürel Haşim Nur, Cihat Burak ve İroni-Yaşam Öyküsü ve Yazı Dili Bağlamında, " rh+ sanart, Sayı 106, Mart-Nisan 2014.

Hasol Doğan, Hasol Mimarlık Sanat Değil mi? Batı Akdeniz Mimarlık Dergisi, Sayı 48. 2011

Karteler Yeşim,"Usluptan öte ifade ve imgenin kavramsal salınımı: cihat Burak Retrospektifi " rh+ sanart , Sayı 46 Aralık 2007.

Kıymet Giray, Erol Akyavaş: Aşkın yolu üzerinde ir eşsiz sır,

Mimar Ressamlarımız; Cihat Burak, Nuri Abaç, Ruzin Gerçin, Erol Akyavaş

<http://www.antikalar.com/erol-akyava-akin-yolu-zerinde-bir-esiz-sir/>

Le Corbusier'den Türkiye'ye Sanat Dünyamız, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 87 Bahar 2003

Üner Pınar, “ Cihat Burak Retrospektifi Üzerine / Levent Çalikoğlu ile Söyleşi”, Sanat Dünyamız, say 106, Yapı Kredi Yayınları, 2008 İstanbul

**Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi
Filmlerdeki Sunumu¹**

Aylin Arslan²

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Ziya Duman³

Özet

Bu çalışmada, TRT Çocuk Kanalı 3-5 yaş programları kategorisinde yer alan Pepee, Kuzucuk ve Elif'in Düşleri isimli çizgi filmlerinin içeriksel olarak karşılaştırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda çalışmada, eğitici içerikli bu üç çizgi filmin, okul öncesi öğretim programında yer alan motor gelişimle ilgili kazanımları barındırıp barındırmadığının ve hangi sıklıkta sunulduğunun karşılaştırmalı bir şekilde tespit edilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu çizgi filmlerde bulunan motor gelişim kazanımlarını ve bu kazanımların bulunma sıklığını tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile elde edilen sonuçlara göre; okul öncesi öğretim programında yer alan motor gelişim kazanımları en fazla Pepee çizgi filminde tespit edilirken, en az kazanım Elif'in Düşleri çizgi filminde tespit edilmiştir. Söz konusu çizgi filmlerde yer alan en fazla motor gelişim hareketlerinin küçük kas kullanımı gerektiren hareketler yoluyla, en az motor gelişim hareketlerinin ise müzik ve ritim eşliğindeki hareketler yoluyla izleyiciye sunulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çizgi film, motor gelişim, kazanım, okul öncesi, eğitim programı.

**The Presentation Of Motor Development Gains Taking Place In Preschool Education Program In
Cartoons**

Abstract

In the current study, it was aimed to compare the cartoons named "Pepee, Kuzucuk and Elif'in Düşleri" in the category of 3-5 age programs by TRT Child Channel in terms of content. In this sense, the purpose of

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, roseaylinarslan@gmail.com

³ Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı, ezduman@gazi.edu.tr

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

the study was to determine comparatively whether these three educative programs bear gains with regard to motor development taking place in preschool education program and in which frequency they are presented. In order to determine motor development gains and the frequency of them in these cartoons, content analysis, one of the qualitative research methods, was used. Depending on the results obtained through content analysis method, motor development gains taking place in the preschool education program was mostly determined in the cartoon Pepee, while the least one was found in the cartoon Elif'in Düşleri. It was also found that the motor development motions were mostly presented through the motions that require small muscle use and that the motor development motions were presented at the least through the motions accompanied by music and rhythm in the aforementioned cartoons.

Keywords: Cartoon, motor development, gain, preschool, education program.

Giriş

Günümüzde kitle iletişim araçları büyük önem kazanmıştır. Bu araçlar içerisinde televizyon, etkin bir biçimde geniş kitlelere ulaşması nedeniyle ön plana çıkmıştır. Son yıllarda çağın buluşu olan internetin ortaya çıkmasıyla etkisi biraz azalsa da eğlendirici özelliğinin olması, kitlelere yönelik mesajlar verebilmesi, kitlelerin eğitilmesi ve yönlendirilmesi açısından hâlâ yaygındır (Ünal & Durualp, 2012). Televizyon; yetişkinlerin olduğu kadar çocukların da günlük hayatının vazgeçilmez bir parçası haline geldiği için çocuklara olan etkisi merak edilen araştırma konuları arasında yer almıştır. Öğrenmenin ve gördüğünü taklit etmenin en yoğun yaşandığı dönem olan çocukluk döneminde televizyon, çocukların fiziksel, ruhsal ve bilişsel durumlarını etkilemekte dolayısıyla toplumsal yaşama dair değer yargılarını ve davranış kalıplarını belirlemektedir (Yazıcı, 2011, s. 43). Bu derece etkin bir araç haline gelen televizyonun, okul öncesi dönem çocukları üzerindeki etkisi de hiç kuşkusuz üzerinde durulması gereken bir meseledir.

Televizyonun izleyici kitlesi içinde geniş yer kaplayan, yapılan araştırmalarla çocukların hiç kuşkusuz en çok izlediği programlar arasında çizgi filmler yer aldığı tespit edilmiştir. Cesur ve Parker'in araştırmasına göre; çocukların TV'de en çok neyi seyretmekten hoşlandığı sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, araştırmaya katılanın %41.6'sı çizgi filmi söylemişlerdir (Cesur & Parker, 2007). İnce'nin araştırmasında; televizyonda yayınlanmakta olan programlar arasında en beğenilen programların ne olduğu sorusuna yönelik cevaplarda %38.9 oranında çizgi filmler ilk sırada yer almıştır (İnce, 1991, s. 68). RTÜK'ün medya kullanma alışkanlıkları araştırmasına

göre ise; televizyonda izlemekten hoşlandığınız program türleri sıralamasında %28.7 oranıyla çizgi filmler ilk sırada yer almıştır (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2013, s. 241). Ayrıca televizyon yayınlarının 24 saate yayılması, sadece çocuklara yönelik 24 saat çizgi film yayınlayan kanalların ortaya çıkması, kanal sayısının artması, program içeriklerinin renkli, animasyonlu ve albenili hale gelmesi de çizgi film-çocuk bağlarını giderek sağlamlaştırmıştır (Işık, 2007, s. 97).

Çocuğun gelişimi ve eğitiminde yetişkinin etkisi gün geçtikçe azalırken; televizyonun çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi gün geçtikçe artmaktadır (Erdoğan, 2010). Gelişim; belli bir düzen, zaman içinde oluşan ve organizmanın hayatta kalma ihtimallerini güçlendiren değişimlerin tümüdür (Şahin, 2009, s. 324). Gelişim; insanın bedensel yapısı, duygusal , sosyal ve zihinsel özellikler bakımından düzenli bir biçimde büyümesi, değişmesi ve istenilen görevleri yapabilecek duruma gelmesidir (Aydoğan, Özyürek, & Gültekin Akduman, 2015). Gelişim yaşamın başlangıcından sonuna kadar devam eden dinamik bir süreçtir. Gelişimin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönleri vardır. Bu yönler birbirini etkiler. Bedensel gelişimin diğer gelişim yönlerinin temelini oluşturması nedeniyle onların üzerinde önemli bir etkisi söz konusudur. Çünkü sağlıklı bir gelişim için sağlıklı bir bedene ihtiyaç vardır (Yeşilyaprak, 2011, s. 59).

Motor gelişim terimi ile psikomotor gelişim terimi sık sık birbirinin yerine kullanılır. Motor gelişim, özünde hareket olan becerilerin kazılmasını içeren ve doğum öncesi dönemde başlayıp ömür boyu devam eden bir süreçtir. Motor becerilerde azalma veya yeni bir becerinin kazanılması gibi tüm fiziksel değişmelerle ilgilenir (Özer & Özer, 2014, s. 7). Psiko-motor gelişim; çocuğun kol ve bacakları ile tüm organlarını kullanmada güç ve hız kazanmasına, beden organlarını denetim altına almada becerikli duruma gelmesine denir. Çocuk, hareket yeteneği kazandıkça deneyimlere girer; nesnelere dokunur, ağzına götürür, yere vurur ve onların niteliklerini öğrenir. Böylece zihinsel gelişimi için gerekli ham maddeleri oluşturur (Yeşilyaprak, 2011, s. 61).

Çocuklar temel hareket ve becerilerin çoğunu okul öncesi dönemde kazanırlar. Beceri deyimi, bir konu hakkında deneyimli olunduğunu ve düzgün bir hareketin yapıldığını ifade eder. Böyle bir eylem öğrenmeyi gerektirir. Örneğin koşmak, bir yetişkin için değil ancak 18 aylık bir çocuk için becerili bir harekettir. Dolayısıyla motor beceri, deneyim ve öğrenmenin etkisi ile doğru olarak yapılan bir ya da bir grup hareket olarak tanımlanır (Özer & Özer, 2014, s. 9).

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

Ebeveyn ve eğitimciler de okul öncesi dönem çocuklarının motor gelişim özelliklerini bilmeli ve etkinlikleri motor becerilere göre planlamalıdır. Söz konusu beceriler ve etkinlikler ise okul öncesi öğretim programında 5 kazanımla açıklanmıştır.

Tablo 1: Motor Gelişim İle İlgili Kazanımlar ve Göstergeleri

Bilişsel Gelişimle İlgili Kazanımlar	Göstergeleri
Yer değiştirme hareketleri yapar.	Isınma ve soğuma hareketlerini bir rehber eşliğinde yapar. Yönergeler doğrultusunda yürür, koşar, atlar. Belli bir yüksekliğe zıplar. Koşarak bir engel üzerinden atlar. Belirli bir mesafeyi sürünerek gider.
Denge hareketleri yapar.	Atlama, konma, başlama, durma ile ilgili denge hareketlerini yapar. Bireysel ve eşli olarak denge hareketleri yapar. Denge tahtası üzerinde yönergeler doğrultusunda yürür.
Nesne kontrolü gerektiren hareketleri yapar.	Atılan topu elleriyle tutar. Duran topu koşarak gelip ayakla vurur. Topu olduğu yerde ritmik olarak sektirir. Farklı boyut ve ağırlıktaki nesnelere hedefe atar. İp atlar.
Küçük kas kullanımı gerektiren hareketleri yapar.	Malzemeleri keser, yapıştırır, değişik şekillerde katlar. Değişik malzemeler kullanarak resim yapar. Malzemelere elleriyle şekil verir. Kalem doğru tutar, kalem kontrolü sağlar, çizgileri istenilen nitelikte çizer.
Müzik ve ritim eşliğinde hareket eder.	Bedenini, nesnelere ve vurmaları kullanarak ritim çalışması yapar. Basit dans adımlarını yapar. Müzik ve ritim eşliğinde dans eder.

(Milli Eğitim Bakanlığı, 2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: MEB kaynağından uyarlanmıştır.

Söz konusu hareket becerilerini bir araya toplamanın ve uygulamanın en güzel yolu ise, okul öncesi dönemdeki çocuklarla birlikte anlamlı ortak davranış duygusunu geliştirmeyi amaçlayan oyundur. Oyunlar kollektif düşünce ve yarışma anlayışı oluşturarak çocukları aktif katılımında bulunmaya sevk etmeleri açısından önemlidir (Kale, 2003, s. 134). Kazandırılmak istenen hedefler de çizgi filmlerde sıklıkla oyunlar üzerinden izleyiciye sunulur.

Araştırmanın amacı

Bu alışmada, TRT Çocuk Kanalı 3-5 yaş programları kategorisinde yer alan Pepee, Kuzucuk ve Elif'in Düşleri isimli çizgi filmlerinin içeriksel olarak karşılaştırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda çalışmada, eğitici içerikli bu üç çizgi filmin, okul öncesi öğretim programında yer alan motor gelişimle ilgili kazanımları barındırıp barındırmadığının ve hangi sıklıkta sunulduğunun karşılaştırmalı bir şekilde tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın önemi

Televizyonun ve çizgi filmlerin çocukların hayatındaki önemi nedeniyle, çocukların izledikleri programların tercih nedenlerinin bilinmesi önemlidir. Televizyonun; çocuğun yaşantısındaki etkilerinin incelenmesi, ebeveynlerin ve öğretmenlerin çocuklara seyrettirdikleri programlarda aradıkları özelliklerin bilinmesi önem taşır.

Ebeveynler ve eğitimciler çocukların yaşama uyumunu kolaylaştırabilmek, her yönüyle gelişimlerini destekleyebilmek için motor gelişim becerilerine önem vermeleri gerekir. Çünkü çocuklar, temel hareket ve becerilerin çoğunu okul öncesi dönemde kazanırlar. Dolayısıyla yapılan araştırma, hem motor gelişim konularının ele alınması bakımından hem de çizgi filmlerdeki motor becerilerin tespit edilmesi bakımından önemlidir. Ayrıca araştırma; literatürdeki çalışmalar değerlendirildiğinde okul öncesi dönem çocuklarının izlemeyi en çok tercih ettikleri çizgi filmlerde, motor gelişim kazanımlarının varlığını tespit etmeye yönelik bir temel sağlayacağının düşünülmesi bakımından önemlidir.

Literatüre bakıldığında yapılan araştırma; okul öncesi dönem çocuklarına yönelik yapılan çizgi filmlerin içeriksel olarak analiz edilmesine, okul öncesi öğretim programında yer alan

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

kazanımların çizgi filmlerde analiz edilmesine, ebeveynlerin çocuklara yönelik hazırlanan çizgi filmler hakkında bilgilendirilmesine, konu ile ilgili olarak doğrudan yapılmış bir çalışmaya rastlanmamasına ve çocuklara yönelik program yapımının geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmesi bakımından önemlidir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırma;

TRT Çocuk Kanalı ile

Erken çocukluk döneminde yer alan “3-5 yaş programları” ile

Eylül 2016-Eylül 2017 RTG ve SHR verileri ile

Elif’in Düşleri, Kuzucuk ve Pepee çizgi filmleri ve bu çizgi filmlerin izlenen 230 bölümü ile

Okul öncesi öğretim programında yer alan motor gelişim kazanımlarıyla sınırlıdır.

Konu ile ilgili araştırmalar

Konu ile ilgili olarak doğrudan yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konunun bir kısmı ile ilgili olan çalışmalar ise aşağıda özetlenmiştir.

Günaydın (2011) yaptığı çalışmada; çocuklara yönelik programlarda kadın ve erkeğin hangi rollerde, hangi biçimlerde sunulduğunu ve toplumsal cinsiyet kimliğine ne şekilde yer verildiğini ortaya koymak amacıyla, TRT Çocuk ve Yumurcak TV’de yayınlanan toplam 77 program Sayısal Kayıt Arşiv Analiz Sistemi (SKAAS) üzerinden içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Söz konusu kanallarda yayınlanan çocuklara yönelik programlarda kız ve erkek çocukların temsil sayıları açısından eşit olmadıkları ve programlarda erkek temsilinin sayıca daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurtulan (2015), yaptığı çalışmada; erken çocukluk dönemi çocukların bilişsel beceri düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi tarama modeli ile belirlenerek, bu dönem çocukların bilişsel beceri düzeyleri ve sosyal becerileri demografik özelliklere göre karşılaştırılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda, sosyal beceri ölçeği puanları ile sözel akıl yürütme ölçeği puanları arasında ve benzer olarak sosyal beceri ölçeği puanları ile kelime bilgisi ölçeği puanları arasında kuvvetli ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda kız çocuklarında bilişsel yetenekler

ile uyumlu davranışlar arasında pozitif, erkek çocuklarında ise bilişsel yetenek ile utangaç ve çekingen davranışlar arasında ise negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akınbay (2014), yaptığı çalışmada; okul öncesi dönemde oyunun önemi ve çocukların motor gelişimi üzerine etkilerini araştırmak amacıyla, deneysel desenlerden biri olan ön test-son test kontrol grup deseni, okul öncesi dönemde 100 çocuk üzerinde Motor Performans Testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; deney grubuna oynatılan oyunların denge, sekme, sıçrama, yakalama, koşma, durarak uzun atlama ve tenis topu fırlatma testlerinde olumlu etki gösterdiği belirlenmiştir. Kontrol grubunda yer alan çocuklarda ise son test sonuçlarındaki becerilerde herhangi bir gelişme olmamıştır. Dolayısıyla oyunların çocukların gelişimi üzerine olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kılınç (2013), yaptığı çalışmada; TRT Çocuk ve Yumurcak TV’de yayınlanan Pepee ve Pocoyo isimli çizgi filmlerde okul öncesi çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayacak öğelerin var olup olmadığı içerik analizi yöntemi kullanılarak karşılaştırmalı bir şekilde irdelemiştir. Pepee ve Pocoyo isimli çizgi filmlerin karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmada çizgi filmlerde birbirinden farklı mesajların aktarıldığı görülmüştür. Adalet duygusu, bireysel gelişim, yardımseverlik, dostluk ve ahlak kurallarının gelişimini destekleyici mesajlar Pocoyo’da; özgüven ve saygı duygularını geliştirici mesajlar ise Pepee çizgi filminde daha fazla yer almaktadır. Sonuç olarak her iki çizgi filmin de toplumsal açıdan önem arz eden bazı değerlere ağırlıklı olarak yer verdiği görülmüştür.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu araştırmada, TRT Çocuk Kanalı 3-5 yaş programları kategorisinde yer alan Pepee, Kuzucuk ve Elif’in Düşleri isimli çizgi filmlerde bulunan motor gelişim kazanımlarını ve bu kazanımların bulunma sıklığını tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi; toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 242). Araştırmanın örneklemini TRT Çocuk Kanalı tarafından 3-5 yaş programları kategorisinde yer alan on üç adet çizgi film, 01/09/2016 ile 01/09/2017 tarihleri arasında Reyting İzlenme Oranı (RTG) ile Share İzlenme Payı (SHR) en yüksek olan üç adet

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

çizgi filmin toplam 230 çizgi film bölümü oluşturmaktadır. Çizgi filmlerin seçilmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede; eldeki bilgilere dayanılarak, analiz açısından karakteristik özellikler gösteren birimler, olaylar, olgular alınarak örnekleme yapılmaktadır (Tavşancıl & Aslan, 2001, s. 56). TRT Çocuk Kanalı ise; ulusal ve yalnızca çocuklara yönelik programlar yapan tematik bir kanal olması ve geniş bir izleyici kitlesine hitap etmesi gibi nedenlerle araştırmanın kapsamına alınmıştır. İlgili zaman aralığında yayınlanan programların listesine ise TRT'nin resmi sayfasından ulaşılmıştır. Söz konusu dönemde yayınlanan çizgi filmlerin bütün bölümleri (Pepee-102, Kuzucuk-87, Elif'in Düşleri-41) araştırmacılar tarafından izlenmiştir. Araştırmanın bulgu ve yorumlar kısmındaki parantez içi verilerde B ile işaretli sayılar Pepee ve Kuzucuk çizgi filmlerinin konu ile ilgili bölümünü, virgül ardındaki sayılar ise bölüm içerisindeki dakikayı işaret etmektedir. Elif'in Düşleri çizgi filminde ise parantez içi verilerde bölümlerin ismi, virgül ardındaki sayılar ise bölüm içerisindeki dakikayı işaret etmektedir.

Bulgular

Pepee Çizgi Filminde Yer Alan Motor Gelişim Hareketleri

Tablo 2: Pepee Çizgi Filminde Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarına İlişkin Frekans Ve Yüzde Tablosu

Motor Gelişim Kazanımları	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yer değiştirme hareketleri	3	13,04
Denge hareketleri	2	8,69
Nesne kontrolü hareketleri	5	21,73
Küçük kas kullanımı gerektiren hareketler	5	21,73
Müzik ve ritim eşliğindeki hareketler	8	34,78
TOPLAM	23	100,00

Tablo 2'ye bakıldığında ilgili çizgi filmde motor gelişim kazanımlarında; yer değiştirme hareketleri, denge hareketleri, nesne kontrolü hareketleri, küçük kas kullanımı gerektiren hareketler ve müzik ve ritim eşliğindeki hareketler olmak üzere toplam beş tane kazanıma ait hareketin yer aldığı görölmektedir. Pepee çizgi filminde yer değiştirme hareketlerine ait kazanım %13, denge hareketlerine ait kazanım %8, nesne kontrolü hareketlerine ait kazanım %21, küçük kas kullanımı hareketlerine ait kazanım %21, müzik ve ritim eşliğinde harekete ait kazanım %34 olarak saptanmıştır. Dolayısıyla Pepee çizgi filminde motor gelişim kazanımlarının frekansı en yüksek, müzik ve ritim eşliğinde hareketle temsil edilmiştir. Müzik ve ritim eşliğinde hareket kazanımı; Trakya karşılaması, zeybek, halay, horon, çayda çıra, teke zortlatması ve silifkenin kaçık oyunu gibi halk oyunları üzerinden gerçekleşmiştir. En az temsil ise denge hareketlerinde olmuştur. Denge hareketleri kazanımı ise Pepee çizgi filminde, zıplama ve konma hareketleri üzerinden gerçekleşmiştir.

Yer Değiştirme Hareketlerine İlişkin Bulgular

Pepee çizgi filminde “yer değiştirme hareketleri” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=3), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Pepee'nin dedesi: Şimdi yolumuz burası! Diz çöküp emekleyerek en uzun süre koşan birinci olur!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B2, 5:19-7:00dk); Pepee, Bebee ve dedeleri emekleme yarışması yaparlar. Belirli bir mesafeyi sürünerek giderler. Dolayısıyla bu oyun, yer değiştirme hareketleri kapsamında yer alan bir etkinlik olarak değerlendirilmiştir.

Pepee'nin babası: Pepee şu uzaktaki dağları görüyor musun? İşte oraya doğru yürüyebildiğimiz kadar yürüyeceğiz.

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B44, 3:20-8:35dk); Pepee, babası ve köpüş doğayı keşfe çıkarlar. Pepee babasının yönergeleri doğrultusunda yürür. Onun yapmış olduğu bu yürüyüş; yer değiştirme hareketleri kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Sağımda mısın? Solumda mısın? Sağımda! Solumda! Sağımda, solumda!

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B63, 8:43-9:10dk); Pepee kendisinden saklanan Bebee'yi aramaya başlar. Ancak Bebee'nin kendisinin sağında mı yoksa solunda mı olduğunu bilemez. Bunun için önce sağa zıplar sonra sola. Böylelikle sağ ve sol gibi farklı yönlerde zıplayarak yer değiştirme hareketleri yapar.

Denge Hareketlerine İlişkin Bulgular

Pepee çizgi filminde “denge hareketleri” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=2), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Pepee'nin babası: Hadi karşıya geçelim. Bakın dört tane taş var! Sırasıyla hepsine zıplayıp karşıya geçeceğiz.

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B44, 8:38-9:30dk); Pepee ,babası ve köpeği doğa yürüyüşlerinin sonuna yaklaştıklarında karınları acıkır. Bunun için karşıya geçmeleri gerekir. Pepee de karşıya geçmek için çift ayak sıçrayarak belirli bir mesafe ilerler. Onun yapmış olduğu bu sıçrama ve konma hareketi denge hareketleri kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Zıp! Zıp! Zıp! Zıp!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B68, 2:00-4:35dk); Pepee trampolinde zıplayarak dengede durmaya çalışır. Onun bu hareketi ise denge hareketleriyle ilişkilendirilmiştir.

Nesne Kontrolü Gerektiren Hareketlere İlişkin Bulgular

Pepee çizgi filminde “nesne kontrolü gerektiren hareketler” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=5), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Pepee: (Topunu sektirir) Ve goal!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B6, 1:07-2:00dk); Pepee topuna ayağıyla vurur, kafa atar ve ayağında sektirir. Onun topuyla olan bu oyunu nesne kontrolü gerektiren hareketler kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Evet sayın seyirciler. Pepee topu aldı. Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on! (Topu sektirir)

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Pepee çizgi filminde (B18, 4:49-5:20dk); Pepee topunu ayağında sektirerek çeşitli hareketler yapar. Pepee'nin bu oyunu da topun yani nesnenin kontrolüne ilişkin bir hareket olduğundan ilgili kazanımla değerlendirilmiştir.

şuşu: İp atlamaca çok zevkli bir oyundur. Hem de vücudumuz için çok faydalı bir harekettir Pepee!

Pepee: Peki ben de atlayacağım o zaman!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Pepee çizgi filminde (B21, 3:11-10:23dk); Zulu Pepee'ye ip atlamayı öğretir. Bunun üzerine Pepee ne zaman zıplaması gerektiğini ve ipi nasıl tutması gerektiğini öğrenir ve ip atlamaya başlar. İp atlama nesne kontrolüyle ilişkili bir hareket olduğundan ilgili kazanımla değerlendirilmiştir.

Pepee: Dede ben de basket atabilir miyim?

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B75, 6:30-7:35dk); Pepee dedesinden basketin nasıl atıldığını öğrenir. Topu gösterilen hedefe atan Pepee'nin bu hareketi, nesne kontrolüyle ilişkili bir harekettir.

Pepee: Tam bana tutabileceğim gibi dümdüz vur!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B95, 8:40-10:00dk); Pepee yerde sabit duran topu şıla'ya doğru ayağıyla vurur. Ancak şıla topu Pepee'nin önüne düz bir şekilde atamaz. Topla birkaç deneme yaptıktan sonra şıla belirtilen hedefe topu atmayı başarır. Onun bu hareketi ise nesne kontrolüyle ilgili bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Küçük Kas Kullanımı Gerektiren Hareketlere İlişkin Bulgular

Pepee çizgi filminde "küçük kas kullanımı gerektiren hareketler" kazanımına ait hareketlerin tümü (n=5), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Pepee: şimdi beş tane yuvarlak yapacağım.

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filminde (B8, 8:00-9:10dk); Pepee ile Bebee babalarına sürpriz yapmak için kurabiye kalıplarını kullanarak şekiller oluştururlar. Yukarıda yapılan işlem küçük kas kullanımı gerektiren hareketlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Çünkü malzemeye araç kullanılarak şekil verilmiştir.

Pepee: Tamam hep beraber boyayalım!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filmde (B49, 6:30-9:30dk); Pepee, Şila, Bebee, Maymuş ve Zulu misketlerini boyarlar. Farklı renkler kullanarak yaptıkları boyama küçük kas kullanımı gerektiren bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Pepee: Çok güzel oldu çok!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filmde (B52, 7:50-8:40dk); Pepee tuvalet kâğıdı rulosu, kâğıt, boya, fırça ve yapıştırıcı kullanarak bir el kuklası yapar. Malzemeleri kullanarak yapmış olduğu kukla, küçük kas kullanımı sonucunda ortaya çıkan bir ürün olduğundan ilgili kazanımla ilişkilendirilmiştir.

Pepee: Sen nasıl diş fırçalanır biliyor musun? Bak böyle macunu diş fırçasının üzerine koyuyoruz, sonra da dişlerimize böyle götürüp bir güzel her tarafını fırçalıyoruz!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filmde (B60, 9:30-10:00dk); Pepee Maymuş'a diş fırçalamayı öğretir. Macunu fırçanın üzerine sıkması ve diş fırçasını doğru kullanarak dişini fırçalaması küçük kas kullanımı gerektiren hareketlerle ilişkilendirilmiştir.

Pepee: Hadi odamıza gidip birer resim yapalım Bebee!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filmde (B70, 5:10-6:50dk); Pepee Bebee ile birlikte kuru boya kalemleriyle resim yaparlar. Onların kalemleri doğru tutmaları ve kalem kontrolünü sağlamaları küçük kas kullanımı gerektiren hareketler kapsamındadır.

Müzik ve Ritim Eşliğindeki Hareketlere İlişkin Bulgular

Pepee çizgi filmde “müzik ve ritim eşliğindeki hareketler” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=8), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Pepee: En sevdiğim halk oyununu sana oynayacağız! Trakya karşılaması!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee çizgi filmde (B4, 7:35-10:42dk); Pepee ile Şila Zulu'dan kendilerine Trakya karşılaması oyununu öğretmesini ister. Zulu da müzik eşliğinde onlara hangi hareketlerin yapılacağını gösterir ve dedelerine bir sürpriz yaparak ona bu oyunu oynarlar. Dolayısıyla yapılan basit dans hareketleri ilgili kazanım kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Dans edelim o zaman!

Őuřu: Pepee, Őıla! Trakya karşılamasını çok güzel oynadınız!

Pepee: Şimdi de zeybek oynayacağız!

Pepee: Yaşasın halay çekeceğiz Őıla, halay!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=3) Pepee izgi filminde (B14, 4:10-7:55dk); Pepee ile Őıla halk oyunlarını müzik eşliğinde oynarlar. Her ikisinin müzik ve ritimle dans etmesi sonucunda yukarıdaki bölüm ilgili kazanımla ilişkilendirilmiştir.

Pepee: Hadi Zulu hadi! Bana horon tepmeyi ğret!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Pepee izgi filminde (B34, 3:29-7:25dk); Pepee Zulu'dan halay tepmeyi öğrenir. Pepee'nin bu dansı da müzik ve ritim eşliğinde hareket kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Zulu! Bize akşama kadar ayda ıra oyununu oynamayı öğretir misin?

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Pepee izgi filminde (B53, 6:40-8:00dk); Pepee Zulu'dan kendilerine ayda ıra öğretmesini ister. Oynadıkları bu oyun, müzik ve ritim eşliğinde hareket etme kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Peki Zulu bana Silifke'nin kaçık oyununu öğretir misin?

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee izgi filminde (B97, 5:50-7:30dk); Pepee dedesi ile birlikte Silifke'nin kaçık oyununu öğrenir ve müzik eşliğinde dans ederler. Dolayısıyla Pepenin bu oyunu müzik ve ritim eşliğinde hareket etme kapsamında değerlendirilmiştir.

Pepee: Hadi Zulu Maymuş davul çalsın sen de bana teke zortlaması ğret olur mu?

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Pepee izgi filminde (B99, 3:20-4:20dk); Pepee Zulu'dan yeni bir halk oyunu olan teke zortlaması oyununu öğrenir ve birlikte dans ederler. Pepee'nin bu yeni dansı da, müzik ve ritim eşliğinde hareket etme kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

Kuzucuk Çizgi Filminde Yer Alan Motor Gelişim Hareketleri

Tablo 3: Kuzucuk Çizgi Filminde Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarına İlişkin Frekans Ve Yüzde Tablosu

Motor Gelişim Kazanımları	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yer değiştirme hareketleri	2	11,76
Denge hareketleri	2	11,76
Nesne kontrolü hareketleri	8	47,05
Küçük kas kullanımı gerektiren hareketler	4	23,52
Müzik ve ritim eşliğindeki hareketler	1	5,88
TOPLAM	17	100,00

Tablo 3'e bakıldığında ilgili çizgi filmde motor gelişim kazanımlarında; yer değiştirme hareketleri, denge hareketleri, nesne kontrolü hareketleri, küçük kas kullanımı gerektiren hareketler ve müzik ve ritim eşliğindeki hareketler olmak üzere toplam beş tane kazanıma ait hareketin yer aldığı görülmektedir. Kuzucuk çizgi filminde yer değiştirme hareketlerine ait kazanım %11, denge hareketlerine ait kazanım %11, nesne kontrolü hareketlerine ait kazanım %47, küçük kas kullanımı hareketlerine ait kazanım %23, müzik ve ritim eşliğinde harekete ait kazanım %5 olarak saptanmıştır. Dolayısıyla Kuzucuk çizgi filminde motor gelişim kazanımlarının frekansı en yüksek, nesne kontrolü hareketleriyle temsil edilmiştir. Nesne kontrolü gerektiren hareket kazanımı; topa ayakla vurma, yerde sektirme, basket atma ve ip atlama oyunları üzerinden gerçekleşmiştir. En az temsil ise müzik ve ritim eşliğinde harekette olmuştur. Müzik ve ritim eşliğinde hareket etme kazanımı ise, nesnelere vurarak ritim çalışması üzerinden gerçekleşmiştir.

Yer Değiştirme Hareketlerine İlişkin Bulgular

Kuzucuk çizgi filminde “yer değiştirme hareketleri” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=2), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

İbikli: Sabah sporuna başlıyoruz. Kollarını aç! Öne zıpla! Sırtı üstü yere uzan! Mekik çekiyoruz! şimdi tek sıra halinde yürüyoruz! Bir-iki-bir-iki-bir-iki!

Yukarıda verilen ifadede (n=2) Kuzucuk çizgi filminde (B74, 6:30-7:20dk); Kuzucuk ve arkadaşları önce ısınma hareketlerini rehber eşliğinde yapar, daha sonra da yönergeler doğrultusunda yürürler. Dolayısıyla Kuzucuk ve arkadaşlarının yapmış oldukları hareketler yer değiştirme hareketleri ile ilişkilendirilmiştir.

Denge Hareketlerine İlişkin Bulgular

Kuzucuk çizgi filminde “denge hareketleri” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=2), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

(Kuzucuk’un hızlıca tahterevalliye atlamasıyla Köskös havada taklalar atıp tahterevalliye oturur. Bu kez de Kuzucuk havada taklalar atar ve tahterevalliye oturur. Sırayla önce Köskös havaya zıplar, oturduğunda da Kuzucuk zıplar.)

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B22, 1:20-3:00dk); Kuzucuk ve Köskös’ün tahterevallide havaya zıplama oyunu, denge tahtası üzerinde yukarı zıplama ve konma etkinliği olarak görüldüğünden denge hareketi kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

(Kuzucuk arkadaşlarıyla top oynarken topları göle düşer. Bunun üzerine Kuzucuk, uzun bir tahtayı yarısı gölde yarısı iskelede olacak şekilde koyar. Arkadaşlarına iskele tarafında olan tahtaya basmalarını, kendisinin ise göle yakın olan tahtaya basarak topu alacağını anlatır.)

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B27, 2:52-3:20dk); Kuzucuk topu gölden alabilmek için bir tahta üzerinde arkadaşlarının yardımıyla dengede kalarak topu almayı başarır. Onun bu hareketi ise denge hareketi ile ilişkilendirilmiştir.

Nesne Kontrolü Gerektiren Hareketlere İlişkin Bulgular

Kuzucuk çizgi filminde “nesne kontrolü gerektiren hareketler” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=8), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

(Kuzucuk eğilip yerdeki basketbol topunu alır. Topla birlikte öne doğru eğilip fırlatır ve top potaya girer.)

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B10, 1:15-2:20dk); Kuzucuk'un potaya sokmayı başardığı oyun, nesnelere hedefe atma davranışı ile ilişkilendirildiğinden nesne kontrolü gerektiren hareket kazanımı içerisinde değerlendirilmiştir.

(Kuzucuk canı sıkkın olan Laklak ve İbikli'yi neşelendirmek için önce top sektirir sonrasında ise ip atlar.)

Yukarıda verilen ifade (n=2) Kuzucuk çizgi filminde (B15, 1:55-3:15dk); Kuzucuk'un topu eliyle yerde sektirmesi ve ip atlaması nesne kontrolü gerektiren hareketler kapsamında değerlendirilmiştir.

(Kuzucuk ve arkadaşları istop oynar. İsmi söylenen kişi havaya atılan topu yere düşürmeden yakalamaya çalışır.)

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B27, 00:30-1:30dk); Kuzucuk arkadaşlarıyla havaya atılan topu yakalamaya çalışır. Yakalama, ellerin ve diğer beden bölümlerinin kullanılması ile havadaki bir topu ya da nesneyi durdurarak kontrol altına almayı içerdiğinden (Özer & Özer, 2014, s. 127); yapılan bu hareket ilgili kazanımla ilişkilendirilmiştir.

(Kuzucuk topunu eline alır ve yere koyup ayağıyla vurur. Yorulana kadar oyuna devam eder.)

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B62, 00:42-1:25dk); Kuzucuk'un duran topa ayağıyla vurma hareketi, nesne kontrolü gerektiren bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

(Kuzucuk ve arkadaşları birbirlerine ayak pası vererek kalede duran İbikli'ye gol atmaya çalışırlar.)

Yukarıda verilen ifade (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B64, 00:55-3:20dk); Kuzucuk ve arkadaşları birbirlerine ayakla pas verirler. Kuzucuk, pas verilen topu ayağıyla kontrol edip kaleye gol atar. Onların bu oyunu ise nesne kontrolü gerektiren bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

(Kuzucuk ve İbikli sırayla kaleci olur ve birbirlerine gol atarlar.)

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B70, 00:19-1:00dk); Kuzucuk ve İbikli sırayla kaleye geçerler. Topu belirtilen noktaya koyan Kuzucuk geriye doğru birkaç adım atar ve topu kaleye atar. Onun bu hareketi, duran topa koşarak gelip ayakla vurur, açıklamasıyla örtüştüğü için nesne kontrolü gerektiren hareketle ilişkilendirilmiştir.

Badem: Hadi kaleye gol oynayalım!

Laklak: Ben kazanacağım. Size Badem'in bana rakip olamayacağını söylemişim.

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B86, 10:16-12:50dk); Kuzucuk ve arkadaşları kaleye gol oyunu oynar. Kaleye gol oyunu ise nesne kontrolü gerektiren bir hareket kapsamında değerlendirilmiştir.

Küçük Kas Kullanımı Gerektiren Hareketlere İlişkin Bulgular

Kuzucuk çizgi filminde "küçük kas kullanımı gerektiren hareketler" kazanımına ait hareketlerin tümü (n=4), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

(Kuzucuk İbikli'yi tuvalinin tam karşına koyar ve eline fırçasını alarak onun resmini yapar.)

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B7, 2:40-4:00dk); Kuzucuk'un resim yapması küçük kas kullanımı gerektiren bir hareket olması sebebiyle ilgili kazanımla ilişkilendirilmiştir.

(Kuzucuk biraz çamuru su ile birlikte şekillendirerek kendisine benzer bir heykel yapar.)

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B47, 2:10-3:40dk); Kuzucuk çamurdan yeni bir şekil oluşturmaya çalışır. Çamura elleriyle şekil vermesi küçük kas kullanımı gerektiren hareketler kapsamında değerlendirilmiştir.

(Kuzucuk eline bir defter alır ve deftere bir gemi çizer.)

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B52, 0:29-0:35dk); İbikli dışarıda dondurmasını yerken yanında oturan Kuzucuk kalemle bir gemi resmi çizer. Onun resim yapma davranışı, küçük kas kullanımı gerektiren bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Laklak: Arkadaşlar Kuzucuk çiftliğin dışında resim yapıyor!

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B52, 0:29-0:35dk); Kuzucuk fırçalarıyla doğa resmi yapar. Yaptığı resim, küçük kas kullanımı gerektiren bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Müzik ve Ritim Eşliğindeki Hareketlere İlişkin Bulgular

Kuzucuk çizgi filminde “küçük kas kullanımı gerektiren hareketler” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=1), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

(Kuzucuk Köskös’ün içine farklı miktarlarda su koyduğu şişelere elindeki çubukları vurarak ritim çalışması yapar.)

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Kuzucuk çizgi filminde (B30, 2:30-3:15dk); Kuzucuk şişelere vurarak ritim çalışır. Kuzucuk’un nesnelere kullanarak ritim çalışması yapması müzik ve ritim eşliğinde hareket kazanımıyla doğrudan ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

Elif’in Düşleri Çizgi Filminde Yer Alan Motor Gelişim Hareketleri

Tablo 4: Elif’in Düşleri Çizgi Filminde Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarına İlişkin Frekans Ve Yüzde Tablosu

Motor Gelişim Kazanımları	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yer değiştirme hareketleri	-	-
Denge hareketleri	-	-
Nesne kontrolü hareketleri	3	21,42
Küçük kas kullanımı gerektiren hareketler	8	57,14
Müzik ve ritim eşliğindeki hareketler	3	21,42
TOPLAM	14	100,00

Tablo 4'e bakıldığında ilgili çizgi filmde motor gelişim kazanımlarında; nesne kontrolü hareketleri, küçük kas kullanımı gerektiren hareketler ve müzik ve ritim eşliğindeki hareketler olmak üzere toplam üç tane kazanıma ait hareketin yer aldığı görülmektedir. Elif'in Düşleri çizgi filminde yer değiştirme ve denge hareketleri kazanımlarına ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Nesne kontrolü hareketlerine ait kazanım %21, küçük kas kullanımı hareketlerine ait kazanım %57, müzik ve ritim eşliğinde harekete ait kazanım %21 olarak saptanmıştır. Dolayısıyla Elif'in Düşleri çizgi filminde motor gelişim kazanımlarının frekansı en yüksek, küçük kas kullanımı hareketleriyle temsil edilmiştir. Küçük kas kullanımı gerektiren hareket kazanımı; malzemeleri kullanarak resim yapma ve malzemeleri katlayarak şekil oluşturma davranışları üzerinden gerçekteşmiştir.

Yer Değiştirme Hareketlerine İlişkin Bulgular

Elif'in Düşleri çizgi filminde "yer değiştirme hareketleri" kazanımına ait herhangi bir bulgu tespit edilememiştir.

Denge Hareketlerine İlişkin Bulgular

Elif'in Düşleri çizgi filminde "denge hareketleri" kazanımına ait herhangi bir bulgu tespit edilememiştir.

Nesne Kontrolü Gerektiren Hareketlere İlişkin Bulgular

Elif'in Düşleri çizgi filminde "nesne kontrolü gerektiren hareketler" kazanımına ait hareketlerin tümü (n=3), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Selim: Hadi atıyorum!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Limon, 2:30-3:15dk); Elif ve Selim elindeki bilyeleri belirtilen hedefteki bilyelere çarptırmaya çalışır. Onların oynadıkları bilye oyunu nesnelere hedefe atma davranışı ile ilişkili olduğundan, söz konusu oyun nesne kontrolü gerektiren hareketler kapsamında değerlendirilmiştir.

şeftali: Bence biz sıraya arabanın üzerine binelim. Elif de bizi itsin. Hadi!

Yukarıda verilen ifadede (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Selim'in Arabası, 5:41-6:32dk); Elif ve meyve arkadaşları Selim'in oyuncak arabasıyla oyun oynamak ister. Arabanın üzerine

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

şeftali biner ve Elif bu arabayı arkasından iter. Elif'in yapmış olduğu itme davranışı nesne kontrolü ile ilişkilendirilmiştir.

Selim: Peki bu uçabilir mi?

Elif: Seyret şimdi!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Uçak, 5:55-6:00dk); Elif daha önceden yapmış olduğu kâğıttan uçağını Selime gösterir. Uçağın uçup uçmadığını merak eden Selim'e, Elif uçağı uçurarak gösterir. Elif'in kâğıt uçağı omzunun üzerinden fırlatması, nesne kontrolü gerektiren bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Küçük Kas Kullanımı Gerektiren Hareketlere İlişkin Bulgular

Elif'in Düşleri çizgi filminde "küçük kas kullanımı gerektiren hareketler" kazanımına ait hareketlerin tümü (n=8), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Muz: Niye kıpırdamadan duruyoruz?

Şeftali: Elif resmimizi çizecek.

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Utangaç Kavun, 0:50-4:13dk); Elif kuru boya kalemleriyle muz ve şeftalinin resmini çizer. Onun yapmış olduğu bu çizim ise küçük kas kullanımı gerektiren hareketlerle ilişkilendirilmiştir.

Elif: Bakın meyvelerin hepsi manavın birer parçası!

Yukarıda verilen ifade (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Hoş Geldin Nar, 9:26-10:00dk); Elif boyalarıyla resim defterine nar, şeftali, biber ve kavunun resmini yapar ve anne-babasına gösterir. Elif'in yapmış olduğu resim küçük kas kullanımı gerektiren bir harekettir.

(Elif odasında doğa resmi yapar.)

Yukarıda verilen ifade (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Sevimli Kabak, 0:49-1:00dk); Elif odasında resim yapar. Resim yapma davranışı küçük kas kullanımı gerektiren bir hareket olduğu için ilgili kazanımla ilişkilendirilmiştir.

Elif'in annesi: Ne çiziyorsun bakalım?

Elif: Deniz, dalgalar ve güneş.

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Tatlı Kivi, 0:49-1:15dk); Elif'in annesi mutfakta yemek pişirirken Elif de resim yapar. Elif'in bu davranışı, küçük kas kullanımını gerektiren hareketlerle ilişkilendirilmiştir.

Elif: Bitti! Bak anneciğim! Nasıl olmuş?

Elif'in annesi: Çok güzel olmuş canım kızım! Ailemizde bir ressam yetişiyor sanırım.

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Uzun Boylu Pırasa, 0:50-1:10dk); Elif mutfakta resim yapmaya devam ediyor. Dolayısıyla resim yapmak küçük kas kullanımını gerektiren hareketlerle ilişkilidir.

Elif: Çok güzel bir rüya gördüm anneciğim.

Elif'in annesi: Hayırdır ne gördün?

Elif: (Elinde tuttuğu resmi göstererek) İşte bunu!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Karadut, 1:10-1:26dk); Elif pastel boya larını kullanarak bir at resmi çizer. Onun malzemelerle resim yapması ilgili kazanımla değerlendirilmiştir.

Elif: Ben içlerindeki vitaminlerle sağlıklı olmamıza yardım eden arkadaşlarımızın resmini yaptım!

Selim: Ben de meyve ve sebzeleri köyümüzde oyun oynarken çizdim!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Masal Kitabı, 0:50-2:07dk); Elif ve Selim birlikte resim yaparlar. Onların yapmış oldukları resimler de küçük kas kullanımını gerektiren hareketlerle ilişkilidir.

Elif: İlk olarak kâğıdın sağ tarafını ortasına kadar katlıyorum. Sonrada sol tarafını. Daha sonra şu şekilde katlıyorum. Sonra sağ tarafı bir daha katlıyorum. Ve bir daha. Aynı şekilde diğer kısmı da katladıktan sonra uçağımız hazır!

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Uçak, 6:17-6:41dk); Elif kâğıdı nasıl katlayarak uçak yaptığını gösterir. Onun bu katlama davranışı, küçük kas kullanımı gerektiren hareketler kapsamında değerlendirilmiştir.

Müzik ve Ritim Eşliğindeki Hareketlere İlişkin Bulgular

Elif'in Düşleri çizgi filminde “müzik ve ritim eşliğindeki hareketler” kazanımına ait hareketlerin tümü (n=3), hareketi yapan karakterlerle/açıklamasıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

(Elif şeftali ile birlikte dans eder.)

Yukarıda verilen ifade (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Kayıp Şeftali, 7:00-7:15dk); Elif şeftali ile birlikte çalan müzik eşliğinde dans eder. Elif'in bu dansı müzik ve ritim eşliğinde hareket kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

(Elif nar ile birlikte dans eder.)

Yukarıda verilen ifade (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Hoş Geldin Nar, 6:27-6:46dk); Elif nar ile birlikte çalan müzik eşliğinde dans eder. Müziğin ritmine ayaklarıyla tempo tutan Elif'in bu dansı müzik ve ritim eşliğinde hareket kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

Elif: Enerjini hop arttırır! Sevincini de katlatır. Seni durmadan zıplatır. Ye ye ye! Ye ye ye! Sen de üzüm ye! Okullarda dağıtılır. Bakkalarda satılır. Arkadaşla paylaşılır. Ye ye ye! Ye ye ye! Sen de üzüm ye! Salkım üzüm. Kuru üzüm. Seni bekler iki gözüm. Artık başka yok sözüm. Ye ye ye! Ye ye ye! Sen de üzüm ye!

Yukarıda verilen ifadelerde (n=1) Elif'in Düşleri çizgi filminde (Okul Üzümü, 6:53-7:48dk); Elif üzümle birlikte şarkı söyler. Şarkı söylerken dans eder ve tempo tutar. Onun bu hareketleri, müzik ve ritim eşliğinde hareket kazanımıyla ilişkilendirilmiştir.

Sonuç

Kitle iletişim araçları günümüzde büyük önem kazanmıştır. Bu araçlar içerisinde televizyon, etkin bir biçimde geniş kitlelere ulaşması nedeniyle ön plana çıkmıştır. Kullanma ve satın alma kolaylığı nedeniyle de her geçen gün daha çok insana ulaşabilme olanağına sahiptir. Muhakeme becerisine sahip olmamaları, neye inanıp neye inanmamaları gerektiğini tam olarak bilmemeleri nedeniyle çocuklar; televizyondan etkilenen öncelikli kitle olarak karşımıza çıkar. İzleyici

kitlesinin çocuk olması sebebiyle, televizyon karşısında geçirilen süre, izlenen programlar ve verilen mesajların önemi daha da artar.

Çocukların en çok taklit ettikleri kişilerin en çok gördükleri kişiler olmasıyla ve gelişimsel özellikleri sebebiyle onları etkileyebilecek programlar ise çizgi filmlerdir. izgi filmler çocuğun bilişsel, duygusal durumuna ve davranışlarına yakın olması nedeniyle çocuklar tarafından izlenir. izgi filmlerin izleyici kitlesinin çocuklar olması sebebiyle, çizgi filmler aracılığıyla verilen iletilerin önemi de büyüktür. Bu bağlamda çizgi filmlerin; eğlenirken öğrenme, kendilerini tanımalarını sağlama, kendi bedenini kullanma, objeleri kullanma, denge hareketlerini yapma, koşma, zıplama, fırlatma gibi temel becerileri geliştirmede bir araç olduklarını söylemek mümkündür.

Yapılan araştırmada; çizgi filmlerde söz konusu beceri ve kazanımların barındırılıp barındırılmadığı ve hangi sıklıkta sunulduğu içeriksel olarak karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda; Pepee, Kuzucuk ve Elif'in Düşleri izgi filmleri arasında en yüksek frekansa sahip motor gelişim hareketlerinin, Pepee izgi filminde sunulduğu görülmüştür. Pepee izgi filminin, okul öncesi çocuklar için özel olarak tasarlanan, özel danışmanlar, pedagog ve eğitim uzmanları tarafından hazırlanan bir içeriğe sahip olması araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir. Söz konusu çizgi filmlerde yer alan motor gelişim hareketlerinin denge ve yer değiştirme hareketlerinden çok, nesne kontrolü ve küçük kas kullanımı gerektiren hareketler yoluyla izleyiciye sunulduğu görülmüştür. Okul ncesi ğretim programında bu yaş çocuklar için en uygun öğrenme yönteminin oyun olduğu ve bütün etkinliklerin de oyun temelli düzenlenmesi gerektiği ilkesi, çizgi filmlerde sıklıkla top oyunları, ip atlama, resim yapma gibi oyun ve etkinliklerle sunulmuştur. Ayrıca 2-7 yaşlarında ortaya çıkan spor ve gelişmiş aktivitelere temel oluşturan koşma, yakalama, zıplama, atlama, fırlatma ve topa ayakla vurma gibi hareketlerin temel beceriler olarak sınıflandırılması; araştırmada nesne kontrolü ve küçük kas kullanımı gerektiren hareket frekanslarının yüksek olması sonucuyla uyumlu olduğunu gösterir.

Özellikle Pepee izgi filminde yer alan halk oyunları; müzik ve ritim eşliğinde hareket kazanımını doğrudan karşılamakla kalmayıp, kültürel değerlere ilişkin olumlu davranış biçimleri de kazandırır. Ancak izgi filmler göründükleri kadar masum olmayabilir. Geçmişte Pokemon veya rmcek Adam'ı kendileriyle özdeşleştiren çocuklar, uabileceklerini düşünerek yapılan

Okul Öncesi Eğitim Programında Yer Alan Motor Gelişim Kazanımlarının Çizgi Filmlerdeki Sunumu

atlama davranışları sonucunda yaralanmalarına dair haberler basına yansıdığından, yetişkinlerin ve anne babaların; çocukları için uygun olmayan içerik konusunda dikkatli olması gerekir.

Çocukları çizgi filmlerin zararlı etkilerinden korumak amacıyla, eğitici ve öğretici programların tespit edilerek izletilmesi gerekir. Ayrıca, oyun dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde, çocuğun televizyonla kurduğu ilişki arkadaşlarından soyutlanmasına ve oyunlara girip oyun kurma ve sürdürme sürecini de etkiler. Uzun süre televizyon izleyen çocuk; yüz yüze iletişim kurmakta zorlanarak sosyalleşme sorunları yaşar. Bu nedenle anne babanın zaman zaman bazı programları çocukla birlikte seyretmeleri, ona sorular sorup, onun sorularına cevap vererek televizyondan gelen mesajları anlamasına yardım etmeleri, çizgi filmlerde sunulan temel hareketleri çocukla birlikte yaparak motor becerilerin kazanılmasına yardım etmeleri, çocuğun televizyon karşısında geçireceği süreyi planlamaları ve çocuğun akranlarıyla dışarıda vakit geçirmesine imkân vererek sosyalleşmesini sağlamaları son derece önemlidir.

Kaynakça

Akınbay, H. (2014). *Okul öncesi dönemde oyunun önemi ve çocukların motor gelişimi üzerine etkileri*. <https://tez.yok.gov.tr> adresinden alındı.

Aydoğan, Y., Özyürek, A., & Gültekin Akduman, G. (2015). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. Ankara: Vize Yayıncılık.

Cesur, S., & Paker, O. (2007). Televizyon ve çocuk: Çocukların Tv programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 106-125.

Erdoğan, S. (2010). Erken çocukluk döneminde televizyonun sosyal gelişime ve değerler eğitimine etkisi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 764-767.

Günaydın, B. (2011). *Çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu: TRT Çocuk ve Yumurcak TV*. <https://www.rtuk.gov.tr> adresinden alındı.

İnce, M. (1991). *Çizgi filmlerin 6-18 yaş grubu bireylerin yaşantılarında yeri ve önemi*. <https://tez.yok.gov.tr> adresinden alındı.

Işık, M. (2007). *Televizyon ve çocuk*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Kale, R. (2003). *Okul öncesi dönemde beden eğitimi ve oyun öğretilimi*. Ankara: Nobel.

Kılınç, F. (2013). *Çizgi filmlerdeki temel sosyal değerler: Pepee ve Pocoyo örneği*.
<https://tez.yok.gov.tr> adresinden alındı.

Kurtulan, B. (2015). *Erken çocukluk döneminde (4-7 yaş) bilişsel beceriler ile sosyal beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi*. <https://tez.yok.gov.tr> adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: MEB.

Özer, D. S., & Özer, M. K. (2014). *Çocuklarda motor gelişim*. Ankara: Nobel.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2013). *Türkiye'de çocukların medya kullanma alışkanlıkları araştırması*. İstanbul: 1. Türkiye ve Çocuk Medya Kongresi.

şahin, M. (2009). *Eğitimsel bir bakışla öğrenme teorileri*. Ankara: Nobel.

Tavşancıl, E., & Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.

Ünal, N., & Durualp, E. (2012). Televizyonun okul öncesi çocuklar üzerindeki etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 93-104.

Yazıcı, E. (2011). *Televizyon yayınlarının olumsuz etkilerinden çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler*. <https://tez.yok.gov.tr> adresinden alındı.

Yeşilyaprak, B. (2011). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A., & şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar¹

Dr. Öğr. Üyesi Remzi BULUT²

Özet

Rusya Federasyonu, yer altı zenginlikleri bakımından dünyada önde gelen ülkelerden biridir. Dünya enerji ihracatının yüzde 7'sine sahiptir. Enerji kaynaklarını oluşturan ham petrol üretiminde ve doğalgaz rezervi sahip olması açısından dünyada ilk sırada yer almaktadır. Bundan dolayı ülke ekonomisi temel enerji kaynaklarını olan petrol ve doğalgaz ihracatına bağılıdır. Aynı şekilde, enerji kaynakları ve değerli madenler Rusya İhracatının temel elemanlarıdır. Ayrıca Rusya Federasyonu Dünyanın en büyük nikel ve elmas üreticisidir. Rusya Federasyonu sahip olduğu zengin kaynaklar sayesinde yabancı girişimcilere çeşitli fırsatlar sunmaktadır.

Bu çalışmada Türk girişimcilerinin yurt dışında üstlendikleri projeler incelenmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonunda Türk girişimcilerinin müteahhitlik hizmetleri ele alınmıştır. Bununla beraber Rusya Federasyonu'nun yabancı girişimcilere sunduğu fırsatlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Türk Girişimciler, Rusya Ekonomisi, Doğal kaynaklar

The Russian Federation Economy, Economic Opportunies To Foreign And Turkish Entrepreneurs Provided By Russia

Abstract

The Russian Federation is one of the leading countries in terms of unground sources in the world. It has the 7 % of the world energy exports. It is in the first place in the crude oil production that constitute energy sources and in terms of having natural gas reserves in the world. On account of this, Russian Economy depends on exports of oil and natural gas which are main energy sources. In the same way, its energy sources and precious metals are the

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
rbulut@mehmetakif.edu.tr

Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar

important components of the Russian Exportation. Furthermore, Russian Federation is the biggest producer in the diamond and nickel producing countries. The Russian Federation offers various opportunities to foreign entrepreneurs because of its affluence resources.

The abroad projects of Turkish Entrepreneurs are examined in this study. After breaking up Soviet Union, the projects of construction business of Turkish Entrepreneurs in Russian Federation are also dealt with in this study. At the same time, economic opportunities to foreign entrepreneurs provided by Russian Federation are mentioned.

Key Words: Russian Federation, Turkish Entrepreneurs, Russian Economy, Natural Sources

1. Rusya Federasyonu Ekonomisi

Piyasa ekonomisine geçiş sonrası Rusya ekonomisinin gelişiminde, yeraltı kaynaklar olan petrol, doğalgaz, kömür ve çok sayıda stratejik mineral ve metallerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Ülke ekonomisinin büyümesinde doğal kaynaklara paralel olarak ekonomik gücün oluşumunda vasıflı işgücünün varlığı da ayrı bir önem taşımaktadır. Rusya Federasyonu 146 milyonluk nüfusuyla Avrupa kıtasının en kalabalık ülkesi, yüz ölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir. Büyüyen ekonomisiyle 2014 yılı verilerine göre Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) 2 Trilyon ABD dolarını aşan ekonomik büyüklüğü, 2017 yılında ise dünya petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 1,3 trilyon dolara gerilemiştir (CIA World Fact Book, Dünya Bankası). Nominal GSYİH bakımından dünyanın 9. ve satın alma gücü paritesi bakımından ise 6. büyük ekonomisine sahiptir. Yine 2014 yılı itibarıyla satın alma gücüne göre kişi başına düşen GSYİH 25 bin ABD dolarından fazladır. 2009 yılı küresel ekonomik kriz nedeniyle ekonomisinde % 9 oranında küçülme yaşansa da, 2010 yılından sonra devamlı büyüme göstermiştir. 1991 yılı sonunda Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte piyasa ekonomisinin temelleri atılmaya başlamıştır. Rusya Federasyonu'nun kuruluşundan günümüze kadar geçen 27 yıllık sürede tam olmasa da, planlı ekonomiden, piyasa ekonomisine geçilmesi önemli bir gelişmedir. Günümüzde ticari ve ekonomik faaliyetlerin ve üretimin önemli bir kısmı özel teşebbüsler tarafından yerine getirilirken kamu kesimi ise doğal kaynaklar (özellikle petrol ve doğalgaz) ve mali piyasalar üzerinde etkin bir kontrol görevi üstlenmektedir. İstikrarlı şekilde ticari ve

ekonomik yapıya sahip olan Rusya Federasyonu, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi doğrultusunda reformlar ve dönüşümler yaşarken küresel ekonomiye ayak uydurduğu da açık olarak görülmektedir.

Rusya Federasyonu, enerji kaynakları ve üretimi bakımından dünyada süper güç olarak bilinmektedir. Keşfedilen dünyanın en fazla doğalgaz rezervine, petrol kaynakları bakımından sekizinci ve kömür madeninde ise ikinci büyük rezerve sahiptir. Başta Avrupa ülkeleri ve yakın komşularının en önemli petrol ve doğal gaz tedarikçisi durumundadır. İhracat gelirlerinin büyük kısmını (tahmini olarak % 80) doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Dünyada enerji sektörlerinde söz sahibi olan ülke, ikinci büyük doğal gaz üreticisi, elektrik enerjisi üretimi bakımından üçüncü durumdadır.

Sovyetler Birliği döneminde uygulanan merkezi planlama ekonomisi nedeniyle Rusya Federasyonu ve diğer BDT ülkelerinde olduğu gibi tüketim malları üretimi ve hizmet sektörü oldukça geri kalmıştır. 1990'lı yıllardan sonra piyasa ekonomisine geçiş reformlarının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte en fazla büyüme tüketim malları üretimi ve hizmet sektörlerinde gözlemlenmiştir. Rusya istatistik bürosu³ (Rosstat) verilerine göre 1990 yılı, Sovyetler Birliği döneminde hizmet sektörünün GSYİH'daki payı % 36'nın altında iken, bu rakam 1995 yılından sonra % 60 seviyelerine ulaşmıştır. Geçen 5 yıllık sürede yaklaşık olarak 2 kat artış göstermiş olması piyasa ekonomisi şartlarına uyum sağladığını ispatlamaktadır.

Sovyetler Birliği döneminde, farklı sistemle yönetilen ülkelere komşu olmaları, uzun kara ve deniz sınırlara sahip olunması ve sıcak denizlere açılma hayalinin var olması ağır sanayi ve savunma sanayii yönünde gelişme göstermesine neden olmuştur. Yakıt, enerji ve metalürji üretimi toplam sanayi üretiminin %35'ten fazlasını teşkil etmektedir. Elektrik ve gıda üretiminin sanayi üretimdeki payının yaklaşık ise %25 olduğu göz önünde bulundurulduğunda ileri teknoloji ve tüketim malları üretiminin Rus ekonomisinde çok küçük bir paya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Tekstil sektörünü de kapsayan hafif sanayinin sanayi sektörü içindeki payı çok az düzeydedir. Öz olarak ekonomi, büyük ölçekli ve ağır sanayi işletmelerin hâkimiyetinde olduğu bir gerçektir (Rusya Ülke Raporu, 2015: 13).

³ http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/

2. Piyasa Ekonomisine Geçiş Yılları

Rusya Federasyonunda, piyasa ekonomisine geçişin en kapsamlı olduğu yıl 1991 – 1998 yılları arasındadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu küresel olarak bütünleşik piyasa ekonomisine doğru, merkezi planlı ekonomiden hareket ederek radikal dönüşüm gerçekleştirmiştir. Radikal dönüşüm olan, piyasa odaklı yenileşme programı “*şok tedavisi*” olarak bilinir hale gelmiştir. Uygulanan reform ve dönüşüm politikalarının temeli IMF ve Amerikalı iktisatçıların yorumuna dayanmaktadır. Geçiş yıllarında uygulanan reform politikalarının sonucu ekonomide; işsizlik, enflasyon ve sosyal refahın bozulmalarına yol açmıştır. 1999 yılında GSYİH'daki yüzde 40 oranından fazla olan daralmalar yüksek enflasyonun yaşanmasına neden olmuştur. Devlet kontrolündeki stratejik öneme sahip olan işletmelerin büyük kısmı tartışmalarla sıkıntılı şekilde özelleştirilmiştir. Netice olarak yurt dışına büyük miktarda sermaye çıkışına neden olmuştur⁴ (<https://ru.wikipedia.org>).

1992 yılı başında mal ve hizmet fiyatlarının serbestleşmesi ve yeterli rekabetin oluşmaması mal ve hizmet fiyatlarında, aşırı yükselmelere neden olmuştur. Dolayısıyla yüksek derecede (% 2500 varan) enflasyon yaşanmaya başlamıştır. Enflasyon şokunu Rusya Federasyonu, 1997 yılına kadar dış ticarete yaşanan serbestleşme ve uluslararası petrol fiyatlarının yükselmesiyle % 11 oranlarına kadar düşürmeyi başarmıştır. 1998 yılında yaşanan ekonomik krizden çıkış için IMF yardımlarının arttırılması ve ihracatında % 70'lik kısmını oluşturan petrol fiyatlarının artmasıyla Rusya Federasyonu ekonomik açıdan toparlanma sürecine girmiştir. 2000 yılına kadar piyasa ekonomisine geçişin de etkisiyle dalgalı bir ekonomik yapıya sahip olan Rusya Federasyonu 2000'li yıllardan sonra siyasi istikrarın da oluşmasıyla iyi bir ekonomik trend yakalamıştır (İşcan & Hatipoğlu 2010: 28).

2.1. 1998 Yılı Siyasi Kriz

1998 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri sadece ekonomi ile sınırlı kalmayıp ülke yönetiminde de görülmüştür. Krizin etkisiyle 1998 - 2000 yılları arasında Rusya Federasyonu'nda beş defa başbakan değişmiştir. 1999 yılında Duma⁵ devlet

⁴ https://ru.wikipedia.org/wiki/Экономика_России

⁵Duma: Rusya Federasyonu federal meclisinin aşağı kanadına verilen ad. Çarlık Rusya'sında 1905-1917 yılları arasında etkin olan yasama meclisine de Duma adı verilir. Devlet Duması olan meclis 1993 Anayasasıyla kurulmuştur. Aynı anayasaya göre Parlatentonun diğer kanadı Federasyon Konseyi adını

başkanı Boris Yeltsin'i görevden alma girişiminde bulunsa da başarılı olamamıştır. Bu dönemde eski Varşova Paktı yesi olan Polonya, Macaristan ve ek Cumhuriyeti NATO'ya ve Avrupa Birliğine katılmıştır. Sovyetler Birliği'nden ilk ayrılan, Baltık lkeleri olarak adlandırılan Litvanya, Letonya ve Estonya da Avrupa Birliği'ne dâhil olmuştur.⁶ Bu lkelerin NATO ve AB'ye katılımları Rusya Federasyonu üzerinde psikolojik olarak negatif yönde etki yapmıştır. Rusya Federasyonu, piyasa ekonomisine geçiş yıllarında yaşanan ekonomik ve siyasi krizleri başarılı şekilde atlattığı söylenebilir (Bulut, 2017: 53). 2000'li yıllardan sonra ülke yönetiminde ve ekonomideki istikrarın yaşanması sıkıntılı yılların geride kaldığının en büyük kanıtıdır.

2.2. 2000'li Yıllar Sonrası Ekonomide İstikrarın Yakalanması

Rusya Federasyonu ekonomisi, piyasa ekonomisine geçiş yılları olarak bilinen 1991 - 1998 yılları arasında ekonomik krizler ve yeni yapılanmanın da etkisiyle durağan ve küçülen seyir izlese de 1998 yılından sonra istikrarlı büyüme sürecine girmiştir. 2000'li yıllardan sonra Dünya Bankası verilerine göre % 5'lik büyüme hızıyla dünyanın ilk büyük 20 ekonomisi arasında yer almıştır. 2008 küresel kriz Rusya Federasyonu ekonomisini uzun süre etkisi altına almamıştır. Ülkedeki ekonomik alt yapının varlığı ve yakalanan ekonomik ve siyasi istikrarın olmasından dolayı kriz yıllarının kolay atlatıldığı söylenebilir. 1997 - 1998 yıllarındaki yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin benzeri bir durum yaşanmamıştır. Tablo 1'deki 2009 yılı dış ticaret verileri krizin kısa süreli ve teğet geçtiğini doğrulamaktadır. 2012 yılı ekonomik verilerine göre GSYİH'sı 2,0 trilyon dolardan fazla olup, yıllık ortalama ihracatı 528,0 milyar dolar, ithalatı ise 335,7 milyar dolara ulaşmıştır.⁷ 2012 yılı GSYİH'nın sektörler arası dağılımı ise yüzde 4,4 tarım, yüzde 37,6 sanayi ve yüzde 58 hizmet sektöründen oluřmaktadır⁸. IMF ve Rosstat⁹ verilerine göre Rusya Federasyonu'nda 2013 yılında kişi başına düşen milli gelir 14.818 ABD doları seviyesinde, işsizlik oranı ise % 5,5 oranında ve GSMH ise 2 trilyon 118 milyar ABD doları olduğu belirtilmektedir (IMF ve Rosstat). İthalatını sanayi ve makine ekipmanları, kimyasal maddeler, alkollü içecekler, tütün, kahve,

alır. Meclisin 450 yesi dört yıl süreyle seçilir. 1993, 1995, 1999 ve 2004 seçimlerinde meclis üyelerinin yarısı nispi temsil yöntemiyle, diğer yarısı ise tek kişilik dar bölge yöntemiyle seçilmiştir. 2007 seçimlerinde ise tüm Duma yeleri nispi temsil yöntemiyle seçilecektir. Milletvekili seçilme yaşi 21'dir.

⁶www.counsellors.gov.tr/detay.cfm?AlanID=14&dil=TR&ulke=RF

⁷www.btso.org.tr/databank/countryreport/50-rusya.pdf

⁸www.sde.org.tr/ ve провѐд.рф/.../5866-analiz-export-import.html

⁹ Rosstat Federal Devlet İstatistik Kurumu demektir.

Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar

turunçgiller ve elektronik aletler oluşturmaktadır. İhracatının büyük bölümünü petrol ve ürünleri, doğal gaz, kömür, altın, gümüş, işlenmemiş elmas, silah sanayisi, yarı işlenmiş demir, motorlu taşıt ve madenlerden oluşturmaktadır (Rusya Ülke Raporu, 2015: 13).

2.3. Dış Ticaret

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini başarıyla tamamlayan Rusya Federasyonu, 1997 Asya ve 2008 küresel krizlerden kısa sürede fazla zarar görmeden çıkmayı başarmıştır. Nedeni ise SSCB'den büyük yer altı ve yer üstü mirasın Rusya Federasyonu'na kalmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka etken ise ihracata yönelik SSCB'den kalma büyük işletmelerin Rusya Federasyonunda yer almasıdır. Diğer BDT ülkeleri birbirlerine ve Rusya Federasyonu'na bağımlı olmasından dolayı hala tam olarak ekonomik istikrara kavuştuğu söylenemez.

Tablo: 1. Rusya Federasyonu Yıllık Dış Ticareti (Milyar \$)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam İhracat	301,2	351,9	468	302	396,6	516,1	524,7	521,8	497,8	341,5	285,5	357,1
Toplam İthalat	137,8	199,8	267	167	229	305,3	312,6	341,3	308,0	192,9	182,6	226,9

Kaynak: RF Federal İstatistik Servisi, Trademap

Rusya Federasyonu'nun dış ticareti olan ihracat ve ithalatının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu dalgalanmanın en önemli nedeni dünya doğal kaynaklar piyasasında fiyatların inişli çıkışlı bir seyir izlemesinden kaynaklanmaktadır.

2017 yılı verilerine göre Rusya'nın ihracatında ilk 5 ülke, Çin, Hollanda, Almanya, Belarus ve Türkiye oluşturmaktadır. İthalatında ilk 5 ülke ise, Çin, Almanya, ABD, Belarus ve İtalya'dır. 2017 yılında Türkiye, Rusya'nın ihracatında 5. ithalatında ise 16. sırada yer almıştır (Trademap).

2017 yılı verilerine göre, Rusya'nın ihracat kaleminde ilk sıralarda, ham petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen ham yağlar, petrol yağları ve minerallerden elde edilen yağlar, taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler; topak ve benzeri katı yakıtlar, demir çelikten yarı mamuller, buğday ve mahlut, işlenmemiş alüminyum yer almaktadır. İthalatında ise, tedavide kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar,

haberleşme araç ve gereçleri, elektrikli cihazlar, kara taşıtları için aksam, parçaları, ısı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar, otomobil, vagonlar, yarış arabaları, otomatik bilgi işlem makineleri, uniteleri ilk sıralarda bulunmaktadır (T. C. Ekonomi Bakanlığı: 2017).

3. Türk Girişimcilerinin Müteahhitlik Hizmeti

Coğrafi konum olarak Anadolu yarımadasında yer alan Türkiye insanlık tarihinin ilk olarak yerleşik düzene geçtiği yer olarak, tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Anadolu topraklarında M.Ö. 8 bin yıllarından itibaren 13 büyük uygarlık hayat sürmüştür. Bundan dolayı da zengin tarihi ve kültürel mirası barındırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen 95 yıllık süre zarfında inşaat sektörü başta olmak üzere birçok değişik alanlarda Türk girişimcileri ulusal ve uluslararası standartlarda proje gerçekleştirmesiyle kendisini kabul ettirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında dışa kapalı olan müteahhitlik hizmet firmaları 1970 yılından itibaren dış pazarlardaki iş fırsatlarından yararlanmanın yollarını aramaya başlamıştır.

Müteahhitlik hizmetleri esas itibarıyla bir nevi hizmet ihracatını oluşturmaktadır. Türk girişimcilerinin ilk müteahhitlik hizmeti ihraç ettiği ülke 1972 yılında Libya olmuştur. 1980 yılına kadar, kısa süre zarfında hizmet verilen ülkeler arasında Libya'nın yanı sıra Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, Yunanistan ve İnan da dahil olmuştur. Türk müteahhitlik firmalarının ilk faaliyetleri arasında; konut, liman, endüstriyel tesisler, yol/köprü/tünel ve kentsel alt yapı projeleri yer almaktadır.

1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ile pek çok Türk müteahhitlik firmaları Rusya Federasyonu'nun yanı sıra yeni bağımsızlığına kavuşan Orta Asya Cumhuriyetlerine açılmaya başlamıştır. Kısa zaman diliminde orta ve büyük ölçekli birçok projeleri hayata geçirmiştir. Türk girişimcilerinin 1990 – 1999 yılları arasında başta Rusya Federasyonu olmak üzere Avrasya lkelerinde tamamlanan projelerin oranı toplam uluslararası üstlenilen projelerin yüzde 60'ını teşkil etmektedir.

Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar

Tablo 2. Türk Müteahhitlerinin Yurtdışı Faaliyetlerin Ülkelere Göre Dağılımı (1972 - 2014)

Ülke	Proje Sayısı	Toplam Proje Bedeli (ABD \$)	Pay (%)
Rusya Federasyonu	1975	55.744.739.607	18,5
Türkmenistan	903	44.740.834.173	14,9
Libya	565	28.819.029.791	9,6
Irak	872	22.040.755.555	7,3
Kazakistan	414	19.330.603.971	6,4
Katar	117	15.085.321.033	5,0
Suudi Arabistan	221	14.362.762.427	4,8
Cezayir	250	11.043.807.315	3,7
Azerbaycan	340	9.859.130.244	3,3
BAE	105	9.233.334.471	3,1
Romanya	168	6.175.539.286	2,1
Umman	43	5.705.691.316	1,9
Afganistan	485	4.704.412.304	1,6
Ukrayna	156	4.382.851.285	1,5
İran	45	4.077.133.087	1,4
Gürcistan	188	3.448.430.580	1,1
Fas	48	3.367.991.196	1,1
Diğer	1211	38.705.824.899	12,7
Toplam	7706	300.828.192.540	100,0

Kaynak: TC. Ekonomi Bakanlığı

Türk müteahhitlik firmaları 5 kıtada kaliteli ve uygun fiyatlarla 104 ülke ile rekabet halinde projeler üstlenmektedir. Türk girişimcileri, müteahhitlik hizmetleriyle sınırlı kalmayıp; inşaat malzemeleri üretimi, konut yapımı, sanayi ve turizme kadar uzanan birçok alanda faaliyet göstermektedir. Başta pek çok Afrika, Avrasya ve Ortadoğu ülkesinde ve sadece müteahhitlik ve yapı hizmetleriyle kalmayıp, inşaat malzemeleri üretiminden, konut yapımı, sanayi ve turizme kadar uzanan çok çeşitli

yatırım alanlarında faaliyet gösteren Türk müteahhitleri tüm bu alanlarda uluslararası işbirliğine açık durum sergilemektedir.

2010 yılı sonrasında 2013 yılı başına kadar Türk müteahhitlik firmalarının yıllık uluslararası iş hacminde % 42 oranında artış kaydedilmiş, 2010 yılında 23,1 milyar ABD Doları olan yıllık yeni iş hacmi tutarı 2013 yılında 33 milyar ABD Doları ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2014 yılında ise %30,9 oranında bir düşüş kaydedilerek, yıllık iş hacmi 22,8 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Türkmenistan (%21,8), Rusya Federasyonu (%17,4) ve Irak (%10,7) son dönemde Türk müteahhitlik firmalarının en aktif olduğu pazarlar olarak öne çıkmıştır.

4. Rusya Federasyonu'nda Türk Müteahhitler

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası kısa süre içinde Türk Őirketlerinin Rusya Federasyonu'nda yaptıkları müteahhitlik hizmetleri önem arz etmektedir. Rusya Federasyonu'nda 170'den fazla Türk inşaat firması başta Moskova ve Petersburg olmak üzere pek çok kent ve Federasyon'a bağlı cumhuriyetlerde faaliyetlerde bulunmaktadır. nemli derecede birçok projeleri hayata geçirmektir. Türk müteahhitleri tarafından bu topraklarda Şimdiye kadar üstlenilen projelerin toplam değerinin 40 milyar doları aştığı hesaplanmaktadır. İnşaat dışında Türkiye'nin Rusya Federasyonu'ndaki ilk olarak yatırım alanları elektrik, ağaç sanayi, hizmet sektörü, bankacılık, turizm, cam Őiře ve yiyecek ve içecek üretimi sayılabilir.

1972 yılından günümüze kadar Türk müteahhitlik firmaları Rusya ve eski SSCB'de yaklaşık65 milyar dolara ulaşan 1.910 proje üstlenmiştir. Türk yurtdışı müteahhitlik sektörünün toplam 326,8 milyar dolara ulaşan proje portföyü içerisinde Rusya'nın payı yaklaşık olarak %20 seviyesindedir. Son yıllarda yaşanan küresel finansal kriz nedeniyle Türk müteahhitlerin pazardaki toplam iş hacminde daralma olmasına rağmen Rusya Federasyonu pazarı Türk müteahhitleri için söz konusu dönem itibarı ile yurtdışı faaliyetlerinin en fazla olduğu pazar konumundadır (T. C. Ekonomi Bakanlığı: 2017). Rusya Federasyonu barındırdığı yer altı zenginlikleri, geniş coğrafyası, zengin etnik ve kültürel yapısıyla yabancı girişimcilere ve özellikle de Türk girişimcilere değişik imkanlar ve büyük fırsatlar sunduğu bir gerçektir. Bu imkan ve fırsatlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Alt yapı sorununun olmaması,

Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar

- Vasıflı ve ucuz işgücünün var olması,
- Enerji ve doğal kaynaklara ulaşımın kolay olması,
- Türk girişimcilere vize kolaylığı ve hukuki prosedürlerin kolay olması,
- Türk ve akraba topluluğunun varlığı ve kültürel benzerlik,
- Her iki ülke toplumunun birbirlerini iyi tanınması,
- Asya ve Avrupa pazarlarına kolay ulaşım, gibi fırsatlar sayılabilir.

1972 yılı sonrası, Türk müteahhitlerin yurtdışında üstlendikleri işlerin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, genel ortalamada Rusya Federasyonu'nun yüzde 18,5 oranı ile lider ülke konumunda yer almaktadır. Rusya Federasyonu'nu yüzde 14,9 ile Türkmenistan ve yüzde 9,6 oranı ile Libya takip etmektedir.

Tablo 3. Türk müteahhitlik firmalarının 1990 – 2014 yılları Arası Seçilmiş Bazı Ülkelerde Üstlendikleri Projelerin Payları

Ülkeler	1990 – 1999 (%)	2000 – 2009 (%)	2010 – 2014 (%)
Rusya Federasyonu	34,5	15,5	17,4
Libya	13,7	12,4	
Kazakistan	7,8	7,2	
Türkmenistan	6,7	11,4	21,8
Irak	-	6	10,7

Kaynak: T. C. Ekonomi Bakanlığında derlenmiştir.

5. Rusya Federasyonu'nda Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) 1990 yıllar süresince Rusya'nın büyüklüğü ve ekonomik potansiyeline rağmen yetersiz düzeyde kalmıştır. Siyasi istikrarsızlık, ekonomik belirsizlik, yasal boşluklar ve ülkedeki iş ortamını olumsuz yönde etkileyen düzenlemeler ve vergi yükü ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişini olumsuz yönde etkileyen unsurlar arasında gösterilebilir. 2000'li yılların başından itibaren doğrudan yabancı yatırımlardaki artışlar dikkat çekmeye başlamıştır.

2016 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların tutarı, 2015 yılına göre % 62'lik bir artış göstererek 19 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta, devlet şirketi Rosneft'in % 19,5'lik hissesinin, İngiltere - İsviçre ortaklığı Glencore ve Katar Devlet Fonu konsorsiyumuna 10,5 milyar Euro (11,3 milyar Dolar) karşılığında satışı etkili olmuştur (T. C. Ekonomi Bakanlığı: 2017).

Rusya Federasyonundaki doğrudan yabancı yatırımların tutarı 2016 yılında 351 milyar Dolar, yurt dışına çıkan yatırımların tutarı ise 395 milyar Dolardır (EIU). İş ortamının belirsizliği ve bu alanda yaşanan sorunlara rağmen Rus pazarının sunduğu gcl fırsatlar nedeni ile ülkeye yabancı yatırım girişinin artmaya devam edeceği dşnlmektedir.

6. Sonuç ve neriler

Rusya Federasyonunda Türk müteahhitlik hizmetleri ve girişimcilerin olduğu birçok sektör enerji yoğun bir özelliğe sahiptir. Rusya'nın enerji sektöründe söz sahibi olması yabancı ve Türk girişimciler açısından bir fırsat niteliği taşımaktadır. Doğal gaz ve elektrik enerjinin sürekliliği ve güvenilirliği işletmelerin sürekliliği açısından hayati önem taşımaktadır.

Rusya Federasyonu ve diğer Orta Asya lkelerinde Türk firmaları yabancı diğer firmalar arasında şiddetli rekabet yaşanmaktadır. Genel olarak Türk müteahhitlik firmaları gereksiz fiyat indirimlerine girmesiyle, ileri dönemdeki üstlenilecek projeler için düşük fiyat seviyeleri oluşmakta, kar marjları azalmakta dolayısıyla da güven sarsılmaktadır.

Türk müteahhitlik firmalarının rekabet ortamına girilip girilmemesi konusunda devletin öncülüğünde çalışmalar yapılmalıdır. Rusya Federasyonu ve Orta Asya Cumhuriyetleri pazarları iyi değerlendirilmeli, bu ülkelerin sunmuş olduğu yer altı kaynakları, ucuz vasıflı işgücü ve enerji kaynakları gibi imkanlar fırsatlara dönüştürülmelidir.

Son söz olarak karşılıklı ticari ilişkilere de önem verilerek başta Rusya Federasyonu olmak üzere tüm Orta Asya Cumhuriyetlerinde söz sahibi olunmalıdır.

Kaynakça

- 1- AVATKOVA, V.A. , DRUJİLOVSKOGO, S.B. , FEDORENKO, A.V. (2013) “Rossiysko – Turetskiye Otnoşeniye: 2002 – 2012 Godı” [2002 – 2012 Yılları

Rusya Federasyonu Ekonomisi, Yabancı Ve Türk Girişimcilere Sunduğu Fırsatlar

- Arası Rus – Türk İlişkileri] Tsentr Blijnevostoçnih İssledovaniy, instut mejdunarodnih İssledovaniy MGİMO – Universiteta MİD, Rossii – Moskova
- 2- BULUT, R. (2014). SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda serbest Piyasaya Geçiş, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (MAKÜ) İİBF Dergisi, C 1, S 2, s. 7 – 19
 - 3- DEİK, (2012). “Rusya Federasyonu Ülke Bülteni”
 - 4- DEİK, (2015). “Rusya Federasyonu Ülke Bülteni”
 - 5- EBRD, (1994). Transition Report: Economic Transition in Eastern Europe and the Former Soviet Union. ISBN: 1-898802-05-X
 - 6- Ekonomika Rossii Vı 2011 – 2015 Godah, Ministerstvo Ekonomiçeskogo Razvitiya Rossiyskoy Federatsii 2016 God (Экономика России в 2011-2015 годах, Министерство экономического развития Российской Федерации 2016 год) [2011 – 2015 Yıllarında Rusya Ekonomisi, Rusya Federasyonu Ekonomi ve Kalkınma Bakanlığı, Yıl: 2016]
 - 7- Ekonomika Rossiyskoy Federatsii / Zakonodatelstvo Stran SNG (Экономика Российской Федерации | Законодательство стран СНГ), [Rusya Federasyonu Ekonomisi / BDT Ülkelerinin Mevzuatı] ru.spinform.ru/economics.html
 - 8- Ekonomika Rossii – Wikipedia (Экономика России — Википедия), [Rusya Ekonomisi - Wikipedia] https://ru.wikipedia.org/wiki/Экономика_России
 - 9- Ekonomika Rossii. Osnovniye Çertı Rossiyskoy Ekonomiki (Экономика России. Основные черты российской экономики), [Rusya Ekonomisi. Rus Ekonomisinin Temel Özellikleri] www.ereport.ru/articles/weconomy/russia.htm
 - 10- GANMET, D. (2006). “Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme Uygulamaları ve Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T. C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara,
 - 11- GÜNGÖR, T. (2006). “Sovyet Sonrası Orta Asya Sosyalist Devletten Sosyal Devlete Geçiş” Tasam Yayınları, İstanbul
 - 12- İŞCAN, İ. & HATİPOĞLU, Y. Z. (2008), “Rusya’da Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve 2008 Küresel Kriz”, dergipark.gov.tr/iuifm/issue/815/8902
 - 13- KONDRAKOV, A. V. & Ark. (2011). *Analiz i Regulirovaniye Tsikliçeskogo Haraktera Razvitiya Ekonomiçeskoy Dinamiki Stran Sodrujestva Nezavisimih*

- Gosudarstv V Kontekste Modernizatsiyi*, 2011. [Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik dinamiklerin Gelişmesinin Modernleşme Bağlamındaki Döngüsel Karakterin Düzenlenmesi ve Analizi]
- 14- Rusya Federasyonu Ülke Raporu 26.05.2014
 - 15- T.C. (2013). Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporu, “Rusya Federasyonu’nun Genel ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler”.
 - 16- T. C. Ekonomi Bakanlığı: 2017
 - 17- Trademap
 - 18- www.rusia.mfa.md/economy-ru/ (16.05.2018)
 - 19- CIA World Fact Book, Dünya Bankası
 - 20- Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)
 - 21- Ekonomi Bakanlığı (<http://www.ekonomi.gov.tr/>)
 - 22- Dünya Bankası (<http://www.worldbank.org/>)
 - 23- Dışışleri Bakanlığı (<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>)
 - 24- Trademap
 - 25- <https://ru.wikipedia.org>
 - 26- http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/

Toplumsal Cinsiyet Yönuyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler¹

Dr. Öğr. Üyesi H. Burçin Henden Şolt²

Özet

Yerel yönetimler; kentlilerin istek ve taleplerini yerine getirme görevini sürdüren; demokrasi, yerinden yönetim ve katılım kavramlarıyla bütünleşmesi beklenen kamu tüzel kişilikleridir. Hem 5393 sayılı Belediye Kanunu, hem de Kentli Hakları Deklarasyonu kenti paylaşan insanlara çeşitli hizmetler sunulmasını öngörmektedir. Önemli olan kentsel hizmetlere erişim konusunda dengeli dağılımın yapıp yapılamadığıdır. Kadın kentlilerin nüfusları oranında kentsel hizmet alamadığı bilinen bir gerçektir. Bu çalışma; kentsel hizmetleri kadın bakış açısı ile irdelemeyi amaçlamaktadır. Yasal açıdan kadına dair yerel yönetim görevleri ve Kentli Hakları Deklarasyonu'na göre kadınlara sunulması gereken hizmetlerin yorumlanması önemlidir. Toplumsal kültürlerin cinsiyet algısına yüklediği anlamlardan dolayı hizmetlere erişilebilirliği kısıtlanan kadınlar, kentleşme sürecini erkeklere oranla daha yavaş yaşayabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramının kentsel hizmetlere erişim açısından değerlendirilmesi sadece kadınların değil; ülkenin sorunu olarak görülmelidir. Kent planlama yaklaşımlarının kadınların toplumda değişen rollerine cevap vermesi gereklidir. Kent hizmetlerine güvenli erişilebilirlik, konforlu ve aktif bir yaşam için beklentileri karşılayacak stratejiler geliştirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Kent, Yerel Yönetim, Kent Planlama, Toplumsal Cinsiyet, Yönetişim

According to Social Gender Female Urbanist's Rights and Urban Services

Abstract

Local governments have been tasked with meeting the demands and demands of the city. Democracy, decentralized management and participation concepts are expected to integrate with

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Bülent Ecevit Üniversitesi Alaplı Meslek Yüksekokulu, burcinhenden@hotmail.com

Toplumsal Cinsiyet Yönüyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler

the public legal personality. Both the Municipal Law no. 5393 and the Declaration of Urban Rights envisages the provision of various services to people sharing the city. It is important whether a balanced distribution of access to urban services can be made. It is a well-known fact that women do not receive urban services in proportion to their population. This study aims to examine urban services from the perspective of women. It is important to interpret the services to be provided to women according to the local government duties and the Urban Rights Declaration. Women who have limited access to services due to the meanings of gender perceptions of social cultures can experience the urbanization process more slowly than men. The evaluation of the concept of gender inequality in terms of access to urban services should be seen not only as a problem of women but also as a problem of the country. Urban planning approaches should respond to women's changing roles in society. Strategies should be developed to meet expectations for safe accessibility, comfortable and active life for urban services.

Key Words: City, Local Government, Urban Planning, Gender, Governance

Giriş

Yerel yönetim konusunda ulaşılan kaynakların pek çoğu demokrasi kavramı ile yerel yönetim arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Öyleki yerel yönetim denilince beraberinde yerel demokrasi ve demokratik yerel yönetim olguları da tartışılır hale gelmiştir. Örneğin Tocquivelle'e göre (1962:52-54); yerel yönetim kuruluşları özgür ulusların gerçek gücünü oluşturur. Nasıl ilköğretim bilimin temelini atmaktaysa, yerel yönetimlerde toplumların özgürlüğüne katkıda bulunur. Başka bir deyişle yerel yönetimler demokrasinin okuludur. Hill'e göre (1974: 22-24); halk katılımı, çoğunluk ilkesi ve seçmenlere karşı hesap verme sorumluluğu gibi değerlerin yerel yönetimlerde hayata geçirilmesi daha kolaydır.

Demokrasi tanımı insan hakları, çoğulculuk, katılımcılık, anlaşma/sözleşme düzlemi gibi olgularla bir arada anılmaktadır. Kentlerin yönetiminden sorumlu olan yerel yönetimlerin tanımı ile eşleştirdiğimizde; yöre halkının istek ve ihtiyaçlarını karşılamakla görevli kamu kurumu olma açıklaması yerel yönetimleri halka karşı sorumlu, çoğulculuğu ve insan haklarını yürütmek ve kollamakla yükümlü kılmaktadır. Kentsel hizmetlerin sunumunda dengeli dağılım ve erişilebilirlik önemli hususlardır. Bu noktada devreye kadın kentlilerin bu hizmetlere erişebilme durumu girmektedir. Oysa hem insan hakları, hem 5393 sayılı

Belediye Kanunu, hem de Kentli Hakları Deklarasyonu alınması gereken hizmetleri hak olarak tanımlamıştır. Kentsel hizmet sunumundan faydalanma konusunu cinsiyet eksenini üzerinden tartışma durumu toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramını ortaya koymaktadır.

Bu araştırma, yasa ile belirtilen kentsel hizmetleri kadın bakış açısıyla irdelemeyi amaçlamaktadır. Çünkü, dünyada gelişmişlik düzeyi sıralamalarına bakıldığında, en önemli kriterlerden birinin kadınlara verilen değer ve hizmetlere erişim imkanları olduğu grlmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kadın kentlilerin yerel yönetim hizmetlerinden faydalanabilme durumu sadece o kentin sorunu değil; bütünsel bakışla ülkesel kalkınmanın da göstergesidir. Demokratik yerel yönetim, demokratik toplumların yansımasıdır. En temel tanımı ile halkın kendi kendini yönetmesi denilen anlayışın tabandan tavana yayılımı, yöneten-yönetilen ilişkisinin düzgün örgütlenmesinden geçmektedir. Yerel yönetimler halka en yakın kamu kurumlarıdır. Dolayısıyla bu etkileşimin tesisi için doğru zemin kentler ve yerel yönetimlerdir.

1. Yerel Yönetimlerde Kentsel Hizmet Kavramı Ve Boyutları

Yerel yönetimler; kentte yaşayanların gündelik yaşamlarını doğrudan etkileyen politika ve hizmetlerden sorumlu; kurumsal iletişimin daha rahat sağlanabileceği kamu tüzel kişilikleridir. Başka bir deyişle, hizmet sunan ile kullanıcı arasındaki temasın en rahat sağlandığı yönetim mekanizmasıdır. Günümüzde yerinden yönetim bakış açısının genişlemesinden dolayı yerel yönetimlere verilen önemde artmış durumdadır.

Toplumsal Cinsiyet Yönüyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler

Tablo 1: 5393 Sayılı Belediye Kanunu'na Göre Belediyelerin Görevleri

14. Madde	
Belediyenin Görev ve Sorumlulukları	
14/ 1-(a)	14/ 1-(b)
Belediyenin Temel Görev Alanları	Belediyenin İsteğe Bağlı Görev Alanları
<ul style="list-style-type: none">• Kentsel Altyapı• Coğrafi ve Kent Bilgi Sistemleri• Çevre ve Çevre Sağlığı• Temizlik ve Katı Atık• Zabıta• İtfaiye• Acil Yardım• Kurtarma ve Ambulans• Şehir İçi Trafik• Defin ve Mezarlıklar• Ağaçlandırma• Park ve Yeşil Alan• Konut• Kültür ve Sanat• Turizm ve Tanıtım• Gençlik ve Spor• Sosyal Hizmet ve Yardım• Nikah• Meslek ve Beceri Kazandırma• Ekonomi ve Ticaretin Geliştirilmesi• Kadınlar ve Çocuklar İçin Koruma Evleri Açma (Büyükşehir Belediyeleri ve Nüfusu 50 Bini Geçen Belediyeler)	<ul style="list-style-type: none">• Okul Öncesi Eğitim Kurumları Açmak• Okul Binalarının İnşaatı, Bakım ve Onarımı, Malzeme İhtiyaçlarının Karşılanması• Sağlık Tesisi Açma ve İşletme• Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, Bakımı ve Onarımı, Yeniden İnşası• Öğrencilere ve Amatör Spor Kulüplerine Destek• Amatör Spor Karşılaşmaları Düzenlemek• Başarılı Sporculara Ödül Vermek• Gıda Bankacılığı Yapmak

Yıldırım'a göre (1992) yerel yönetimler; kentlilerin ortak gereksinimlerini yerine getirmek; ekonomik, sosyal ve kültürel zenginliğine ve refahına ilişkin yerel hizmetleri görmek üzere kurulan; bu hizmetleri genel yetkiyle, kendi sorumluluğu altında ve yerel topluluğun yararları doğrultusunda yerine getiren; hiçbir ayırım gözetmeden insanı yerel demokrasinin temeli kabul eden; işleyişinde açıklığı, şeffaflığı insan haklarını, çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerini yaşama geçiren, yetkilerin yerel topluluğa en yakın yönetim birimince kullanıldığı, kamu tüzel kişiliğine sahip, özerk ve demokratik bir yönetimdir. Tablo 1'de görüldüğü gibi yerel yönetimlerin görevleri 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun (2005) 14. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Her ne kadar yasayla belirtilmiş görevler olsa da kentsel hizmet; o şehirde yaşayan halkın taleplerine uygun sunumlar yapmak anlamını taşımaktadır.

Mackenzie (1961) yerel yönetim düşüncesinin dayandığı değerleri şöyle özetlemektedir:

- a. Yerel yönetim, insanların geleneksel haklarını yansıtan bir kurumdur.

- b. Bazı kamu hizmetlerini etkin ve uygun bir biçimde halka sunulması yönetimidir.
- c. Halkın siyasal eğiliminin bir aracı olduğu için de ayrıca değeri taşımaktadır.

Kentte yaşayanların gereksinim ve isteklerinin karşılanabilme durumu yaşam kalitesinin belli düzeye getirilmesi çabası şeklinde de yorumlanabilmektedir. Yaşam kalitesinin iyileştirilmesiyle ilgili bir talepte bulunulduğunda ilk olarak tüketim araçlarının örgütlenme biçimi ve onların diğer faaliyetlerle (üretim, yönetim, değışim) olan ilişkileri ele alınmaktadır (Castells, 1997). Yaşam kalitesinin artışı, bireylere sunulan hizmetin beklentileri karşılaması ile doğru orantılıdır. David Harvey (2006), kent hizmet hakkını var olana erişim hakkından öteye taşımakta, var olanı değıştirme hakkı olarak nitelendirmektedir. Göymen'e göre (1997); yerel yönetimlerin yanıt verdikleri kentsel hizmetler ve bu gelişmeleri sağlayan etkenler üç başlıkta toplanabilmektedir:

1. Siyasal boyut
2. Toplumsal boyut
3. Yönetimsel boyut

Kentsel hizmetlerin siyasal boyutu; kentin heterojen yapısını destekleyebilecek nitelikte hizmet grupları ile kentli memnuniyetini sağlama çabasına dayanmaktadır. Çünkü bu durum yerel yönetimlerin devamlılığına destektir. Toplumsal nitelikler kent kimliği ve kültürüne bağlı olarak şekillenebilen kentsel hizmet gruplarını ifade etmektedir. Toplumsal boyut, gelenek görenek, tarihsel gelişim, yöresel ve iklimsel faktörlere bağlı olarak kentsel hizmetlerdeki öncelik sıralamasını belirlemektedir. Yönetimsel yani idari boyut ise; hem merkezi yönetim/yerel yönetim ilişkilerinin düzeyi, hem de mali özerklik yapısının şekillenmesi ile bağlantılıdır.

2. Kadınlar Ve Kentsel Haklar

Hak kavramı ele alındığında ilk olarak akla gelen şey insan haklarıdır. İnsan hakları, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin kabulü ile özellikle devletlerin anayasalarında yer almaya başlayarak uluslararası niteliğe sahip olmuştur. Kavram; tüm insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olması anlamını taşır. Herkes, cinsiyet, ırk, renk, din, dil, yaş, tabiiyet, düşünce farkı, ulusal veya toplumsal köken, zenginlik gibi fark olmaksızın kanun karşısında eşittir. Kentsel hakların temelinde de bu yatmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Yönüyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler

Kent planlamasının ana paradigması yukarıda sıralanan niteliklerin tümüne ulaştırılması hedeflenen hizmetler organizasyonudur. Kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan bireylerin eşit, dengeli ve gereksinimleri oranında yararlanması, eğitsel, sanatsal, siyasal etkinliklere ve süreçlere etkin bir biçimde katılma olanaklarına sahip olmasıdır (Geray, 1998). Henri Lefebvre bireylerin kent hakkının kuramsal temellerini ortaya atmış; kentsel hak sahibi olmanın özgürlük, toplumsallaşmada bireyselleşme, yaşam alanı (habitat) ve yaşam biçimi gibi hakların en üst düzeyi olarak ortaya çıktığını ve katılma hakkıyla birlikte vurgulandığını ifade etmiştir (1996: 19).

Kentli hakları konusunda önemli kaynaklardan biri de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir (1948). Kentsel hakların sorgulanması, insan yerleşimlerinin sorunlarının tartışma olanağı bulması ile gelişme sürecine girmiştir. BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABİTAT I) konut, yerleşme ve kentleşme sorunlarını tartışabilmek adına 1976'da Kanada Vancouver' de gerçekleştirilmiştir. HABİTAT II 1996 yılında İstanbul'da düzenlenmiş; her kentlinin sürdürülebilir bir ortamda yaşama hakkı olduğu vurgulanmıştır. Kentli hakları konusunda referans niteliğinde olan gelişme ise Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında Kentli Hakları Deklarasyonu'nu ve Avrupa Kentsel Şartı'nı kabul ve ilan etmesidir. Şart önceki birçok uluslararası metinden farklı olarak hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır (Mimarlar Odası, 2018). Tablo 2'de deklarasyonun 20 maddesinin başlıkları yer almaktadır. Her bir madde kent yaşamı içerisinde birey ve toplum olmanın getirdiği hakları içermektedir.

Tablo 2: Kentli Hakları Deklarasyonu Maddeleri

Kentli Hakları Deklarasyonu Maddeleri	
1	Güvenlik
2	Kirletilmemiş sağlıklı bir çevre
3	İstihdam
4	Konut
5	Dolaşım
6	Sağlık
7	Spor ve dinlence
8	Kültür
9	Kültürlerarası kaynaşma
10	Kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre
11	İşlevlerin uyumu
12	Katılım
13	Ekonomik kalkınma
14	Sürdürülebilir kalkınma
15	Mal ve hizmetler
16	Doğal zenginlikler ve kaynaklar
17	Kişisel bütünlük
18	Belediyeler arası iş birliği
19	Finansal yapı ve mekanizmalar
20	Eşitlik

UNESCO ve Birleşmiş Milletler HABITAT (2005) gibi kurumlarında katkı verdikleri Dünya Kent Hakkı Şartı; kent hakkını kentlerin sürdürülebilirlik, demokrasi, hakkaniyet ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda adil bir Şekilde kullanılması olarak tanımlamaktadır. Bu Şart; Őiddetten, her tür kirlilikten, bozuk ve çarpık kent çevrelerinden arınma hakkı; yaşadığı kent çevresini demokratik koşullarda kontrol edebilme hakkı; insanca konut edinme, sağlık, kültür hizmetlerinden yararlanma, dolaşım özgürlüğü gibi temel kentli haklarının olduğu inancını esas kabul etmektedir. Ayrıca Şart; söz konusu hakların, yaş, cinsiyet, ırk, inanç, milliyet, sosyoekonomik ve politik statü, ruhsal ve bedensel özür gözetmeksizin, tüm insanlara eşit koşullarda uygulanmasını savunur. Bu nedenle, yerel ve bölgesel yönetimlerin önemli bir sorumluluğu, doğru kalkınma stratejileriyle, söz konusu kentli haklarını korumaktır.

Toplumsal Cinsiyet Yönüyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler

Türkiye’de kentsel haklar ele alındığında yasal anlamda başvuru kaynaklarından biri 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 13.maddesidir. Yasaya göre: *“Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır.”* Bu maddeden anlaşılacağı üzere ilgili yasa yolu ile kentlilere sağlanması hedeflenen hak ve hizmetler Kentli Hakları Deklarasyonu maddeleri ile örtüşmektedir.

1994 yılında yayınlanmış olan Avrupa Kentte Kadınlar Şartı (European Charter for Women in the City, 1994) kent mekânına toplumsal cinsiyet perspektifinden bakan bir rapor niteliği taşımaktadır. Tablo 3’te görüldüğü gibi bu rapor, toplumsal cinsiyete duyarlı kentlerin nasıl olması gerektiğini 12 madde ile belirlemiştir.

Tablo 3: Avrupa Kentte Kadınlar Şartı İlkeleri

Avrupa Kentte Kadınlar Şartı İlkeleri	
1	Kadınların aktif vatandaşlığı
2	Karar verme ve demokraside tam eşitlik
3	Kadınların eğitimden araştırmaya, çalışma alanlarında, kent ve ülke planlamasındaki tüm mesleklerde, kentsel mekânda, barınmada, kentte dolaşım ve güvenlikte eşit fırsatlara sahip olmaları gerekliliği
4	Kadınların bilgiye erişimlerini ve kendi yeterliliklerini güçlendirmek için çeşitli mekânlara sahip olmaları gerekliliği
5	Kadınların gündelik yaşamının politik bir konu olarak ele alınması ve kadınların sosyal bağlarını geliştirecek araçlara erişimlerinin sağlanması gerekliliği
6	Sürdürülebilir gelişme açısından doğal çevreyi koruma politikalarına dâhil edilmeleri gerektiği
7	Her kadının hatta yoksunluk durumunda olan ya da izole edilmiş olan kadınların toplumsal güvenlik ve dolaşım hakkına sahip olduğu
8	Mahalle ve konutlarda kalite ve çeşitliliğin; ayrıca kamusal hizmetlere yakınlığın sağlanması
9	Toplumun tüm alanlarında özellikle de eğitimde toplumsal cinsiyet bağlamında bir perspektifin geliştirilmesi gerektiği
10	Tüm yükseköğretim kurumlarında toplumsal cinsiyet konusunda pilot projeler geliştirilmesi
11	Toplumsal cinsiyet, özellikle de kalıplaşmış yargıların değiştirilmesinde medya ve ayın organlarının rolü
12	Şartın güçlendirilmesi için tüm ağların kullanılması gerekliliği

Avrupa'daki en geniş kapsamlı yerel ve bölgesel yönetimler birliği Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyidir. Ana amacı yerel/bölgesel özerklik ve demokrasi temelinde güçlü, birleşik ve de yerindenlik ilkesi uyarınca karar almak; vatandaşlara mümkün olduğunca yakın biçimde hizmet verebilen bir Avrupa oluşturabilmektir. Kadın erkek eşitliğinin yerel ve bölgesel düzeyde geliştirilmesini hedefleyen Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR, 2018) 2005 yılında *Eşitlikçi Kent* adında bir proje hayata geçirmiştir. Proje kapsamındaki Avrupa kentleri ve belediyelerindeki uygulama yöntemlerinin analiz edilmesi yoluyla kadın kentlilerin hakları konusunda olumlu gelişmeler elde edilmesi amaçlanmıştır. Yerel Yaşamda Avrupa Kadın Erkek Eşitliği şartı, Mayıs 2006'da Innsbruck'da düzenlenen CEMR genel kurulunda sunulmuştur (Avrupa Kadın Erkek Eşitliği şartı, 2006). Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimlerin yetkilerini kullanmak ve ortaklıklar oluşturmak suretiyle kentliler için daha fazla eşitliği hayata geçirme görevini edinmeleri amacıyla hazırlanmıştır.

2015 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği için hazırlanan İnsan Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü Hakkındaki Araştırma Temelli Raporda (Human Rights Council, 2015) yerel yönetimler ile insan hakları arasındaki ilişki belirlenmiştir. Yerel yönetimlerin insan hakları alanındaki görevleri üç ana kategoriye ayrılabilir:

- Haklara saygı gösterme görevi: Yerel yetkililerin kendi eylemleri yoluyla insan haklarını ihlal etmemesi gerektiğini ifade eder. Örneğin, eğitim, sağlık, yeşil alan, kentsel altyapı gibi hizmet sunumlarında, belirli toplulukların veya grupların yararlanmalarını engelleyici ya da kısıtlayıcı bir tavrı olmamalıdır. Başka bir deyişle; hizmetlere erişilebilirlikte eşitlik politikası izlenmelidir.
- Hakları koruma görevi: Üçüncü tarafların bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmemelerini sağlamaya yönelik önlemlerin alınması anlamına gelir.
- Hakların kullanılmasını sağlama görevi: Yerel yönetimlerin yurttaşların insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmalarını kolaylaştırmak için eyleme geçmeleri gerektiği anlamına gelir.

Yerel yönetimler engelli kişiler, etnik azınlıklar, cinsiyet ayrımcılığı kurbanları, çocuklar ve yaşlı kişiler gibi dezavantajlı durumdaki grupların haklarının korunması ve desteklenmesine özel bir önem göstermelidirler. Bu açıdan, yerel yönetimlerin bu

Toplumsal Cinsiyet Yönüyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler

gruplara sağladıkları hizmetlerin kalitesi yerel yönetimlerin uygulamada insan haklarına ne denli saygı gösterdiklerini belirleyen bir test niteliğindedir (Akay, 2016). Bu noktada kadın kentlilerin haklarının da aynı bakışla ele alınmasının gereği ön plana çıkmaktadır. 5393 Sayılı kanunun görevlerle ilgili 14. maddesinde görev sıralamasının ardından şöyle bir ibare yer alır:

- Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir.
- Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur.
- Hizmet sunumunda kadınlar, çocuklar, engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.
- Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye sınırlarını kapsar.

Buradan da anlaşılmaktadır ki; esasen kanun koyucular bile kadınları kentsel yaşam içinde dezavantajlı kesim içerisine dahil etmekte ve onlara yönelik hizmetler sunumuna ayrı bir vurgu yapmaktadır. Bu bakış açısı bizi toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramını irdelemeye yönlendirmektedir.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kentlere Yansıması

Dünya genelinde kentlerde yaşama oranı giderek artmaktadır. Ancak kentin nimetlerinden yararlanma ve gerçek anlamda kentleşme konusunda cinsiyet olgusu önemli bir ayrım noktasıdır. Kentleşmenin üç belirleyeni vardır. Bunlar; sosyal hakların varlığı yoluyla mekânsal açıdan kentin kullanılması, kentsel hizmetlerden faydalanılması ve kentsel tüketim kalıplarının benimsenmesidir (Sosyal Politika, 2018). Toplumların getirdiği cinsiyet rolleri bu belirleyici faktörleri kadınlar açısından erişilemez kılabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak yorumlanabilecek bu durum feminist bakışın ötesinde; kentli kadınların yaşamsal gereklerine ulaşabilmelerindeki kısıtlılıkları ifade etmektedir. Öyleki; ortak alan olarak tanımlanabilecek kentsel mekanlarda ötekileştirme yaşayan kadınlar; hizmetlere erişim ve kullanım yönüyle sıkıntı yaşamaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının öğrenimi, iş yaşamına katılımı ve gelirini olumsuz olarak etkileyerek ve toplumsal baskı oluşturarak kadının sağlığı başta olmak üzere ilişkin pek çok soruna neden olmaktadır (CEDAW, 2005). Toplumsal cinsiyette eşitlik; yasalar önünde kadın ve erkeğe eşit davranılması, aile ve toplum içinde

kadın ve erkeğin; kaynaklardan, fırsatlardan ve hizmetlerden eşit yararlanmaları olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1998).

Kentsel alanda istihdam olanakları, yerel siyasete katılım, evlilik ve aile yaşamında yüklenen roller açısından kadınlarda belirgin farklılıklar görölmektedir. Akın ve Demirel'e göre (2003) toplumsal eşitsizlik en çok gelir ve servet dağılımında kendisini göstermekte; dünyada yoksulların %70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet düzeni ile şekillenen toplumsal yapı içinde kadınlar aleyhine oluşan ayrımcılık; tüm toplumsal sistemde, örgütsel düzeyde, iş ve meslek düzeyinde, çalışma ilişkilerinde, yaşamın her alanında üretilmektedir (Savcı, 2000). Türkiye İstatistik Enstitüsü verilerine göre (TÜİK, 2018); 2016 yılı hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %46,3 olup bu oran erkeklerde %65,1, kadınlarda ise %28 dir. Cinsiyete ve ekonomik faaliyetlere göre istihdam oranı incelendiğinde, tarım sektöründe toplam istihdam oranı %19,5, erkek istihdam oranı %15,5, kadın istihdam oranı %28,7 dir. Sanayi sektöründe toplam istihdam oranı %26,8, erkek istihdam oranı %31,6, kadın istihdam oranı %15,9 dur. Hizmet sektöründe ise toplam istihdam oranı %53,7 olup bu oran erkeklerde %53, kadınlarda %55,4 dir. Sadece bu veri bile kentsel yaşamın gereği olan iş hayatına katılımı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin göstergesi sayılabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, 2008 yılından beri UNESCO'nun küresel önceliklerinden biri olarak yer almaktadır. UNESCO'nun toplumsal cinsiyet eşitliği vizyonu (2018), Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığı Ortadan Kaldırma Sözleşmesi, Pekin Beyannamesi ve Eylem Planı gibi uluslararası hareketlerle birlikte ilerlemektedir. UNESCO'nun toplumsal cinsiyet önceliğinin temel amacı, yaşamın her alanında kadın ve erkeklere fırsat veren çevreler yaratmak için kurumun yeteneklerini güçlendirmek, sürdürülebilir kalkınma ve barışın faydalarına katkı sağlamaktır.

Gerek 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belirlenmiş görevler gerek Kentli Hakları Deklarasyonu gerekse Avrupa Kentte Kadınlar Şartı İlkeleri açısından bakıldığında; kentsel alanların kadınlar açısından tam olarak faydalanır durumda olamadığı açıktır. Bu durumun iyileşebilmesinin yollarından biri katılım olanaklarının artırılması, kadına yönelik yerel yönetim politikaları geliştirilmesi, eğitim olanaklarının artırılması ve istihdam politikaları geliştirilmesidir. Bunların yapılabilmesine destek verecek araçlardan

biri de kent planlamadır. Kentsel kamusal alanların tasarımında kentsel kimlik, kent güvenliği ve diğer faktörler göz önüne alınmalı; kadımsal kullanılabilir mekanların yaratılabilmesi açısından stratejiler ortaya konulmalıdır.

3. Sonuç Ve Değerlendirme

Kentler yaşamın her alanında farklılıkların yaşanabileceği ortamlardır. İnsanlar açısından temel farklılık olarak tanımlanabilecek cinsiyet farkı; kentsel hizmetlere erişim konusunda farklı tezahür edebilmektedir. Kentsel hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili ilk temas noktası niteliğinde olan yerel yönetimler için sözü edilen farklı grupların hepsini ilgilendirebilecek bir soru olmalıdır: “Hizmetlere erişimde dengeli dağılım sağlayabiliyor muyuz?”. Bu sorunun yanıtını ararken karşılaşılabilecek kavramlardan birisi toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Biyolojik cinsiyetin ötesinde kentsel haklardan faydalanmadaki eşitsizliği ifade etmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde, farklı kriterlerle bu eşitsizliğin durumu tartışılrsa da kadın kentlilerin haklarının ne denli karşılandığı ve kente karşı beslenen duygunun ne olduğu daha önemlidir. Bu çalışma kentlerde kadın olmayı, yerel yönetim görevleri ve kadın kentlilerin hakları yönünden irdelemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek hamleleri yapacak kurumların başında yerel yönetimler gelmektedir. Ülkelerin dünya ölçeğindeki yeri, belirli hizmetleri sunum ve kullanım dengesinden kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda yerellik lehine tartışılan kentsel alanların karar alma mekanizmalarına kadın kotaları konulmalı; sivil toplum örgütlerinin toplumsal cinsiyet açısından yapacağı pozitif faaliyetlere destek sağlanmalıdır. Kadınların sosyal rollerinin güçlendirilmesi adına yerel kalkınma politikaları geliştirilmelidir. Kadın Dostu Kentler gibi yerel yönetim bazında etkili olabilecek girişimlere ortak olacak yerel yönetim sayısı artırılmalıdır. İstihdam konusunda dezavantajlı kadınların iş sahibi yapılması açısından yasal yaptırımlar getirilmelidir. Kadınların işgücüne kazandırılması için sosyal güvenlik haklarında daha da iyileştirmeler yapılmalıdır. Yerel yönetim olarak gerçekleştirilebilecek kültür-sanat faaliyetlerine kadınların katılımı teşvik edilmelidir. Kadınların el emeğine ve kentsel yerel değerlerin ekonomiye kazanç sağlamasına destek verilmelidir. Örneğin semt pazarlarında kadınlara özel bedelsiz alanlar açılma sayısı artırılmalıdır. Eğitim imkânı bulamamış kadınlara yerel yönetim eğitim programları düzenlenmelidir. Yaşayan kentsel mekanların organize edilebilmesinde, kadınların erişilebilirliği gözetilmeli ve ona göre

düzenlemeler yapılmalıdır. Toplumun önemli bir parçası olan kadının insan haklarının vurgulanmasına yönelik proje ve planların hayata geçirilmesi bu konudaki duyarlılığın ve farkındalığın artırılmasına katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

Akay, H. (2016). *Yerel Yönetimler İçin İnsan Hakları Temelli Yaklaşım: Kavramsal Çerçeve ve En İyi Uygulama Örnekleri*, İstanbul: Türkiye Avrupa Vakfı Yayınları, s:5-12.

Akın,A.; Demirel,S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri, *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt. 25, Sayı. 4, s: 73

Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı (2006). Avrupa Yerel Yaşamda Kadın – Erkek Eşitliği Şartı, Avrupa Belediyeler Ve Bölgeler Konseyi (CEMR), http://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf

Belediye Kanunu (2005). 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Kabul Tarihi: 03.07.2005, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>, Erişim Tarihi: 03.05.2018

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948). BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, Erişim Tarihi: 03.05.2018

Castells, M.(1997). *Kent, Sınıf, İktidar*, Çev: Asuman Erendil, Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları

CEDAW (2005) Meeting the Needs of the World's Women Report, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, <http://www.un.org/womenwatch/daw/daw/index.html>, Erişim Tarihi: 04.05.2018

CEMR (2018). Council of European Municipalities and Regions, http://www.ccre.org/en/article/introducing_cemr, Erişim Tarihi: 04.05.2018

European Charter for Women in the City (1994). *Avrupa Kentte Kadınlar Şartı*, <http://www.hlrn.org/img/documents/1994%20%20European%20Charter%20for%20Women%20in%20the%20City.pdf>, Erişim Tarihi:04.05.2018

Geray, C. (1998). Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler, *Türk İdare Dergisi*, Yıl:70, Sayı: 421, Aralık, s: 323-345.

Göymen, K. (1997). *Türkiye'de Kent Yönetimi*, İstanbul:Boyut Kitapları Araştırma Dizisi No:6.

Harvey, D. (2006). The Right to the City, Divided Cities, Ed.: R. Scholar, Oxford : Oxford University Press, s: 83-103.

Hill Dilys, M. (1974). *Democratic Theory And Local Government*, London: Allen&Unwin Press.

Toplumsal Cinsiyet Yönüyle Kadın Kentlilerin Hakları Ve Kentsel Hizmetler

Human Rights Council (2015) *Research-based report on the role of local government in the promotion and protection of human rights*, s. 21-27. <https://www.bdsfrance.org/wp-content/uploads/2016/07/Local-Gov-Report.pdf>, Erişim Tarihi: 03.05.2018

Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*, Çev. ve Ed.:Eleonore Kofman-Elizabeth Lebas, UK: Blackwell.

Mackenzie, W.J.M.(1961). *Theories of Local Government*, London : LSE Press

Mimarlar Odası (2018). Avrupa Kentli Hakları Deklerasyonu ve Avrupa Kentsel Şartı, <http://www.mimarlarodasiankara.org/?id=964>, Erişim Tarihi: 03.05.2018

Savcı,İ. (2000). Veri Girişi İşinde Kadın Çalışanlar: İş ve İş Dışı Deneyimleri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 55, Sayı. 4, Ekim-Aralık, s: 145

Sosyal Politika (2018). Kentli Hakları Çerçevesinde Kentleşme, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/kentli-haklari-cercevesinde-kentlesme/>, Erişim Tarihi:13.04.2018

Toquivelle, A. (1962). *Amerika'da Demokrasi*, Çev: Taner Timur, Ankara:Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları

TÜİK (2018) Türkiye İstatistik Enstitüsü İstatistiklerle Kadın Haber Bülteni, Yayın Tarihi:06.03.2018, Sayı: 27594, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594>

UNESCO (2005). *World Charter on the Right to the City*, Discussion Paper Urban Policies and the Right to the City Public Debate, Paris: UNESCO, UN-HABITAT, ISSC, s: 9-16

UNESCO (2018). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim Ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu, Küresel Öncelik Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, <http://www.unesco.org.tr/?page=10:255:4:turkce>, Erişim Tarihi: 09.04.2018.

WHO (1998). World Health Organization Gender and Health Technical paper. Switzerland, pp. 5-20

Yıldırım, S. (1993). *Yerel Yönetim ve Demokrasi, (Yerel Yönetimlerin Geliştirilmesi Programı El Kitabı)*, İstanbul: IULA-EMME Yayınları, s:103